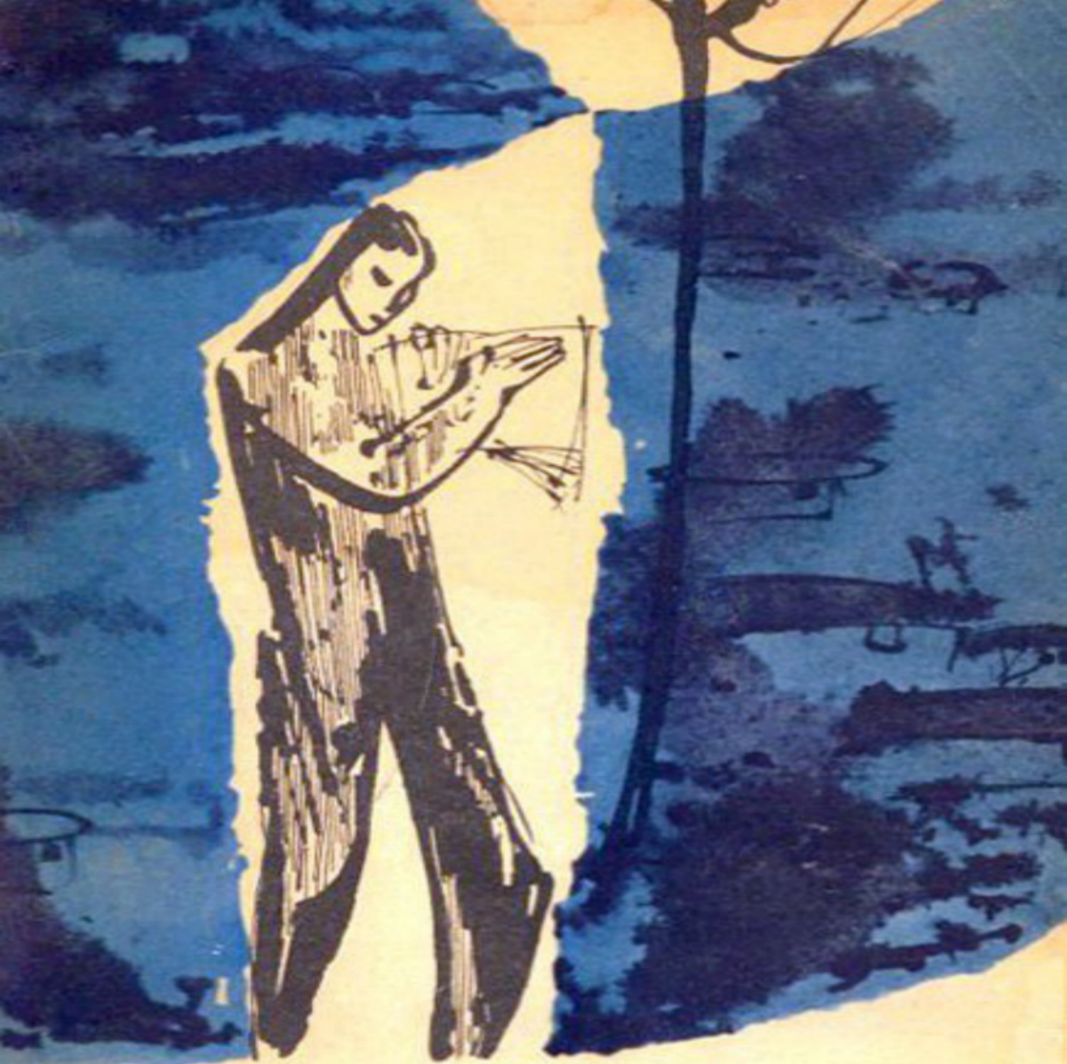

CEZAR PETRESCU

APOSTOL

CEZAR PETRESCU

APOSTOL

1963
EDITURA PENTRU LITERATURĂ

Această ediţie reproduce textul revizuit de autor şi publicat în Editura de stat pentru literatură şi artă, în 1955

Prefaţă

Cînd, la sfîrşitul anului 1933, a apărut romanul ***Apostol***, închinat unui învăţător de sat, Cezar Petrescu era un prozator de mult consacrat, autor a peste 25 de volume — romane, nuvele şi schiţe — toate apărute în spaţiul unui singur deceniu. În afara acestora, scriitorul publicase un număr impresionant de articole în ziare şi reviste, el însuşi socotindu-le, ceva mai tîrziu, la vreo cinci mii. ***Apostol*** este, prin urmare, o scriere de maturitate, cu atît mai semnificativă în opera lui Cezar Petrescu cu cît numai în alte trei volume ale sale de pînă atunci mai întîlnim tablouri din viaţa satului, probleme ale mediului rural. Primul dintre acestea este chiar volumul de debut, ***Scrisorile unui răzeş (1922)***; scriitorul imaginează aici un personaj, pe presupusul autor al „scrisorilor”, care se refugiază în tihna răzeşiei părinteşti, de unde trimite răvaşe mîhnite foştilor prieteni rămaşi prizonierii cafenelei şi ai asfaltului, din atmosfera cărora el s-a smuls. Unele din aceste răvaşe cuprind şi scene din viaţa satului, întîmplări sfîrşind trist şi vădind concluzia pesimistă a fugarului din oraş, care nu-şi găseşte nici în satul natal liniştea rîvnită, reazemul dorit pentru răvăşirea lui sufletească.

Romanul ***Întunecare*** (1927—1928) este a doua din cele trei cărţi pe care le-am menţionat. De-a lungul tabloului apăsător al primului război mondial, scriitorul dezbate în mai multe capitole problemele ţăranilor ostaşi, purtaţi mai întîi în lungi concentrări şi manevre, apoi aruncaţi în focul bătăliilor de pe front şi în retragerea din Moldova. Dincolo de suferinţele şi dezastrele pe care le străbat din cauza războiului, ţăranii îm-brăcaţi soldăţeşte duc cu ei amarele şi grelele întrebări despre soarta lor, revolte mocnite, înăbuşite în suflet, nădejdea firavă, amestecată cu deznădejdea că nici atunci n-avea să se schimbe ceva din greul vieţii lor.

Comoara regelui Dromichet (1931), a treia din cărţile amintite, continuă să pună întrebările cărora nici celelalte două nu le dăduseră un răspuns. În paginile acestui roman, primă parte a ciclului intitulat mai întîi ***Pămînt şi cer*** apoi ***Aurul negru***, scriitorul construieşte un simbol grăitor, cu ajutorul poveştii despre un închipuit tezaur al regelui dac Dromichet, căutat în vechime şi de macedonenii năvălitori în aceste locuri. Satul Piscul-Voievodesei pleacă la un moment dat aproape în întregimea lui, cu mic, cu mare, în căutarea comorii — zadarnic, fireşte. Însă o altă comoară se arată — petrolul, care încape pe mîinile unor patroni romîni şi străini şi datorită căruia cei mai mulţi din ţărani sînt jefuiţi de peticele lor de pămînt şi reduşi la o mizerie şi mai neagră decît pînă atunci.

În toate aceste cărţi, nădejdile pe care le hrănesc la început unii din

eroi se spulberă în cele din urmă. În satul răzeşiei părinteşti din ***Scrisorile unui răzeş***, ochiul cercetător al noului-venit, dornic de pace şi viaţă liniştită, descoperă paragi-nă şi ruină; erau stinse licărele de lumină care însufleţiseră privirile oamenilor, generaţiile mai noi plecau să-şi afle noro-cul aiurea, uitînd pe cei din sat de îndată ce-şi încropeau o stare oarecare. În romanul ***Întunecare***, Radu Comşa, eroul principal, ieşit din război schilod şi descumpănit, cu viaţa sfărîmată, pleacă însetat către lumea satului, să-şi afle acolo un liman; dar îl întîmpină pretutindeni mizeria, uitarea jurăminte-lor de pe fronturi de către puternicii zilei, goana după învîrteli şi cîştig uşor, febra politicianistă care bîntuia satele. În ***Comoara regelui Dromichet***, singurul din sat care nu s-a lăsat amăgit de banii oferiţi de consorţiul petrolifer şi nu şi-a vîndut pămîntul, Zaharia Duhu, are şi norocul să afle rîvnitul tezaur. Dar numai după ce mari prăbuşiri îi zguduiseră sufletul, după ce toată tinereţea şi copiii satului pieriseră într-un incendiu, astfel că el lasă îngropată comoara, abătînd pe deasupra ei cursul unei ape, îngropîndu-şi şi taina ei în suflet. Sarcina dezgropării comorii, adică sarcina aflării unei soluţii pentru problemele nerezolvate ale fraţilor săi din sat, Zaharia Duhu o încredinţează viitorului, fără să ştie nici cine, nici cînd şi cum va putea aduce satului aşteptatele răspunsuri cu privire la soarta ţărănimii.

Toate aceste cărţi aduceau mărturii ale conştiinţei scriitorului despre existenţa unei grave problematici a vieţii satului în acea epocă, despre conflicte adînci, în care erau angajate toate categoriile sociale ale mediului rural şi păturile conducătoare ale societăţii. Însă o dezbatere mai largă despre aceste proble-me Cezar Petrescu nu întreprindea încă într-o carte de sine stătătoare.

Romanul ***Apostol*** este primul pas important către o astfel de carte, care avea să fie ciclul ***1907***, caracterizat, din păcate, de mari confuzii şi soluţii false. Pentru prima oară în opera lui Cezar Petrescu, în Apostol, satul constituie fundalul unic al anei acţiuni largi. Lumea satului, cu problemele care o frămîntau, este privită de scriitor din perspectiva pe care i-o dădea urmărirea drumului unui învăţător, venit în toamna anului 1908 la un adevărat apostolat, într-un sat dintre cele mai înapoiate — şi prin aceasta mai tipice — ale Romîniei burghezo-moşiereşti.

Un om tînăr, plin de curaj şi de încredere în forţele lui, gata să dea piept cu viaţa — acesta este învăţătorul Nicolae Apostol, eroul romanului, la începutul drumului său. În opera lui Cezar Petrescu, el e departe de-a fi un caz izolat. Asemenea oameni cutezători, înzestraţi cu alese însuşiri care-i îndreptă-ţesc să fie optimişti la început, întîlnim şi în alte cărţi ale scriitorului. Avocatul Radu Comşa (***Întunecare***). profesorii Alexandru Opriş (***Comoara regelui Dromichet***) şi Grigore Panţîru (***Oraş patriarhal***), magistratul Sergiu

Miclăuş (***Dumi-nica orbului***), studenta Sabina Lipan (***Calea Victoriei***), elevul Adrian Petreanu (***1907***) fac parte din aceeaşi familie. Ei străbat, în variante diferite, aceeaşi dramă, atît de caracteristică epocii de pînă la sfirşitul celui de al doilea război mondial: drama intelectualului cinstit, care urmăreşte un ideal, dar care, neîncadrîndu-se modului de viaţă al vechii societăţi, opunîn-du-se ei, încercînd uneori s-o înfrunte, este în cele din urmă îngenuncheat, distrus, adesea suprimat de aceasta. Grigore Panţîru, glorie a universităţilor din ţară şi străinătate, sfîr-şeşte ca necunoscut şi acrit dascăl într-un tîrg obscur; talen-tele lui Adrian Petreanu se închircesc şi mor în funcţionarul cu burtă şi chelie, pierdut într-un birou de minister; Sergiu Miclă-uş ia calea beţiei şi a stupefiantelor; Alexandru Opriş este trimis să moară pe front, iar Radu Comşa şi Sabina Lipan sînt împinşi să-şi pună ei singuri capăt zilelor. Nici una din vechile aspiraţii ale tinereţii lor nu izbutesc s-o împlinească aceşti oameni, care ar fi avut, de bună seamă, dreptul la altă soartă decît cea rezervată lor în societatea burgheză.

Există în opera lui Cezar Petrescu o altă categorie de oameni, de asemenea înzestraţi şi plini de îndrăzneală, dar a căror prăbuşire este consecinţa dreaptă şi necesară a însuşi principiului pe care şi l-au luat ei drept călăuză în viaţă. Partizani ai legii junglei capitaliste, în care cel tare îl zdrobeşte şi-l elimină pe cel mai slab, inginerii Adrian Sîntion (***Plecat fără adresă***) şi Dinu Grinţescu (***Aurul negru***), afaceristul Ioachim Grult (***Duminica orbului***), ziaristul Ion Ozun (***Calea Victoriei***), Vladim Străvolniceanu (***Vladim***) îşi fac loc către vîrfurile societăţii burgheze, ajung să se numere printre puternicii zilei. Dar preţul acestui suiş în ierarhia capitalismu-lui este zguduitor; ei renunţă tocmai la ceea ce defineşte omul: umanitatea, căldura faţă de semenul lor, fără însă ca prin aceasta să fie scutiţi de soarta pe care, mai curînd sau mai tîrziu, o rezervă, în junglă, fiarele mari celor mai mici decît ele.

Exemplul lui Adrian Sîntion este cel mai grăitor. Omul acesta îşi suprimă orice pornire, orice sentiment şi-l înăbuşă, slăbiciunile şi le ascunde cu ferocitate şi înlătură egoist din calea lui pe cei mai slabi, sau pe cei care îndrăznesc să nu-i fie supuşi plecaţi. Şi tocmai pentru că ascensiunea lui este cea mai vertiginoasă şi mai brutală, şi sfîrşitul lui e pe măsură: falimentul total, ruina, după care personajul îşi curmă viaţa.

Astfel de oameni, din categoria lui Adrian Sîntion sau a lui Radu Comşa, sînt iremediabil condamnaţi prăbuşirii: ei nu pot răzbi, nu se pot menţine, nu pot rezista şi cad zdrobiţi, fie pentru că şi-au legat destinele de clasa aflată în plină descom-punere, fie pentru că aspiraţiile lor, în contradicţie cu obiectivele lumii capitaliste, îi îndemnau la oarecare opoziţie, la încercarea de a urma o cale conformă propriilor năzuinţe.

Cei de felul lui Adrian Sîntion sînt urmăriţi de adversitatea scriitorului şi a cititorului; iar dacă pe ceilalţi îi însoţeşte de-a lungul paginilor nu revolta, ci mîhnirea pentru soarta lor, aceasta se datoreşte faptului că scriitorul a arătat cît de puterni-că este presiunea pe care a exercitat-o asupră-le societatea capitalistă, pentru a-i înfrînge, anexîndu-şi-i sau eliminîndu-i definitiv.

Urmărind drumul acestor eroi fără glorie, scriitorul zugră-veşte amplu, multilateral, lumea prin care ei trec, cu care se află în luptă sau cu care pactizează. Apare, astfel, în cărţile lui Cezar Petrescu o deosebit de bogată şi semnificativă galerie de personaje şi tablouri aparţinînd claselor exploatatoare şi prefigurînd căile variate prin care societatea capitalistă îşi urma descompunerea către prăbuşirea ei totală.

În ***Întunecare*** asistăm la întregul proces de trădare a burgheziei şi moşierimii faţă de poporul purtat în război pentru scopurile şl interesele clicilor de profitori; în ***Calea Victoriei*** este urmărită, pe diferite planuri, presiunea distrugătoare a atmosferei marilor oraşe capitaliste asupra oamenilor înşelaţi de iluzia unei vieţi cinstite în regimul burghezo-moşieresc; ***Aurul negru*** zugrăveşte invazia capitalului monopolist, ciocnirile dintre diversele trusturi care-şi dispută întîietatea în jefuirea bogăţiilor ţării şi în ruinarea oamenilor. Alte cărţi ale scriitorului denunţă, noi aspecte ale aceluiaşi regim, scoţînd în relief exploatarea, jaful, corupţia, demagogia politicianistă.

Opera lui Cezar Petrescu aduce astfel o critică la adresa societăţii întemeiate pe atotputernicia banului şi tinzînd la dezumanizarea omului, la schilodirea conştiinţei lui. În epoca dintre cele două războaie, cînd s-a desfăşurat activitatea scriitorului, această operă a fost o expresie a protestului pe care-l ridicau mase largi împotriva capitalismului, corupţiei şi venalităţii, ridicate la rang de lege.

Nici un reazem, nici o lumină nu află în lumea capitalistă personajele diferitelor nuvele şi romane ale lui Cezar Petrescu. Mesajul scriitorului despre această lume şi despre cei care voiau să se salveze de la naufragiu legîndu-şi soarta de ea este unul de condamnare. Iar dacă în tabloul care cuprinde atît de multilateral clasele şi practicile aparţinînd societăţii capitaliste, pe oameni şi moravurile lor, ar fi apărut şi lupta clasei munci-toare, idealurile acestei lupte, chipuri reprezentative ale proletariatului revoluţionar, atunci, fără îndoială, protestul şi critica din opera lui Cezar Petrescu s-ar fi împlinit prin indicarea unor perspective de viitor, prin zugrăvirea unor eroi care să merite a fi pilde pentru contemporanii lor. Lipsa lor limitează viziunea realistă, iar în unele cărţi duce chiar la alterarea ei, prin indicarea unor soluţii false ale problemelor sociale, aşa cum se întîmplă în ciclul ***1907***.

Nu acestea sînt însă dominante în ansamblul operei lui Cezar

Petrescu; ele sînt mai degrabă semnificative pentru contradicţiile care caracterizează pe mai mulţi dintre scriitorii acestei epoci şi care au drept rezultat inegalităţi în creaţia lor, uneori îndepărtări de realism.

Sensul pozitiv principal al operei lui Cezar Petrescu stă în critica făcută de pe poziţiile maselor largi de oameni simpli şi cinstiţi împotriva diferitelor forme ale vieţii politice şi sociale din Romînia dominată de capitalul monopolist. De aici provine valoarea de document social, de oglindă plină de adevăr a acestei opere, care îl situează pe scriitor în rîndul realiştilor noştri critici de seamă, continuator, în epoca dintre cele două războaie, al marilor realişti din secolul trecut.

Prefacerile care s-au produs şi în domeniul literaturii, ca şi în întreaga viaţă a ţării noastre după Eliberare, au constituit pentru Cezar Petrescu terenul unui nou avînt al creaţiei sale, cu adaosul unor înţelegeri mai adînci asupra societăţii şi oameni-lor. ***Războiul lui Ion Săracu*** (1945), povestire a dramei omului de rînd, împins de dictatura fascistă în războiul criminal antisovietic, şi apoi deşteptarea lui după ce armata romînă a întors armele împotriva hitleriştilor; cîteva cărţi pentru copii, apoi scenariul cinematografic ***Nepoţii gornistului*** şi piesa de teatru ***Pîrjolul*** (scrise în colaborare), precum şi povestirea ***Ajun de revoluţie 1848*** dovedesc sporirea forţei sale de investigare şi redare a fenomenului social. Cu volumul de nuvele ***Vino şi vezi!*** (1954) şi cu ultima parte a romanului ***Oameni de ieri, oameni de azi, oameni de mîine*** (1955), reluare a vechilor întîmplări despre Ion Săracu, Cezar Petrescu a devenit un scriitor al contemporaneităţii, inspirat de aspecte ale construirii socialismului, de bucuria puternică şi de optimismul vieţii noastre noi. Activitatea sa publicistică din această perioadă s-a ridicat de asemenea la o treaptă pe care n-o putea atinge gazetăria sa din trecut. Premiul de Stat cu care a fost distins scenariul ***Nepoţii gornistului*** este un semn al preţuirii de care s-a bucurat noua orientare şi activitate a scrii-torului, pe linia celor mai bune tradiţii ale scrisului său, care cunoscuse în anii democraţiei populare un nou avînt. Scriitorul s-a stins pe neaşteptate, la 9 martie 1961, în vîrstă de peste 68 ani, în timp ce lucra la romanul ***Vladim***, a cărui încheiere n-a apucat s-o mai scrie.

În tabloul întunecat al societăţii capitaliste, plină de prăbuşiri şi ispăşiri tragice, de înfrîngere morală a oamenilor care încercau să păstreze o fărîmă de cinste, în acest tablou realizat de Cezar Petrescu înainte de 1944, învăţătorul Nicolae Apostol, eroul romanului ***Apostol***, aduce o rază de lumină şi de încredere, cu toate că nici el nu este pe deplin un triumfător. Dar, pe cîtă vreme ceilalţi eroi ai cărţilor lui Cezar Petrescu sfîrşeau nedemn, unii josnici, alţii numai umiliţi, unii cu conştiinţa violentată de legile junglei capitaliste, alţii fără orice

urmă de conştiinţă umană, înfrîngerea lui Nicolae Apostol nu întinează sufletul eroului, pentru că el şi-a legat viaţa de o faptă mare, închinată binelui obştesc, s-a ataşat forţelor sănă-toase ale societăţii, oamenilor simpli din popor.

El a plecat să îndeplinească ceea ce socoate că e o datorie şi-o misiune a lui: apostolatul în mijlocul satelor, aşa cum fusese învăţat în anii şcolii normale. Dintr-un punct de vedere, el e avertizat că va înfrunta, dacă nu ostilitatea, cel puţin indiferenţa mai-marilor. ***„Mai ales să-ţi aminteşti aceasta, Nicolae Apostol,*** îi spune bătrînul director al şcolii la încheierea studiilor. ***N-are să te întîmpine nimeni cu pîine şi sare, nici cu urale şi flori. Branşa noastră cere un eroism fără glorie. Un eroism mărunt, de toată ziua. Cîteodată mă simt vinovat, Nicolae! Cît timp vă am elevi, datoria mă face să vă pomenesc numai despre lucruri frumoase, răspunderi măreţe, o viaţă model, ca pentru o povestire cu morală de abecedar. Cînd vă văd plecind în lume, însă, mi se strînge inima, Nicolae! Ştiu ce vă aşteaptă. De aceea vă sărut pe frunte, ca pe nişte flăcăi porniţi la bătălie, unde mulţi sînt osîndiţi să cadă răpuşi.”***

Cuvintele acestea cuprind un zguduitor adevăr. La începutul acestui secol, ai electricităţii, automobilului, al zborului în atmosferă, învăţătorul era privit cu suspiciune de proprietarii moşiilor, ca un instigator la răscoale, de vreme ce contribuia, după slabele lui puteri, la sfîşierea întunericului care stăpînea satele ţării noastre. Propaganda pe care o făceau unele grupări politice ale burgheziei, îndemnînd pe absolvenţii şcoalelor normale să ia drumul satelor, era şi ea cel mai adesea o demagogie ca atîtea altele şi urmărea scopuri precise: să facă din învăţători instrumente ale politicii de menţinere a maselor în stare de înapoiere, să şi-i transforme în unelte mai iscusite decît vechilii şi primarii, pentru a neutraliza spiritul de revoltă al ţărănimii în continuă creştere. Mulţi dintre cei plecaţi cu intenţii bune, cu încredere în misiunea lor culturalizatoare, nu mai făceau faţă adversităţilor de tot felul şi deveneau curînd slujbaşi ascultători ai politicienilor şi moşierilor; îşi durau o gospodărie, cu ajutorul înlesnirilor ce li se ofereau, de vreme ce se domesticiseră, dobîndeau pămînt, îşi orînduiau o moară, o prisacă, adică intrau să îngroaşe rîndurile chiaburimii, care îşi consolida în epocă privilegiile şi poziţia de prelungire a clasei burgheze în lumea satelor. Este drumul pe care apucă Gherasim Saftu, noul preot al satului Ponoare, unde se află Apostol.

Alteori — şi nu puţine au fost şi aceste cazuri — învăţătorul care se îndîrjea să meargă pe drumul lui de purtător al ştiinţei de carte, să nu abdice de la misiunea lui, era pur şi simplu zdrobit, nimicit moral şi fizic. Acesta este destinul înaintaşului lui Apostol din satul Ponoare, Andrei Colibăşeanu, venit şi el cu intenţii generoase, cu un sfert de

secol înainte, şi sfîrşind tragic o zbatere neputincioasă, fără să fi putut îndeplini ceva din ceea ce intenţionase.

Între pornirea către chiverniseală şi parvenire a lui Gherasim Saftu şi între dezarmata renunţare la luptă a lui Andrei Colibăşeanu — singurele căi ce păreau să se deschidă în faţa sa — pe care din ele va apuca Nicolae Apostol?

Scriitorul a încercat să dovedească în romanul său că mai exista o cale, neasemănătoare cu celelalte, care ducea la împlinirea năzuinţei generoase cu care pornise în lume învăţătorul Nicolae Apostol.

Idealul lui nu e de a se căpătui, el stăruie în hotărîrea de a lumina pe cei obijduiţi. Atunci cînd moşierul Lascăr Sofian vrea să-i ofere casă, oarecare avantaje materiale ***pentru el***, Nicolae Apostol refuză şi nu acceptă decît ca această danie să fie făcută ***pentru şcoală***. El plăteşte tot ce i se oferise gratuit pentru reparaţia casei în care se va muta şi îndreaptă ***spre şcoală*** carele cu lemne dăruite lui de moşiereasa Catinca Ştirbulescu.

Calea pe care merge Nicolae Apostol este aceea a cinstei şi demnităţii. Banii adunaţi din subscripţie publică, pentru şcoa-lă, Apostol îi depune la bancă, unde stau ani de zile, în aştepta-rea unor condiţii prielnice pentru a putea ridica noua clădire; el înfruntă orice fel de încercare a mai-marilor zilei — de la moşierul Lascăr Sofian, pînă la sluga lui credincioasă, prima-rul Ioniţă Ţăpu — de a atenta la probitatea şi independenţa lui spirituală.

„Nu ştiam că m-am tocmit logofăt la curte!” îi replică îndîrjit Apostol lui Sofian, care-şi voia în sat un învăţător docil, supus, gata să lucreze pentru permanentizarea neştiinţei de carte, nu pentru lichidarea ei.

„Nu dumneata ai să mă înveţi ce trebuieşte să fac, şi nu dumneata ai să-mi pui condiţii, îl bruschează Sofian pe tînărul învăţător, care nu voia să primească danie în folos personal. ***Pentru şcoală voi face ce voi crede eu de cuviinţă şi cînd voi crede eu de cuviinţă.***

— În acest caz, cu toată părerea de rău, mă văd silit să nu pot primi, domnule Sofian”, încheie discuţia Apostol, mai puţin dîrz, în urma lungii discuţii avute cu stăpînul Ponoarelor, dar nu mai puţin hotărît.

Întreaga carte cuprinde dramatica strădanie a unui om simplu, cinstit şi bine intenţionat de a-şi apăra în faţa societăţii idealul lui, închinat luminării celor mulţi şi necăjiţi, de a-şi urma un drum al său, cu toată împotrivirea societăţii, ba chiar înfruntînd-o.

Apostol duce o adevărată luptă de-a lungul întregului roman pentru a putea să-şi păstreze această integritate morală, pe care el o socoate mai presus de orice şi pe care predecesorul său, Andrei Colibăşeanu, înfrînt şi descumpănit, o jertfea beţiei, vieţii dezordonate. Pentru a-şi păstra neatinsă cinstea, Apostol refuză tîrgurile politice care i se

propun şi la capătul cărora — îşi dă seama — ar putea dobîndi şcoala. Dar cu ce preţ ar dobîndi-o? Este drept că, pînă la urmă, Apostol nu va avea încotro şi va trebui să accepte un fel de pactizare — nu din suflet, parţială, dar pactizare totuşi — cu oamenii şi practicile regimului: intervenţii, protecţii etc. Dar o face numai cînd se convinge că altfel, în regim burghez, nu e cu putinţă să realizeze ceva folositor celor mulţi. Şi o face numai în vederea realizării unui scop obştesc şi numai păstrîndu-şi o anumită independenţă de gîndire şi manifestare. În acest fel, în înfrînge-rea, mai degrabă zis în brutala îngenunchere de care nu e scutit nici Nicolae Apostol, se păstrează nealterată conştiinţa eroului, el capătă o superioritate morală vădită asupra oamenilor regimului, se ridică deasupra lor şi devine, în această măsură, în aceste limite, un om către care se îndreaptă simpatia cititorilor. Că această superioritate implică un lung şir de jertfe, aceasta o pune în evidenţă romanul ***Apostol***, dacă ne gîndim la seria de privaţiuni şi necazuri, culminînd cu moartea singurului copil, întîmplată pe cînd învăţătorul era nevoit să bată treptele ministerelor pentru a obţine banii şi aprobările necesare continuării lucrărilor la şcoala cea nouă.

Astfel, eroul romanului ***Apostol*** se deosebeşte de alţi eroi ai romanelor şi nuvelelor lui Cezar Petrescu, în primul rînd prin aceea că el îşi păstrează o fărîmă de suflet şi de entuziasm, neîntinate de viaţa în regimul burghez. Şi poate izbîndi acest lucru numai pentru că şi-a legat viaţa de popor, de o operă menită să contribuie la slujirea poporului. În epoca promovării imensului egoism şi a ucigaşei concurenţe în goana după pro-fit, mesajul lui Nicolae Apostol este unul de generozitate şi căldură sufletească. Este aici un prim şi fundamental merit al romanului.

Iar dacă ne gîndim prin cîte încercări a fost nevoit să treacă eroul, cîtă suferinţă i-au pricinuit presiunile morale exercitate asupia lui de cei cu care venea în contact, pentru a-i frîna şi împuţina zi de zi entuziasmul creator, generos, ne vom da seama că autorul a intenţionat, pe lîngă relevarea unui exem-plu, şi demascarea unei lumi. Această lume se compune din moşierii Sofian, Necşulescu şi Ştirbulescu, indiferent de păre-rile şi preferinţele lor politice, din toate slugile lor de pe moşie şi din aparatul de stat, din lumea politicienilor, ca Emil Sava şi clientela lui din Ponoare.

Clasa moşierilor este denunţată în însăşi esenţa ei, şi cu acest prilej autorul realizează cîteva portrete deosebit de expresive, reprezentative de exploatatori lipsiţi de scrupule.

Satrapul Lascăr Sofian este convins că ***„ţăranul nu vrea să scape de stăpîn. Vrea un stăpîn chibzuit, care să-i poarte de grijă.”*** Pe moşia lui el n-are nevoie de oameni cu ştiinţă de carte, el vrea să aibă în ţărani ***„nişte ignoranţi muncitori chibzuiţi, deprinşi să-şi vadă de***

plugul şi de sapa lor”. Teoria lui despre ţara noastră era aceea specifică reacţionarismului conservator: ***„Sîntem ţară de plugari. Plugăria are nevoie de braţe şi de conducere. Braţele le dau ei*** (ţăranii, n. n.); ***conducerea o dau eu. Acestea sînt raporturile... Tot ce stă la mijloc între mine şi dînşii e iluzie stricătoare de minţi.”***

Demagogul Spirică Necşulescu are alte metode: el cunoaşte necazurile ţăranilor, le e avocat în procese de tot felul, îi stoarce şi şi-i aduce la picioare pe căi liberale: el face apel la „bunăvoia” omului înşelat şi prostit de vorbăria şi falsa famili-aritate a moşierului lacom, care-şi agoniseşte braţe de muncă făcîndu-le datornice. ***„Nu-i apăr procesul ca avocat*** — se destăinuieşte perfid Spirică Necşulescu lui Apostol. ***Îl apăr ca un proprietar din partea locului, care mai ajutoră şi el cum poate, să uşureze necazurile oamenilor vecini cu modesta sa moşioară. Adică pledez fără onorariu...”***

Catinca Ştirbulescu nu ezită să pună mîna pe bici şi să-l lovească fără milă pe ţăranul Tudose Bot. Raporturile moşierilor cu ţăranii, în acei ani 1908—1915, cînd se petrece prima parte a acţiunii cărţii, sînt în acest fel dezvăluite în adîncime. Anumite atitudini ale eroului, în momente-cheie ale cărţii, pun în lumină şi mai clară aceste raporturi, bazate pe exploatare, cum e, de pildă, replica atît de precisă pe care i-o dă Apostol lui Lascăr Sofian cu privire la teoriile despre rostul moşierilor. ***„Există pămînt, dar nu e al celor ce-l muncesc”***, spune tînărul învăţător. Recunoaştem în aceste cuvinte ecouri-le lui 1907, ale frămîntării pentru pămînt şi drepturi, care a caracterizat sfîrşitul secolului trecut şi începutul secolului nostru.

În opoziţie cu această lume şi cu reprezentanţii ei mai mărunţi — atotputernicii din comună: primarul Ioniţă Ţăpu, notarul Ilie Bosînceanu, şeful de post Stănică, zis Care-va-să-zică — se conturează figura lui Apostol; în luptă cu această faună care urmăreşte să-l îngenuncheze, este definită formarea caracterului tînărului învăţător.

Băieţandrul dezgheţat de la început, generos şi dezinteresat, trăind puţin cam cu capul în nori şi în orice caz foarte încrezător în litera cărţilor pe care le purta cu sine, începe să fie pus în faţa unor probleme pentru al căror răspuns şcoala nu-l pregătise. Viaţa în regimul burghez începe să-l strunească, să-l şfichiuiască încă din primul moment: el se loveşte de ostilitatea a trei slujbaşi din partea locului — şeful gării, notarul şi popa din sat — care voiau să-şi aducă învăţători în Ponoare, neamuri de-ale lor; lipsa unei clădiri pentru şcoală, absenţa copiilor de la cursuri, refuzul părinţi-lor de a-i trimite, abilitatea cu care este anchetat din ce partid face parte şi nepăsarea autorităţilor comunale şi judeţene faţă de sforţările lui sînt numai preludiul duşmăniei deschise ce-l va însoţi pe Nicolae Apostol în opera că-reia se consacrase. Cîtă deosebire între acest mediu ostil, menit să înfrîngă elanurile creatoare, şi atmosfera de încredere şi dragoste cu

care este primit un tînăr învăţător în satul care trăieşte în condiţiile democraţiei popula-re, aşa cum îl va zugrăvi Cezar Petrescu în nuvela ***Ai carte, ai parte,*** din volumul ***Vino şi vezi!*** Cele mai alese însuşiri îi sînt promovate învăţătorului Mihai Iacoban, care se poate dezvolta astfel din plin. Alte nuvele ale aceluiaşi volum, apărut în anul 1954, insistă asupra condiţiei noi în care se desfăşoară munca învăţătorului în satul actual, din anii construcţiei socialiste. În special nuvela ***Învăţătorul Dominic Străjeru nu mai e singur*** este o replică directă la împrejurările înfăţişate în romanul Apostol şi la o schiţă încă mai veche a scriitorului, ***Doi dascăli***, publicată în 1920 şi cuprinsă în primul său volum, ***Scrisorile unui răzeş***. Drumul învăţătorului, misiunea lui înaltă, legătura lui cu oamenii satului au preocupat astfel pe Cezar Petrescu de la începuturile sale literare, pînă către încheierea destinului său scriitoricesc, cînd realităţile i-au dat ele răspunsul întrebărilor pe care şi le pusese. Măsurăm mereu, prin această punere faţă în faţă a condiţiilor noi de muncă ale învăţătorului şi a celor de altădată, cît de grea era misiunea lui Nicolae Apostol, cît de preţios efortul său, cît de explicabile şovăielile şi chiar greşelile lui. Rezultatele pe care el le obţine sînt mici, dar semnificative; pentru că o pornire interioară, izvorîtă din conştiinţa lui generoasă, îl mînă totdeauna către forţele pozitive, sănătoase, nealterate ale satului.

El se leagă de copii şi începe a sădi cu răbdare în sufletele lor cunoştinţe şi idei care vor rodi peste ani. Apostol se consacră apostolatului! Faţă de entuziasmul, adesea inconştient, al eroului de la începutul romanului, echilibrul lui senin de la sfîrşit înseamnă reliefarea de către scriitor a unei idei importante care străbate romanul: nobleţea scopului urmă-rit pe căi cinstite poate păstra şi apăra curată conştiinţa în faţa neîntreruptei apăsări din partea regimului burghez.

Un tablou, cum e acela realizat în romanul ***Apostol***, cu privire la relaţiile dintre moşieri şi ţărani, tabloul satului aflat la dispoziţia micilor sau marilor satrapi, este, fără îndoială, unul realist, chiar dacă multe păreri, sentimente sau trăsături de caracter ale personajelor, aparţinînd unei clase sau alteia, pot constitui obiect de discuţie. Trebuie subliniată, însă, în această privinţă, fie şi în treacăt, preocuparea neîntreruptă a scriitorului, vizibilă de altfel în toată opera sa, de a crea caractere complexe, oameni cu contradicţii şi frămîntări, cu evoluţie şi reacţii neaşteptate. Varietatea chipurilor de moşieri a fost o dovadă. Nicolae Apostol, însuşi, este surprins într-o serie întreagă de împrejurări, care pun în lumină un caracter complex, un om bogat sufleteşte, cu o variată gamă de manifestări în relaţiile cu oamenii din jurul său. Creşterile şi scăderile entuziasmului său, contradicţiile care nu-i lipsesc, ducindu-l pînă la iluzia că e iubit de fiica moşieresei, pentru care asistă pasiv la biciuirea ţăranului Tudose

Bot, ne zugrăvesc un om real, asemănător altor mii, ca şi dînsul.

Alături de el trăiesc în roman oamenii satului, mulţi din ei conturaţi cu claritate. Încă de la primele pagini îl cunoaştem pe bătrînul vorbăreţ Lecachi Colţun, poreclit Zamă-Lungă, portretizat cu iscusinţă în capitolele iniţiale ale cărţii. Prin acesta ia cunoştinţă mai întîi învăţătorul cu satul în care avea să-şi ducă apostolatul. De loc zgîrcit în ce priveşte istorisirile, bătrînul Colţun face la rîndul lui cîteva expresive portrete şi descrieri, pe care faptele ulterioare prezentate de scriitor le vor amplifica şi împlini. Filozofia bătrînului este aceea a resem-nării, a scepticismului, rod al înşelărilor de-o viaţă pe care le îndurase din partea mai-marilor zilei.

Cu subtilitate şi simpatie l-a zugrăvit scriitorul pe hangiul Aizic, care are nevoia de dibăcie, adesea chiar de şiretenie pentru a-şi putea păstra mica-i negustorie între atîtea concurenţe, obligaţii şi duşmănii. El îl primeşte pe Apostol în gazdă, îşi îndeplineşte datoriile faţă de el mai mult decît conştiincios şi chiar începe să prindă dragoste faţă de învăţător; dar în acelaşi timp nu întîrzie să se prezinte la Sofian, pentru a-i cere părerea şi încuviinţarea şi a se descărca astfel de răspunderea că ţine drept chiriaş pe un om care poate nu e pe placul moşierului.

În redarea muncii lui Apostol în şcoală, în zugrăvirea chipu-rilor de copii, de asemenea, scriitorul a realizat imagini de un viguros realism, cu atît mai mult cu cît a urmărit eroii în transformarea lor de-a lungul anilor, căutînd să reliefeze ce devin unele însuşiri sau defecte, apucături din copilărie, atunci cînd oamenii respectivi ajung la maturitate. Sîrguincioasa Mariţa Bot, fată inteligentă, care însă nu-şi poate valorifica aptitudinile din cauza lipsurilor în care trăieşte; Vasile Ţăpu, copilul a cărui agerime şi isteţime de la 14 ani se transformă în viclenie şi spirit despotic cînd ajunge el primar în locul tatălui său; Alexandru Toader Blănariu, copilul naiv, cu suflet bun şi înţelegător, care devine om de cuvînt, statornic şi muncitor — astfel de chipuri indică varietatea de destine şi caractere în sate, dezvăluind o viaţă intensă, frămîntată, prezentînd interes şi noutate pentru cititor. Tabloul-realizat este astfel unul bogat şi plin de adevăr.

Calea folosită de autor pentru caracterizarea eroilor săi şi a faptelor pe care ei le săvîrşesc este însă uneori de natură să dea naştere la nedumeriri, şi aici se ridică o altă problemă a acestui roman, care trebuie discutată mai pe larg.

Pe unii cititori ar putea să-i surprindă, de pildă, profilul lui Lascăr Sofian, moşierul reacţionar înrăit, reprezentînd cele mai retrograde principii conservatoare, dar care găseşte în el îndemnul să sprijine şcoala din Ponoare, să-i lase chiar o donaţie prin testament, să-i dea un ajutor lui Apostol în aranjarea locuinţei. Motivarea pe care-o aduce în principal autorul este una de ordin oarecum sentimental: Sofian

făcea mereu comparaţie între modestia şi strădania învăţătoru-lui — sărac, dar demn şi dornic să realizeze ceva pentru alţii, uitîndu-se pe sine — şi între propriul fecior, Mitif, care-şi irosea timpul în oraşele Franţei, cheltuind cu nemiluita. E o explicaţie întrucîtva acceptabilă, nu lipsită de verosimilitate la acest personaj, şi legată în chip logic de egoismul lui: Sofian nu făcea decît ceea ce voia el, ceea ce ordona el, iar fiul lui reprezenta o voinţă contrarie, ieşind de sub puterea şi controlul moşierului. Tendinţa principală a lui Sofian era de a investi şi construi — ***pentru sine***, fireşte; tendinţa principală a lui Apostol era de asemenea de a investi şi construi — însă ***pentru binele obştesc***. În ce priveşte scopurile activităţii lor, ele erau fundamental deosebite şi, de aici, ciocnirea între cei doi eroi ai romanului; dar între dorinţa lor de a activa se poate stabili o apropiere, adică exact terenul pe care se produce în roman apropierea amintită între cele două personaje, rămase totuşi ireductibile, fiecare pe poziţia sa.

Este drept însă că acestei motivări logice, necontrazicînd realitatea, scriitorul îi adaugă o orientare deosebită, care contrastează şi care aduce prejudicii viziunii realiste a cărţii. Răzbate din paginile romanului sensul că moşierul Lascăr Sofian, ceilalţi proprietari, autorităţile săteşti şi cele judeţene, cu toată ostilitatea lor, cu toţii pot fi, totuşi, îndemnaţi la acte altruiste, „dacă ştii cum să-i iei”.

Această idee este adesea sugerată în carte, mai cu seamă de către noua învăţătoare venită la şcoala din Ponoare, Ana Puşchilă, viitoarea soţie a lui Apostol.

Ana Puşchilă este o fiinţă prietenoasă, întreprinzătoare, cu un viu spirit practic, care se pricepe să domolească îndîrjirea lui Apostol în relaţiile cu cei din jur, pentru a obţine ceea ce doreşte, pentru realizarea visului urmărit de amîndoi: construi-rea şcolii. Simpatia cu care e zugrăvit acest personaj în paginile romanului nu trebuie să ne împiedice a observa că prin el în primul rînd se strecoară şi această idee că vechii stăpînitori puteau fi „domesticiţi”, aduşi la sentimente mai omeneşti, chiar împotriva concepţiilor lor, dacă sînt puse în mişcare resorturile lor umane, dacă se foloseşte oarecare şiretenie, o anumită maleabilitate etc. Apostol se ferise de astfel de practici; Ana Puşchilă nu le ocoleşte, şi, o dată cu ea, ajunge şi Apostol să le constate eficacitatea.

Concluzia scriitorului despre astfel de metode este, în mod clar, eronată, şi ea l-a putut ademeni numai în lipsa unui răspuns real la multele întrebări pe eare le pune cartea sa cu privire la destinul satului în orînduirea capitalistă. Firesc, şi puterea romanului de a convinge scade, pe măsură ce reuşesc încercările Anei Puşchilă, adică pe măsură ce forţele reprezentative ale regimului trecut se înclină docile, binevoi-toare la apelurile celor doi învăţători.

În loc să răspundă unei realităţi, această parte a romanului este

expresia dorinţei scriitorului, solidar cu cei doi eroi ai săi, de a vedea idealul lor înfăptuindu-se, fără însă a şti care este calea prin care poate fi smuls satul din înapoiere, mizerie şi întuneric. Concluzia cărţii nu este însă, prin aceasta, mai puţin conciliatoare; ea rezultă dintr-o serie de împrejurări caracteris-tice epocii, descrise în roman, şi care şi-au spus şi ele cuvîntul în structura romanului ***Apostol***, ca şi în alte cărţi ale scriitorului Cezar Petrescu. Este vorba de reminiscenţele sămănătoriste care se manifestă în această carte şi care sînt de natură să altereze într-o măsură viziunea realistă, puternică.

În ***Epilogul*** romanului ***Apostol*** sîntem purtaţi în satul Ponoare după trecere de ani mulţi de la venirea tînărului învăţător. Lupta lui Apostol şi a tovarăşei lui de viaţă ne este înfăţişată prin roadele pe care le-a dat; cinstea lui, abnegaţia lui în munca de ridicare a satului au triumfat în bună parte: şcoala a fost construită, oamenii — cei mai mulţi — s-au convins de folosul învăţăturii; ei au urmat exemplele înţelepte din sfaturile şi faptele învăţătorului şi şi-au durat case mai bune, au cultivat pămîntul bine, altfel decît în trecut. Starea lor materială a sporit şi, o dată cu ea, s-a întărit în ei convingerea că politica trebuie folosită într-un anumit fel, cum îi sfătuieşte Nicolae Apostol: „***Aşa se întîmplă, drăcia-dracului*** — spune un personaj al cărţii — ***că moş Nicolae, care nu face politică şi are dezgust de politica partidelor de procopseală, hotărăşte el soarta multor lisle în alegeri... Împinge de o parte ori de alta patru-cinci mii de voturi ca nimica, iar voturile acestea cîntăresc greu în balanţă, după cum cîrmuitorii partidelor în luptă fac legămînt ori nu pentru unele îmbunătăţiri măcar prin partea locului. Aşa, satele tot se aleg cu ceva.”***

Faţă de perspectiva întregului roman, partea în care apar rezultatele strădaniei lui Apostol şi a soţiei sale reflectă contradicţia din care n-au putut ieşi aceste personaje literare: pe de o parte, autorul intenţiona să dea un exemplu de combatere şi înfrîngere a politicianismului, de păstrare a conştiinţei şi demnităţii şi totodată de realizare a unui scop nobil, închinat maselor, opus obiectivelor claselor dominante; pe de altă parte, realitatea vieţii de toate zilele în regimul burghezo-moşieresc îi arăta că înfrîngerea, îngenuncherea politicianismului şi politicienilor de către oameni simpli, luptători izolaţi, era cel puţin o utopie. A zugrăvi totuşi ca posibilă o atare rezolvare — şi în ***Apostol*** părerea aceasta este încă mai întărită prin existenţa altui sat, care ar fi parcurs încă înainte drumul Ponoarelor, datorită tot unui învăţător — aceasta convine viziunii sămănătoriste, care-şi mai spusese cuvîntul în opera scriitorului, în special în lucrări ale sale de început, şi avea să şi-l spună cu şi mai multă ascuţime în ciclul ***1907***, apărut în preajma celui de al doilea război mondial.

Sămănătorismul căuta să ascundă contradicţiile dintre mo-şieri şi

ţărani, înlocuindu-le cu tabloul unei paradiziace înţele-geri şi convieţuiri între exploatatori şi exploataţi. Procesul de diferenţiere a satelor, ridicarea chiaburimii şi adîncirea pauperizării păturilor celor mai numeroase ale ţărănimii, acestea dispăreau în viziunea sămănătoristă, înlocuite prin ridicarea gospodăriilor chiabureşti la rangul unor exemple de muncă stăruitoare.

În romanul ***Apostol***, aflarea unei laturi dezinteresate a binefacerilor lui Lascăr Sofian faţă de şcoală şi învăţători face parte şi ea din viziunea conciliatoare, caracteristică sămănăto-rismului, cu toată motivarea sentimentală pe care o dă scriitorul. Atitudinea de compătimire şi întrucîtva chiar de înţelegătoare absolvire cu care-l priveşte, spre sfîrşitul cărţii, Nicolae Apostol pe cel mai înverşunat adversar al obiectivelor sale şi al oamenilor din sat nu-şi află justificarea în şirul întîmplărilor la care am asistat.

Pe de altă parte, în înseşi obiectivele lui Nicolae Apostol apar elemente ţinînd de concepţiile sămănătoriste cu care oficialitatea vremii împuia minţile proaspeţilor învăţători. Meniţi şă fie principali purtători ai acestei ideologii diversioniste către sate, învăţătorii erau denumiţi „luminători ai poporului”, „sare a pămîntului”, „apostoli ai neamului” şi educaţi să vadă cauzele înapoierii vieţii satelor nu în exploatarea nemiloasă, ci în alcoolism, în neştiinţa de carte, în nepriceperea de a urma pilde instructive sau de a munci pămîntul în chip raţional etc. Efecte ale mizeriei erau date drept cauze ale ei. Canalizîndu-le atenţia către rezolvarea acestor plăgi — reale, fără îndoială — regimul îi abătea de la sesizarea adevăratei cauze a mizeriei populaţiei, care era exploatarea. Apostol e convins şi el că luminarea minţilor prin şcoală va aduce rezolvarea totală a problemei satului.

Totodată, însă, eroul se depărtează de viziunea sămănătoristă prin licăririle de conştiinţă că nu poate fi vorba de lichidarea mizeriei ţăranului dacă acesta nu devine stăpîn pe roadele muncii sale, dacă nu-şi capătă independenţa faţă de moşier.

Aşadar, în însăşi concepţia personajului principal se manifestă influenţe ale ideologiei epocii şi contradicţii. Cititorul de azi, care a învăţat să cunoască exact, în adevărata lumină, oamenii şi problemele societăţii burghezo-moşiereşti, va şti însă să înţeleagă la justa lor valoare intenţiile romanului. Scriitorul a fost preocupat să afle soluţii răului social pe care-l constatase şi-l dezvăluise cu revoltă în cartea sa. Ca mai înainte preotul Trandafir din nuvela ***Popa Tanda*** a lui Ioan Slavici, şi Nicolae Apostol (ca şi alt învăţător din roman, Gheorghe Ceapă) crede că a găsit calea de urmat. Lipsa ei de valabilitate nu izvorăşte dintr-o preocupare de conciliere a ceea ce nu se poate concilia: antagonismul dintre exploatatori şi exploataţi, ci din dorinţa scriitorului de a găsi o rezolvare pozitivă gravelor probleme sociale

constatate. Personajul central nu este aşadar alterat în însăşi esenţa lui, chiar dacă în profilul său intervin elemente străine unei imagini realiste. Dominante la Nicolae Apostol rămîn pornirile pozitive, generoase, pilduitoare datorită preocupării lui de a sluji pe cei mulţi şi obidiţi, de a con-tribui cu abnegaţie la propăşirea lor.

În acest sens trebuie să înlăturăm o anumită apreciere care a circulat în ce priveşte presupusa opoziţie sat-oraş pe care ar stabili-o romanul Apostol. Este drept că sămănătoriştii pre-dicau refugiul la sate, privite ca ostroave de linişte şi împăcare, unde, spuneau ei, se păstrează cele mai alese calităţi şi tradiţii ale neamului, spre deosebire de oraşe, pe care ei le considerau drept ucigătoare de conştiinţe. Tabloului oraşului decăzut îi era opus tabloul satului idilic, lipsit de contradicţii. Ce urmărea această ideologie este limpede: îndepărtarea de oraşul în care proletariatul revoluţionar se ridica tot mai puternic, ascunderea luptei proletariatului revoluţionar, încercarea de a stăvili interesul tot mai activ al satului pentru revendicările ridicate de mişcarea muncitorească.

În romanul ***Apostol***, însă, plecarea tînărului învăţător se petrece nu în numele opoziţiei dintre satul idilic, „lipsit de probleme şi nevoi", şi oraşul bîntuit de prăbuşiri şi contradicţii, ci în vederea luptei pentru lichidarea înapoierii satului. Apoi, departe de a prezenta un sat nediferenţiat, lipsit de conflicte, oază de împăcare, romanul ***Apostol*** dă un tablou realist al exploatării moşiereşti şi chiabureşti, al politicianis-mului care învenina viaţa satului înainte şi după primul război mondial.

Aşadar, motivul sămănătorist al refugiului la sat nu poate fi apropiat de tema romanului ***Apostol***, care rămîne valoros în special prin crearea unei imagini elocvente a suferinţelor şi mizeriilor îndurate de ţăranii aduşi la sapă de lemn în regimul bazat pe exploatare.

Lupta lui Apostol, drumul lui în societatea caracterizată de astfel de relaţii, încercarea lui de a smulge de la cei avuţi pentru a construi o şcoală şi a contribui la luminarea satului, toate acestea, constituind un fir epic al construcţiei literare, sînt utilizate pentru a răspunde unui obiectiv larg — acela de a desfăşura tabloul realist al satului în societatea burghezo-mo-şierească. Însuşi faptul că scriitorul îşi poartă eroul şi pe front, iar apoi, după război, îl însoţeşte în epoca de jaf şi mai sfruntat practicat de burghezie, vădeşte preocuparea de a realiza o perspectivă de ansamblu asupra satului romînesc, cu oamenii şi problemele lui, aşa cum se prezenta acest sat în primele decenii ale secolului al XX-lea.

Romanul acuză deopotrivă societatea de dinainte de primul război mondial, ca şi pe cea de după sfîrşitul lui, arătînd caracterul lor comun; doar unele practici s-au mai perfecţionat, s-au rafinat — fondul, adică exploatarea, a rămas acelaşi, nevoile oamenilor, aceleaşi.

Romanul ***Apostol*** are astfel merite incontestabile în ce priveşte zugrăvirea plină de realism a unor aspecte esenţiale ale vremurilor de altădată şi, ca atare, este îndreptăţit să se bucure de preţuirea cititorului de azi, care a avut de luptat împotriva aceleiaşi lumi cu care s-a războit şi de care a fost lovit Nicolae Apostol.

MIHAI GAFIŢA

În memoria dascălului meu

NICOLAE APOSTOL

căruia i-ar fi plăcut această povestire a unei vieţi unde am încercat să închid într-o coajă amară sîmburele dulce — ca dreptatea, ca binele, ca iubirea, ca biruinţa ca însăşi viaţa — aşa cum m-a învăţat el.

Capitolul I

„Nimeni, n-are să te întîmpine
nimeni cu pîine şi sare, nici cu urale
şi flori...”

Halta era în cîmp.

O clădire dreptunghiulară, posomorîtă şi hîdă în bura de toamnă. Trei salcîmi piperniciţi. O magazie într-o rîlă, pe piloţi, cu uşile vraişte. Şi cîteva vagoane de prund, ruginite şi putrede, răzleţite pe unica linie moartă, uitate poate acolo de la întemeierea Căilor Ferate Romîne. Toate ca în Romînia acelui an, 1908, cu doi ani după măreaţa Expoziţie jubiliară şi cu un an după epilogul ei: răscoalele ţărăneşti. Toate potopite de-o lîncedă nepă-sare. Toate scufundate în mohorîtele neguri, care nu erau numai ale toamnei, ci se lăsaseră să înece şi cugetele.

Un ins mustăcios, cu şapca roşie trasă pe sprîncenele stufoase ca o altă pereche de mustăţi, strigă ceva răguşit spre vagonul de poştă. Rotunji mîna pîlnie la urechi, să prindă răspunsul.

Nu auzi, nu înţelese sau nu-l mulţumi răspunsul acela, căci păşi mînios într-acolo, în noroiul negru, peste băltoace cu apa murdară, clefăind în hlisa lipicioasă cu galoşii uriaşi cît exemplarele de reclamă din vitrinele prăvăliilor cu încălţăminte.

„Trebuie să fie un om-reclamă de la galoşii «Triunghi»!” gîndi, glumind cu el însuşi, Nicolae Apostol.

Dar voioşia lui tinerească îndată se stinse.

N-avea cine-i asculta gluma. Nu era cine să răspundă surîsului vesel cu alt surîs vesel.

Revenit la realitatea încruntată, îşi tîrî cele două geamantane pe treapta vagonului. Căuta cu ochii un hamal.

Nu se arăta nimeni.

Le coborî singur, neîndemînatic; iar rotind privirea, se simţi deodată surghiunit, fără vină şi fără nădejde, undeva, într-o pustietate duşmănoasă de la capătul lumii.

Altfel, cu totul altfel visase ceasul acesta.

Ploaia îi biciui obrazul.

A fost ca o dojană, ca o deşteptare, ca duşul din dimineţile săptămînii de preparaţie pentru examene şi concursuri, cînd, după ceasuri prea puţine de somn, surmenat, căpăta proaspătă energie sub împroşcarea gheţoasă. Îşi sumeţi pieptul şi ridică fruntea în ploaie.

A treia oară în două zile îi fulgeră în minte avertis-mentul directorului bătrîn şi blajin cînd i-a pus diploma în mînă, după ce l-a îmbrăţişat părinteşte pe frunte, ca pe-un fecior purces în pribegie:

„Mai ales să-ţi aminteşti aceasta, Nicolae Apostol! N-are să te întîmpine nimeni cu pîine şi sare, nici cu urale şi flori. Branşa noastră cere un eroism fără glorie. Un eroism mărunt, de toată ziua. Cîteodată mă simt vinovat, Nicolae! Cît timp vă am elevi, datoria mă face să vă pomenesc numai despre lucruri frumoase, răspunderi măreţe, o viaţă model, ca pentru o povestire cu morală de abecedar. Cînd vă văd plecînd în lume însă, mi se strînge inima, Nicolae! Ştiu ce vă aşteaptă. De aceea vă sărut pe frunte, ca pe nişte flăcăi porniţi la bătălie, Unde mulţi sînt osîndiţi să cadă răpuşi. Tu n-ai să fii însă dintre aceia. În atîţia ani te-am cunoscut bine. Am toată nădejdea. Eşti un flăcău tare. Îţi dau numai un sfat, Nicolae. Taina, mă înţelegi tu? taina e să nu deznădăjduieşti de la cea dintîi dezamăgire şi să n-aştepţi nimic de la nimeni. Nimic, decît de la tine!...”

Într-adevăr, nu-l întîmpinase nimeni cu pîine şi sare, cu urale şi flori.

Nici la minister, la Bucureşti, unde-a stîrcit o săptămînă pe scări şi pe culoare; nici la revizorat, în capitala ţinutului, ieri şi astăzi dimineaţă; nici aci, în gara pustie de cîmp, nimeni nu arătase vreun semn de emoţie că Nicolae Apostol, premiant întîiul în toate clasele şcolii normale, laureat la toate concursurile şi bucuroasă nă-dejde a unui lung şir de dascăli, pleca să-şi împlinească destinul — în anul de la Mîntuire una mie nouă sute opt!

Un drumeţ, necunoscut printre necunoscuţi. Aceasta era. Atît, şi nimic mai mult.

Omul cu şapca roşie şi cu galoşi pentru reclama firmei „Triunghi” făcu un semn de eliberare cu mîna. Şeful de tren sună din goarna de alamă, deşi nimeni nu era să urce şi nimeni să coboare.

Vagoanele se urniră în ploaia sură...

La ultimul macaz, locomotiva prinse putere şi se avîntă cu surprinzătoare energie, grăbind să treacă dincolo de pustietăţile fumurii, din nou în lumea civilizată, cu oraşe luminoase şi tumult de mulţimi, cu larmă de glasuri şi vitrine pavoazate feeric, cu teatre, muzee, statui şi gră-dini rotunjite în alei de-o geometrie savantă, cu o viaţă care-i va fi de-acum tot atît de himerică şi îndepărtată ca existenţa fabuloasă a locuitorilor din planeta Marte.

Nicolae Apostol rămase între geamantanele lui, în bura învălurată de vînturi.

Omul cu şapca roşie se oprise în prag, scuturîndu-şi galoşii enormi şi privindu-l curios, ca pe o apariţie suspectă care strica orînduiala staţiei de unde nu se urca nimeni şi unde nu cobora nimeni.

Tinărul îşi luă inima în dinţi şi porni să înfrunte pe reprezentantul galoşilor „Triunghi”.

— Îmi daţi voie? întrebă scoţîndu-şi pălăria cu o cuviincioasă sfială.

— Mă rog! Ce pofteşti? mormăi omul mustăcios, fără să se mişte din uşă.

— Sînt învăţătorul cel nou de la Ponoare. Apostol. Nicolae Apostol! Nu cunosc locurile acestea. Vin întîia oară aci. Şi aş rămîne îndatorat dacă sînteţi atît de bun să mă lămuriţi cam ce distanţă e pînă la sat şi cum aş putea ajunge pînă acolo...

Nicolae Apostol vorbea surîzînd cu toată tinereţea lui irezistibilă, care simţea nevoie de simpatie şi de voie bună, căci viaţa nu-i înveninase încă sufletul şi nu-i înăsprise glasul. Vorbea încîntat că spune ca din carte şi aştepta cu nevinovăţie un semn că a cucerit simpatia celui dintîi om întîlnit pe aceste coclauri.

În loc de răspuns, individul cu şapcă roşie, cu mustăţi de brigand şi cu galoşi de reclamă puse el întrebări repezi şi mînioase:

— Cum asta, domle? Ce fel de vorbă e asta, domle? De unde mi-ai ieşit dumneata învăţătorul cel nou de la Ponoare?

— Din tren. Din trenul care-a plecat... continuă să surîdă Nicolae Apostol.

Dar încă o dată surîsul se şterse, ucis de încruntarea împrejurărilor.

Urmă, cu alt glas:

— Vreţi să vă arăt numirea? O am aci...

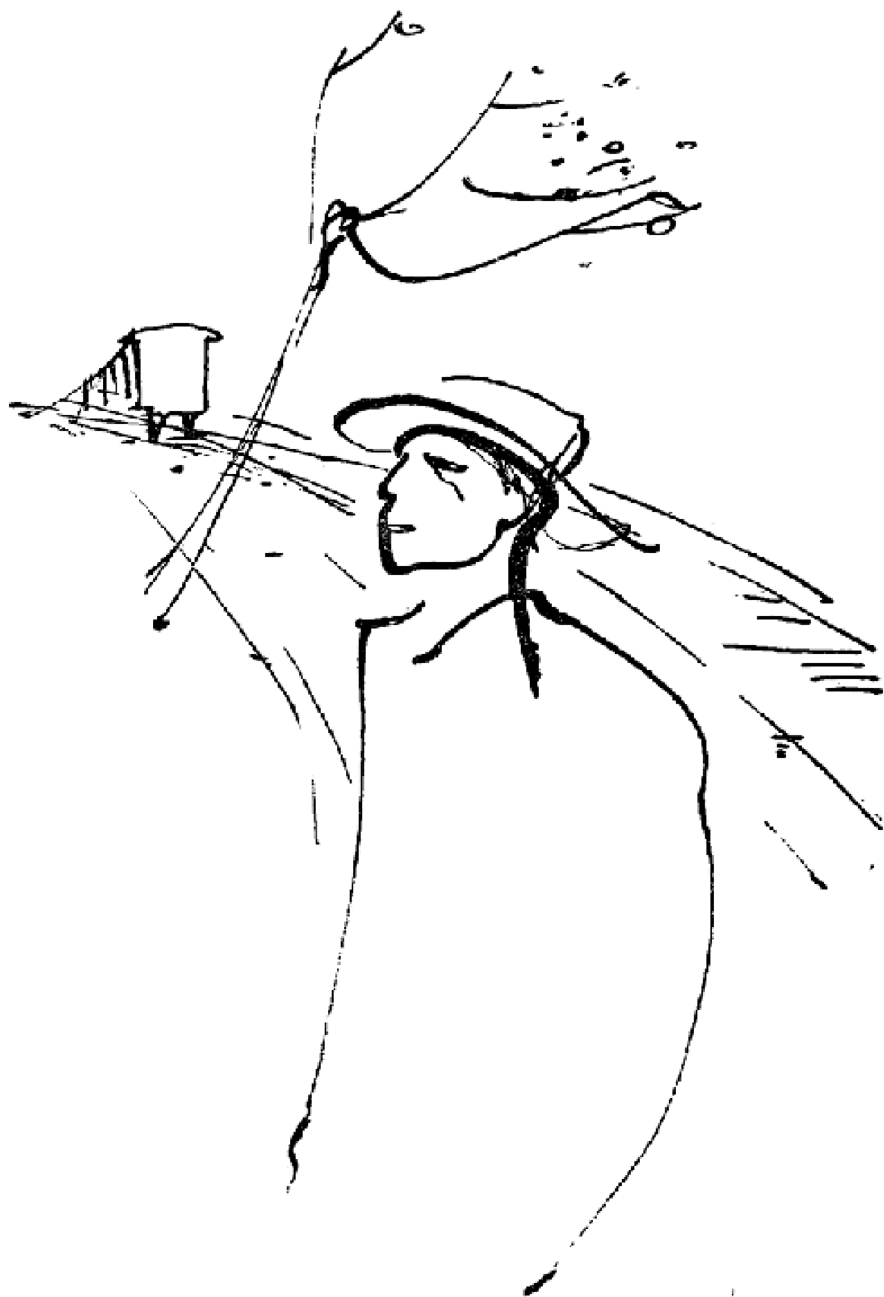
Spunînd, Nicolae Apostol pipăi buzunarul de la piept, neputînd să înţeleagă de ce omul cu şapcă roşie pare atît de indignat fără pricină.

— Bine-bine! Lasă numirea! mormăi şeful, de gară. Nu e nevoie s-o văd. Te cred pe cuvînt. N-am încotro!...

— Îmi pare bine că am început să vă inspir încredere! încercă iarăşi un ton şugubăţ tînărul căzut aci din toată lumea.

Omul din uşă îl fulgeră cu privirea severă. Se vedea bine că el nu găseşte nimic vesel în toată istoria aceasta. Începu să se frămînte pe loc, ameninţînd un personaj necunoscut şi invizibil. Se frămînta pe loc fiindcă pro-babil galoşii încărcaţi de noroi — cîte trei ocale de fie-care, aprecie aproximativ Nicolae Apostol — nu-l lăsau să se desprindă de pe scoarţa planetei, să sară şi să se plimbe agitat.

— Va să zică, aşa, coane Lascarache? gemu cu un rînjet amar sub mustăţi. De ăştia mi-ai fost? Trei luni mă porţi cu şosele şi cu momele. Iară după trei luni schimbi macazul şi mă trimiţi pe linie moartă. Biiine, şefule! Are să ne vină şi nouă odată chestia la macaz!

Nicolae Apostol privea şi asculta cu uimire.

Omul cu şapcă roşie îi ghici nedumerirea şi scurtă orice explicaţie:

— Cu dumneata n-am nimic! Ce eşti dumneata, la o adică, de vină? Toată răfuiala are să fie cu domnul Lascarache al nostru. Trei luni mă ţine cu vorba că-mi numeşte pe cumnatu-meu la Ponoare. Îi scot vagoane din pămînt toată vara. Treizeci pentru grîu îmi cere. Poftim

treizeci pentru grîu, coane Lascarache! Optspce pentru orzoaică... Poftim, optspce pentru orzoaică, coane Lascarache! Scot vagoanele din pămînt şi aştept numirea din ceas în ceas. Cînd colo, cazi dumneata plocon!

Tinărul se sili să-şi ticluiască o figură cît mai necăjită la amănuntele acestei întîmplări şi îngăimă cuvinte de scuză pentru o vină de care era cu totul străin:

— Îmi pare foarte rău, domnule... domnu?

— Atila Gheorghiu! rosti scurt omul mustăcios, arun-cîndu-şi numele ca o provocare menită să bage spaima-n duşmani, ca Atila celălalt, poreclit Biciul-lui-Dumnezeu.

— Îmi pare foarte rău, domnule Gheorghiu, că numirea mea e cauza unor...

— Lasă părerile de rău! reteză domnul Atila Gheor-ghiu. Cunoaştem noi ce fel de păreri de rău. Vrei numaidecît să ştii unde-s Ponoarele dumitale? Uite, încolo! arătă cu mîna spre zare, dincolo de perdeaua ploii, unde se vedeau în neguri lăptoase numai dealuri arate şi negre.

Pe urmă, domnul Atila Gheorghiu îi întoarse spatele, izbuti să descleşte galoşii giganţi de pe scoarţa planetei şi strigă către cineva din casă:

— Lenţo! Unde eşti, Lenţooo? Vino să afli ce bucurie mare ne-a pregătit conu Lascarache al nostru!...

Uşa se trînti în încuietoare de zăngăniră geamurile.

Nicolae Apostol rămase din nou singur, în halta pustie, unde coborîse numai de zece minute şi atît îi fusese destul să-şi descopere un duşman.

Se uită cu strîngere de inimă la geamantanele părăsite în şuroiala ploii.

Unul era vechi.

Îi fusese tovarăşul de drum la dusul şi la întorsul din vacanţe în tot timpul şcolii. Biet geamantan cu pînza cafenie, jupoiată şi roasă la colţuri, cu încuietorile ruginite, unde încăpuse atîţia ani toată mica lui zestre de bursier sărac şi orfan.

Dar celălalt geamantan era nou-nouţ: îl cumpărase, după îndelungă chibzuială şi după aspre economii, cînd s-a eliberat din armată, şi îl păzise pînă acum ca ochii din cap. Cerneala iniţialelor se prelingea într-o pată violetă. Şuroaiele făcuseră dîră. Pînza începea să se coşcovească; colţurile să se descleie.

Aveau şi ele acum o înfăţişare de părăsire şi de deznădejde, ca şi stăpînul care rotea ochii de jur împrejur să afle un suflet omenesc.

Le cără pe rînd sub adăpostul iluzoriu al unui salcîm.

De la fereastră, dinăuntru, îl priveau cu o batjocură răutăcioasă şeful de staţie, iar de la spatele lui, peste umăr. o femeie în capot sleit de flanelă pe un trup lăbărţat — probabil Lenţa, cealaltă victimă a

domnului Lascarache.

Nicolae Apostol trecu pe sub fereastră cu o nepăsare prefăcută şi merse în dosul gării să găsească vreo cîrciumă, vreun han, vreo căruţă.

Capitolul II

„Era un moşneag lung la vorbă,
care povestea istorii mîhnite despre
morţi şi despre vii.”

Nimic. Un drum mocirlos, fără şanţuri şi fără pietriş, sfîrşind, după cîteva sute de metri, în şosea.

Iar în dreapta şi-n stînga, în sus şi-n jos, nici o urmă de locaş omenesc, nici o zare de sat cu turlă de biserică; o mută pustietate scufundată în ploaia vînătă de octombrie...

Departe, pe şosea, se mişca o căruţă. Întîi a fost nevoie s-o urmărească atent, pe distanţa dintre doi plopi, ca să-şi dea seama dacă venea sau se depărta.

Se apropia.

Dar se apropia cu o încetineală de gînganie. Nicolae Apostol grăbi paşii pe marginea drumeagului, să-i iasă în cale. Acolo avu de aşteptat.

Calul era bătrîn şi înainta poticnindu-se. Căruţa, hodorogită. Căruţaşul, ascuns sub o glugă alcătuită dintr-un sac cu colţurile îndoite.

Cînd află despre ce e vorba, scoase mai întîi sacul, pe urmă pălăria de pîslă, rotundă ca un fund de ceaunaş, şi începu să se scarpirne îndelung şi metodic.

— Hm! Asta-i alta! făcu a mirare. Aşadară, vrei să mergi la Ponoare? Apoi ce să cauţi dumneata la Ponoare? Acuma-i vreme de umblat la Ponoare?...

Părea un moşneag tot aşa de încet la minte pe cît de înceată era gloaba la pas.

Înainta cu operaţia scărpinatului de la creştet spre ceafă, minunîndu-se cumplit de intenţiile lui Nicolae Apostol:

— Asta încă n-am mai văzut-o! Ţî-ţî-ţî! Stai în drum şi vrei s-ajungi la Ponoare! Mare drăcie!...

— Moşule, înţelege odată! rosti tînărul căutînd să-şi stăpînească nerăbdarea. Am picat acum cu trenul. Ce caut la Ponoare e altă poveste. Este destulă vreme să afli. Deocamdată te întreb cît ceri să mă duci pînă în sat: pe mine şi nişte buclucuri. Am două. Două geamantane, uite-atîta! Nici cincizeci de kilograme... Spune ce preţ, şi ne-am înţeles. Cît e de aci pînă la Ponoare?

Moşneagul medită profund. Se scărpină după ureche, ca şi cum de acolo avea să ţîşnească rezultatul calcu-lului:

— De! rosti cu îndoială. Cît să fie? Asta numai pi-cherul de la şuşăle o ştie, că el măsură şi de aceea-i plătit. Pe el îl tot văd cu lanţuri şi

ţăruşi. Eu ce să-ţi spun dumitale? Dacă ai cal bun, apoi într-o jumătate de ceas eşti la Ponoare. Dacă ai o gloabă păcătoasă ca a mea, faci ca la un ceas de vreme...

— Ei, cît ceri atuncea pentru un ceas de drum?

— Cît să cer! Parcă dacă eu am să cer, dumneata ai să-mi dai cît cer eu?

— Moşule, rosti tînărul aproape rugător, m-a pătruns apa pînă la os. Îmi strică lucrurile, afară, în ploaie. Spune cît vrei, atîta am să dau!... Şi întoarce calul, să luăm bagajele. Fii om al lui Dumnezeu... Haide! Poate vrei să-ţi plătesc înainte?

Moşul sfîrşise de cugetat şi de scărpinat. Îşi puse pălăria pe cap, trase deasupra gluga din sac şi rosti cu simplitate:

— Am stat şi m-am socotit, domnule!... Adică de ce mă tot întrebi dumneata cît cer să te duc pînă la Ponoare? Apoi nu mă duc eu tot la Ponoare? Nu-s eu tot de la Ponoare?... Poate dumneata nu mă cunoşti?...

Atuncea am să-ţi spun şi ai să mă cunoşti. Eu îs Lecachi Colţun de la Ponoare. Dară lumea mi-o scornit în sat o poreclă. Îmi spune moş Zamă-Lungă, fiindcă aşa am ajuns eu de feleşagul meu, cam lung de vorbă şi cam tîrziu la faptă. Asta mi-o scos-o mie Culiţă, ficiorul lui Maftei. Avem noi în sat unu Culiţă al lui Maftei, un băitănaş care se ţine numai de scorneli şi porecle. Aşa mi-o spus el mie: moş Zamă-Lungă, şi aşa am rămas, că n-o nimerit rău, bată-l tămîia lui, că-mi vine şi mie să rîd acum de cîte-i mai dă prin cap hîtrului!

Lecachi Colţun, zis moş Zamă-Lungă, avea şi rîsul cam tîrziu.

Întîi se mişcară numai cîteva cute pe obrazul lui în-creţit ca un măr veşted. Pe urmă trecură de la una la alta, cum se încreţeşte faţa lacurilor zbîrlită de-o suflare de vînt. Şi tocmai tîrziu izbucni rîsul înveselit şi întreg, la amintirea împrejurărilor în care Culiţă al lui Maftei i-a scornit porecla schimbată în renume.

Cînd sfîrşi de rîs, îşi luă seama şi urmă:

— Aşadară, eu tot merg la Ponoare, că doar n-am să dorm pe drum, şi dumneata tot la Ponoare caţi a merge. De ce vrei dumneata atuncea să-ţi cer numaidecît plata ca să te duc la Ponoare? Parcă te duc eu în spate? Te cară haramu ista, cît o mai putea căra... Unde încape unu-n căruţă, merg ei şi doi... Vezi cum se-nţeleg oame-nii care-s de-nţeles? Nu-ţi cer nimica. Nu-mi dai nimica. Suie-te alături şi cu ajutorul lui Dumnezeu ajungem în ies' seară şi la Ponoare, că n-or hi la capătul pămîn-tului!

Nicolae Apostol răsuflă uşurat, parcă ar fi biruit într-o luptă pe viaţă şi pe moarte.

— Păi de ce nu spuseşi aşa de la început, moşule?

— Tinereţii uşor îi este a vorbi! declară Lecachi Col-ţun, zis în satul său moş Zamă-Lungă. Întîi se pripeşte şi pe urmă se căieşte... M-ai

întrebat. Am stat atît şi m-am socotit. Pe urmă am răspuns cum mi-a ajutat priceperea mea. Că nu dădeau turcii, să strig: ,,Zvîrle-te repede, colea, că ne-ajung păgînii din urmă!” Cu îndu-rarea lui Dumnezeu, a trecut vremea păgînilor!... Numai bine, cît am stat noi şi ne-am chibzuit, s-a hodinit şi Bălan, ca să prindă putere ca pentru doi... Urcatu-te-ai?

Tînărul se urcă în paie, alături de moş Lecachi Colţun.

Moşneagul dădu bici şi întoarse la gara din cîmp, să ia şi geamantanele din ploaie.

Un timp au mers în tăcere. Pătruns de apă, în pardesiul pirpiriu, Nicolae Apostol îşi stăpînea clănţănitul dinţilor, cu fălcile încleştate. Se gîndi că nu-l aşteaptă un pahar de băutură fierbinte, o încăpere caldă, ci numai necunoscutul, feţe străine, locuri străine. Iar întinderile scufundate în ploaie şi neguri îi păreau încă mai posomorite şi fără nădejde.

— Cam tremuri! luă aminte moş Lecachi Colţun. Se cunoaşte că eşti tîrgovăţ de-ai pornit îmbrăcat în straie de Paşti.

— Nu sînt fîrţîngău de Uliţa Mare în straie de Paşti!... se apără tînărul. De felul meu sînt copil de la ţară, fecior de clăcaşi. Dar am fost crescut la tîrg, unde am căpătat învăţături de care n-aş fi avut parte în sat...

Vru să adauge: „Şi acuma mă întorc la matcă, să le împărtăşesc şi altora”. Dar găsi cuvîntul cam emfatic, ca într-o disertaţie de şcoală. Şi lăsă vorba fără sfîrşit.

Concluzia o rosti moşneagul:

— Atuncea eşti... Cum să spun? Un fel de ţăran de-ai noştri, stricat. Nici pe jos, nici în căruţă; nici în car, nici în teleguţă. De cînd a început să se amestece lumea, văd prin alte sate mulţi ca dumneata. Pe noi, la Ponoare, ne-a cam ferit Dumnezeu pînă acuma de asemenea corciuri, în afară doar de alde notarele...

Nicolae Apostol socoti de prisos să combată părerile lui Lecachi Colţun, zis moş Zamă-Lungă, fiindcă e lung la vorbă, tîrziu la faptă şi, după cum se arăta, mai tîrziu încă la minte.

Se gîndi însă în clipa aceea că într-adevăr poate în-semna tot un ţărari „stricat”, un „corciu” şi pentru alţii.

Îşi făcuse viaţa într-o margine de oraş. Orfan înainte de vîrsta şcolii, fusese ridicat de la ţară şi crescut de niş-te rubedenii nevoiaşe şi cu bunătate de inimă, ca toţi săracii, care la opt guri flămînde mai adăugaseră una. Bursier normalist mai apoi, îşi petrecea tot anul la şcoală — iar vacanţele, în mahalaua aceea de salahori şi fanaragii, de mărunţi slujbaşi pe la primărie şi prefectură, percepţii şi tribunal.

Astfel, nu cunoscuse deplin nici viaţa cea adevărată a oraşului, se înstrăinase şi de aceea a satului. Nici în car, nici în teleguţă.

Dar din aceşti dintîi ani ai copilăriei îi rămăsese în amintire, dincolo

de toate asprimile şi de toată sărăcia, un fel de lumină şi de curăţenie, o iubire de cîmp şi de oamenii cîmpurilor, care îl urmărise în viaţa de mai tîrziu. Tot timpul şcolii l-a întărit dorinţa îndărătnică să se întoarcă îndărăt, să fie de-un folos celor rămaşi la obîrşie. Camarazii îi luau indîrjirea lui focoasă în glumă. Şi cum se numea Apostol, îi spuneau Apostolul. Cuvînt aruncat cu uşurătatea tinereţii, de prieteni fără răutate, care îl iubeau şi simţeau în el o putere de altă calitate omenească, dar nu puteau înţelege fanatica lui însetare de a se da, de a se uita pre sine, de a se cheltui pentru idei vagi şi generale. Apostol — îi rămăsese numele după cea dintîi cuvîntare de şcolar, în care făcuse apologia dascălului de ţară cu menirile lui apostolice. Iar Nicolae Apostol îşi însuşise de atunci celălalt înţeles al numelui din certificatul de stare civilă, ca un fel de predestinare de la care nu putea dezerta. ,,Ia spune tu, Apostole!” apăsau pe numele lui, cu o anumită intenţie, profesorii cu surîs blajin.

Nicolae Apostol avea răspuns la toate, trecea peste măsura colegilor de rînd, se ştia iubit, preţuit şi respectat: fusese o mîndrie a şcolii, era o speranţă a unei generaţii de elevi. Şi acum, deodată, în cîmpul suflat de vînturi şi de bura măruntă, zgribulit în pardesiul pirpiriu, ud pînă la os, mergînd spre o ţintă, necunoscută şi ostilă, se simţi fără pricină un „ţăran stricat”.

Cum spusese moşneagul de alături: un om dezvăţat să înfrunte duşmăniile elementelor şi duşmănia seme-nilor, cu acea răbdurie înţelepciune sub care se ascunde îndîrjeala ţăranului întreg, cu puterile lui adînc înrădăcinate în sucul pămîntului.

„Are să treacă şi aceasta! se îmbărbătă singur. Ceasul dintîi e totdeauna mai greu.”

Moşneagul se răsuci şi îl privi bănuitor. I se năzărise o părere:

— Nu-ţi fi fiind cumva vreun inspect, ceva? Taman aşa a mai venit anu trecut, din senin, un boier de la Bucureşti. Intră el la han, se opreşte la postu de jan-darmi, merge la primărie. Nu spune cine-i şi de unde-i şi ce vrea. Iară pe urmă, după ce iscodeşte şi află el ce avea de aflat, numai ce începe a răcni şi a se mînia şi a-i trînti şi a-i face pe toţi cu ou şi cu oţet, mamă-mamă! de nu ştia care unde să intre mai degrabă-n pămînt! Acuma mă tot cugetam eu, ce-i fi căutînd adică dumneata la Ponoare? Nu ţi-am mai văzut ochii şi nici dumneata nu ştiai încotro-s Ponoarele noastre. Şi după ce m-am socotit eu bine, îmi pare mie că i-am dat o chicuşoară de rost... Mă tem că-i fi tot un inspect ca turbatul de mai an şi să vii să le mai faci o dată pocinogul prema-rului şi notarului şi jăndarului şi lui jupîn Aizic, cu hanul lui... Ghicit-am?

Nicolae Apostol se grăbi, rîzînd, să înlăture acest prepus al moşneagului:

— Fii fără teamă, moş Lecachi Colţun! Nu-s nici un fel de inspector

ca să cad din senin, ceea ce ar fi greu pe asemenea vreme cu ploaie şi nori. Nu-s nici turbat, nici n-am nărav să răcnesc şi să mă mînii, nici n-am venit să fac nimănui nici un pocinog. Sînt numai învăţătorul cel nou. Trimis de stăpînire să-ţi învăţ nepoţii, dacă ai cumva nepoţi...

— Am. Nepoţi am destui! De-aş avea atîţia viţei cîţi nepoţi şi de-aş ieşi cu dînşii la iarmaroc, m-aş întoarce cu droşca acasă, nu cu haramu ista de cal. Şi te-aş pofti şi pe dumneata să stai alături şi să te-nvăleşti în blănuri, ca să nu mai tremuri ca un pui de bogdaproste, de-mi zgîlţui căruţa...

În vreme ce spunea acestea, în mintea lui Lecachi Colţun, zis moş Zamă-Lungă, se petrecea desigur un proces mult mai încet şi mai laborios, căci numai după aceea părea că s-a lămurit asupra lui Nicolae Apostol şi rostului său la Ponoare.

— Aşadară, dumneata eşti învăţătorul nostru cel nou?... Iaca-i bun!

Aprobarea lui moş Zamă-Lungă nu prea avea de ce să ţină de cald lui Nicolae Apostol, îngheţat pînă în mă-duva oaselor. Dar tot îl bucură, fiindcă era cea dintîi vorbă omenoasă de cînd pornise pe drumuri străine şi duşmane. Nu ţinu mult însă nici această iluzie. Căci moşneagul se grăbi să rectifice aprobarea totală şi necondiţionată de la început, adăugînd oarecare rezerve:

— Bun? Adică vorba vine. Să vedem dacă are să zică tot aşa, că-i bun, notarul, şi părintele, şi domnu Atila de la gară!...

— Domnul Atila de la gară mi-a şi dat să înţeleg cu prisosinţă că nu-i bun ploconul care i-a căzut! se simţi dator să-l pună în curent Nicolae Apostol. Pe dînsul l-am priceput. Aştepta altceva şi i-a căzut plocon altcineva. Dar ceilalţi? De ce crezi dumneata că şi ceilalţi, notarul şi părintele, au să găsească şi dînşii că nu-i bun şi că n-au de ce se bucura?

— De!... rosti deodată prudent moş Zamă-Lungă. Spun şi eu o vorbă, ca omu... Pe urmă patima vorbei îl trase de limbă şi, lăsînd la o parte prudenţa, adăugă: Poate are şi domnu notar un cumnat ori un frate care ardea numaidecît de nerăbdare să-mi înveţe nepoţii carte. Poate are şi părintele un cumătru, ori un ginere, ori un nepot, ori o nepoată... Lumea-i făcută din neamuri.

Nicolae Apostol simţi frigul pătrunzînd mai adînc. Se cutremură cu un fior la gîndul duşmăniilor care poate încă îl mai aşteptau.

Dar moşneagul uitase de notar şi de părinte. Vorbi, îmboldind gloaba cu codiriştea biciului:

— O ţîră de necaz ai să ai, nu zic! Necazurile trec însă cu ajutorul Domnului, şi oamenii se liniştesc. Vorba e să te ţii tare şi să nu calci şi dumneata pe urmele răposatului domnu Andrieş, Dumnezeu să-l ierte. Ca să nu păţi ca el! Mai întîi au vrut să-l mănînce alţii fript. Pe urmă s-a mîncat el singur fript...

Nicolae Apostol se răsuci, cu atenţia ascuţită.

Nu era întîia oară cînd auzea pomenindu-se numele predecesorului său, Andrei Colibăşeanu, ca un nume, o faimă, un exemplu de care trebuie neapărat să se pă-zească. Ieri şi astăzi dimineaţă, la revizorat, un funcţionar mai mărunt întîi, mai apoi revizorul îl avertizară enigmatic: „Ai să ai de lucru acolo! După ceea ce a lăsat în urmă nenorocitul de Colibăşeanu, nu e uşoară situaţia unui învăţător nou şi străin.”

Funcţionarul mărunt spusese: „Bietul Colibăşeanu”. Revizorul: „Nenorocitul de Colibăşeanu”.

Două nuanţe pentru aceeaşi compătimire, în care ghi-cise şi un adaos de dezaprobare, de dispreţ, de condamnare.

— Ce-a fost, mă rog, cu bietul acela de Andrieş Colibăşeanu? întrebă Nicolae Apostol, însuşindu-şi şi el cu-vîntul de milă al celorlalţi.

— Ce să fie? N-a fost nimica. A venit şi el, ca dumneata, acum douăzeci şi cinci de ani, din toată lumea, învăţător aicea în sat, la Ponoare. A fost învăţător două-zeci şi cinci de ani. Pe urmă, astă-primăvară, a pus mîi-nile pe piept şi a închis ochii. O pierit ca un pui de găină. Asta a fost!...

Nicolae Apostol, cu tot frigul şi umezeala care-i în-crîncenaseră carnea, mai găsi putere să glumească, fă-cînd din glumă oarecare diplomaţie, ca să afle ceea ce neapărat voia să ştie:

— Moş Lecachi Colţun, pot să-ţi spun că flăcăiandrul care ţi-a pus dumitale porecla de moş Zamă-Lungă n-a cam nimerit-o! Ce fel de vorbă lungă zici singur că eşti dacă strîngi baierile gurii cum strînge un zgîrcit baierile pungii, tocmai cînd vorba lungă ar face să ni se pară drumul mai scurt?

Moşneagul rîse sub glugă şi încuviinţă:

— Drept este că-mi strîng baierile gurii. Dară o fac pe sfînta învăţătură creştină... De ce să mai judecăm morţii? Omul păcătuieşte în viaţă, cade la patimi urîte, unul la băutură, altul la altele — pe urmă închide ochii şi toate i se iartă... Rămîne să-l judece numai Cel-de-sus, fiindcă numai el are cumpăna cea dreaptă în mînă. Pe sărmanul domn Andrieş l-au judecat toţi în viaţă, che-maţi şi nechemaţi. Acuma îl mai judecă şi nu-l iartă nici după moarte. Eu, cu mintea mea de moşneag, pot spune, să nu-mi fie păcat, că acuma, dacă Cel-de-sus l-a judecat cumva, nu i-a dat mare osîndă. Mai degrabă socot că l-o iertat, cum n-are să ierte pe mulţi din cei care-l judecă şi l-au judecat pe răposatul domnu Andrieş, fie-i ţărîna uşoară! Dumneata eşti tînăr. Tinereţea-i grăbită şi necruţătoare. Repede vede, repede judecă, repede osîndeşte! Eu pot să-ţi spun că n-a făcut nimănui nici un rău... De aceea las să-ţi spună alţii, ca să-l osîndeşti după spusele, şi judecata altora... Îţi istoriseam dumitale că a venit aci, la noi în Ponoare, acum douăzeci şi cinci de ani. Şi să vezi potriveala de-a minune! Tot eu l-am adus de la gară. În altă căruţă, cu altă gloabă...

Eram şi eu mai în putere. Căruţa de-atunci — mai bună; calul — oleacă mai de soi; fiindcă mai tînăr şi mai în putere fiind, uşor îmi era să muncesc din greu şi să cîştig, în loc să mă lungesc la vorbă de clacă, de-am ajuns un moş Zamă-Lungă! Eu l-am adus aşadară de la gară... Era o primăvară şi sufla o boare caldă, şi era o mîndreaţă pe cîmpuri de-ţi mergeau toate la inimă. Pe aici pe unde trecem acum, de-s cireşii aiştia urîţi şi negri, numai floarea albă se scutura... Stătea ală-turi de mine pe scaunul căruţei şi nu-şi mai găsea astîm-păr. Se răsucea încolo şi încoace, să se uite la cîmp, şi la florile de cireş, şi la florile de pe marginea drumului, şi la cer, şi la păsările cerului, care taman atuncea ve-neau noaptea, de ne trezeam dimineaţa sub streaşină cu rîndunelele de anul trecut. Şi se bucura sărmanu domnu Andrieş, parcă atuncea deschidea ochii la minu-nile lumii! Pe urmă... Pe urmă a fost învăţător la noi douăzeci şi cinci-de ani şi s-a stins astă-primăvară. Era tot aşa o vreme frumoasă şi un soare şi o mîndreţe ca atunci. Dară el nu mai avea ochi să le vadă toate! A pus mîinile pe piept şi i-a închis pe vecie. Iară lumea a rămas să-l judece şi să nu-l ierte nici după ce-a intrat în pămînt... Asta o ştiu şi asta poate să ţi-o spună un moş Zamă-Lungă despre sărmanu domnu Andrieş, fie-i ţărîna uşoară!...

Moşneagul tăcu, privind în noroiul şoselei, unde lăsa să se tîrîie cureaua biciuştii, cum se joacă copiii să li se pară drumul mai scurt.

Nicolae Apostol se uita la el cu alţi ochi. Nu-i mai părea atît de lung la vorbă şi tîrziu la minte cum îl judecase adineauri. Sau poate ceva de altădată, o tresărire de omenie deşteptase în moşneagul osificat şi cu mintea sleită o isteţime de ochi şi de înţelegere, care-a murit de mult în torpoarea dintotdeauna. Nu-i mai păru rău că omul cel dintîi din Ponoare, întîlnit în drum, a fost acest moş Zamă-Lungă. Dar ce, ce-a putut săvîrşi înaintaşul lui, acel biet, acel nenorocit Andrei Colibăşeanu, de-l judecă toţi şi-l osîndesc toţi, şi nu-l mai iartă decît un moşneag cu poreclă scornită de rîsul şi ocara satului?!

Nu-şi isprăvi însă întrebările, care se mai adunau încă.

Moşneagul ridică biciuşca şi arătă spre dealurile sur-pate din stînga:

— Iacă şi Ponoarele noastre!

Satul era negru şi trist în bura mucedă a toamnei.

Capitolul III

„În ochii oamenilor întîlni aceeaşi împîclire ca în ochii vitelor răpuse de jug. Iar şcoala îi răsări înainte sub chip de aşezare pustie, cu prop-tele-n pereţi, să nu fugă la vale...”

Satul era negru şi trist în bura mucedă a toamnei. Case fără împrejmuiri, risipite pe surpături mîncate de ploi.

Mai degrabă bordeie decît statornice aşezări omeneşti.

Nu se vedeau pomi de livadă, nici semne de gospodărie întemeiată, acele pătule, şuri, grajduri, hambare, stoguri de fîn şi ocoale care dau înfăţişare de muncă şi de agoniseală satelor harnice în ţinuturi ceva mai scoase din sălbăticie după îndelungată luptă din tată în fiu.

O adunare de suflete şi de sălaşuri primitive, părăsite de Dumnezeu şi uitate de stăpînire.

Şoseaua trecea înainte, lăsînd cu un fel de scîrbă, la stînga, un asemenea sat însemnat pe harta ţării cu un punct mărunt ca o murdărie de muscă.

într-acolo cotea un drum povîrnit, desfundat de şuvoaie, oblu şi lăţindu-se în şleauri glodoase.

— Aieste-s Ponoarele! rosti moşneagul, arătîndu-le cu vîrful biciuştii. Cine le-a botezat aşa, buni ochi şi sfîntă gură a mai avut! Nici că se putea să-i găsească un nume mai pe măsură.

„Aici este de lucru”, se încordă Nicolae Apostol, su-meţindu-şi pieptul in pardesiul leoarcă de apă.

Iar tristeţea şi sărăcia aşezărilor, în loc să-l înspăi-mînte, i-au îndîrjit deodată hotărîrea cu care venise, ca o strună întinsă de arc.

Căci el voise satul acela, sau, în orice caz, un sat ca acela.

Într-adevăr, la minister, cînd a fost vorba să-i caute numele într-o listă cu ordinea de clasificaţii şi l-a găsit fruntaş printre fruntaşi, un personaj umflat de grăsime şi de solemnitate l-a privit din dosul biroului pe sub ochelari, cu oarecare uimire.

„Bravo, tinere! grăise, bătînd cu latul palmei lista de clasificaţii şi certificatele care însoţeau petiţia. După cele ce citesc aci, eşti un adevărat fenomen! Iar după cuvîntul directorului dumitale, înţeleg că ai drept la un loc, cum să-ţi spun? într-ales! Să-ţi alegem unul unde să-ţi cruţăm puterile, ca să ne dai altceva. Mai o carte, mai un studiu, mai nişte conferinţe — să te pregătim pentru o carieră de elită, cu înaintări la excepţional. În-ţelegi dumneata ce vreau să-ţi spun? Cu oarecare po-litică şi diplomaţie, poţi ajunge departe! Eu am nevoie de oameni de credinţă. Şi dacă-mi rămîn de credinţă, pot să-i împing

departe. Ce zici?...”

El a înlăturat băţos ispita şi a cerut înadins un post depărtat şi modest; o şcoală ruinată, un sat de oameni sărmani.

Împrejurări cît mai aspre, ca biruinţa să-i fie cît mai întreagă.

„Mi-ai trimis un încăpăţînat! telefonase, mai tîrziu personajul directorului bătrîn şi blajin de şcoală nor-mală. Mă aşteptam la altceva. Şi văd că e un element care n-are să fie de fel maleabil. O pramatie din soiul ălor colţoşi, care au început a se ivi acuma... Păcat

Aşa îl categorisise înaltul personaj din minister, vînător de protejaţi credincioşi, pe care să-i sprijine şi care mai tîrziu, la rîndul lor, să-l sprijine, ca să alcătuiască o cimentată fortificaţie pentru procopsiri personale. Iar fiindcă nu era ceea ce căutase, personajul a strîns din umeri, lăsîndu-l în plata Domnului să se descurce singur, ba încă mai trăgîndu-i pe lista numirilor o cruciuliţă cu cerneală roşie, să-l aibă sub observaţie pe viitor.

Directorul bătrîn şi blajin aşezase receptorul pe suport fără să mai răspundă. Ce-ar fi răspuns? Cui ar fi răspuns? Cine l-ar fi înţeles? El numai îşi cunoştea şi îşi preţuia flăcăii lui, „pramatiile colţoase” pornite de bunăvoie la posturile de rezistenţă cele mai grele, cum în război se oferă voluntarii cei mai curajoşi pentru misiuni de sacrificiu, de unde adesea nu se mai întorc.

Aşa încît nu întîmplarea, ci Nicolae Apostol voise sa-tul acela, sau un sat ca acela.

— Aici este de lucru! rosti pentru el singur, îndreptîndu-se pe scaunul căruţei fără spătar, ca să cuprindă mai bine cu ochii mîhnitele aşezări omeneşti. Şi îndată întrebă cu nerăbdare: Iară şcoala? Unde e şcoala, mo-şule?

Moş Lecachi Colţun arătă spre case cu o mişcare rotundă de biciuşcă:

— Lasă, că tot ai s-o vezi dumneata, pînă ce ţi s-o înăcri sufletul de dînsa! De-aici nu-i chip s-o cunoşti chiar dacă m-aş canoni eu să te lămuresc cumu-i şi unde-i. Că nu-i fi crezînd că te aşteaptă o şcoală cum au cei de la Trifeşti şi de la Vlădoaia şi de la PisculVoievodesei?... La aşa sat, aşa şcoală! Cum spune vorba romînului: La aşa cap, aşa căciulă! Pe aiurea oamenii s-au mai zbătut, s-au mai luminat un pic la minte, s-au mai învrednicit a face ceva. La noi?... Dacă te-ai aşteptat cumva la cine ştie ce mîndreaţă, apoi putem întoarce Bălanul înapoi, să te duc la gară, de unde te-am luat... Un bordei păcătos ca toate celelalte; asta-i şcoala! O casă de babă vădană şi beteagă, care s-a tras la altă colibă, să-şi ţină zilele ca vai de dînsa, cu o sută cinci lei, cît capătă pe an orîndă... Iaca, acuma, că începem să ne-apropiem, începe şi şcoala dumitale a se arăta cîtu-i de mîndră! Vezi din vîrful biciuştii hardughia ceia mare şi galbenă, cu tabla roşă? Acolo-i hanul şi crîşma lui jupîn Aizic... Apoi de-acolo mergi dumneata cu ochii în sus după biciuşca mea şi opreşte-te la a şaptea casă. Aceea-i şcoala! Taman cum

o vezi, fără poartă şi fără ferestre, de parcă-i casă pustie, cum şi este.

Nicolae Apostol îşi încorda privirea ca să desluşească printre celelalte lăcaşuri cu înfăţişare pustie şi părăginită pe cea mai pustie şi căzută-n paragină.

— Aşadar, aceea e şcoala! exclamă cu o strîngere de inimă.

— Aceea-i şcoala! întări moş Lecachi Colţun. Ai s-o vezi şi mai de aproape, că pe lîngă dînsa trecem.

Pe urmă, căruţa a cotit pe drumuri strîmbe şi priporîte, prin noroiul hlisos, peste o gîrlă tulbure şi fără podeţ, în satul care nu se va fi deosebit prea mult de aşezările getice de acum două mii cinci sute de ani.

În ploaie, vite nemişcate, cu botul în pămînt, cu copitele înfipte în băltoace presărate cu scuturătură de paie, îşi arătau sub pielea udă coastele fantomatice, ca vacile cele şapte din visul de foamete al faraonului egiptean. Una mugi plîngător, chemînd la o uşă închisă.

O nevastă cu doniţa deşartă îi privi trecînd, cu ochii tot atît de

somnoroşi şi indiferenţi ca ai vitelor.

De aproape, casele, lipite cu lut, altele cu varul străvechi, coşcovit şi mînjit cu noroi, cu acoperişul de paie putrede şi cu ochiul ferestrelor tulbure şi posomorît, păreau bordeiele unui trib african decimat de ciumă.

— Iaca şi şcoala dumitale! vesti moş Lecachi Colţun. Văd că i-au pus nişte proptele-n perete s-o ţină de subsuori. Asta-i treabă nouă. Pînă acuma stătea în picioare şi fără cîrji. Se vede c-au proptit-o să nu fugă la vale, la hanul lui jupin Aizic!

Nicolae Apostol îşi privi şcoala cu ochi dureroşi.

Şcoala îl privi şi ea, cu ferestrele ei sparte şi negre, ca două orbite dintr-o tidvă de mort.

Capitolul IV

„Poate nimeni nu este de osîndit,
fiindcă nimeni nu poale deosebi vi-
novaţii de victime?”

— Nu-mi tot scoate dumneata mie ochii cu legea, domnule învăţător! Legea spune, legea drege, legea face! Cunoaştem noi cîtă putere are legea, că nu sîntem întîia oară primarele comunei. Este, domnule notar?...

Notarul Ilie Bosînceanu nu spuse nici că este, nici că nu este. Îşi căută de lucru în sertar, tot răsucind nişte sigilii pe care parcă atunci le vedea întîia oară.

Domnul primar interpretă în felul său această abţinere.

Se întoarse, făcînd cu ochiul întîi spre părintele Ştefan şi şeful de post; pe urmă spre Nicolae Apostol:

— Nu spune nici că da, nici că ba, fiindcă asta-i aduce aminte de-un rămăşag pe care l-a pierdut anţărţ la jupîn Aizic! Atuncea i-am numărat noi tuleiele sale de spîn şi-am pus rămăşag că mai degrabă ajung eu a şăsa oară primar decît să-i crească lui al şăselea fir de păr în barbă. Ceea ce s-a fost văzut înainte de vremea secerii, cînd iar au venit conu Lascarachi şi ai noştri la putere, şi iar s-a trezit cu mine pe cap primar. Dară fir nou de păr în barbă nu s-a aflat să-i mai fi crescut. Fiindcă trebuie să ştii, domnule învăţător, că asta-i regulă!... Conu Lascarachi n-are nădejde în altcineva decît în mine cînd vin ai noştri la putere. Şi după cum ai băgat poate de seamă, vin cam des. Iară cînd vin, stau cam mult. Este, domnule notar?

— Asta-i drept! aprobă notarul trîntind un sigiliu cu tuş pe o foaie de hîrtie — poate o adeverinţă autentificată, garantînd că partidul lui conu Lascarachi şi al domnului primar vine cam des la putere, şi cînd vine, stă cam mult.

— Nu înţeleg ce are de-a face partidul şi puterea lui conu Lascarachi al dumneavoastră cu cele ce spuneam eu?! se mişcă Nicolae Apostol de pe scaun, ridicîndu-se cu un început de nerăbdare.

— Are de-a face, şi ai să vezi că are dacă ai şi dumneata puţintică răbdare! îl asigură domnul primar Ioniţă Ţăpu. Te rog aşază-te pe scaun şi ascultă-ne şi dumneata. Ne-ai chemat, ne-am lăsat alte treburi, am venit şi te-am ascultat. E rîndul dumitale acuma. De trei zile de cînd ai picat aicea, am stat şi te-am lăsat să vorbeşti şi să te frămînţi, ca să mă lămuresc. Eu, domnule învăţător, pot spune că sînt straşnic cunoscător la oameni. Acum te cunosc, cum l-aş cunoaşte pe frate-meu, dac-aş avea frate. Şi am să-ţi spun verde în faţă ce-am văzut şi ce-am cunoscut... Cred că nu te supără?

— Dimpotrivă!...

— Mai întîi, iată ce-am înţeles eu la dumneata: eşti tînăr. Tînăr grozav...

— Pentru ca să se vadă cît sînt de tînăr, nu era nevoie de trei zile, domnule primar. Mă arăta chipul şi puteam să arăt la nevoie şi certificatul de naştere. Nu pricep, însă, de cînd tinereţea e un păcat?...

— Nu zic că e păcat. Dar tinereţea are păcatele ei, şi dumneata ai păcatele tinereţii. Tinereţea vrea să schimbe lumea! Şi lumea nu vrea să se schimbe cu una, cu două. O fi scriind el frumos la cărţile dumitale, că bine-ar fi să se prefacă lumea aşa şi pe dincolo. Aşa scrie şi în evangheliile părintelui. Numai că ceea ce scrie frumos la carte rămîne în carte, iar lumea merge înainte după tocmelile ei. Răposatu Andrieş Colibăşeanu tot aşa venise, valvîrtej, vestind că face şi drege, că schimbă şi primeneşte. Pe urmă ce-a făcut şi ce-a dres el nu-ţi doresc să faci şi să dregi dumneata! Este, domnule notar?

— Ba încă ce fel de este! fu de acord notarul, înălţînd de pe condici ochii spălăciţi şi faţa lui roşcată de spîn.

Domnul primar Ioniţă Ţăpu păru deplin încîntat de aceste aprobări, care dovedeau deplina armonie între cele două organe administrative.

Urmă:

— Asta e una! Al doilea, domnule învăţător, este că dumneata, fiind străin de locurile şi de oamenii de aici, prea te pripeşti să te amesteci în treburile lor şi ale noastre. Las la o parte că n-ai căderea. Dar o spun pentru binele dumitale. De asta am ţinut să ştii că mă aflu a şasa oară primarul Ponoarelor. De treizeci de ani îi cunosc pe toţi, ştiu cum merg lucrurile şi cît poate pielea fiecăruia. Încît, dă-mi voie să mă mir că te-ai găsit dumneata, venit din toată lumea, să ne înveţi cum şi ce trebuie să facem. Mă rog, cine te sileşte pe dumneata să dai sfoară în sat, să chemi şi să aduni oamenii? Dumneata ai şcoala dumitale. Te duci la datoria dumi-tale şi aştepţi. Vin diavolii la şcoală? Bine! Liber eşti să-i muştruluieşti pînă ce scoţi duhul dintr-înşii, să-i faci dobă de carte, dacă statul te-a trimis pentru asta. Acolo eşti dumneata stăpîn. Nu vin? Se schimbă socoteala. Lasă-mă pe mine să văd de ce nu vin şi să iau eu urmările mele... Este, părinte?

Părintele Ştefan privea pe fereastră, cu mîinile în poalele anteriului, ca şi cum n-ar fi auzit.

— Este, domnule şef de post? se adresă atunci dom-nul primar către altă persoană din auditoriu: şeful de post, strîns în tunica albastră, încătărămat în curele şi cu cizmele gemînd o gamă întreagă de scîrţîituri la cea mai mică mişcare.

— Este, domnule primar! Dumneata, care va să zică, ne ceri concursul nostru, şi noi, ca organe de execuţie, care va să zică, executăm. Dacă e cazul. Spun dinainte: care va să zică, dacă e cazul!

— Vezi? triumfă domnul primar Ioniţă Ţăpu. Dar să ne întoarcem la

ale noastre. Să zicem că n-am nimic împotrivă. Dumneata eşti tînăr, vii cu orînduieli noi, aşa cum te-au învăţat profesorii de la Bucureşti. Aduni gos-podarii, le spui cîte-n lună şi-n soare despre foloasele cărţii, îi sfătuieşti să-şi trimeată plodurile la şcoală, îi ameninţi cu amenda. Ce-ai făcut dumneata cu asta? Te înşeli amar dacă-ţi închipui că de trimis plodurile la şcoală le arde lor acuma. De două săptămîni de cînd tot curge de sus, de-au putrezit şi pietrele, abia ieri s-a îndurat Domnul şi s-a răzbunat vremea de bine, de rău. Toţi aşteaptă să se zvînteze oleacă pămîntul, şi n-au să mai ajungă cum să se împartă la cîmp, pînă ce nu dă îngheţul. Pentru dînşii şi pentru boieresc. Ţi-ai făcut dumneata întrebarea cum rămîn cu datoriile la boieresc? Unii au contract făcut colea la primărie, cu bani luaţi înainte de la conu Lascarache, alţii de la coana Catinca Ştirbuleasca, alţii de la domnul Solomonică Fişer. Au luat astă-iarnă şi nu s-au plătit, iar la iarnă din nou au să mai ceară şi din nou au să mai capete. Că nu-i fi crezînd dumneata că la iarnă au să pună cartea dumitale în ceaun s-o fiarbă, fiindcă încă n-am auzit pe ni-meni că s-a săturat mîncînd hîrtie. Este, domnule notar?

Notarul înlocui răspunsul cu o strîmbătură chicotită de rîs, destinată să arate lui Nicolae Apostol cît de absurdă şi comică îi este pretenţia să convingă autorităţile comunei Ponoare despre utilitatea născocirii lui Gutenberg.

Părintele Ştefan privea absent şi trist pe fereastra tulbure, afară, cu palmele sprijinite pe genunchi. Şeful de post surise pe sub mustaţa răsucită în sfîrcuri, scîrţîindu-şi uşor cizmele într-o destindere de om care vrea să arate că e grăbit şi că mai are, „care va să zică”, şi alte treburi decît să asculte atîta vorbă de clacă.

Mulţumit de această aprobare generală şi de acest modest succes oratoric, domnul primar Ioniţă Ţăpu se întoarse din nou către învăţătorul cu idei năzdrăvane:

— Poftim! Merg mai departe. Ca să vezi de ce vreau eu să te apăr spre binele dumitale. Să zicem că i-ai adunat. Binee! Le vorbeşti despre foloasele cărţii şi ale învăţăturii. Că numai cine are carte are parte. Că numai învăţătura, deşteaptă pe om. Mă rog, tot ce-am mai auzit! şi cînd le vorbeşti dumneata mai frumos, are să se ridice unul şi are să te întrebe pe dumneata la ce i-a folosit oare cartea răposatului Andrieş Colibăşeanu? Atuncea toţi au să-şi dea ghionţi, şi tare aş vrea să ştiu cum ai să le poţi răspunde?...

— Nu purta dumneata grijă de asta, domnule primar. Am să mă descurc eu.

— Poate...

— Nu poate. Sigur.

— Ehei! Tinereţe-tinereţe! Tot aşa l-am auzit acum vreo douăzeci şi cinci de ani şi pe răposatul Andrieş. Nu se îndoia de nimica. Şi mai

ales, săracul, nu se îndoia de dînsul. Că nimeni şi nimica nu-i poate sta în cale. „Sigur!” Asta era vorba lui pe atunci. Că el are să ne facă local de şcoală in cinci ani. Sigur! Că el are să ridice satul, să ne facă locaş de citire, să ne înveţe gospodărie şi plugărie, pe noi, care o cunoaştem din neam de nea-mul nostru, fără cărţi şi alte drăcovenii. Să nu fie casă fără livadă, gospodar fără perechea lui de boi, copil fără certificat de patru clase. Cîte şi mai cîte. Sigur! Cînd te-am auzit pe dumneata spunînd, pareă i-am auzit glasul lui...

— Eu nu ştiu de ce-mi tot pomeneşti numele şi faptele unui om pentru care n-am nici un fel de răspundere? îşi pierdu răbdarea Nicolae Apostol. De trei zile, unde mă întorc, mă lovesc numai de numele acesta. Am înţeles, din cele ce mi s-au spus, că n-a făcut cinste breslei noastre. Orice pădure are uscăturile ei. N-am drept să-l judec, nici să-l osîndesc. Dar nici nu-l apăr. Pentru ce-a făcut şi pentru ce n-a făcut mai ales, Dumnezeu să-l ierte şi să-l iertăm şi noi, oamenii! Eu sînt venit aici tocmai ca să fac ce n-a făcut el şi să îndrept ce-a stricat el...

— Sigur? Întrebă notarul Ilie Bosînceanu, cu o in-tenţie de batjocură, pe care Nicolae Apostol n-o bănuise la o făptură atît de jigărită şi de becisnică.

— Precum vezi şi dumneata! Sigur! rosti cu aceeaşi pornire de harţag tînărul învăţător.

Şi în aceeaşi clipă regretă că a pierdut stăpînirea de sine.

Roti privirea la oamenii aceştia poftiţi de el în sala scundă şi întunecoasă a primăriei, ca să le arate hotărîrea şi planul lui de muncă, să le ceară sfat, ajutor, să-i zguduie din nepăsarea lor adormită. Şi îşi recunoscu îndată greşeala. Văzu zădărnicia acestei amăgiri.

Erau oameni morţi.

Nu-i mai putea scoate nimic din scufundarea unde se simţeau bine şi împăcaţi, rozînd fiecare din ciolănaşul procopselii sale. În trei zile avusese putinţa să prindă şi pricinile ascunse ale neîncrederii sau duşmăniei care-l întîmpinau la fiecare pas.

Notarul Ilie Bosînceanu vînase locul pentru un frate cu două clase de şcoală de meserii, eliberat de doi ani din armată şi încă necăpătuit. Şeful de post, dom’ Stănică, zis Care-va-să-zică, după urgiile de anul trecut, din 1907, cînd pretutindeni prin vecini s-au răsculat satele şi-au dat foc acaretelor boiereşti, nu putea să vadă cu ochi buni un dascăl venit să scormonească oamenii şi să le bage gînduri năstruşnice în cap. Pregătea chiar un raport confidenţial în acest sens. Primarul, cunoscut mai mult sub numirea de Ioniţă-Vulpoiul decît pe nu-mele cel adevărat, de Ioniţă Ţăpu, era într-adevăr un vulpoi bătrîn, isteţ la minte şi viclenit după o îndelungă experienţă de viaţă, care-l ţinuse mereu între ciocnirile celor mari şi celor mici, între ciocan şi nicovală.

Fost logofăt boieresc şi de treizeci de ani om de încre-dere al lui conu Lascăr Sofian, deputat al guvernului şi vicepreşedinte al Camerei, dorea în aceeaşi măsură, pentru pacea comunei şi respectul contractelor de munci agricole, un dascăl care să se dea uşor la brazdă şi să nu zădărască răbdarea gospodarilor, îmbuibîndu-le capul cu năzdrăvănii din cărţi. Iar părintele Ştefan, unchiaş bolnav şi fără vlagă, părea absent de la toate acestea şi asculta fără să audă, privea fără să vadă.

Nicolae Apostol încercase cu fiecare în parte să-i cîştige hotărîrii lui tinereşti şi colcăind de neastîmpăr.

Nu izbutise.

Nu izbutea nici acum, cînd îi rugase să se adune şi să-l asculte îndelaolaltă, pentru ajutor la fapte mai mici şi mai apropiate. Copiii uitaseră drumul şcolii şi se pare că nici nu-l prea cunoscuseră. Cocioaba era ruinată, pustie, fără ochiuri de sticlă la ferestre, cu bănci şchioape, cu soba dărîmată. Căzut singur şi străin în această părăginire, nădăjduise deocamdată să capete de la autori-tăţile comunei ajutor de faptă şi de cuvînt, pentru a aduna elevii la şcoală şi pentru a cîrpi coliba numită şcoală, aşa ca să poată primi sub acoperiş cei vreo patruzeci, poate cincizeci de copii, pînă la primăvară, cînd avea să se aştearnă la o ispravă mai cu temei.

Dăduse greş. Oameni morţi. Suflete toropite într-o mare împăcare cu stările scufundate, de unde nu vedeau nici o trebuinţă şi nici o grabă a vreunei schimbări.

Nu mai era vorba de un ajutor cot la cot şi cuvînt la cuvînt. Ci încă mai greu, se vedea nevoit deocamdată să lupte cu o ostilitate îndărătnică faţă chiar de ceea ce ar fi încercat şi poate ar fi izbutit să înfăptuiască singur, numai cu puţinele lui puteri.

— Care va să zică, aceasta e chestiunea! se ridică şeful de post, domnul Stănică, acompaniat de scîrţîiturile cizmelor şi ale curelelor. Dumneata convoci, care va să zică, satul la o adunare sub cerul liber...

Nicolae Apostol se înălţă la rîndul lui de pe scaun, adresîndu-se tuturor, de la unul la altul:

— Dar, domnule şef de post, domnule primar, părinte, domnule notar, înc-o dată vă rog să rămînem bine înţeleşi! Nu e vorba despre nici un fel de convocare. Nici un fel de adunare sub cerul liber sau neliber. Cum aţi spus singuri, sînt străin aci. Oamenii nu mă cunosc. Nu prea îmi par a cunoaşte nici care e rostul unui învăţător şi al unei şcoli în satul lor. Fiindcă mîine e zi de duminecă, m-am gîndit să folosesc ceasul cînd ies de la biserică, să le spun cîteva cuvinte şi să ne cunoaştem. Socoteam că n-ar strica să mă ajutaţi unul dintre dumneavoastră. Bunăoară, părintele sau domnul primar. Să mă înfăţişeze gospodarilor, ca pe-un străin ce sînt, venit cu hotărîrea să rămîn aici şi să fiu de-o ispravă, pînă la bătrîneţe. Asta e tot! Ţin să vă

spun dinainte că nu fac, n-am făcut şi n-am să fac niciodată nici un fel de politică. Aşa că am să le vorbesc oamenilor despre necazurile lor şi leacurile necazurilor acestora, despre folosul şcolii şi al învăţăturii, ca să priceapă singuri de ce trebuie să-şi trimită copiii la carte. Asta e tot. Fiţi sigur, domnule primar, că n-am să rostesc nici o vorbă pentru sau contra lui conu Lascăr al dumitale...

— Ba pentru conu Lascarache al nostru poţi spune cîte vrei şi ce vrei! Nu te opreşte nimeni. Dimpotrivă! Are să fie foarte mulţumit cînd are să ştie că are aici un om de încredere, gata să lucreze alăturea cu mine pentru binele comunei şi al gospodarilor.

— Se poate! Dar eu n-am venit aici să fac nici un fel de politică şi să fiu omul unuia sau altuia.

— Lasă, nu te mai aprinde aşa de repede! vorbi cu un rîs şiret în ochi domnul primar Ioniţă Ţăpu. Despre aceasta mai avem timp să vorbim noi. Oleacă de politică trebuie să învirtă omul, că altfel nimica nu se poate face pe lume, nici bine, nici rău. Este, domnule notar?

Notarul, Ilie Bosînceanu, făcu oarecare rezerve, bazate pe experienţa lui personală, şi încă îndestul de proaspătă:

— Cîteodată, este, şi cîteodată nu este! Fiindcă dă-mi voie pentru ca să vă întreb. Conu Lascarache mi-a făgăduit el mie ori nu că-l aduce aicea pe frate-meu Costică în locul răposatului Andrieş Colibăşeanu? I-am fost sau nu i-am fost de credinţă? Răspund tot eu. I-am fost, şi încă i-am fost chiar atuncea cînd conu Lasca-rache nu era la putere. Şi la ce mi-a folosit mie, oare, dacă i-am fost de credinţă? Răspund tot eu. Nu mi-a folosit nimica. Pentru că stăpînirea ne-a trimis pe dumnealui (făcu din capul spîn şi roşcat spre Nicolae Apostol). Pe dumnealui, care e străin de comună şi străin de judeţ şi străin de partidul şi de interesele lui conu Lascarache.

— Poate a avut pe cineva mai tare la centru! se dădu cu părerea domnul primar Ioniţă Ţăpu. De unde ştim noi? Ori poate înadins conu Lascarache a lăsat să se facă lucrurile singure, ca să vă împace pe toţi. Dumneata ţineai să-l aduci numaidecît pe Costică, domnul Atila de la gară, pe fratele coanei Lenţei, părintele Ştefan, pe duduia Mărioara, nepoata coanei preutesei. Este, părinte Ştefane?

Părintele Ştefan, privind pe geam, cu ochii împăcliţi şi bătrîni, făcu un semn de renunţare cu mîna.

— Este! afirmă cu energie domnul primar Ioniţă Ţăpu. Ce să ne mai ascundem după deget? Vă spun eu că este, şi fiindcă este, ca unul care mă pricep cum se învîrte o ţîră de politică, pot să vă spun şi care a fost socoteala lui conu Lascarache. Dacă o numea pe duduia Mărioara, erai nemulţumit dumneata şi domnul Atila de la gară. Şi aveaţi cuvînt să rămîneţi nemulţumiţi. Dacă îl numea pe cumnatul lui domnul Atila, era nemulţumit părintele, că nu-şi mai găsea zi bună acasă cu coana preuteasa, şi aveai să rămîi nemulţumit dumneata, ca unul care l-ai

slujit cu credinţă chiar cînd eram noi şi cu conu Lascarache în opoziţie. Dacă îl numea pe Costică al dumitale, avea drept să se plîngă părintele şi domnul Atila. Oricum făcea şi oricum dregea, împăca unul şi amăra doi. Aşa a făcut pace. S-a spălat pe mîini ca Pilat din Pont, cum scrie la evangheliile părintelui, şi a lăsat pe cei mai mari de la Bucureşti să ne trimeată unul care nu e nici cumnat cu domnul Atila, nici nepot de-al coanei preutesei, nici frate cu dumneata. Este, domnule învăţător?

— Aici sîntem de aceeaşi părere! încuviinţă surîzînd Nicolae Apostol. E singurul lucru la care n-am nimic de spus. V-am căzut plocon fără să fiu rudă cu nimeni şi fără să fiu omul nimănui...

— Nimic nu se ştie! îl întrerupse domnul primar Ioniţă Ţăpu. Azi nu eşti, şi mîine se poate întîmpla să fii. Fără de asta nici că se poate. Şi, iaca, bate palma aici! Ţi-o spun eu că n-are să treacă un an, şi ai să fii omul lui conu Lascarache, ca mine şi ca toţi cîţi ne vezi şi care ne dăm socoteală cine le învîrte şi cum se învîrt lucrurile pe lume... Ca să isprăvim, rămîne aşa: dumneata faci cum crezi. Aduni oamenii? Adună-i! Vrei să le vorbeşti? Vorbeşte-le! Eu mi-am făcut datoria şi te-am povăţuit să n-o iei prea repede. Zici că ai să rămîi toată viaţa la noi. Aşadară ce te grăbeşte? Ai să tot ai timp, pînă ce ţi-o ieşi peri albi, ca mie şi părintelui. Încolo, mai mult n-avem ce face!... La bugetul lui ianuarie vom căuta cu domnul notar, după ce i-o trece necazul, să punem o sută, două de lei pentru reparaţia localului de şcoală şi pentru cîteva bănci. De la noi, puţin. De la Domnul, mai mult! Domnule şef de post şi domnule notar, fiindcă tot sîntem aici, să trecem la oarecare chestiuni de-ale noastre. Am primit poruncă de la conu Lascarachi...

Nicolae Apostol înţelese că nu mai are de aşteptat nimic de la nimeni.

Strînse mîinile. Simţea nevoia să iasă mai repede la aer.

— Merg şi eu cu dumneata. Avem drumul împreună... vorbi moale părintele Ştefan.

Şi merseră o bucată de drum împreună, unul după al-tul; părintele Ştefan înainte, învăţătorul în urmă, fiindcă în noroiul desfundat de roţi se afla numai o singură potecă îngustă, bătută de paşi şi zbicită de vînt.

La despărţire, mîna preotului întîrzie fără vlagă, nehotărîtă în mîna viguroasă a tînărului. Ca după o mare sforţare, întrebă cu acelaşi glas absent, ocolindu-i pri-virea şi uitîndu-se pe alături de el, peste umăr, pe ponoare, la casele strîmbe şi fără împrejmuiri:

— Tot la Aizic stai?

— Tot, părinte Ştefane... încă n-am găsit o odaie într-o casă omenoasă...

— Şi nici n-ai să găseşti uşor. E un sat foarte sărac.

— Văd, părinte! Am început să-l cunosc. E un sat foarte sărac şi cred că avem datoria să-l ridicăm noi. Am fost. prin cîteva case tot căutînd un culcuş. M-am înspăimîntat. Mai înfricoşătoare ca mizeria e lipsa de iniţiativă şi de chibzuinţă pentru a lupta împotriva acestei mizerii.

— Vorbeşti ca sărmanul Andrieş Colibăşeanu, acum douăzeci şi cinci de ani, cînd venise şi el tot aşa...

Părintele Ştefan nu isprăvi ce voise să spună despre Andrieş Colibăşeanu. Înlocui cuvintele cu un gest nehotărît al mîinii slăbănoage, arătînd spre deal, poate drumul pe unde venise predecesorul lui Nicolae Apostol cu douăzeci şi cinci de ani în urmă, poate cimitirul unde se odihnea acum.

Nicolae Apostol se încruntă, cum făcea acum de cîte ori auzea numele acesta.

Vorbi, încordîndu-şi pieptul, cu o aţîţare tinerească:

— Nu ştiu ce-o fi vorbit acest Andrieş Colibăşeanu acum douăzeci şi cinci de ani. Văd însă ce-a făcut el. Mai ales văd ce n-a făcut. Şi nu pot să-l absolv. A fost un dezertor de la datorie. Destinul nostru e ca al ostaşilor pe care îi trimitea Atena sau Roma să apere cetatea. Nu trebuiau să se întoarcă decît pe scut sau sub scut. Să învingă sau să moară la datorie!...

— Poate şi sărmanul Andrieş a murit la datorie, spuse cu glas încet părintele Ştefan. Sînt fel de fel de chipuri de a muri la datorie. Unii cad răpuşi dintr-o singură lovitură... Alţii sînt răpuşi cu încetul. O moarte de la zi la zi... .

— Oricum, nu e cazul lui, părinte. Nu înseamnă că ai căzut la datorie Cînd ai sfîrşit viaţa alcoolic, cînd ai trăit cu o femeie în afară de lege, cînd te degradai primind băutură de la oricine, cerînd, cînd te ridicau alţii din şanţuri. Nu e o moarte la datorie cînd ai lăsat o şcoală cum am găsit-o eu... Ştiu, părinte! Nu e nici omeneşte, nici creştineşte să judeci faptele unui om după moarte şi să-l condamni pentru faptele din viaţă. Dar dumneata nu înţelegi se înseamnă pentru mine să mă întîlnesc numai cu faptele lui, cu numele lui? Să lupţi cu moştenirea aceasta? Aşa cum a trăit el şi aşa cum şi-a înţeles el rostul aici, nu s-a omorît numai pe el, n-a omorît numai încrederea oamenilor de aici în şcoală şi în carte. A omorît şi ceva din viitor! E ca un hoit care lasă duhoare de putreziciune chiar după ce a fost ridicat şi îngropat.

— Nu spune aşa, domnule învăţător, încercă părintele Ştefan să apere cu puterile lui vlăguite amintirea mortului. Viaţa nu e aşa de simplă cum o vrea tinereţea...

— Ba aşa, părinte! Este! se îndîrji Nicolae Apostol. Cînd o tragi înainte ca o linie dreaptă şi cînd o urmezi ca pe-o linie dreaptă, e simplă. Înţeleg simţămîntul dumitale. Ca slujitor al bisericii creştineşti, e rolul dumitale să aperi greşelile celor slabi şi să ceri iertare lui Dumnezeu şi lumii pentru greşelile lor...

— Nu e vorba de rol! grăi mai departe, cu privirea absentă, părintele Ştefan. Nu vorbim aici — eu în nu-mele bisericii, dumneata în numele şcolii. Sîntem înainte de toate oameni. Vorbim ca oameni...

— Ca oameni. Poftim, vorbim ca oameni, părinte! Ca om, cum explici şi justifici o existenţă nenorocită, aşa cum a fost a predecesorului meu? Cum o explici şi cum o ierţi? Este în noi o pornire să compătimim şi să iertăm păcatele celor slabi şi învinşi, fiindcă aceasta ne dă amăgirea unei superiorităţi. Ne simţim mai tari prin comparaţie. Căci este o diferenţă între situaţia umilitoare de a cere şi a aştepta tu milă şi iertare şi între situaţia privilegiată de a acorda tu milă şi iertare altuia care s-a dovedit mai inferior înarmat în viaţă. Orice nenorocit îşi găseşte consolare de îndată ce poate compătimi o nenorocire încă mai gravă ca a lui. Dar lepădîndu-ne de aceste vicleşuguri ale sentimentului, judecînd obiectiv o viaţă, în afară de noi, ce rămîne ca faptă din ce-a lăsat în urmă un Andrieş Colibăşeanu? Ce-a fost bun? Ce-a lăsat bun? Un singur lucru măcar bun, care să absolve zece rele! Este ceva?... Poţi să-mi spui dumneata, părinte, un singur lucru bun despre acest Andrieş Colibăşeanu?...

— Nu era un om rău, rosti molcom părintele Ştefan. Era un om slab şi nefericit.

— Vezi? Nici dumneata nu poţi descoperi o singură faptă bună. „Nu era un om rău.” Aceasta n-ajunge cînd ai fost venit aci ca să plăteşti o datorie societăţii. „Era un om slab şi nefericit.” N-ai voie să fii slab cînd ai acceptat să-ţi îndeplineşti o misiune care ţi-a fost încredinţată după ce tu ai cerut-o. Ce-ar fi mîine dacă ne-am declara toţi slabi şi nefericiţi?

— Eşti foarte tînăr! încheie părintele Ştefan. Avea dreptate primarul: grozav de tînăr.

Dar după despărţire, se întoarse de la cei dinţii paşi îndărăt şi se uşură de o piatră care-i rămăsese de mult pe inimă. Vorbi tot aşa, mereu ocolind privirea lui Nicolae Apostol:

— Mă gîndesc că trebuie să stai foarte rău la hanul lui Aizic. Dacă aş avea ceva mai încăpător acasă...

— Lasă, părinte Ştefane! Te rog mult să nu te gîndeşti la toate acestea. Sînt deprins să mă descurc singur.

— Ştiu, ştiu. Văd că eşti un om dintre cei care se descurcă singuri şi repede... Dar, oricum! Mă muncea gîndul alaltăieri noaptea, că nu puteam dormi şi mă răsuceam în pat. Ai şi dumneata drept să întrebi: „Doamne, în ce lume am căzut? Ce fel de oameni sînt aceştia?...” Şi n-aş vrea să crezi... Poate ai aflat. Casa mea nu-i o casă unde să găsească voioşie şi poftă de viaţă un om. Mi-am îngropat trei copii de oftică: două fete şi un fe-cior. Al patrulea zace acuma. Abia a scăpat de la oaste şi mi l-au adus în căruţă, să-l pun în pat. Îi cresc şi, cum ajung mari, mi-i cheamă Domnul la dînsul...

— Dar nici n-aş fi primit, părinte, să fiu povara cuiva.
— Asta o spui aicea şi acuma! Dar noaptea, cînd nu poţi dormi de ploşniţe la hanul lui Aizic, ştiu că nu poţi spune la fel... Chiar aşa cum sînt lucrurile, încă s-ar mai face ceva dacă acasă aş hotărî numai eu. După cum n-a scăpat însă din vedere să amintească domnul primar, preuteasa mea nu prea ar avea de ce să-ţi iasă înainte cu pîine şi sare. Aştepta locul dumitale pentru o nepoată de-a noastră. O nepoată cu cîteva clase de profesională. Eu înţeleg... Dumneata ai toate drepturile, fiindcă ai fost pregătit pentru dăscălie. Ceilalţi, şi nepoata mea, ca şi fratele notarului, ca şi cumnatul lui Atila Gheorghiu, de la gară, trăgeau şi ei nădejde, fără drepturi, cum e obiceiul pămîntului. Ai venit dumneata. Ne-ai liniştit pe toţi... Poate e mai bine. Are să fie poate mai de folos pentru sat. Trebuie să ştii că nici nu m-am prea ames-tecat cine ştie cît pentru nepoată-mea. N-am nici putere îndestulă pentru asta şi n-avea nici dînsa de ce să se aştepte la cine ştie ce... Am aruncat o vorbă, ca să capăt linişte acasă. Femeile înţeleg mai puţin, chiar cînd vîrsta ar fi trebuit să le aducă mai multă cuminţenie. Încît vezi şi dumneata...
— Părinte Ştefane, dă-mi voie să te rog, fără supărare, să nu mai pomenim niciodată despre aceasta. Se poate vedea că n-am căutat un loc de odihnă. Dacă aşa ar fi fost, aş fi găsit altul! Am căutat unul de muncă grea, ca să pot fi de-un folos acolo unde e nevoie de oameni tari. Eu am nădejde că am s-o isprăvesc bine. Îmi pare numai rău că am tulburat atîtea socoteli de ale altora... Acestea nu le pot lua însă drept pricini de supărări adînci şi durabile. Au să se potolească neplăcerile, şi atunci avem să punem umăr lîngă umăr, să scoatem satul acesta de unde se află...
Nicolae Apostol arătă satul cu drumurile negre şi prăvălate, casele într-o rîlă, acoperişurile negre de paie, vitele clefăind în ogrăzi fără împrejmuire, mugind lîngă fîntîni cu jgheaburile sparte.
— Pentru asta să ne adunăm puterile, toţi, părinte...
— Cei care au puteri, tinere domnule învăţător. Cei care au...
Iar spunînd acestea, preotul bătrîn şi adus de spate, în anteriul sărac, decolorat pe umeri, porni, înotînd în noroi, pe uliţa strîmbă, spre casa lui care nu era cu mult mai arătoasă decît a celorlalţi troglodiţi din satul Ponoare.

Capitolul V

„Jupîn Aizic avea o înţelepciune a lui şi a neamului său prin multe încercări trecut.”

— Mai miroase a afumat? Mai miroase a zupă?

— Nu, domnule Aizic! Miroase a lapte, cum e dat laptelui să miroase, şi încă a lapte foarte bun.

— Atunci sînt tare bucuros.

Domnul Aizic îşi manifestă bucuria frecîndu-şi mîinile şi plimbîndu-se în papucii de pîslă de jur împrejurul mesei.

Nicolae Apostol regretă că spusese slujnicei, cu două zile mai înainte, oarecare lucruri neplăcute despre mirosul laptelui şi despre oala în care a fost fiert.

De atunci, domnul Aizic se simte dator să-şi servească singur clientul, şi după ce aduce ceaşca de lapte, cu feliile de pîine neagră, veche şi lutoasă, se învîrte aşteptînd aprecieri elogioase şi căutînd sămînţă de vorbă. Nicolae Apostol înghite în silă sub privirea unui străin.

Ar vrea să-l vadă plecat mai repede, iar domnul Aizic n-are de ce pleca.

E mai întîi la el acasă şi socoate noul învăţător nu numai un chiriaş, ci un oaspe, cu drept să se bucure de toate onorurile gazdei. Mai apoi, e foarte fericit că are prilej să stea de vorbă cu un om sosit din regiunile civilizate; un tînăr isteţ şi cu carte, care se poate întîmpla mîine să-şi cucerească loc de fruntaş în treburile satului, dacă nu cumva chiar şi mai departe de sat, dincolo, în treburile ţinutului. După cum arată semnele vremurilor, de la răscoalele de anul trecut, sfetnicii din Bucureşti caută puteri proaspete în lumea satelor. Făgăduiesc şi pregătesc legi pentru dînşii, obştii şi bănci, pomenesc tot mai des despre reforme şi drepturi, aşa cum se vorbeşte la Cameră şi cum se scrie la gazete. Învăţătorul cel nou îi pare un om ca pentru aceşti vremuri care se vestesc. Iar o veche experienţă personală a domnului Aizic, şi alta mai veche, a timpurilor, l-au învăţat de mult că pe asemenea oameni e mai bine să-i cîştigi de partea ta decît să-i cîştige vecinul.

Oprindu-se în faţa mesei şi aşteptînd să termine înghiţiturile Nicolae Apostol, întrebă cu o îngrijorare bănuitoare:

— Dumneata l-ai cunoscut deja pe conul Lascarache al nostru?

— Nu, domnule Aizic.

— Nu face nimic! îl consolă hangiul. Ai să-l cunoşti numaidecît. Ţi-o spun eu! Şi are să fie bine. De aşa o persoană distinsă ca domnul

Sofian n-au noroc toate ţinuturile din Romînia...

— Să fie sănătos!

— Să fie, că avem cu toţii nevoie de oameni ca dumnealui. Pe urmă, şi dumnealui are nevoie de oameni ca noi. Cum spun gospodarii de pe aici: o mînă spală pe alta şi amîndouă obrazul... Domnule învăţător, am să vă zic eu ceva...

— Poftim...

— Am ascultat ieri ce sfătuiau unii şi alţii la mine în prăvălie, la un păhărel de rachiu. După ce-ai vorbit dumneata, s-au adunat .şi dînşii ca să vorbească. Aşa-i omul făcut! Ascultă întîi pe altul, după aceea se duce şi el să vorbească cu alţii despre celălalt. Eu pot să vă zic, domnule învăţător, că după cele ce-am auzit eu, numaidecît are să vină conu Lascarache şi are să vă cheme şi are să vrea să vă cunoască şi are să spună să-i fiţi domniei-sale om de încredere fiindcă are nevoie de un aşa om. Asta pot s-o jur eu pe copiii mei. Poate te îndoieşti, domnule învăţător?

— Nu! continuă să răspundă monosilabic Nicolae Apostol, uitîndu-se semnificativ la uşa pe unde ar vrea să-l vadă plecat pe domnul Aizic cît mai curînd.

— Nici nu trebuie să te îndoieşti. Eu îl cunosc pe conu Lascarache şi ştiu după ce umblă dumnealui. Şi fiindcă îl cunosc şi ştiu după ce umblă, zic că nu poate să lase un om ca dumneata, să pună mîna pe dînsul alţii, alde domnul Spirică Necşulescu. Se fierbe ceva în ţară, domnule învăţător. Poate pretinzi dumneata că nu se fierbe?

— Nu pretind nimic.

— Nu pretinzi dumneata nimic, fiindcă ştii mai bine decît un jîdan bătrin şi prost ca mine. Se fierbe ceva! Pentru asta pot să jur pe copiii mei. Aşa ceva a simţit şi conu Lascarache al nostru,.. I-am citit eu în ochi cum citesc în cărţile mele. După răscoalele şi pîrjolul din 1907, măcar că pe noi ne-au ocolit atunci, nu-i ajunge în părţile astea un om ca Ioniţă Ţăpu. Are nevoie de un articol de lux, garantat... Om pentru mîine, nu pentru ieri. Ieri îi deja mort şi îngropat. Nu se mai întoarce. Mîine e pe drum. Vine şi nu-l poţi opri. Trebuie să ştii cum să-l primeşti. Sînt sigur că tocmai ca mine gîndeşti, domnule învăţător.

— Poate...

— De aşa „poate” să am eu parte toată viaţa mea. Nu „poate”... Dumneata gîndeşti, şi ai înţeles, şi ştii. Eu n-am auzit ce-ai vorbit la oameni. Dar cunosc că le-ai vorbit grozav, domnule învăţător! Eu i-am auzit ce spuneau unii şi alţii înainte de a le vorbi dumneata şi i-am auzit ce spuneau şi după ce le-ai vorbit. Înainte ziceau că iară le-a mai venit un străin, un venetic, să ierţi dumneata, domnule învăţător, un surtucar, încă unul pe care l-a trimis statul să mănînce şi să bea leafa sta-tului de pomană. Pe urmă, ieri s-a schimbat povestea!... Altfel ziceau. Le-ai dat de gîndit şi de vorbit. Şi asta m-a bucurat foarte

pentru dumneata...

— Îţi mulţumesc, domnule Aizic.

— Parcă dumneata ai nevoie de mulţumirile mele! exclamă sceptic hangiul. Acuma ai nevoie pentru mo-ment de un lapte care să nu miroase a fum şi de o zupă de la mine, şi mai ai nevoie de o odaie cu un pat, pînă ce ai să găseşti ceva mai bun. Şi atuncea n-ai să mai ai nevoie nici de atîta. Am observat că dumneata nu pui un pic de vin şi de rachiu în gură.

— Nu, domnule Aizic.

— Aşa e lumea! Curioasă şi amestecată. Unii beau prea mult. Alţii nu beau de loc. Trăiesc şi unii, şi alţii.

— Precum vezi, domnule Aizic.

Hangiul păru în sfîrşit că a prins înţelesul răspunsurilor monosilabice.

Adunînd pe tablaua ruginită fărîmiturile de pîine, linguriţa de aluminiu şi ceaşca de tablă cu flori smălţuite, se pregăti de plecare:

— Văd că n-ai chef de vorbă, domnule învăţător.

— N-am timp, domnule Aizic. Timp, nu chef! Mă aşteaptă şi pe mine datoria mea, cum te aşteaptă pe dumneata treburile dumitale.

— Cîtă bucurie mă aşteaptă pe mine la treburile mele să nu te aştepte pe dumneata la datoria dumitale!... Pentru la masă, întreabă Surica dacă vă place ochiuri şi brînză, iar pe diseară zupă cu rasol? Un rasol fain, cu cartofi şi hrean...

— Domnule Aizic, te-am rugat de la început să nu mă întrebi niciodată. Nu fac nici un fel de moft la mîncare. Mămăligă, brînză, ceapă, fasole, lapte... Prea des-tul! N-am venit doară să mă pun la îngrăşat. Mă mulţumesc cu orice şi oricum.

— Numai să nu miroasă laptele a fum şi să nu-l fiarbă Surica în oala de zupă! corectă cu tîlc domnul Aizic.

— Numai...

Nicolae Apostol răsuflă uşurat cînd îl văzu lîngă uşă.

Dar din prag hangiul se întoarse cu intenţiile cele mai generoase:

— Am văzut că n-ai galoşi, domnule învăţător. Asta nu-i permis! În sat la noi, pe aşa vreme, fără galoşi, pot spune că eşti întocmai ca o persoană care a plecat la vînătoare fără puşcă. M-am gîndit şi m-am sfătuit cu Surica şi ne-am hotărît să facem o propunere fără supărare... Am eu nişte galoşi noi-nouţi. Şi te rog să-i primeşti cu împrumut pînă ce te repezi la tîrg, să cum-peri o pereche încă mai nouă şi mai faină. Atuncea am să dau eu o adresă la un negustor de încredere şi ai să fii servit ca un client recomandat de Aizic. Pînă atuncea, nici nu vreau să mă gîndesc că pot să fiu refuzat. Eu m-am vorbit cu Surica şi am priceput cît de greu e pen-tru o persoană singură şi străină să cadă din cer într-aşa un sat ticălos şi glodos. Noi înţelegem ce poate să simtă un străin cînd se află între străini. Dumneata, peste doi-trei ani, n-ai să

mai fii străin aicea, ai să prinzi rădăcină, ca parii de răchită din gardul gospodarilor şi ai să uiţi ce-ai simţit şi ce-ai avut de îndurat. Oamenii au să se înveţe cu dumneata şi dumneata cu dînşii. Ai să fii omul lor şi ei oamenii dumitale. Noi putem să trăim aicea o sută de ani, şi tot nişte venetici avem să rămînem pentru toată lumea. Poate chiar dumneata ai să zici aşa, şi ai să te superi, şi ai să strigi la noi să plecăm la America sau la Palestina. Aşa ceva vedem noi şi auzim în fiecare zi...

— Bine, domnule Aizic, rosti Nicolae Apostol, te rog din partea mea să fii fără grijă. N-am să strig şi n-am să te trimit la America şi la Palestina. Deocamdată am alte griji şi alte datorii aici.

— Vezi, domnule învăţător?... întrebă hangiul cu un aer de imputare.

— Ce să văd? Am spus ceva?...

— Ai spus. De ce să nu zici? Ai spus: „Deocamdată”. Adică nu mîine, nu poimîine, cît te ţin pe dumneata alte griji şi alte datorii. Pe urmă, răspoimîine, cînd ai să termini cu grijile şi cu datoriile dumitale, ai să te întorci la Aizic şi la Surica lui, să-i întrebi ce rost au aici şi de ce nu pleacă la America sau la Palestina lor.

— Domnule Aizic, cu dumneata nu mai termin niciodată! se ridică Nicolae Apostol surîzînd. Se cunoaşte că eşti din satul lui moş Lecachi, zis Zamă-Lungă!

— Mai mult decît Lecachi Zamă-Lungă ce poate să ştie un jîdan bătrîn şi calic şi prost ca Aizic Gold? Acuma cunoşti dumneata, domnule învăţător, şi asta. Mă cheamă Gold, şi n-am văzut aur decît în inelul aista de căsătorie... Te-am reţinut, domnule învăţător, cu prostiile mele. Cer scuze şi salut cu onoare

De data aceasta, domnul Aizic Gold păşi definitiv pragul şi închise uşa, ajutîndu-se cu papucul de pîslă, fiindcă mîinile erau ocupate cu tablaua de tinichea, cana de apă şi o caţaveică a madamei Surica, scoasă în drum din cuier.

În sală i se auzi îndată glasul, poruncind ca o alarmă de foc:

— Catrino! Ianculică! Sura! Ester! Căutaţi repede galoşii mei cei noi pentru domnul învăţător şi aduceţi-i acolo, frumoşi şi spălaţi, să-i puneţi la uşă. Ca la otel, la uşă! Nu-l supăraţi şi nu faceţi tărăboi!

Nicolae Apostol nu-şi putu înăbuşi surîsul. Domnul Aizic Gold mobilizase toată casa, sluga, nevasta şi copiii, pentru o pereche de galoşi.

Dar surîsul era îmblînzit, iertînd timpul pierdut cu atîta vorbărie deşartă şi uitînd iritarea care îl stăpînea de cîte ori hangiul intra în cameră şi nu se dădea dus. Se gîndi la ciudatele împrejurări ce-l întîmpinaseră aici şi îl sileau să-şi schimbe treptat, de la zi la zi, părerile despre oameni. De acolo de unde aşteptase tragere de inimă şi omenie nu primise decît cuvinte de nepăsare sau de duşmănie netedă. Un om de ispravă: moşneagul cel înecat la minte şi nesfîrşit la vorbă,

Lecachi Colţun, zis moş Zamă-Lungă. Un preot absent de la viaţă, mort din viaţă. Şi hangiul acesta, un oropsit pribeag, desigur, amestecînd pornirea spontană cu oarecare socoteli asu-pra viitorului, desigur, dar, oricum, dovedind mai multă îngrijorare şi înţelegere pentru starea lui de suflet decît acei întru al căror bine şi ajutor venise şi pe care în loc să-i simtă cot la cot, îi văzuse de la început arătînd colţi vrăjmaşi.

Încotro? Satul, gospodarii adunaţi să-l asculte?... Nu-şi mai îngăduia nici o amăgire.

Dacă vorbeau, cum se simţise dator să-i aducă la cunoştinţă domnul Aizic Gold, o făceau fiindcă auziseră rostite răspicat, dintr-o gură străină, cuvinte adevărate despre necazurile lor. Să-ţi auzi plînse şi de alţii pătimirile tale, e şi aceasta pentru firea omenească o mîngîiere ca oricare alta, destul de ieftină. Cînd a ajuns însă să le arate că îndreptarea stărilor se poate face numai prin minţi luminate de şcoală şi învăţătură — lucru lung, de răbdare şi stăruinţă, sîmbure pus acum în pămînt să dea roade peste cincisprezece-douăzeci de ani — a simţit prea bine cum slăbise interesul ascultătorilor. N-aveau răbdare. Nădăjduiseră minuni mai grăbite. Rămăseseră oarecum neîndestulaţi. Ar fi aşteptat fără îndoială şi ar fi fost gata să dea crezare unor făgăduieli mai grăbite, cum de bună seamă ştiu să rostească oa-menii politici în ajun de alegeri.

Mai rămîneau copiii. Îi lăsase înadins la urmă. Era întîlnirea hotărîtoare.

Pregătise şcoala ca pentru o zi de sărbătoare.

Din puţinele lui economii, plătise var şi ferestre, cu mîinile lui ajutase un băiat tocmit cu ziua să-i dreagă şi să orînduiască băncile, întărise căpriorii, izbutise să-i dea o înfăţişare mai puţin părăginită şi ticăloasă. Trimisese să-i cheme de ieri, din casă în casă. Iar acum simţea o nelinişte încă necunoscută, cum nu l-a încercat nici în faţa satului adunat, nici în ciocnirile cu autori-tăţile duşmănoase, nici la cea dintîi confruntare a lui cu copiii, cînd era încă normalist, la şcoala de aplicaţie.

Se uită la ceas.

Mai avea jumătate de oră. Îi chemase pentru un ceas tîrziu al dimineţii, ca pe unii care uitaseră demult drumul şcolii, ca pe alţii care nici nu-l învăţaseră, şi le lăsase timp să se adune, să străbată şi în ei neastîmpărul aşteptării şi necunoscutului.

Răsfoi cîteva cărţi, din cele zece mai dragi şi nedespărţite, aduse în fundul geamantanului. Le deschise la pagini cunoscute. Cît de altfel îi tresăreau acum cuvin-tele ştiute din pasaje subliniate! Cît de străine de realitatea cea aspră şi posomorîtă de aici; de încăperea aceasta de han, cu învelitori ieftine şi uzate pe paturile cele două de fier, cu pernele de cit, cu cromolitografiile din cadre, murdărite de muşte, cu mirosul greu şi neaerisit, cu geamantanele lui de drumeţ poposit într-

un adăpost trecător!

„Cu toate acestea, eu am vrut-o! Aşa am vrut să fie, ca biruinţa să rămînă mai întreagă!” se îmbărbătă singur, pentru nu mai ştia a cîta oară într-o săptămînă.

Şi cu o superstiţie tresărită din cine ştie ce afund de amintiri atavice, se pomeni, spre umilinţa lui, preocupat să păşească pragul cu dreptul la ieşire, unde îl aşteptau galoşii împrumutaţi de domnul Aizic Gold, după consiliul de familie cu madama Surica.

Capitolul VI

„Morţii nu pot răspunde nici pentru cele bune ale lor din viaţă, nici pentru cele rele...”

Băiatul nu ridica ochii din pămînt.

Îşi găsise de lucru urmărind cu unghia, literă cu literă, o iscălitură săpată cu briceagul în capacul vechi al băncii, fără îndoială foarte de demult, poate de un elev din cea dintîi generaţie de şcolari a satului Ponoare.

Nicolae Apostol se ridică de la masa care ţinea loc de catedră şi se apropie să-i prindă bărbia în mînă. Îi ridică uşor capul şi îi căută cu blîndeţe în ochi.

Copilul n-avea nimic prostesc ori încăpăţînat în privirea decolorată. Numai un fel de sfială sălbatică, aşa cum mai văzuse în ochii apoşi ai căţeilor cînd n-au învăţat încă să descifreze intenţiile din privirea stăpînului.

— Ei, haide, băiatule. Vezi că nu te bat, nu te omor, nu te mănînc. Răspunde frumos, cum te cheamă?

Cu o sforţare care păru că i-a sleit glasul, copilul abia şopti:

— Culiţă...

— Şi mai cum?

— ...

— Să vedem altfel, îl încercă Nicolae Apostol. Cum îl cheamă pe taică-tu?

— Gheorghe, rosti Culiţă într-un oftat de parcă şi-ar fi dat sufletul.

— Bine: Gheorghe! Dar cum îi mai spune în sat? Sînt mulţi pe care îi cheamă Gheorghe. Nu e aşa?

— Sînt! încuviinţă copilul.

— Aşa cred şi eu. Şi fiindcă sînt mulţi, ca să-l deosebească de ceilalţi Gheorghe, cum îi mai spun lui oamenii?

— Colţun! Aşa ne spune nouă...

— Asta voiam eu să ştiu. Aşadară, şi pe tine te chea-mă Colţun. Culiţă, adică Nicolae Colţun, Nicolae Gheor-ghe Colţun.

— Da...

— Nu da! Spune frumos, după mine... Te-am întrebat cum te cheamă. Tu răspunzi: Nicolae Gheorghe Colţun.

— Te-am întrebat cum te cheamă. Tu răspunzi: Nicolae Gheorghe Colţun! repetă cu fidelitate Culiţă.

Nicolae Apostol mulţumi cerului că nu are nici un martor din foştii lui profesori să asiste la aceste dificultăţi neprevăzute ale debuturilor sale pedagogice.

La rîndul lui, rosti el acum cu un oftat tot atît de adînc ca al lui Culiţă Colţun de adineauri:

— Nu, dragă Nicolae Colţun! Nu e nevoie să-mi întorci mie întrebarea cînd răspunzi. Răspunde cuminte şi scurt, ca un băiat deştept cum te cred eu. Hai, curaj!

— ...

— Răspunde cum te cheamă. Doară adineaurea mi-ai spus. Zi după mine: Nicolae Gheorghe Colţun.

— Nicolae Gheorghe Colţun.

— Şi mai departe: din clasa întîia primară, comuna Ponoare.

— Din clasa întîia primară, comuna Ponoare.

— Bun. Foarte bine. Acuma, cînd te întreabă cineva... Să zic că trece un străin pe drum, te opreşte şi te în-treabă: „Ei, băiatule? Cum te cheamă pe tine? De unde eşti?...” Tu ce răspunzi?

— Nu răspund nimica! Dacă nu-l cunosc, de ce să-i răspund? Sar pîrleazul şi fug acasă...

Nicolae Apostol suspină a doua oară din fundul măruntaielor. Toate metodele lui atît de frumos expuse în cărţi nu rezistau celei dintîi confruntări cu realitatea.

Întrebă cu un surîs al cărui înţeles numai el îl cu-noştea:

— Eşti neam, nu-i aşa, cu moş Lecachi Colţun?

— Păi acela-i bunicu-meu, cum să nu fiu neam cu el?...

— Moş Zamă-Lungă, şopti un glas într-o bancă mai din fund, însoţit îndată de rîsete înăbuşite.

Nicolae Apostol privi cu severitate spre băncile de unde au pornit rîsetele, dar nu găsi destulă tărie să dojenească vinovaţii. Pentru o clipă şi el gîndise la porecla lui moş Lecachi Colţun.

Acela vorbea prea mult, prea lung. Nepotu-său nu vorbea de loc.

Iar el se trudea aici să-l înveţe cum să vorbească, întocmai ca pe-un copil luat în creştere de la începutul începuturilor.

— Ei, Nicolae Colţun, sfîrşesc, ori nu, odată, cu tine?

— ...

— Răspunde-mi cum te cheamă, în ce clasă eşti, din ce sat?...

— Păi ce să mai spun? Că ştii ’mneata acum mai bine ca mine!

Argumentul era neprevăzut.

Şi nu părea de fel potrivit momentul pentru Nicolae Apostol ca să arate lui Colţun Gh. Nicolae că rostul său aci este tocmai să înveţe pe alţii ceea ce el ştia mai bine decît dînşii. Îşi făcu socoteala că vina de la el porneşte.

N-o luase pe calea cea bună.

Se îndreptă spre alţi elevi mai mari, după înfăţişare şi vîrstă din clase mai înaintate:

— Cum te cheamă pe tine?

— Toader Chihaia, din clasa treia primară, comuna Ponoare.

— Bine, Toader Chihaia. Stai jos! Pe tine? întrebă, trecînd la altul.

— Ţăpu Vasile, din clasa cincea primară, comuna Ponoare.

— Pe tine?

— Ileana Constantin Colţun.

Fata se opri, aşezîndu-se la loc.

— Şi mai departe! o îndemnă cu blîndeţe Nicolae Apostol. Ridică-te in picioare şi sfîrşeşte. În ce clasă eşti? Din ce sat?

— Clasa treia primară, comuna Ponoare, Ileana Constantin Colţun, din clasa treia primară, comuna Ponoare.

— Aşa, Colţun Ileana! Foarte bine... Pe tine?

— Grigore Ion Colţun, tot din clasa a treia primară, comuna Ponoare.

— Ei, şi pe tine cum te cheamă acum? se adresă din nou lui Culiţă Gheorghe Colţun.

— Nicolae Gheorghe Colţun, din clasa întîia primară, satul Ponoare.

— Bine. Foarte bine, Nicolae Gheorghe Colţun! Asta voiam să ştiu. Aşa să răspunzi de cîte ori are să te întrebe cineva. Aşa trebuia să-mi răspunzi de la început, şi nu te mai necăjeam atîta. Şezi jos. Şi lasă nasul în pace...

Nicolae Colţun coborî ruşinat degetul de la nas.

O clipă învăţătorul cuprinse cu ochii toată încăperea scundă şi întunecoasă, cu pereţii goi, unde se aflau înghesuite pe capete de bănci atîtea suflete tinere, scăpate în buruiană, cu soarta lor în mîinile lui. Într-un ceas, pe nesimţite, cercase să le pătrundă firea după înfăţişare, oprindu-şi privirea cînd la unul, cînd la altul, ca să observe ce răsunet găseau cuvintele.

După cea dintîi curiozitate, atenţia copiilor slăbise. Le dăduse un sfert de ceas de libertate, cît timp le urmări pe fereastră jocurile, ca să-şi împlinească şi din aceasta părerile despre fiecare.

Acum îi chemase din nou, la o cercetare mai de aproape. Iar începutul nu se anunţase prea fericit. Cu o singură încăpere de clasă, ca vai de ea şi aceea; singur cu răspunderea a peste patruzeci de capete, de firi şi de suflete, hotărîse să împartă dimineţile şi după-amiezile pentru serii de cîte două şi trei clase, cîrpind un program care nu intrase de fel în prevederile învăţăturii de la şcoala normală. Dar în afară de fireştile cunoaşteri, mai mult ale vîrstei decît ale cărţii, între şcolarii de clasa întîia şi între acei din anul din urmă, deosebirea nu se arăta prea mare. Unii ştiau ce să răspundă cînd îi întrebase cum se numesc, în ce clasă sînt şi din ce sat; ceilalţi puneau ochii în pămînt sau degetul în nas şi rămîneau muţi.

Aceasta era diferenţa cea mai însemnată.

Încolo, abia descoperise doi sau trei în stare să spună pînă la capăt o poezioară fără greşeală. Cît despre tabla lui Pitagora, rămăsese un aproximativ mister pentru toţi.

Deocamdată, cea dintîi sarcină se lămurea destul de puţin glorioasă

faţă de proiectele măreţe şi dîrze cu care coborîse în halta din cîmp, în ploaia măruntă de octombrie. Pînă la îndatoririle de dascăl, la lecţiile cu atîta dragoste pregătite să le repete cu ochii închişi, la aplicarea metodelor din cărţi şi din cursurile profesorilor, trebuia să-şi înveţe elevii cum să stea în bancă, cum să vorbească, cum să răspundă, cînd să-şi scoată şi cînd nu pălăria, cum să facă semnul crucii, cum să se spele şi cum să nu scuipe. Tot ce le lipsea creşterii părăsite deacasă, el să pună la loc şi el să îndrepte. Nu în măsura cuvenită de drept oricărui dascăl de aiurea, silit să întregească un lucru început de alţii. Ci totul de la capăt. Ogor nedesţelenit. Buruiană şi scaieţi cu rădăcina înfiptă adînc, înăbuşind pînă acum tot firul fraged şi crud de iarbă bună ce-ar fi mijit colţ la lumină.

Învăţătorul simţi toţi ochii tineri îndreptaţi asupra lui. Un fluid de viaţă. În puterea sa stătea mijlocul să-l captureze, să-l îndrepte spre soare şi curăţenie, spre sănătate şi înţelegerea binelui, a cinstei, a progresului, a îndestulărilor depline de trup şi de suflet — altoirea vlăstarului omenesc cu tot ce-i poate dărui în vigoare învăţătura de carte. În puterea sa stătea şi mijlocul să ucidă acest fluid de viaţă, să-l lase pierdut şi părăsit, alături în destin cu destinul vitelor care mugeau a să-răcie, flămînde, în ogrăzile fără împrejmuiri, cu dureroasa lor privire resignată.

Erau goi copiii, rupţi, cu straiele peticite, zbîrliţi şi murdari, sălbatici pe jumătate, crescuţi în bezne şi în lipsuri, fără nici o măsură şi cunoaştere a cuviinţei, hlizindu-se la un cuvînt aspru şi neînţelegînd blîndeţea cuvîntului bun — dar ce lumină de viaţă proaspătă, ce însetare de viaţă se află şi în ochii puilor de sălbăticiune!

Nicolae Apostol, oricît de pregătit venise pentru hotărîri viteze, întîia oară simţi atunci înţelesul înfricoşat al răspunderii. Fiindcă nu mai era vorba de o faptă cu urmările scufundate într-un viitor neprecis.

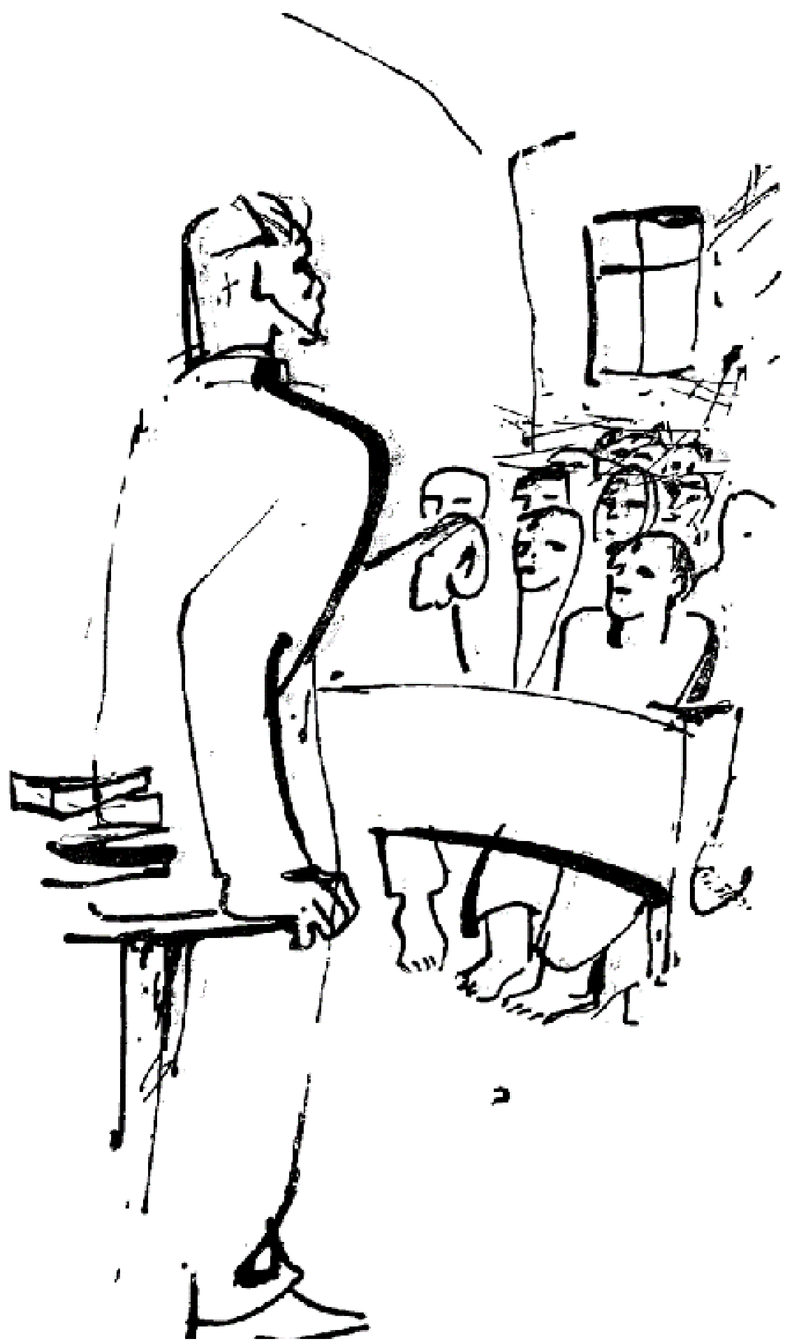
De astă dată avea sub privire viaţa cea vie. Toţi cei peste patruzeci de copii, şi Culiţă Colţun, cu ochii lui apoşi, care atunci învăţase cum îl cheamă, şi Toader Chihaia, cu părul lui zbîrlit, şi Ţăpu Vasile, în a cărui privire recunoştea sclipirea isteaţă de vulpoi a domnului primar Ioniţă Ţăpu, desigur bunic sau unchi, şi Ileana a lui Constantin, sau Grigore a lui Ion, din neamul Colţunilor, nepoţi de-ai moşneagului lung la vorbă, încet la faptă, dar mult mai înţelegător la suflet de cum îl arăta fiinţa lui sleită de bătrîneţe şi de nevoi; toţi puii aceştia de om, nu era greu acum, închizînd ochii, să-i vadă ce vor fi, cum vor arăta peste douăzeci, peste treizeci de ani...

Viaţa va trece peste dînşii.

Lumina din ochii lor vii se va stinge sau se va înăspri. Rîsul va fi străbătut la unii de un hidos rînjet fără tămăduire, la alţii de deznădejde, la alţii de ură stearpă şi fără putere, la alţii de ruinarea patimilor. Obrazurile se vor brăzda, inimile se vor împietri, braţele şi

piep-turile vor cunoaşte o voinicie trecătoare şi vor începe pe urmă a se vlăgui.

Îşi vor înjgheba gospodăriile lor, casele lor, vor trimite la altă şcoală, la alt dascăl plodurile lor, să-i pregătească pentru traiul vitreg al tagmei lor de clăcaşi. În viaţa unora şi a altora, lumina din ochi, simţămîntul din inimă, judecata din cap, sănătatea din trup, bruma de înstărire sau calicia, înfăţişarea gospodăriei, liniştea de acasă, soarta copiilor lor — patruzeci de vieţi omeneşti, cu toată taina lor şi cu destinul lor — se află într-o bună măsură şi în mîna lui, învăţătorul coborît într-o gară din cîmp, într-o zi ploioasă şi vrăjmaşă de toamnă.

Pe el îl vor blestema sau îl vor binecuvînta. Pe el, Nicolae Apostol, care şi-a luat numele într-un înţeles de înaltă şi poate prea tineresc de trufaşă menire, iar mîine, dacă se va dovedi nevrednic, sortit să-l preface în nume de derîdere. Răspunderea abia atunci îl pătrunse cu toată înfricoşarea ei, scoasă de pe tărîmul ideilor generale şi pusă faţă în faţă cu realitatea pipăi-bilă.

Patruzeci de perechi de ochi îl priveau. S-ar fi spus că de la el

aşteptau ceva... Aşteptau ce? Lumina sau întunericul? Viaţa sau moartea?

— Domnul Andrieş pe la vremea asta ne dădea drumu acasă... vorbi un băieţandru, ocolindu-i îndată privirea.

— Parcă mai aşteptam să ne deie el drumu? adăugă cel care se numea Ţăpu Vasile. Îl mai întrebam noi pe el? Deschideam încetişor uşa, şi du-te, Duluţă...

— Aşa făceai? întrebă cu glas nepăsător Nicolae Apostol.

— Păi cum! se viteji Ţăpu Vasile, zvîrlind vecinilor priviri ascuţite, ca să le citească pe chipuri minunarea pentru atîta cutezanţă.

— Şi nu te-a pedepsit niciodată?

— Pe mine? întrebă oarecum surprins Ţăpu Vasile. Domnu Andrieş nu pedepsea niciodată pe nimeni. N-avea el grija noastră.

— Nu te întreb asta. Te întreb dacă te-a pedepsit sau nu. Atît, şi la atît să-mi răspunzi. Da sau nu?

— Nu!

— Atunci să pofteşti încoace. Ai să stai deoparte. Am să te pedepsesc eu.

— Pe mine? repetă cu neîncredere Ţăpu Vasile.

— Întocmai! Şi, pînă una-alta, să nu răspunzi decît cînd te întreb eu.

— Atunci să-i pedepseşti şi pe alţii. Mai fugeau şi alţii. Fugea cu mine şi Grigore Colţun, fugea şi Tinca Ştefănoaia, fugea şi Costică Antohi...

— Te-am întrebat eu?

— Nu, dar...

— Nici un dar! Am să-ţi măresc de trei ori pedeapsa. A doua oară fiindcă ai vorbit fără să te întreb. A treia oară fiindcă ai pîrît. Pentru cele dintîi poate te-aş fi iertat. Minciuna şi pîra nu le iert însă niciodată.

Împărţind pedepsele pe categorii, Nicolae Apostol se întreba în acelaşi timp ce demon l-a îndemnat să înceapă de la cea dintîi zi cu o asprime care nu-i stătea în fire? Dar hotărîrile de-acasă, învăţătura din cărţi se potriveau atît de puţin cu celelalte orînduieli ale realităţii!

Tăcerea şi nemişcarea şcolarilor din bănci îi dovedi de altfel că anunţarea unei pedepse nu era o măsură prea nepotrivită pentru dezmăţul lăsat în urmă de predecesorul său în apucăturile copiilor din satul Ponoare. Ciudat! Ca să apese pe gravitatea pedepsei, se pomeni privind încruntat la Ţăpu Vasile, ca la un eretic pe care-l aşteaptă torturile Inchiziţiei. Copilul se făcu mic. În ochii isteţi şi vicleni se umbri lumina neastîmpărată. „Ce se întîmplă cu mine? gîndi alarmat Nicolae Apostol. Nu mă recunosc. Vreau să fac una şi săvîrşesc alta. Este în mine ceva străin de mine. Fii atent, Nicolae Apostol! Supraveghează-te, Nicolae Apostol, ca să ai drept a-i supraveghea pe alţii!”

— Care au fost premianţii întîi anul trecut? Răspunde tu, Chihaia, pentru clasa a doua...

— Mariţa Bot, domnu învăţător.

— Cum?

— Bot! Bot Mariţa, fata lui Tudose Bot de lîngă hanul lui Aizic.

— Să te văd la ochi, Bot Maria!

— Păi, nu-i aici, domnule învăţător! Zice neica Tudose că de ce s-o mai dea la şcoală, că-i fată, şi, pentru cîtă carte a învăţat, îi ajunge şi-i prea destul! O tocmit-o la jupîn Aizic!...

Nicolae Apostol îşi aduse aminte că pe fetiţa cu ochii vioi şi cu mutra isteaţă care slugăreşte la domnul Aizic, dînd ajutor Catrinei, o cheamă într-adevăr Mariţa. Aşadar, aceea e Mariţa Bot, premianta întîi din clasa a doua, mică de-un cot şi răscolindu-i curioasă prin cărţi?

A surprins-o de cîteva ori. „Am să vorbesc cu domnul Aizic! hotărî. Am să-l chem la mine sau am să mă duc eu la Tudose Bot. Şi la sfîrşit am să primesc în-vinuiri de ingratitudine de la domnul Aizic. El îmi împrumută generos galoşii. Eu îi iau sluga, tocmită desigur cu anul pe-un sac de făină şi două clondire de rachiu."

— Treci măi departe!... vorbi, iritat fără pricină. Din clasa a patra într-a cincea cine a trecut premiantul întîi?

— Ţăpu Vasile.

Cu înfăţişare de martir, Ţăpu Vasile se prefăcu a nu băga de seamă că e vorba de el.

— Treci, treci!... vorbi cu mai multă nerăbdare încă Nicolae Apostol. Din clasa întîia într-a doua?

— Alisandru Toader Blănariu, domnule învăţător

— Ia să te văd la ochi, Alexandru Toader Blănariu.

Se ridică un dop de băieţel, cu părul bălan bătînd în alb de cînepă, cu nasul redus la o vagă intenţie, cu ochii naivi şi cu întreaga înfăţişare mai deosebită, mai subţire decît a celorlalţi tovarăşi.

— Eu sînt Alisandlu Toadel Blanaliu.

— L-o mîncat pe ***rî***, lămuri o fetişcană de lîngă el. De asta spune Alisandlu Toadel Blanaliu.

Băiatul o fulgeră cu privirea, cît putea să fulgere privirea lui naivă. Nicolae Apostol o dojeni din ochi, şi dojana aceasta avu mai mult efect. Fata coborî nasul în pămînt.

— Aşadar, tu, Alexandru Toader Blănariu, ai fost premiantul înţîi? Măi-măi! Trebuie să fii tobă de carte!

Învăţătorul rostise cuvintele fără nici o intenţie, numai fiindcă îi părea simpatică figura copilului şi fiindcă, după pedeapsa făgăduită lui Ţăpu Vasile şi după privirea severă îndreptată spre fetişcana care-şi denunţase vecinul că „l-o mîncat pe ***rî***", simţea nevoia să arate copiilor oarecare blîndeţe şi prietenie. Dar Alexandru Toader Blănariu mărturisi cu o sinceritate eroică şi neaşteptată:

— Nu sînt eu aşa de dobă de calte! Mai bine ca mine învaţă Costache Cleţu. Dai aşa a vlut să mă scoată pe mine plemiant întîi domnu Andlieş...

— Ce fel de vorbă e asta, Blănariu Alexandru? Aceasta înseamnă modestie. Dacă ai fost premiantul întîi, e dovadă că ai învăţat şi că ai meritat...

— Am melitat plemiul al doilea! susţinu Blănariu Alexandru cu înverşunare, dovedind o abdicare de sine vrednică de un moment mai eroic. Dală aşa o vlut domnu Andlieş.

— Cum se poate? se miră în glumă Nicolae Apostol, convins că e locul de glumă.

— Iaca se poate. Că mămuca o tlăit cu domnu An-dlieş după ce-o mulit tătuca şi pe ulmă o mulit şi ea. De asta m-o scos pe mine domnu Andlieş plemiantu' întîi.

— Şezi jos! curmă vorba cu asprime Nicolae Apostol, simţind că a roşit pînă în vîrful urechilor.

Alexandru Toader Blănariu se aşeză la loc, ridicînd spre învăţător o mirată privire de imputare. Ce săvîrşise el rău? Aşa sînt răsplătite renunţările la sine şi sincerele dovezi de iubire pentru dreptate, şi adevăr?

În clipa aceea Nicolae Apostol îşi urî predecesorul ca pe un duşman care nu merită îndurare nici după moarte. Pretutindeni se lovise de amintirea, de faptele lui, de urmele lui. Chiar ziua aceasta dintîi, în care pusese atîta nădejde şi toată avîntarea-i tinerească, fusese tulburată, spurcată de moştenirile unei vieţi netrebnice.

Îl apăsă o mare oboseală.

Spuse copiilor să se pregătească de rugăciune, alese unul din cei trei care o cunoşteau fără greş s-o rostească, şi îi eliberă.

Rămase la fereastră, privindu-i îngîndurat cum se risipesc.

Cînd nu mai fu nici unul în curtea fără împrejmuire şi în faţa şcolii, pe drum, se întoarse. Ţăpu Vasile aştepta, îşi aştepta pedeapsa. În ochii ascuţiţi şi şireţi era stinsă ascuţimea şi şiretenia. Fără îndoială că aştepta o pe-deapsă înfricoşată, încă necunoscută. Poate domnul învăţător de aceea era încruntat şi de aceea rămăsese pe gînduri. Căutase să născocească una cît mai cumplită.

Dar gîndurile lui Nicolae Apostol erau în altă parte.

— Ei, Ţăpu Vasile?...

Copilul se înălţă cu inima ticăind.

Nicolae Apostol reluă, cu glasul blînd:

— Ei, Ţăpu Vasile, pe unde îţi e drumul tău acasă? Treci pe la han?

— Trec... Casa noastră-i mai devale de han.

— Atunci ia cu tine ghiozdanul meu şi îl laşi la domnul Aizic. Îl dai numai în mîna lui şi spui să-l pună în odaie la mine. Bagă de seamă să nu pierzi ceva...

Din privirea copilului, Nicolae Apostol înţelese că a cîştigat un suflet. Semnul acela de încredere, în locul pedepsei necunoscute dar cumplite la care se aştepta, depăşise în efect tot ce învăţase el în tratatele de peda-gogie. Era singura izbîndă sigură din ziua aceea. Ţăpu Vasile plecă purtînd ghiozdanul în acelaşi timp victorios ca un trofeu şi cucernic ca o relicvă.

Învăţătorul şovăi în mijlocul drumului.

Avea nevoie de aer, de mişcare. Nu-l chema cu nimic încăperea întunecoasă, cu izuri grele, de la hanul domnului Aizic. Porni în sus, spre marginea satului.

Nu-şi dădea seama cum l-au dus paşii pînă la cimitir. Acolo, în tăcerea netulburată a morţilor, printre crucile putrede şi negre, printre mormintele scufundate şi năpădite de buruieni arse de brumele toamnei, privi din nou spre sat, în vale.

Nepăsare şi paragină în lumea morţilor. Nepăsare şi paragină, jos, în lumea viilor,

O vită păştea printre morminte. Nu era nimeni s-o alunge. Părea la dînsa acasă.

Nicolae Apostol vru să ridice mîna, căută o creangă uscată, un capăt de harac, să facă el oficiul de paznic. Dar cînd ajunse lîngă vită, pe crucea mormîntului unde ronţăia, cu copitele înfipte în ţărînă, citi inscripţia cu litere stîngace, trase cu păcură:

AICI
ODI
HNE
ŞTE
ÎN
TRU
DOM
NU
L
ANDRIEŞ COLIBĂŞIEANU
Învăţători
NAS
CU
T
1861
+
1908
AP
RIL
28

„După ortografie şi despărţire în silabe, desigur că inscripţia a fost făcută de vreun elev al acestui Andrei Colibăşeanu!” gîndi Nicolae

Apostol cu neîndurată cruzime.
Şi în loc să alunge vita, întoarse spatele, lăsînd-o să pască mai departe pe mormîntul celui dintîi învăţător din satul Ponoare.

Capitolul VII

„Astfel s-au aflat, faţă în faţă, doi oameni cu ale lor două lumi...”

Un cîine de rasă străină, negru şi încătărămat cu zgardă nichelată, lătră scurt în capătul aleii ovale cu prund.

A fost ca un semnal.

Îndată au purces a lătra alţi cîini, indigeni aceştia, flocoşi şi cu colţii rînjiţi, zbătîndu-se în lanţuri.

Nicolae Apostol se opri în poartă, nehotărît. N-avea un băţ de apărare cu dînsul. Nu-i venea nici să se aplece şi să ridice o piatră de jos, ca haimanalele drumului.

Dar cîinele de neam boieresc nu dădea să muşte. Se proptise-n labe doar să-i reteze calea. Datoria lui sfîrşea aci. Clătinînd coada, îl privea cu ochi lipsiţi de duşmă-nie, parcă şi-ar fi cerut scuze că e silit să execute un atît de sever consemn.

Dintr-o tindă de acareturi, strigă la el un argat:

— Hector! Vin-aicea! Hai! Cuminte, Hector! Apoi, apropiindu-se, adăugă în chip de lămurire: Nu-ţi fie frică, domnule învăţător. Nu se dă el la carne de tîrgovăţ. Numai pe alde noi, golanii, ne-ncolţeşte dumnealui!... Trecu alături de cîine, netezindu-i părul lucios şi periat, cu mîna lui bătătorită, de culoarea lutului: Nu-i aşa, măi domnule Hector? Tu eşti de partea boierilor. Cei de acolo, sireacii, numai ei, că-s aduşi de la stînă şi-s nişte sălbatici se cheamă, numai ei se întartă la straie nemţeşti...

Plebeii din lanţuri se smuceau cumplit, clănţănindu-şi dinţii cu mare mînie.

— Vrei să vorbeşti cu boierul? înţelese argatul. E în canţelarie şi pot să vă spun că de ast’ dimineaţă-i foc şi pară... Mă tem că iar a primit răvaş de la băiatul dumisale de la străinătate şi iară l-o mai supărat cu cerere de parale... Asta am prins s-o cunoaştem şi noi! Atuncea, de cum deschide ochii, de cu ziuă, numai tună şi fulgeră şi ne-ascundem cu toţii în bortă de şarpe...

Păşind pe drumul curb şi fin prunduit, cu gard viu de arbuşti retezaţi în aliniere, Nicolae Apostol admiră aşezările gospodăriei, cu împrejmuirea de zid, cu graj-duri şi hambare în fund, cu maşinile rînduite în şuri ca în reclamele colorate din gări.

— Aicea e canţelaria... rosti argatul cu vocea coborîtă în şoaptă. Mai întîi baţi încetişor, şi numai dacă auzi: ,,Intră!” deschizi uşa. Aşa-i ordinu!

Învăţătorul n-avu cînd să-i mulţumească pentru aceste poveţe naive de bună-cuviinţă, căci argatul se strecură pe lîngă scări, prudent, să

intre în gaură de şarpe.

Bătu, îşi pipăi cravata, îşi cercetă nasturii, deschise cînd îi încuviinţă glasul gros dinăuntru.

Domnul deputat şi proprietar Lascăr Sofian întinse palma voinică peste birou şi strînse ostentativ mîna învăţătorului, ca să dovedească poate aşa că nu e un latifundiar cu idei atît de reacţionare cum îl zugrăvesc adversarii.

— Aşadar, dumneata eşti?... Îmi pare bine. Ia loc, te rog.

Nicolae Apostol se aşeză pe scaun supraveghindu-se să nu stea nici prea pe margine, ca un om intimidat de asemenea onoare, nici prea lăbărţat pe spătar, într-o poziţie de îndrăzneaţă familiaritate. Îşi dăduse deplin seama că de această întrevedere depinde în mare parte soarta lui şi a şcolii din Ponoare, cum şi a planurilor, încă mai măreţe şi nemărturisite, cu care venise.

Domnul Lascăr Sofian îl măsură şi-l cîntări din ochi.

Păru satisfăcut de rezultatul examenului.

Era un bărbat spătos, cu faţa arsă de viaţa cîmpurilor, cărunt la tîmple şi la mustăţi, cu privirea pătrunzătoare şi cu nasul adus în plisc de pasăre. Nicolae Apostol îl cunoştea din auzite, înainte de-a sosi în Ponoare, după nume şi după faima cîtorva discursuri din Cameră.

Îl ştia puternic şi temut, poate viitor ministru, în orice caz un vechi stîlp al partidului de la guvern. Îl ştia mai ales un mare pătimaş al politicii, nu pentru foloase materiale şi ambiţiuni, ci mînat de aceeaşi pasiune cu care unii cresc cai de curse, alţii se înverşunează să urce în fiecare an un pisc al munţilor mai înalt ca anul trecut. Cele aflate mai apoi de la proaspeţii lui consăteni îi conturaseră mai limpede această imagine pînă atunci vagă şi îndepărtată...

Moşierul îşi isprăvi de răsucit ţigara din cutia cu tutun de Macedonia, aprinse, nu-i oferi, cu toate că aşa ar fi dictat poate practica democrată.

Dar concesiile acordate celor mulţi şi mărunţi se opreau la o strîngere de mînă. Nu depăşea limita nici în ocazii cu totul excepţionale: în timpul alegerilor sau cînd voia să smulgă adversarilor un elector preţios şi fidel.

Cu atît mai mult n-avea de ce s-o facă pentru acest învăţătoraş cu mustaţa abia mijind.

Întrebă, fără să-l slăbească din ochi:

— Dacă nu mă înşel, se împlineşte aproape o lună de cînd te afli aci?

Nicolae Apostol răspunse zîmbind, ca să-şi biruie sfiala:

— Precis: o lună şi şapte zile! Cinci săptămîni şi o zi...

Domnului Lascăr Sofian nu-i plăcu nici zîmbetul, nici răspunsul.

Crezu că descoperă la noul învăţător o neîngăduită înclinare de a nu respecta distanţele. Vorbea prea liber, zîmbea prea la fel cu prietenii domniei-sale, de aceeaşi naştere şi stare.

Înălţînd sprîncenele, luă notă cu o apăsată mirare:
— Cinci săptămîni? Iar în acest timp n-ai găsit dumneata nici o oră liberă să te prezinţi, ca să te cunosc? A fost nevoie să trimit eu să te cheme! Ba să trimit de două ori!...
Nicolae Apostol şovăi între „domnule deputat” şi „domnule proprietar”.
Respinse amîndouă formulele, fiindcă amîndouă i s-au părut că înseamnă recunoaşterea unei situaţii subalterne. Şi vorbi cu un ton care sună din nou prea căutat şi pretenţios în urechea proprietarului deputat:
— Domnule Sofian, recunosc că am păcătuit faţă de cele mai elementare reguli ale cuviinţei. Dar n-am avut răgaz. Vă rog să mă credeţi... Cînd dispuneam de timp liber, lipseaţi de aci. Cînd eraţi aci, nu puteam lipsi eu de la şcoală — de la datoria mea! Au fost pe urmă şi ploile de pricină. E o distanţă destul de mare din sat pînă la curte. Trei kilometri.
— Precis: doi jumătate! rectifică domnul Lascăr Sofian, cu o evidentă intenţie de sarcasm. Văd că-ţi place spiritul de precizie!
— Doi jumătate, domnule Sofian. Chiar doi kilometri şi jumătate, prin noroaie şi ploaie, pe jos, pentru un om căzut din lună aci, nepregătit la drumuri de ţară, nu înseamnă o plimbare.
— Nici nu e vorba de plimbare! Tocmai fiindcă recunoşti că eşti căzut din lună aci şi nepregătit, aş fi aşteptat să mă cauţi dumneata pe mine. De altfel, îmi pare că întîia oară cînd te-am chemat ţi-am trimis şi docarul. Nu?
— Era în timpul orelor de clasă, domnule Sofian.
— Şi ce-are de-a face?
— Nu puteam lăsa copiii singuri. S-au nărăvit să considere şcoala ca o simplă distracţie pe vreme de viscol şi de ploaie, cînd n-au unde hoinări. Cu acest nărav am de luptat şi ţineam să nu inaugurez sistemul predecesorului meu.
Domnul deputat Lascăr Sofian bătu toba cu vîrful degetelor în placa de stejar a biroului, dînd semne de nerăbdare.
Nicolae Apostol tăcu.
Îşi dădea socoteală că iarăşi n-a pornit pe drumul cel bun şi se mustră, pentru această incorigibilă lipsă de mlădiere.
— Eşti tînăr de tot! constată moşierul, aşa cum toti nu întîrziau să i-o amintească învăţătorului de cînd a călcat întîi la Ponoare.
— Relativ! Douăzeci şi unu de ani împliniţi. Abia am isprăvit serviciul militar.. Am intrat voluntar, îndată ce am isprăvit şcoala.
— Şi ce te-a făcut să alegi asemenea localitate? Mi s-a spus de la revizorat că ai fost cap de promoţie. Cred că ţi s-au oferit locuri mai bune?

— Am ţinut, domnule Sofian, să viu unde datoria noastră, a dascălilor, e mai grea. M-au atras tocmai obstacolele de la care alţii fug.

Domnul Lascăr Sofian trase concluzia:

— Romantism! Ţi-am spus că eşti tînăr. Se vede că armata nu te-a lecuit de vorbe umflate. De obicei e primul duş rece. Calmează!

— Armata e altceva, domnule Sofian! rosti cu aprindere învăţătorul. E o datorie de care toţi ne achităm. În vreme de pace, fără eroism şi fără romantism. Dar cu deplina conştiinţă că în faţa acestei datorii sîntem cu toţii egali. E o primă lecţie de egalitate în faţa legii. Armata e o datorie pe care ne-o impune ţara. Sînt altele pe care ni le impunem noi. Eşti dezertor şi de la una şi de la alta dacă te sustragi căutind locuri adăpos-tite.

Degetele domnului deputat bătură mai nerăbdător tă-blia de stejar a biroului.

Se întîmpla că tocmai de această plicticoasă obligaţie a serviciului militar îşi cruţase unicul băiat, plecat la Paris pentru studii. În cuvintele învăţătorului i se năzări că străbate o insolentă aluzie. Mai ales că amintirea lui Mitif, feciorul răsfăţat de la Paris, îi deştepta întotdeauna mîhniri foarte întemeiate. De cinci ani cerea mereu bani şi de cmci ani se întorcea în fiecare vacanţă cu obrazul mai tras şi cu un aer mai dezgustat de tot ce afla barbar şi oriental la el acasă.

Stinse ţigara turtind-o de marginea scrumierei. Îşi simţi deodată gura amară.

— După cît înţeleg, ai venit aşadar cu planuri măreţe! Aud că ai convocat oamenii, că le-ai vorbit şi că le-ai dat de vorbit. Din această pricină te-am chemat. Să-ţi atrag atenţia. După cele ce s-au petrecut anul trecut, orice asmuţire a spiritelor poate avea consecinţe grave...

Nicolae Apostol suportă privirea sfredelitoare fără să clipească.

Ascultă avertismentul zîmbind.

Cînd domnul Lascăr Sofian se rezemă de spătarul jilţului, cu amîndoi pumnii întinşi pe birou, răspunse calm:

— Domnule Sofian, sînt sigur că aţi fost greşit informat. N-am adunat oamenii să aţîţ spiritele. I-am chemat să le arăt de ce este nevoie să-şi trimită copiii la şcoală, iar nu la păscut vitele. Am căutat să-i conving, pe cît m-au ajutat puterile. Atît, şi nimic mai mult! Pentru moment nu-mi este îngăduit să am altă grijă în afară de aceea a şcoalei. N-avem local. Şcoala e un grajd...

Continuă să zîmbească, întorcînd privirea pe fereastră, afară, unde se întindeau acareturile boiereşti ale Sofienilor, vestite în trei ţinuturi:

— ...un grajd, bineînţeles care nici pe departe nu se poate compara cu acestea ale dumneavoastră. N-avem local, domnule Sofian! Iar în schimb am de luptat cu tot ce-a stricat în sufletele copiilor şi în mentalitatea satului predecesorul meu.

— Eşti puţin generos cu morţii, tinere!

— În locul meu, nimeni n-ar putea fi altfel, domnule Sofian. Am găsit aci o moştenire care ne-a necinstit breasla. Cînd voi izbuti să birui aceste greutăţi, să ridic şcoala, să aduc copiii la carte, să cîştig încrederea oamenilor, atunci poate va veni şi rîndul să mă întorc la activitatea extraşcolară, pe care atît de călduros ne-a recomandat-o ministrul nostru, cu idei ceva mai înain-tate decît alţi miniştri, mai ales după avertismentul răscoalelor de anul trecut... Bancă populară, obşte ţărănească, teatru sătesc, casă de citire, contactul mereu viu cu foştii elevi. La toate acestea, domnule Sofian, voi apela să mă sprijiniţi. Numai cu concursul dumnea-voastră se va putea ridica şcoala. Şi numai ridicîndu-se şcoala se va îmbunătăţi soarta satului.

— Vorbeşti ca din carte, tinere! Prea ca din carte. Din nenorocire — sau poate mai exact din fericire — viaţa se ocîrmuieşte după legile ei naturale. Nu ţine socoteală de utopiile cărţilor.

Domnul Lascăr Sofian se ridică de la birou.

Învăţătorul îşi spuse că e încă mult mai înalt şi mai zdravăn de cum şi-l închipuia cît stătuse pe scaun. Un adevărat uriaş. Un uriaş deprins cu activitatea, mişcîndu-se să-şi dezmorţească trupul colcăind de energie. După ce străbătu de cîteva ori distanţa dintre bibliotecă şi fereastră, se opri privind afară, la acareturile curţii.

Aşa îi vorbi, cu spatele întors:

— Te-am chemat să stabilim o înţelegere din vreme şi să înlătur o neînţelegere de mai tîrziu. Te invit să iai aminte! Ţin să cunoşti mai întîi că te afli aci graţie voinţei mele. Se băteau prea mulţi pe un loc. Toţi neisprăviţii. Indivizi de căpătuială... Ca să-i împac, am lăsat să vină cineva străin. S-a întîmplat să fii dumneata. Deci numai datorită acestui fapt ai ajuns aci. Mîine poţi fi aiurea dacă ochii dumitale vor înceta să-mi placă mîine.

— Ştiu! mărturisi Nicolae Apostol, răsucindu-se cu neastîmpăr pe scaun.

— Cu atît mai bine! Dacă ştii, mă aştept să tragi concluziile.

Domnul Lascăr Sofian se întrerupse.

Deschise geamul şi strigă poruncă argatului ieşit din gaură de şarpe, să prindă un mînz care scăpase din grajd şi zburda prin curte. Pe urmă distribui alte porunci pentru treburile cîmpului de a doua zi: pluguri gata să pornească în zori, saci cu făină de adus de la moară, care cu grîu de predat la gară.

Astfel. Nicolae Apostol, uitat pe scaun, măsură cu umilinţă puţinătatea fiinţei sale, redusă la o cantitate neglijabilă printre atîtea mult mai însemnate griji şi răspunderi ale domnului proprietar şi deputat Lascăr Sofian.

Cînd moşierul isprăvi de împărţit poruncile şi se întoarse de la fereastră, îl găsi cu pieptul mai puţin sumeţit. Îşi descruntă sprintenele

surîzînd în sfîrşit, încîntat de această metamorfoză. Făcea parte dintr-o tac-tică a sa acest mijloc fără greş de a măcina dîrzenia oamenilor părăsindu-i în mijlocul unei discuţii ca să-şi vadă de alte treburi cu totul străine.

Netezindu-şi mustaţa căruntă, vorbi cu satisfacţie:

— Cum vezi, tinere, viaţa e aceasta! Nu cea din cărţi. Materialul nostru omenesc e încă un material brut. Ţăranul n-are iniţiativă, n-are disciplină de muncă. Se cheltuieşte de pomană. Începe un lucru de trei ori; îl lasă, ca să înceapă altul. Se simte nevoie de o mînă conducătoare: de o mînă şi de un cap.

— Îmi pare bine că sînteţi de aceeaşi părere, domnule Sofian, Ţăranul are nevoie de o minte cultivată prin învăţătură. E singurul lucru care îi lipseşte ca să-şi valorifice celelalte calităţi.

— Lasă învăţătura! întrerupse scurt moşierul, cu surîsul binevoitor deodată stins din sclipirea ochilor. Acum treizeci şi vreo cinci de ani m-am întors şi eu cu tot soiul de idei confuze de la şcoli mai înalte ca ale dumitale, din străinătate. Umanitarism, egalitarism, generozitate pentru cei obidiţi... Experienţa a purtat ea însă grijă, tinere, să ne înveţe că binele mulţimii nu se află în reţetele cărţilor.

Nicolae Apostol întoarse ochii către biblioteca vastă şi impunătoare din fundul biroului. Domnul Lascăr Sofian înţelese elocventa întrebare a acestei priviri şi îi făcu semn să aştepte, cu palma întinsă, ca un cuvîntător care recomandă linişte auditorilor:

— Ajung şi aci, tinere! S-o luăm metodic, fiindcă, dacă nu mă înşel, înainte de toate, metodă cred că ai învăţat la şcoala dumitale. Sîntem ţară de plugari...

— Iobagi... suflă, abia auzit, Nicolae Apostol.

Domnul Lascăr Sofian nu auzi, sau poate numai se prefăcu a nu auzi întreruperea, din vechea sa practică de orator parlamentar deprins a nu ţine socoteală decît de întreruperile care îi convin şi cînd îi convin.

Urmă:

— Sîntem ţară de plugari. Răscoalele de anul trecut au fost ale plugarilor. Dar n-au fost fiindcă s-au ridicat mulţimile împotriva nedreptăţilor şi inegalităţilor. S-au ridicat contra unor biruri exagerate şi a învoielilor agricole care îi jefuiau — s-o admit aceasta. Dar mai ales împotriva lipsei de gospodărie din treburile ţării, a lipsei de conducere. Asta s-o ştii de la mine. Ţăranul nu vrea să scape de stăpîn. Vrea un stăpîn chibzuit, care să-i poarte de grijă. Le-am scăzut birurile, le-am ameliorat legea pentru învoielile agricole, ca să stîrpim abuzurile arendaşilor şi proprietarilor prea lacomi; am mers pînă la această concesie, pe care eu o cred exagerată şi prematură, că le-am înlesnit arendarea pămînturilor prin obşti... Ce pot să mai ceară?

— Poate dacă o să-i întrebaţi şi o să-i ascultaţi, au să vă spună ei singuri, domnule Sofian. Iar dacă nu ştiu încă s-o spună, au s-o facă

atunci cînd li se va lu-mina mintea cu puţină carte.

Domnul Lascăr Sofian surîse cu dispreţ:

— Te văd că stărui în superstiţia dumitale. Crezi că mizeria se tămăduieşte prin carte? Cartea deschide alte pofte, pe lîngă acele naturale ale omului... Aceasta are să se întîmple mîine sau poimîine dacă nu temperăm la timp excesul de zel al unor copilandri ca dumneata. Şcoala le va strica mintea şi le va tulbura puţinul pe care îl cunosc de la părinţi şi din experienţa lor zilnică. În loc de neisprăviţi vorbindu-mi păsăreşte, mă mulţumesc cu nişte ignoranţi muncitori, chibzuiţi şi deprinşi să-şi vadă de plugul şi de sapa lor. Unde te aflai pe timpul răscoalelor?

— În armată, domnule Sofian.

— Ai tras în ţărani?

Nicolae Apostol plecă ochii în pămînt:

— Salve oarbe, domnule Sofian.

— Şi dacă ar fi fost ordin să tragi în plin, ai fi tras?

— Nu ştiu... Probabil... Sigur, adică! în armată ordinul e ordin.

— Vezi?! triumfă domnul Lascăr Sofian. Aţi tras numai focuri oarbe, în aer, de ce?

— S-au risipit ţăranii după primele două salve.

— Aiurea lucrurile nu s-au oprit la atît. O ştii prea bine. Aiurea... Dar la mine, poate că ai aflat. Aici n-am avut răscoale. N-am adus soldaţi. N-am pus să împuşte pe nimeni. Nici măcar să tragă salve în aer. N-am strămutat fălcile nimănui. A fost linişte pe toată linia. Aceasta îmi dovedeşte, tinere, că dreptatea e de partea mea, nu a onoratului meu amic şi coleg, ministrul dumitale. Căci tocmai acolo unde au fost şcoli arătoase şi dascăli cu activitate extraşcolară, tocmai acolo s-au ridicat ţăranii cu furcile şi cu topoarele, au prădat, au dat foc şi au ucis. Ai mei, de aici, nu ştiau carte. Nu puteau citi nici manifeste, nici ziare. Chiar dacă au auzit zvonuri, n-au avut curajul să pună în fapt ceea ce alţii au citit pe hîrtie, negru pe alb, în broşuri şi gazete incendiare.

Nicolae Apostol se frămîntă pe scaun la amintirea privirilor istovite din ochii oamenilor care l-au întîmpinat şi în Ponoare.

— Dar, domnule Sofian, tocmai această istovire e o dovadă că abia mai pîlpîie în ei credinţa în drepturile la o viaţă mai omenească. Şcoala poate să le dea şi altceva, nu numai rătăciri şi ispite... V-o promit!

— Prostii! reteză apăsat domnul Lascăr Sofian. Ce-mi promiţi? Ce-mi pasă mie de promisiunile dumitale? Eu trăiesc pe realităţi experimentate!... Revin la ideea mea. Sîntem ţară de plugari. Plugăria are nevoie de braţe şi de conducere. Braţele le dau ei; conducerea o dau eu. Acestea sînt raporturile... Tot ce stă la mijloc între mine şi dînşii e iluzie stricătoare de minţi.

Învăţătorul proaspăt ieşit de pe băncile şcolii apelă la exemplele din

cărţile lui, pe care venea să le aplice cu atîta însufleţire tinerească!

— Dar Olanda, domnule Sofian? Dar Danemarca? Nu sînt ţări de plugari şi de crescători de vite? Acolo muncitorul de pămînt şi crescătorul de vite nu s-a organizat prin şcoală, n-a înfiinţat cooperative, n-a ajuns prin carte la o viaţă mai civilizată şi la mai mult confort chiar decît unii din marii noştri proprietari?

Moşierul începu să rîdă cu sinceră voioşie, fiindcă băieţandrul îi servea tocmai argumentele ce-l întăreau în credinţa lui nestrămutată.

— Ei, ţi-ai tras suflarea după această întrebare kilometrică? Acum opreşte-te şi dă-mi ascultare ca unuia mai bătrîn şi cu experienţă. Despre Olanda şi Danemarca dumneata ai citit în cărţi. Unele adevărate, altele exagerate. Eu am văzut stările de acolo la faţa locului.

— Cu atît mai mult, domnule Sofian! exclamă învăţătorul, bucuros că are de-a face cu un om care nu poate contesta minunile unei vieţi ţărăneşti ideale.

— Răbdare! Mai întîi sînt oameni cu alte tradiţii. Au ajuns unde sînt după sute de ani de civilizaţie şi de cultură. Pe vremea cînd ei se organizau şi aveau universităţi, noi încă fugeam prin păduri de groaza tătarilor şi a altor lifte. Ai văzut cîinele meu din ogradă, pe Hector? E un cîine danez, adus de acolo cînd avea şase luni... E un rezultat al selecţiei şi al educaţiei. Îţi poate servi de exemplu. N-a avut nevoie de mult dresaj. Are dresajul în sînge. Ceilalţi, de aci, soi foarte bun, foarte vrednic, curajos, se iau de gît cu lupul, dar nu-i poţi primi în casă. N-au să înveţe niciodată ceea ce celălalt ştie fără să fi-nvăţat... Pe urmă, uiţi altă realitate, tinere! În Danemarca şi în Olanda toate cîte te uimesc pe dumneata s-au înfăptuit de la sine, prin forţa lucrurilor. Te-ai uitat la statistică? Te-ai uitat la hartă? Sînt ţări cu o mare densitate de populaţie, unde se aflau încă de acum cincizeci de ani braţe libere care nu-şi găseau de lucru. La noi povestea e cu totul alta. La noi există pămînt şi nu sînt braţe.

— Există pămînt, dar nu e al celor care-l muncesc!

— Ce-ai zis? sări ca atins de scînteie domnul Lascăr Sofian.

Nicolae Apostol repetă cu simplitate:

— Există pămînt, dar nu e al celor care-l muncesc.

Domnul Lascăr Sofian se rezemă de marginea biroului, cu braţele încrucişate pe piept, privind la tînărul de pe scaun cu o adevărată compătimire:

— Ştii ce răspuns ţi se cuvine la aceasta? Întîi să-ţi arăt uşa...

Învăţătorul făcu o mişcare, gata să se ridice. Moşierul îl fixă pe scaun cu un gest al palmei lăţite.

— Apoi, chiar acum, s-ar cuveni să mă aşez la birou şi să trimit argatul la primărie cu o telegramă. Mîine telegrama s-ar afla pe masa ministrului, şi tot mîine ai primi ordin telegrafic să te prezinţi la post,

undeva in celălalt capăt al ţării, la Dorohoi ori la Mehedinţi. N-am nevoie aci de instigatori. Şi cum n-au nevoie de instigatori nici cei din Mehedinţi ori din Dorohoi, după două luni ai să te pomeneşti mutat în Dobrogea. Şi tot aşa mai departe, pînă ce ai să te cuminţeşti...

— Vă înşelaţi, domnule Sofian! Dacă aceasta se numeşte lipsă de cuminţenie, sper că n-am să mă cumin-ţesc niciodată.

— Au mai spus-o şi alţii, şi s-au cuminţit, băiete! Fiecare trebuie să rămînă la locul lui şi să-şi vadă de treburile sale. Aici nu eşti pe teritoriul ministrului dumitale, cu circularele lui demagogice. Te afli pe terito-riul meu. Încît te invit să ţii socoteală de părerile şi de voinţa mea... Interesele partidului cer să pregătim elemente tinere din rîndurile preoţilor şi învăţătorilor. Te văd un zănatic. Dar mai prevăd şi ceva stofă bună, cînd ţi-or pieri sticleţii din cap... Ai să rămîi aci şi ai să mă asculţi. Pentru viitorul dumitale are să fie bine. Te înscriu în partid. Ai să faci ucenicie cîţiva ani. Pe urmă vom vedea.

— Domnule Sofian, eu nu fac politică de partid. Sînt hotărît să nu fac nici un fel de politică! declară cu ener-gie învăţătorul.

Domnul Lascăr Sofian rîse ca de o foarte năzdrăvană pretenţie:

— Nici nu e vorba să faci politică, băieţaşule! Politica o facem noi. Cei chemaţi la posturi de comandă şi de răspundere. Voi, preoţii şi învăţătorii, nu puteţi să aveţi altceva de făcut decît să ne urmaţi. Să faceţi legătura între comanda de sus şi mulţimea cea mare. Să fiţi un tampon. Ce ştii dumneata despre politică pentru a spune că-ţi place ori nu, că o înţelegi ori nu, că o aprobi ori nu şi că ai s-o urmezi pe una ori pe cealaltă? Deputatul se aprinse ca întotdeauna cînd ajungea la patima sa cea mare, care-i absorbea jumătate din viaţă şi din energie: Aceasta e, tinere! Spuneai mai adineauri că n-ai drept să dezertezi de la o datorie şi că dacă ai fi primit ordin, ai fi tras chiar în ţăranii dumitale. Exact?

— Nu pot tăgădui... Poate...

— Aici vreau să-mi vii! Tocmai ca să fii scutit de asemenea situaţii, ca să fiţi scutiţi cu toţii, datoria preoţilor şi a învăţătorilor este să ne urmaţi. Aşa ne veţi înlesni aplicarea reformelor la care lucrăm. Numai aşa reformele au să-şi împlinească un rost al lor şi au să rămînă temperate, insist, cît mai prudente. Trebuie să staţi la ordine, ca să preveniţi anarhia... Întrucît te priveşte, nu poate fi vorba deci de idei, de programe şi de alte baliverne. Rolul dumitale e să rămîi soldat la un post de încredere şi să execuţi ordinele. Iar aci ordinele le dau eu. Dumneata le urmezi şi nu le discuţi.

— Nu ştiam că m-am tocmit logofăt la curte! rosti cu tremur de indignare în glas Nicolae Apostol, înspăimîntat de propria sa cutezanţă.

Domnul Lascăr Sofian îşi aprindea a doua ţigară. Suflă în chibrit, frînse lemnişorul între degete şi îl jucă în palmă.

Vorbi cu mînie stăpînită:

— Este ultima oară cînd îţi tolerez să-mi spui aci, în faţa şi în casa mea, astfel de obrăznicii. Te iert. Dar te avertizez că la a doua ocazie te frîng ca beţigaşul acesta. Ca pe un nimic...

Spunînd, răsturnă rămăşiţele de chibrit în scrumieră, îşi şterse palmele, ca impertinentul învăţător să-şi dea mai bine seama ce puţină urmă lăsa trecerea lui prin Ponoare dacă domnul Lascăr Sofian şi-ar pune mintea să-i frîngă spinarea.

— Aceasta e, tinere! reluă domnul Sofian. Constat că la şcoala unde vi s-a îmbuibat capul cu de toate, vrute şi nevrute, nu vi s-a dat tocmai învăţătura principală pentru viaţă. Cuminţenia e să vă măsuraţi gîndul şi să vă puneţi strajă gurii.

Nicolae Apostol socoti întrevederea terminată.

Se desfăşurase în afară de toate prevederile lui şi se încheia mai rău ca în cele mai negre presimţiri.

De la un asemenea om nu avea nimic de aşteptat nici pentru şcoală, nici pentru sat.

Nu se izbea de o nepăsare, cum a crezut şi cum poate ar fi izbutit, s-o biruiască. Nu se izbea nici de socotelile electorale ale unui politician dornic de popularitate, cum ar fi izbutit să-i folosească slăbiciunea întru binele şcolii şi al satului. În faţa lui se ridicase o voinţă şi o judecată. Un sistem de gîndire şi neclintita convingere a omului cu nas încovoiat de pasăre şi cu sprîncene aspru încruntate că aşa apără un bun al viitorului, nu un interes egoist. Chiar cu puţina experienţă a vîrstei şi cu puţina sa cunoaştere de oameni, Nicolae Apostol înţelegea că asemenea vrăjmaşi ai primenirilor sînt mai fanatici decît ceilalţi muritori mărginiţi numai la grija pentru moşiile, vitele şi recoltele lor.

Proprietarul nu vedea oameni, nu vedea sat, nu vedea copii. Vedea braţe, şi atît! Ţara i se înfăţişa ca o vastă moşie, unde vitele şi oamenii îşi au locul şi folosinţa lor bine definite: unii la jugul plugurilor, ceilalţi la coarnele plugului. Orice schimbare a acestor orînduieli i se părea împotriva naturii. A îngriji bunăoară de învăţătura de carte a copiilor era după dînsul o tot atît de năzdrăvană idee ca a băga gloabele din herghelie într-un grajd de curse.

Învăţătorul îşi căută pălăria cu ochii şi se ridică de pe scaun. Domnul Lascăr Sofian îl opri:

— Şezi. Încă n-am terminat!

— După cele ce mi-aţi spus... încercă să protesteze Nicolae Apostol.

Proprietarul deputat îi luă cuvintele din gură:

— După cele ce ţi-am spus, ai putut deduce că îmi place să vorbesc şi să decid eu! Şi că nu sînt deprins să admit contraziceri de la nimeni. Cu atîta mai mult de la un tinerel cu caşul la gură. Te-am răbdat şi pierd vremea cu dumneata fiindcă mă interesează această mentalitate. Am sub ochi un caz despre care pînă acum am aflat numai prin alţii.

Văd o energie în dumneata. Îmi place energia, fiindcă aşa i se cade tinereţii şi fiindcă de energie este nevoie într-o ţară molipsită de indolenţă orientală. Dar observ că ai pornit pe o cale greşită. Eşti gata să cheltuieşti această energie fără nici un folos pentru dumneata personal şi dăunător pentru interesele generale. De la aceasta te voi opri. Nu te expediez de aci, cum mi-ar fi uşor. Am convingerea că fac bine. Te cruţ de alte pătăranii care te aşteaptă aiurea. Rămîi! Vezi-ţi de datoria dumitale, dar n-o exagera. Nu cu exces de zel! Mai-binele e duşmanul binelui!... Lasă lucrurile să-şi urmeze cursul lor. Îţi vin copiii la şcoală? Bine! Vin acei care au dragoste pentru carte sau acei ai căror părinţi socot că e bine să-şi vadă odraslele cu oleacă de ştiinţă a buchilor... Nu vin? Lasă-i în pace! Nu-i prinde cu arcanul. Aceasta e! Te avertizez că nu vreau să aud de amenzi, textul legii şi alte copilării. Legea noi am făcut-o. Eu şi alţii ca mine. Ştiu de ce am făcut-o şi deci ştiu eu cît s-o cer aplicată în viaţa de toate zilele.

Domnul Lascăr Sofian se plimbă cîţiva paşi în birou. Se opri în faţa bibliotecii, privindu-şi rafturile cărţilor legate în piele.

Spuse:

— Aceasta nu înseamnă că îţi vorbeşte un reacţionar şi un duşman al culturii. Cartea este numai pentru puţine minţi o hrană care se digeră complet. Pentru cele mai multe devine o otravă stricătoare. Uite! Ideilor dumitale le pot face o concesie. Vei găsi vreun copil mai isteţ, cu vreun dar excepţional? (Se ridică şi de aceştia.) De perfect acord. Poartă-i de grijă. Adresează-te la mine să-i port grijă mai departe. Îl voi ajuta şi-i voi căpăta o bursă. Aceasta o înţeleg. Aci admit că apare şi datoria mea să nu las la voia întîmplării un exemplar excepţional de umanitate. Dar aceasta e una, şi pretenţia de a coborî învăţătura de carte la măsura tuturor minţilor e alta; e o aberaţie tot aşa de dăunătoare pentru minţi ca şi pentru prestigiul cărţii. Cultura nu-i un borş în care să-şi vîre orice nespălat linguroiul, nici nu se poate servi cu strachina... Cu aceasta am terminat un capitol. Să trec la altul. Unde locuieşti?

— La Aizic, hangiul...

— Prost!

Nicolae Apostol simţi ciudata nevoie să se dezvinovăţească:

— E tot ce-am putut găsi în sat, domnule Sofian.

Domnul Lascăr Sofian îşi netezi gînditor mustăţile sure.

— Ştiu. Cunosc eu mai bine satul decît dumneata. Dar vezi, tocmai acest lucru trebuia să-ţi dea de meditat. Cum ai ajuns aci, cea dintîi grijă ţi-a fost să convoci ţăranii la sfat. Mai cuminte era să te îngrijeşti de soarta dumitale. Pînă la fericirea şi bunăstarea altora, omul trebuie să înceapă cu bunăstarea lui. Ce trecere are să aibă la ţărani cuvîntul unui surtucar venetic în satul lor, care s-a coborît din căruţă cu lădiţa la un hangiu ovrei? La aceasta nu te-ai gîndit?

— M-am gîndit, domnule Sofian. Dar am fost nevoit să mă supun realităţii...

— Aşadar, vii la vorba mea? triumfă domnul Lascăr Sofian. Te supui realităţii. Accepţi o stare de fapt. Aceasta e o mărturisire preţioasă... Eu m-am gîndit mai departe decît dumneata. Te-am aşteptat să te prezinţi. Dacă am văzut că nu te prezinţi, am trimis să te cheme. Şi iată în ce scop, pe lîngă altele. Ca să schimb puţin această stare de fapt. S-o ameliorez. Predecesorul dumitale era un nenorocit. Cînd am vrut să-l ridic, nu se mai putea face nimic din el. Cu dumneata îmi place să cred că are să se petreacă lucrurile altfel. De aceea m-am hotărît să-ţi dau un loc de casă...

— N-am să-l pot plăti, domnule Sofian.

Proprietarul îi aminti cu o încruntare a sprîncenelor că nu-i place să fie întrerupt.

— ...logofătul meu are să-ţi măsoare un loc de casă. Am să-ţi dau un bilet, la bancă, în oraş, să te împrumute cu suma necesară, ca să-ţi construieşti, o locuinţă convenabilă. Dau ordin să ţi se dea lemn de construcţie şi de împrejmuire din pădure. La primăvară te aşterni pe lucru. Aşa ai să dai locuitorilor cea dintîi lecţie de practică gospodărească. Ai să-ţi faci o grădină. Dau ordin grădinarului să-ţi pună la dispoziţie pomi şi răsaduri. Iată ce au să înveţe oamenii de la dumneata, fără convocări şi baliverne.

Nicolae Apostol se agăţă de această nădejde neaşteptată:

— Domnule Sofian, vă mulţumesc... Dar vă rog altceva. Dăruiţi toate acestea pentru şcoală... Să ridicăm mai intîi şcoală în comună. Pe urmă va veni şi rîndul meu.

— Am spus că eu decid! vorbi apăsat proprietarul. Nu dumneata ai să mă înveţi ce trebuieşte să fac şi nu dumneata ai să-mi pui condiţii. Pentru şcoală voi face ce voi crede eu de cuviinţă şi cînd voi crede eu de cuviinţă.

— În acest caz, cu toată părerea de rău, mă văd nevoit să nu pot primi, domnule Sofian.

— Atunci mergi şi stai mai departe la Aizic! După două luni ai să vii dumneata la mine să mă rogi...

Nicolae Apostol clătină cu neîncredere din cap.

Se ridică de pe scaun.

De data aceasta domnul Lascăr Sofian nu-l mai opri.

— Vă salut!

— Mergi cu bine...

Domnul Lascăr Sofian nu scoase mîinile din buzunare. Pufui în mustătile ţepoase cu iritare. Aceşti oameni noi şi îndîrjiţi ai vremurilor nu-i erau pe plac şi nu anunţau semne bune. Se hotărî deocamdată să ţină băietanul colţos sub supraveghere. Şi se miră ce neiertată slăbiciune îl reţine să se aşeze la birou şi să scrie telegrama către

ministru, cerînd mutarea imediată a individului în celălalt capăt al ţării, cum altădată ar fi făcut-o fără să mai stea la gînd.

— Impertinent şi încăpăţînat! mormăi furios în mus-tăţi.

Furios şi totuşi cu o irezistibilă şi ciudată stimă pentru asemenea îndîrjire. Oamenii moi, milogi şi slugarnici îl dezgustau. Îi plăcea să frîngă o spinare care trosneşte, nu să îndoaie una de gumă.

Ca să se răcorească, deschise fereastra şi răcni cîteva porunci mînioase argaţilor ieşiţi din găurile lor de şarpe şi năvălind spre grajduri, spre ocoale, spre şurile cu maşini şi hambare.

Pe drumul tăind dealul de-a dreptul, pieptiş, învăţă-torul urca zgribulit în pardesiul lui pirpiriu, cu poalele suflate de vîntul gheţos al sfîrşitului de toamnă.

Scria o pată mică în peisajul aspru şi vast, cu norii măturaţi în volburi vinete pe cer. O pată străină locului, încă neacceptată de ochi, strivită de măreţia ostilă a priveliştii.

Dar domnul Lascăr Sofian observă că omul nu se împleticea în mersul grăbit şi sigur. Zgribulit, da; îngheţat, da! Nu şovăielnic şi istovit.

Băieţandrul urca.

El rămînea pe loc, supraveghind o agoniseală şi o stare de lucruri pentru un fecior risipelnic, care strîmba din nas de cîte ori se întorcea în ţara lui balcanică.

Strigă o ultimă şi mai răstită poruncă.

Pe urmă trînti fereastra de s-au detunat încăperile şi au căzut bucăţile de chit din cercevele.

Capitolul VIII

„A da sfaturi, grăbită mai e toată lumea!”

De două zile, de cînd Nicolae Apostol s-a întors de la curtea Sofienilor cu o subţire dungă adîncită între sprîncene, jupîn Aizic îi dădea tîrcoale.

Săltînd între umeri scurta de postav negru căptuşită cu blăniţă de miel brumăriu, îi aţinea calea la plecare şi la sosire. Îşi căuta de lucru în cameră, sub cuvînt că verifică personal dacă nu afumă cumva soba la cele dintîi focuri pretimpurii, în această toamnă vîntoasă şi rece. Bătea în uşă, să-i ofere gazeta adusă de factor.

Încerca să-l ademenească la o spovedanie, cu întrebări ocolite:

— Ce zici, domnule învăţător? Straşnică persoană conu Lascarache al nostru! Vrei carte la dînsu? Are mai multă carte ca un profesor de la Universitatea din Ieşi. Vrei cap pentru politică? Are mai mult cap pentru politică decît trei miniştri de la Bucureşti! Vrei gospodar? Aşa un gospodar n-ai să găseşti cit e ţara Moldovii de mare... Spune dumneata dacă n-ai căpătat o impresie plăcută?...

— Am căpătat, domnu Aizic! răspundea tăios Nicolae Apostol, fără să ridice ochii din caietele unde şcolarii lui mîzgăliseră o caligrafie vrednică de memoria predecesorului său, Andrei Colibăşeanu.

Jupîn Aizic nu se dădea dus. Îşi răsucea meditativ vîrful bărbiţei cu degetele pistruiate şi de-o albeaţă nenaturală.

— Eu pot garanta că ţi-a spus dumnealui lucruri foarte interesante. Cînd vorbeşte, aur îi curge din gură...

— Garantează, domnule Aizic!

Jupîn Aizic Gold se strecura cu papucii de pîslă afara, lipea încetişor uşa, ca să apară din nou peste un ceas.

— Am venit pentru ca să-ţi aduc aminte, domnu învăţător. Zic, poate ai uitat cu atîta carte şi iar carte... A trecut din nou domnul Spirică Necşulescu...

— Treacă, domnule Aizic. Treacă sănătos! Drumul e pentru toată lumea...

— A trecut şi s-o oprit la mine. Din nou a întrebat despre dumneata. Dacă eşti tînăr şi dacă eşti căsătorit. Dacă te ai bine cu conu Lascarache şi dacă te-a adus dumnealui aicea... Eu i-am răspuns. Poate c-am făcut rău? Poate te supără că i-am spus?

— Nici nu mă supără, nici nu mă bucură...

— Atunci am înţeles că te-a supărat!... Dar pot eu să fac altfel? Întreabă, trebuie să răspund. Eu trebuie să răspund la toată lumea, fiindcă altfel vine lumea şi-mi spune într-o zi să-mi iau calabalîcul şi

să plec cu nevasta şi cu gîştele mele aiurea.

Jupîn Aizic făcu o pauză, aşteptînd un cuvînt de compătimire pentru asemenea nesigură soartă. Dacă văzu că vorba întîrzie, urmă el, apropiindu-se şi şoptind pe-un ton confidenţial:

— Poate că-i bine să te abaţi dumneata, domnule învăţător, şi pe la Stulpicani, cînd ai oleacă de vreme, pe la curtea lui domnu Spirică Necşulescu. Nu-i un boier aşa de mare şi de neam vechi cum este conu Lascarache! Nici nu face el mare caz de moşie. Mă mir chiar că n-o arendează... El îi tîrgovăţ şi are meserie mai bănoasă. Avocat mare şi cu trecere, de-i curg procesele şi nu mai poate să se împartă la atîtia clienţi şi la aşa de încurcate afaceri... Eu am să-ţi spun dumitale ceva... Nu te supără dacă mă amestec unde nu-mi fierbe mie oala?

— Spune, domnule Aizic! rosti Nicolae Apostol cu indiferenţă, căscînd în silă, ca să arate cît de puţin îl pasionează aceste chestiuni.

Jupîn Aizic găsi de cuviinţă să nu pară că a priceput şi îşi urmă gîndul său:

— Am să-ţi zic dumitale că-i foarte cuminte să te pui bine şi cu domnu Spirică Necşulescu!... Nimica nu se ştie ce poate să fie mîne. Azi sînt unii mari şi sus. Mîne le vine rîndul la alţii. Domnu Spirică e omul lui domnu Tache Ionescu aicea în judeţ şi al lui conu Alecu Bădărău... Azi umblă şi strînge mîna la unul şi la altul, de-i prieten cu toată lumea, şi chiar pledează pe gratis la alegătorii de colegiul doi. Mîne, dacă vrea Dumnezeu şi hotărăşte majestatea-sa, se poate întîmpla să taie şi să spînzure...

— Să taie şi să spînzure sănătos, domnule Aizic...

Scociorînd cu cleştele în sobă, hangiul arată că n-a luat aminte la această totală indiferenţă a învăţătorului. Împinge cenuşa la fund, trage jarul, aruncă două bucăţi de lemn verde, închide şi aşteaptă să tremure flacăra anemică. Tuşeşte satisfăcut cînd focul începe să fîsîie. Se întoarce din nou la masa cu vrafuri de cărţi şi caiete, potrivindu-le cu delicateţe, ca o gospodină după ce a şters praful.

— Oamenii de aici au o vorbă bună, domnule învăţător. Capul plecat zic ei că nu-l taie sabia!... Aşa ceva nu ştiu eu dacă stă scris în cărţile pe care le citeşti dumneata...

— Scrie, domnule Aizic.

— Atunci îmi pare bine!... Asta însemnează că au văzut şi au cercetat şi alţii, nu numai nişte prăpădiţi de ţărani ca vai de capul lor, din Ponoare ori din Stulpicani sau de la Sofieni. Au văzut, au cercetat şi au căpătat ştiinţă că-i învăţătură cu putere de lege. Poate sta şi în cărţi, alăturea cu cele zece porunci...

— Tot ce se poate, domnule Aizic.

Hangiul a deschis uşa, şi din prag şi-a adus aminte că acestui adevăr general i se cuvine o ilustrare practică:

— Aşa încît, atunci cînd are să mai treacă domnu Spirică Necşulescu

şi are să mai întrebe, eu am să-i răspund că tocmai te-ai gîndit dumneata să pofteşti pe la curte la Stuipicani şi că nu s-a putut deocamdată din lipsă de timp. Am să-i zic că ai regretat foarte mult şi că duminică ai să pofteşti numaidecît.

— Aceasta să n-o spui, domnule Aizic, fiindcă n-am să mă duc nici duminica aceasta, nici cea viitoare, niciodată. Nu mă duc şi n-am ce regreta.

— Atunci de ce mai scrie sfat înţelept la carte dacă nici un domn învăţător nu vrea să ştie de dînsul? se miră hangiul clătinînd din cap. De ce mai înveţi dumneata copilaşii să creadă într-un lucru în care singur nu crezi?

Jupîn Aizic n-a aşteptat răspuns. A închis uşa, lăsîndu-şi chiriaşul să mediteze în singurătate asupra acestei ciudăţenii.

Nicolae Apostol a meditat.

A stat la cumpănă, cu hotărîrea puţin cam clătinată de stăruitoarea pledoarie a hangiului să-l pună bine cu toată lumea. O bănuia dezinteresată, şi, într-adevăr, domnul Aizic Gold, cîrciumar cu orîndă în comuna Ponoare, n-avea nimic de cîştigat pe urma acestui rol de mijlocitor. Lui îi tresărea inima de cîte ori ridicau glasul cei mari şi tari, ca şi cei mărunţi şi obidiţi, cum îi ţîţîie iepurelui sortit să doarmă cu ochii pe jumătate deschişi pe muchea haturilor. Îşi închipuia că înţelept este să facă toţi la fel şi se minuna de încăpăţînarea fără rost a unora să nu ţină socoteală de o cuminţenie care stă scrisă şi-n cărţi.

Dar pînă la sfîrşit, Nicolae Apostol tot nu şi-a călcat pe suflet.

N-a plecat cu colindul la Stulpicani, la conacul domnului Spirică Necşulescu, tot aşa cum şi-a luat nădejdea de la vreun sprijin din partea atotputernicului boier Lascarache. A înţeles că nimic nu poate aştepta de la asemenea oameni decît în schimbul unui preţ. Iar preţul era renunţarea la o libertate a sufletului şi a mişcărilor, care-i părea deocamdată sacrificiu prea scump.

Se mai aflau pe teritoriul comunei încă două moşii.

Una a doamnei Ecaterina Ştirbulescu; alta a unui proprietar mereu lipsă din ţară, arendată domnului Solomonică Fişer.

Moşia doamnei Ecaterina Ştirbulescu era întinsă, cu pămîntul negru ca păcura şi gras ca untul; purta numele comunei Ponoarele; curtea se afla chiar deasupra satului, dar gospodarii pomeneau despre stăpînă cu mai puţină sfială decît despre conu Lascarache Sofian sau chiar despre domnul Spirică. Era şi uşor de înţeles. Îi spun Catinca Ştirbuleasca, fiindcă mulţi bătrîni au apucat-o pe vremea cînd era numai fata vechilului de pe moşie, umblînd desculţă şi cu rochiţa de cit pestriţ. Ceilalţi, ceva mai tineri, îşi amintesc încă de pe cînd s-a pripăşit Matache Ştirbulescu, alt vechil, venit de aiurea ca s-o ia de nevastă; îşi amintesc cum părintele şi soţul au administrat aşa de bine averea vechiului proprietar, încît, după zece ani, au luat moşia în

arendă, iar după alţi cinci au cumpărat-o de veci. A murit bătrînul; într-o bună zi a închis ochii între sfeşnice şi bărbatul. Văduva a rămas să gospodărească după cum a învăţat din copilărie de la părinte şi mai apoi în tinereţe de la soţ. Cu ochii în patru la cîntar şi la măsurătoare, ciupea de la una şi de la alta. Răcnea la zilieri şi la pălmaşi, pleca din zori cu docăraşul la seceră şi la arie, mînuia biciuşca peste obrazuri şi spinări tot aşa de repede ca un logofăt boieresc. Acum e o vădană răscoaptă, cu doi copii: o fată de măritat, crescută la pension şi cîntînd la clavir; un băiat născut tîrziu în căsnicie, după o pauză de doisprezece ani, în anul cînd a murit Matache Ştirbu-lescu — un zbînţuit cu ochi de viezure şi cu un smoc de păr zbîrlit în creştet, care scapă cîteodată pe poarta conacului şi hoinăreşte fără nici un căpătîi pe coclauri, înhăitat cu plodurile ţăranilor.

De la o astfel de proprietăreasă, Nicolae Apostol şi-a dat seama îndată că nu poate nădăjdui sprijin pentru ridicarea şcoalei şi a satului. N-a văzut-o la ochi, dar spusele oamenile-r i-au zugrăvit-o ca pe o făptură haină, ţîfnoasă, hrăpăreaţă şi displăcîndu-i să-şi amintească de nevoia de unde s-a săltat, dispreţuind pe cei rămaşi la vetrele lor calice.

Iar de la domnul Solomonică Fişer, arendaşul Prigorenilor, drept era să se aştepte încă la mai puţin. Plugar trecător, venit de la alte îndeletniciri, fost negustor de vite şi de grîne, n-avea nici o legătură cu pămîntul şi cu oamenii pămîntului, Pămîntul era o marfă. Munca oamenilor, alta. Plătea cîştiul la termen; plătea oamenii şi vitele fără înşelăciune, după scriptele din condici. Astăzi se afla aci. Mîine putea să ajungă în celălalt capăt al Moldovei dacă s-ar fi ivit o moşie mai întinsă şi mai bănoasă, fără să-l alunge nimeni, după cum se temea jupîn Aizic, mult mai legat de sat şi de localnici prin sărăcia lor comună.

Acestea le-a pătruns Nicolae Apostol, culegînd ştiri şi păreri de ici şi de colo, întocmindu-şi din toate o părere a lui, amară şi fără nădejde.

Nimerise într-adevăr într-un post greu de apărat. De o parte, cugete toropite de calicie, care n-au cutezat să tresară şi să se mişte nici chiar în 1907, cînd s-au ridicat clăcaşii din toată ţara. De alta, o împietrire pe care n-o putea muia cuvîntul lui, sunînd ca o predică de exaltat în pustiu.

Dunga dintre sprîncene se mai adînci încă.

Recunoscu mîhnit că în cărţile sale şi pe băncile şcolii n-a învăţat nici o dezlegare pentru asemenea împrejurări, mai vitrege ca toate obişnuitele prepusuri. Nu erau prevăzute. Nu se afla nicăieri povaţă practică de unde şi cum trebuieşte început un lucru cu totul neînceput. Cum se clădeşte o casă fără nisip, fără var şi fără cărămidă; fără braţe şi fără bani; o casă care nu-i trebuieşte nimănui. Cum se poate sluji o şcoală care nu există, fără elevi şi fără înţelegerea părinţilor că ştiinţa

buchilor va ajutora cu ceva la viaţa odraslelor.

Despre acestea toate cărţile şi dascălii nu i-au pomenit nici ca o ipoteză teoretică. Îndreptarul lor, călăuza scrisă şi vorbită, stăruise asupra unei potrivnicii mai curente şi mai lesne de biruit. Într-un loc se află şcoală, dar nu e îndestul de căutată. În altul, săteanul nu e însufleţit încă de dorul de a cunoaşte, dar există bunăvoinţe gata să pună umăr la umăr pentru a sparge peretele întunericului. Aiurea, o clădire a rămas nesfîrşită, din cărămidă roşie. Dincolo lipseşte o casă de citire. Se mai întîmplă pe alocuri că elevi cu minte ascuţită şi cu sîrguinţă la învăţătură nu-şi pot duce la capăt şcoala din pricina lipsurilor de-acasă: n-au cu ce-şi înjgheba cărţile ori sînt trimişi la păscut vitele de-o mamă văduvă. Dascălul se loveşte de una ori de două din aceste împrejurări vrăjmaşe. Nu de toate dintr-o dată. Are răgaz să întregească o lipsă, să îndrepte o strîmbătate a judecă-ţilor omeneşti, să tămăduiască un rău. Acestea erau împrejurările prevăzute — teoretic — pentru care fusese pregătit, tot teoretic. Aci era totul de întocmit din nou, ca de la zidirea lumii. Şi încă mai anevoios. În comuna Ponoare, uitată de Dumnezeu şi părăsită de stăpînire, orice întocmire trebuia începută cu o muncă prea grea pentru o singură putere omenească, fiindcă multe se statorniciseră într-o rînduială greşită şi stricată: buruiana cea rea trebuia plivită, socotelile celor tari dejucate şi binele celor mulţi săvîrşit chiar cu silnicie.

Dacă în cele dintîi zile, după scurta şi inimoasa cuvîntare rostită ţăranilor, a izbutit să adune un număr mai mare de copii la şcoală, în săptămînile din urmă numărul s-a împuţinat.

Elevii s-au întors la vechea lor deprindere, să colinde meleagurile cum se arată o zi mai senină; părinţii, la vechiul lor nărav, să-i trimită cu vitele ori să-i poarte cu dînşii ajutor la pluguri şi la semănat. În unele dimineţi, capetele se înălţau rare din bănci, ca dinţii într-o gură ştirbă. Cu strîngere de inimă simţea încrederea slăbindu-se şi îl mustra cu un gînd păcătos părerea de rău că nu şi-a ales, cum avea drept şi cum fusese îndemnat, o şcoală arătoasă, undeva într-o comună mai ridicată din starea de sălbăticie, ca să păşească înainte pe-un drum de alţii deschis şi de alţii bătătorit.

El rămînea aci, să lupte cu moştenirea blestemată a unui mort.

Părerea aceasta de rău, încolţind cînd îl încerca deznădejdea, o socotea pornire neiertată de dezertor. Şi îl îngrijora ca descoperirea unui rău ascuns şi încă necunoscut din el. Se descoperea laş, iar el se crezuse brav. Se descoperea supus şovăielilor, iar el se crezuse tare, din piatră.

Încercase să capete o luminare şi un ajutor de la revizorat. Făcuse un drum pînă la oraş, neîncrezător în soarta rapoartelor şi memoriilor trecute de-a dreptul la dosar.

Revizorul îl primise oarecum mirat.

Aşa de repede se alarmase? Aşa de repede voia el să întoarcă stările vechi, ca la o comandă? Îl trimisese fără nici o intenţie batjocoritoare „să-şi vadă de datoria lui”. Îl sfătuise să ia aminte la dorinţele domnului de-putat Lascăr Sofian, fără de al cărui cuvînt nimic nu se mişcă în tot judeţul.

S-a întors mai zgribulit în pardesiul subţire, suflat de vîn.tul gheţos, ghemuit alături de moş Lecachi Colţun, Zamă-Lungă.

Moşneagul a bănuit ceva din amarul tînărului cu semn adîncit între sprîncene.

— Merge greu, mă tem că, domnule învăţător? întrebase răsucind biciuşca şi plesnind gloaba costelivă. Te văd eu după ochi că merge greu...

— Cam greu, cu adevărat, moş Lecachi! îşi deschisese inima, ca unul care nu aflase încă pe nimeni să-i asculte păsul.

Bătrinul ascultase fără să-l întrerupă. La încheiere îşi spusese cuvîntul:

— Mă tem că ai luat-o prea repegior. Asta-i pricina. Tinereţea nu cunoaşte răbdare. Repede s-aprinde şi repede se stinge

— Eu n-am să mă potolesc cu una, cu două! făgădui cu îndîrjire Nicolae Apostol.

— Să dea Domnul de sus!..., Pînă atuncea, domnule învăţător, nu că mă bucură toate cîte le pătimeşti... Dară văd că ai ajuns oleacă şi la vorba mea. Socot să nu-l mai găseşti aşa de netrebnic şi, de osîndit pe sărmanul domn Andrieş... Poate acuma ai prins a înţelege şi dumneata că nu s-a înecat fără să deie din mîini...

Învăţătorul se posomori mai crunt la amintirea omului pe care îl ura dincolo de moarte. Nu mai rosti nici o vorbă pînă ce-au ajuns, acasă.

Cînd au trecut prin faţa şcolii, a întors ochii, să nu-i vadă din nou pereţii coşcoviţi şi stropiţi de noroaie, acoperişul desfundat, ferestrele împlinite din punga lui, cu ochiurile din nou sparte după două săptămini şi din nou lipite acum cu hîrtie.

N-a apucat a coborî bine, şi i-a ajuns din urmă o tră-sură în trapul cailor întins. A trecut cîţiva paşi, şi vizitiul a oprit la porunca stăpînului înfăşurat în blană de lup.

— Aista-i conu Spirică! anunţă moş Lecachi Colţun, scoţînd căciula şi ploconindu-se.

Ieşise în pragul hanului şi jupîn Aizic să se ploconească, frecîndu-şi mîinile pistruiate, de albeaţa hîrtiei.

Domnul Spirică Necşulescu se dezveli din blănuri şi descinse din trăsură.

Scund, rotund, îmbrăcat cu deosebită îngrijire, îşi scoase mănuşile, înaintînd spre intrarea hanului.

— Dacă nu mă înşel, domnul învăţător Nicolae Apostol? întrebă întinzînd mîna cu o satisfacţie exagerată, ca şi cum ar fi descoperit în

sfîrşit un om scump la ve-dere şi de mult căutat.

Nicolae Apostol răspunse strîngerii mult mai moderat.

Dar domnul Spirică Necşulescu nu era deprins cu asemenea nuanţe. Cu aceeaşi cordialitate scutură şi mîna lui jupîn Aizic.

Se întoarse să arunce un cuvînt lui moş Lecachi Col-ţun:

— Ai mai albit, moşule! Te-a albit procesul, hai? Nu uita că ţi-am pus termen nou la 16 decembrie. Să te prezinţi la mine cu noaptea-n cap...

Nu aşteptă răspunsul şi nu mai dădu nici o atenţie la ploconelile moşneagului. Lămuri numai învăţătorului străin aceste chestiuni profesionale:

— Pariez că spui şi dumneata, ca toată lumea: „Teribil tip Necşulescu acesta! De-abia coboară din trăsură, şi iată-l că a şi dat ochii cu un client!...” Nu protesta... Aşa spune toată lumea, aşa ai dreptul să spui şi dumneata cîtă vreme nu mă cunoşti..

— Nu spun nimic, domnule avocat, fiindcă nu prea ascult ce spune lumea.

Domnul Spirică Necşulescu îl bătu pe umăr cu mare familiaritate:

— Mai întîi, te rog să nu-mi aduci aminte de profesiunea mea. Ce e aceasta: „Domnule avocat”? Sînt pro-prietar aci, nu avocat. Proprietar şi om de ispravă. De aceasta te asigur! Mai apoi, te rog să nu-ţi imaginezi că în calitate de avocat speculez cumva un necăjit ca onorabilul meu client, Lecachi Colţun. Nu-i apăr procesul ca avocat. Îl apăr ca un proprietar dm partea locului, care mai ajutoră şi el cum poate, să uşureze necazurile oamenilor vecini cu modesta sa moşioară. Adică pledez fără onorariu... Nu, moşule?

— Cum să nu fie aşa, coane Spirică! întări moş Lecachi Colţun, ţinîndu-şi căciula în mînă şi mai ploconindu-se de la distanţă respectuoasă. Dumnezeu să vă ţie ani mulţi, cu sănătate!

— Precum se dovedeşte deci, acesta sînt şi aşa sînt, domnule învăţător! se arătă încîntat de sine proprietarul Stulpicanilor. Dacă s-au găsit alţii, poate, cu avere moştenită, nu agonisită cu sudoarea frunţii, să mă recomande altfel, ai să te convingi în curînd că te-au în-şelat... Acum să mergem cîteva momente înlăuntru şi să facem cunoştinţă mai bine... Cred că ne poţi servi ceva, domnule Aizic? O cafea. Un păhărel de vin. Cinsteşte-l şi pe moş Lecachi, să i se mai înfierbînte sîngele şi să mai uite de cele procese...

Cîştigat de familiaritatea volubilă a domnului Spirică Necşulescu, învăţătorul păşi alături însufleţit. Se dojeni că a judecat un om pe nevăzute, numai după închipuirile sale şi vorbele oamenilor.

Proprietarul Stulpicanilor se arăta cu totul altfel decît reacţionarii autoritari şi tiranici din stofa domnului Lascăr Sofian. Îi miji speranţa că visul său s-a apropiat vertiginos de realizare printr-un miracol neprevăzut şi înadins rezervat de providenţă, după ce l-a pus la o

încercare a rezistenţei.
Nu mai stătu la îndoiala.
În prag, nu-l lăsă să intre în sala urîtă, mare şi friguroasă a cîrciumii. Îl invită în camera sa.
Intrînd, domnul Spirică Necşulescu exclamă cu o veselă imputare:
— Dacă nu vine muntele la Mahomed, iată că a venit Mahomed la munte!... Apoi, îndată, cu alt ton: Trebuie să-ţi spun, domnule învăţător, că m-a cam surprins procedarea dumitale. Ai venit aci de atîta vreme şi n-ai găsit timp să treci pe la mine!... Ce Dumnezeu! Sîntem oameni şi o să ne ducem viata împreună. Dumneata ai să ai nevoie de mine, eu de dumneata... M-a surprins şi m-a scandalizat...
— Îmi cer scuze... capitulă Nicolae Apostol, cu un elan de sinceră căinţă. Au fost o serie de împrejurări...
— Să lăsăm scuzele şi să lăsăm împrejurările... rosti domnul Spirică Necşulescu, alegîndu-şi singur un scaun şi aşezîndu-se cu picioarele scurte şi groase unul peste altul. Fumezi?
Întinse portţigaretul.
Nicolae Apostol luă una cu stîngăcie şi mărturisi:
— Nu fumez decît o dată la două-trei luni...
— Mai bine! recunoscu domnul Spirică. E un nărav care nu dă nici o plăcere, ţine cheltuială şi strică sănătatea. Dar vezi dumneata cum e omul făcut? Aceasta o spun şi o recunosc. Iar după ce sfîrşesc de spus şi de recunoscut, aprind şi fumez una după alta treizeci-patruzeci de ţigări pe zi, ca să-mi stric sănătatea şi să mă ţină cheltuială.
Proprietarul Stulpicanilor făcu o pauză şi cercetă zîmbind chipul şi înfăţişarea învăţătorului.
Tot aşa îl cercetă şi Nicolae Apostol.
Iar pe măsură ce îl privea mai mult, descoperea ceva neplăcut, fals, de grosolană calitate pe figura rotundă şi lucie a domnului Spirică Necşulescu, în ochii prea surîzători, în mustăţile prea răsucite pe deget, în buzele prea umede şi grase.
— V-am adus vinul dumneavoastră! anunţă jupîn Aizic, intrînd cu tava şi ca paharele. Chiar din vinul pe care l-am cumpărat anul trecut de la mata, coane Spirică... Aşa n-aveţi să mai puteţi spune că vînd moare de curechi...
Domnul Spirică Necşulescu făcu cu coada ochiului la învăţător:
— O fi fost din via mea cînd l-am vîndut eu, dragă Aizic. Acuma, după ce-a trecut prin beciul tău şi după ce l-ai botezat, cred că n-a mai rămas nici urmă din ce-ai cumpărat...
— Se poate să vorbiţi aşa, coane Spirică? începu să se vaiete jupîn Aizic. Aşa marfă ofer eu? Şi încă la cine să ofer? La un aşa cunoscător şi la o persoană care n-a vrut să-mi lase doi lei la deca, măcar că m-am tras de barbă şi m-am rugat... Poftiţi şi gustaţi...
Jupîn Aizic turnă în pahare. Se pregăti să aştepte rezultatul gustării

şi opinia domnului Spirică Necşulescu.
Dar proprietarul Stulpicanilor îi făcuse semn spre uşă:
— Bine, dragă Aizic! Am să poftesc şi am să gust. Pe urmă am să-ţi spun eu cîtă apă ai turnat la vadră. Acum lasă-ne singuri. Avem de vorbit.
— Înţeleg, înţeleg... Am să aduc cafeaua cînd are să sune domnul învătător din clopoţel.
După ce a plecat hangiul, domnul Spirică Necşulescu măsură încăperea clătinînd cu dezaprobare din cap. Spuse:
— Cred că n-ai de gînd să locuieşti multă vreme în asemenea mizerie?...
— Aşa nădăjduiesc şi eu! Deocamdată mă mulţumesc cu ce se găseşte. Şi am să mă mulţumesc pînă ce mi-oi putea împlini gîndul cu care am venit aci, domnule Necşulescu.
— Anume?
— Anume să zidesc şcoală cum se cuvine într-o comună de trei mii de suflete, cu trei sate împrejur, fără şcoală toate şi toate lăsate la voia întîmplării.
Domnul Spirică Necşulescu înălţă sprîncenele cu mirare:
— Cum adică? Ai de gînd să rămîi aci toată viaţa? Să putrezeşti într-un sat ca acesta?
— Desigur! Satul eu mi l-am ales. Şi trag nădejde să nu putrezesc, ci să fac o ispravă care să slujească de pildă de jur împrejur, bineînţeles cu sprijinul dumitale şi al altor oameni de suflet ca dumneata...
— Ciudat! mărturisi domnul Necşulescu. Îmi închipuiam altceva...
— Ce anume? veni rîndul învăţătorului să întrebe nedumerit.
Domnul Spirică Necşulescu întîrzie răspunsul, după o veche a sa tactică de avocat.
Scotoci în buzunarul vestei şi scoase agenda groasă cu scoarţe elastice de piele. Despături o foaie de hîrtie şi o lăţi cu palma pe masă:
— Ca să înţelegi intenţia mea, o iau ceva mai de departe. Uite, aici am cîteva informaţii despre dumneata. Trebuie să ştii că noi posedăm un serviciu foarte perfecţionat de informaţii...
— Care noi? vru să afle Nicolae Apostol.
— Noi, partidul. Aceasta e şcoala lui conu Alecu şi e o şcoală care a dat roade excelente. Din ochii dumitale văd că nici nu ştii despre ce conu Alecu e vorba. Conu Alecu Bădărău... El cunoaşte fiecare alegător de unde vine şi ce necazuri are, ce rude, ce legături şi ce poate să ceară la un moment dat... Urmînd această cale, m-am interesat şi despre dumneata. Aci, la revizorat şi la centru, unde avem oamenii noştri. Informaţiile sînt admirabile şi m-au satisfăcut. Îţi surîde tot viitorul înainte.
Nicolae Apostol surîse şi el amar acestui viitor.
— Pînă acum nu se prea vede...

— Are să se vadă! îl asigură domnul Necşulescu. Puţină răbdare... Informaţiile mele spun că ai fost un element excepţional în şcoală. Cu autoritate printre camarazii dumitale. Iubit şi stimat de profesori. Excepţional vorbitor. De patru ani, la fiecare serbare şi manifestare a şcolii, dumneata ai luat cuvîntul în numele elevilor. La înmormîntări, la aniversări, la comemorări şi aşa mai departe!...

— Ce importanţă mai au acestea! exclamă învăţătorul, alungind cu melancolie amintirea acestor triumfuri deşarte de şcolar.

— Au foarte mare însemnătate. Pentru noi, foarte mare! De asemenea elemente se simte nevoie... Dar nu aci, la ţară. Aci, într-adevăr, sînt mărgăritare în troaca porcilor. Nu că vorbesc despre ţărani aşa... Aşa spune adagiul latinesc despre un caz ca al dumitale. Locul nu-ţi este aci. E la oraş, dragul meu! Nu ştiu despre ce formalităţi e vorba. Acestea însă se pot aranja uşor, şi le vom aranja. Faci un stagiu aci de un an, doi. Poate şi mai puţin. Iar cum venim la putere, te stră-mutăm în oraş. Fie institutor, fie altceva... Învîrtim noi legea, mă pricep eu s-o învîrt, că nu degeaba sînt avocat, şi te ducem la oraş. Acolo ai să-ţi dai toată măsura.

— Dar nici nu gîndesc, domnule Necşulescu! protestă învăţătorul. Eu n-am ce căuta la oraş. Pentru da-toria mea de aci, de la ţară, am fost pregătit... Aci am să rămîn şi aci cred eu că am să fiu mai folositor decît la oraş...

Domnul Spirică Necşulescu vorbi bănuitor:

— E ideea lui Sofian? Te-a prins el cu legămînt să stai aci?

— Nu e ideea nimănui, domnule Necşulescu! E a mea. Nu m-a adus domnul Sofian aci...

— Aceasta o ştiu, surîse domnul Spirică Necşulescu. În această chestiune, a învăţătorilor şi a reformelor, el e în divergenţă cu majoritatea partidului. El e cu bătrînii. De aceasta au să-l şi cureţe. O dată cu decapitarea lui conu Mitiţă Sturza, s-a sfîrşit şi cu veleatul lor. La centru au să-l cureţe oamenii lui Ionel Brătianu. Aci, în judeţ, tocmai omul pe care el l-a ridicat şi din care şi-a făcut mîna sa dreaptă: onoratul meu coleg de barou şi adversar politic, Emil Sava, prefectul. Îl cunoşti? Te-ai înfăţişat atotputerniciei-sale, să te vadă la chip?

— Nu-l cunosc şi nu m-am înfăţişat atotputernicieisale! mărturisi învăţătorul.

— Altă greşeală! semnală cu dezaprobare domnul Spirică Necşulescu. Ai să ai de furcă cu el, dragul meu. Lascarachi Sofian e pe ducă. Oricît li se pare tuturor de mare şi de tare, e pe ducă. Emil Sava rămîne. E încă tînăr, sărăcuţ, cam coate-goale. Acum, după guvernarea aceasta, de s-o mai înţoli. Dar în partidul liberal, aşa cum se prezintă situaţia astăzi, dragul meu, tinereţea e un capital serios.

Domnul Spirică Necşulescu făcu o pauză profesională, frunzărind

agenda între degete. O închise şi o băgă în buzunarul vestei.
— Mă întorc la chestiune! anunţă. Spui că nu te-a adus Sofian? O ştiu şi o cred. El nu vrea la sate instigatori, reforme, cooperative, bănci, biblioteci eţetera. Şi, fie vorba între noi, din alte motive, bineînţeles, aci îi dau dreptate. Politiceşte, satul nu interesează. E un capital politic mort. Colegiul trei e zestrea guvernului. De ce să-ţi mai baţi capul şi să cheltuieşti energie, ca în, opoziţie să iai cel mult un loc, două din treizeci şi două, cînd la guvern îţi vin pe tipsie? Cum vezi, îi dau drep-tate. Eu am o calitate. Recunosc adversarilor dreptatea lor — cînd o au, bineînţeles. Cu toate acestea, chiar dacă nu te-a adus Sofian, n-ai să-mi spui mie că nu-l interesează ce faci şi ce-ai să dregi aci... Vrei să-ţi reproduc raţionamentul lui?
— Dacă vă face plăcere!... rosti Nicolae Apostol, fără nici o curiozitate, fiindcă începea acum să se lămurească deplin ce fel de om e proprietarul Stulpicanilor.
— Uite! explică domnul Spirică Necşulescu. Îţi reproduc acest raţionament, parcă mi l-ar fi spovedit. Acest băiat are carte, are darul vorbirii, se prezintă des-tul de inimos. E un băiat de viitor. Cei din partid, gălăgioşii tineri, îi trag mereu cu învăţătorii şi cu satele... Să pun mîna pe unul. Să-l fac aci un element de pon-dere; îl educ la şcoala mea; mi-l fac mîna dreaptă pentru sate, aşa cum îmi rămîne Emil Sava mîna dreaptă pentru oraşe. În cîţiva ani capătă influenţă asupra învăţătorilor din judeţ, îi domină — prin el îi stăpînesc eu... Spune dacă judecata lui conu Lascarache n-a fost aceasta?
— Nu pot spune nimic, fiindcă n-o ştiu, domnule Necşulescu. Politica nu mă interesează.
Domnul Spirică Necşulescu îşi agită picioarele scurte şi groase, schimbîndu-se într-o poziţie mai comodă pe scaunul tare.
Se miră cu sinceritate şi cu indignare:
— Auzi vorbă! Politica nu te interesează? Dar, dragul meu, fără politică nu se poate face nimic în ţara romînească. Nimic, nici pentru dumneata personal, nimic, nici pentru popor. Vrei, nu vrei, politică trebuie să faci, tot aşa cum trebuie să mănînci şi să respiri ca să trăieşti. Asta-i lege. Altfel nu se poate.
— Eu cred că se poate şi altfel, domnule Necşulescu! se înverşună Nicolae Apostol. N-am să fac politica unor asemenea tertipuri, şi am să respir, am să mănînc şi am să trăiesc şi fără asta.
Avocatul îl privi ca pe-un ciudat şi încăpăţînat animal.
— Văd că ai un spirit de contrazicere teribil. Să te las în credinţa dumitale, şi eu să rămîn la credinţa mea, bazată pe o zilnică experienţă, dragă tinere... Iar fiindcă eu sînt sigur că tot la politică ai să ajungi, te povăţuiesc, cînd va veni ceasul acesta, să mergi cu noi. Viitorul e cu noi, cu democraţia, care nu vrea să distrugă nimic din virtuţile conservatoare ale neamului, cu spiritul conservator care nu

exclude reformele democratice. Aceasta e fericita noastră formulă şi acesta e programul nostru. Ai văzut rezultatul alegerilor parţiale din ultimele luni? Ce spui de ele?

— Nu spun nimic, fiindcă repet că politica partidelor care-şi spoiesc firmă nouă, ca să ascundă năravuri vechi, nu mă interesează, domnule Necşulescu.

— Nu te interesează! începu să-şi piardă răbdarea domnul Spirică Necşulescu. Dar toată ţara se interesează. Pentru toţi partidul nostru a fost ca o lovitură de teatru. Pe toţi i-am ras. De la primul scrutin, victorie pe toată linia! Şi nici nu se putea altfel, cînd avem în fruntea noastră toată floarea inteligenţei romîneşti: doctrina unită cu practica. I-ai numărat dumneata? Iar acum mai aşteptăm să ne pice de la Roma Fleva, tribunul! Atunci să vezi! Ştii dumneata ce înseamnă Fleva pentru noi şi pentru ţară?

Nicolae Apostol făcu un semn de totală şi regretabilă ignoranţă. Domnul Spirică Necşulescu îl lămuri, cam enigmatic, desigur, dar pătruns de o neclintită convingere:

— Totul, dragul meu. Înseamnă totul! Victorie pe toată linia. Nimic n-are să ne mai poată sta în cale. Şi nu ne va sta, te asigur! în aceste condiţii ai să te convingi că trebuie să faci politică şi că trebuie să mergi cu noi. La cea dintîi ocazie te mutăm la oraş. Acolo ai alt cîmp de activitate. Acolo, la colegiul doi, e viitorul politicii şi al dumitale. Cu darul vorbirii pe care îl ai, te vei manifesta şi te vei afirma de la început. Pe urmă mă laşi pe mine să-ţi port de grijă mai departe. Eu nu-mi abandonez tovarăşii de luptă. Cu o singură condiţie. Cînd te vei vedea instalat la oraş şi înfiripat, să nu care cumva să pleci urechea la invitaţiile onoratului meu coleg de barou şi adversar politic, Emil Sava. Aceasta, nu! Căci atunci nu iert... Lupta între mine şi el are să fie. O pre-văd. Cît despre conu Lascarache, să nu te laşi intimidat, ascultă-mă şi urmează-mi sfatul. Oricît îţi pare el că taie şi spînzură, e după mine un om sfîrşit. Aceasta e ultima lui guvernare. Pe viitor, au să-l opereze oamenii lui cei mai de aproape, iar în partid, la centru, îl operează de pe acum ideile lui. Aşa se prezintă situaţia, dragul meu, iar cine crede altfel se înşeală amar.

Nicolae Apostol vorbi cu mîhnire:

— Se vede că mi-e dat să mă înşel mereu şi amar, domnule Necşulescu.

— De ce? Nu ţi-am prezentat lucrurile destul de limpede?

— Prea limpede chiar! Dumneata nu vezi decît un interes al partidului dumitale politic în tot ce se petrece în jurul dumitale. Îmi vorbeşti o limbă care n-o înţeleg şi îmi ceri lucruri pe care nu le pot face. Singurul lucru pentru care mă aflu aci, domnule Necşulescu, a fost să-mi îndeplinesc o misiune. Să ridic o şcoală, şi prin şcoală să ridic un sat.

Domnul Spirică Necşulescu înălţă dezarmat mîinile spre tavan, invocînd mărturia cerului:

— Iată cum vă scoate din minţi ministrul dumneavoastră cu balivernele lui! Şcoală, apostolat, chestie ţărănească!... Domnul meu, nu există nici o chestie care să treacă înainte de chestia chestiilor! Iar chestia chestiilor, pentru fiecare om, e să-şi asigure mai întîi existenţa sa!

Capitolul IX

„Scrisori, chinuitoare solii de pe alte tărîmuri...”

Iarna s-a anunţat cu un pospai mărunt de zăpadă, spulberat de crivăţ peste crestele negrelor arături şi de-a lungul urîtelor drumuri.

S-a anunţat uscată şi tristă, vîntoasă, mai crunt dezvăluind sărăcia sălaşurilor omeneşti.

Cînd ultima frunză a fost smulsă şi ultima pată de verdeaţă a ruginit, cînd vitele au rămas să mugească în mijlocul ogrăzilor deşarte, cu şurile de leaturi într-o rîla şi cu firele de paie amestecate în cimentul încremenit al noroaielor, totul a apărut încă mai fără nădejde sub cerul vînăt ca buza de mort.

Noaptea cobora repede, îndată după ceasul nămiezii, iar atunci satul Ponoare îşi desăvîrşea înfăţişarea pustie şi veche, de părăsită aşezare a unor supravieţuitori din epoca troglodiţilor.

Trecea un poştalion fără să se oprească.

Îl vestea un lătrat de cîine şi îl urmăreau pînă la margine alte lătrături întărîtate din curte în curte, pe urmă glasul lor se potolea. Se întindea tăcere mocnită de moarte.

Arar şi numai pe alocuri mijea la o fereastră o tremurare caldă de lumină. Cei mai mulţi gospodari orbecăiau pe întuneric, mîncau la vatră lîngă ceaun, se aciuiau cu neveste şi ploduri devreme, ca să economisească gologanul fitilului şi petrolul puturos de gazorniţă.

Nicolae Apostol cu greu îşi alungă chinuitoarele obsesiuni de surghiunit.

Cu greu şi cu o durere că atît de îndărătnic revin. Îi jucau pe dinaintea ochilor, ca ispitele sfîntului Antonie, cel de bunăvoie retras în peşterile pustiului ca să fugă de lumea de-afară şi s-o stingă cu post şi canoane pe cea dinăuntru. Deschidea cartea; îi fugeau rîndurile de sub ochi. Începea să scrie un răvaş; se oprea la al treilea cuvînt, cu tocul uitat în mînă. Se ridica de pe scaun să măsoare, cu paşi de fiară închisă în cuşcă, încăperea cu grinzile joase; priveliştile îl urmăreau. Întotdeauna aceleaşi: oraşul iluminat şi felinarele tramvaielor, strălucirea vitrinelor şi afişele de teatre şi conferinţe, intrarea sălilor unde a ascultat vorbiri neuitate; adăpos-turi calde unde se adună oameni sătui şi voioşi să discute orînduielile lumii, ultimele născociri şi ideile cărţilor. I se părea ireală existenţa acestor oraşe şi acestor vieţi curgînd în matca grăbită a veacului. Fără îndoială erau numai năluciri plăsmuite de-o închipuire aprinsă, bolnavă şi transfigurînd realitatea, aşa cum se spune că îşi vedeau captivii căzuţi în robia barbarilor cetatea lor romană sau greacă, de-o sută de ori mai măreaţă

şi mai luminoasă de cum au lăsat-o.

Căci nu era cu putinţă să fiinţeze într-aievea asemenea oraşe cu străzile lor şi vitrinele lor şi sălile lor de teatru şi de conferinţă, cu civilizaţia lor şi confortul lor, cînd la spate, dincolo de bariere, se aflau sate scufundate în toropeală ca Ponoarele lui, cu oamenii vîrîţi în vizuini îndelaolaltă cu vitele, înţelegîndu-se în vorbă numai cu ele şi suferind numai de durerile lor.

Îşi plimba ochii pe harta desfăşurată în perete. în ţesătura de drumuri şi căi ferate, oraşele acestea arătau ca nişte păianjeni în a căror plasă s-au prins musculiţele satelor, au pierit după o scurtă zbatere şi acum stau uscate, deşarte de sînge, gata să cadă. Îşi strămuta privirea fără nădejde pe poliţa cărţilor aduse de dinsul; evangheliile lui în care-a crezut. La ce-i foloseau? Îi deveniseră deodată străine, fiindcă atît de departe erau de realitatea din juru-i.

Didactica Magna a lui Comenius; ***Pedagogia practică*** a lui Adolf Mathias şi ***Cîteva idei asupra educaţiunei*** ale lui Locke; ***Emil*** al lui Jean-Jacques Rousseau şi ***Pedagogia*** lui Spencer; ***Metodologia*** lui Plotin şi ***Psihologia copilului*** a lui Claparède; ***Leonard şi Gertruda*** a lui Pestalozzi şi ***Pedagogia*** lui Herbart; Paulsen, Fénelon, Foerster, Lubock — ce erau toate acestea? cine erau toţi aceştia? ce căutau aci?

Tot aşa de străini şi îndepărtaţi i-au răsărit deodată ca ştirile aduse de gazetă despre grevele din docurile Londrei sau conferinţele de la Ateneu despre estetica lui John Ruskin.

Afară sufla vîntul subţire; înăuntru străbătea mirosul de ceapă prăjită din bucătăria lui jupîn Aizic, iar satul dormea un somn de veci, neschimbat de pe vremea aşezărilor tracice.

Ce căuta aci ***Didactica Magna*** a lui Comenius?

Pentru ce legase el în scoarţe cartonate, cu mîna lui, aceste îndreptare întru alt fel de vieţi, alt fel de lume, alte stări, alte chemări?

Dintr-o dată i s-au părut ca nişte prieteni înşelători care i-au minciunit tinereţea şi l-au îndemnat, cum spuneau acum oamenii din sat, să „încerce a scoate luna din fîntînă”.

Scrisorile primite în cele din urmă două săptămîni nu erau dintre cele care să-i aducă vreo îmbărbătare.

A fost mai întîi scrisoarea de la bătrînul lui director de şcoală. Caldă şi bună. Dar ascunzînd între rînduri un fel de mirare şi de nemulţumire, numai de dînsul simţită. Cum — se mira bătrînul — atît de repede să deznădăjduieşti? Atunci ce să mai aştepte de la ceilalţi cu firea slabă şi cu mintea mult mai puţin pregătită? De ce şovăieşte la o răspîntie de drumuri, nehotărîndu-se pe care să pornească? Prea multe a vrut să înceapă deodată. Taina izbînzii (n-o ştie?) e să te mărgineşti deocamdată la un ţel mărunt şi apropiat, să te înverşunezi ca să-l atingi pe acela, şi numai după ce-ai ajuns la capăt să păşeşti mai

departe. De ce-i pomeneşte despre rezistenţa proprietarilor, despre indolenţa oamenilor, despre oarba patimă a politicii, care a pus buruiană în suflete? Nu le ştie acestea? E pentru dînsul ceva nou? Doar pentru a le birui a pornit atît de focos, încordîndu-şi grumazul lui de flăcău voinic... În blîndeţea sfaturilor străbătea o dojană. Şi nu dojana îl durea, ci nedreptatea ei. Pînă şi bătrînul lui dascăl nu vedea decît o problemă abstractă de dezlegat, o aplicare de principii generale, fără să poată reconstitui realitatea în toată deznădejdea ei, aşa cum se înfăţişează cu oameni şi locuri, cu şcoala priponită în stîlpi, cu domnii Lascăr Sofian şi Spirică Necşulescu, primar şi notar, preot şi atîtea suflete moarte.

A împăturit scrisoarea cu o strîngere de inimă. S-a simţit mai singur şi mai părăsit.

Pe urmă au venit alte scrisori: cele de la foştii colegi.

Fusese între dînşii un legămînt să-şi scrie măcar în primele luni despre chipul cum s-au aşezat, greutăţile pe care le-au întîmpinat, să-şi schimbe păreri şi să se îndemne unul pe altul, unul cu experienţa celuilalt.

Iar toţi, chiar şi prietenii cei mai apropiaţi, parcă şi-au dat cuvînt între dînşii să-i trimită sămînţă de amărăciune îndată ce i-au cunoscut adresa.

Fără să ştie au făcut-o şi fără s-o vrea.

Dar toţi îi scriau fără să se îndoiască o singură clipă despre îndemînarea şi tăria cu care numai el s-a arătat vrednic să răstoarne piedicile din cale. Toţi socoteau că a fost destul să ajungă într-un sat pentru a schimba faţa stărilor. Nu era el oare cel mai înzestrat, cel mai inimos, nu era el oare un adevărat şef al tuturor, recunoscut de toţi şi înscăunat prin atîtea virtuţi care lor le lipseau? Siguranţa aceasta se întorcea într-o muşcătoare ironie. De l-ar vedea dînşii în odaia lui jupîn Aizic, cu obrajii în palme! De l-ar vedea în coliba care ţine loc de şcoală, cu pereţii sprijiniţi în pari şi cu acoperişul căzînd pe el, între „elevii” lui ca nişte pui de sălbatici încreţindu-şi frunţile să înţeleagă un grai neînţeles!

Şi toţi, după ce-şi arătau convingerea că el singur a început să săvîrşească minunea completă, absolută, ca într-o povestire ideală cu morală, treceau la viaţa lor şi la chipul mai puţin eroic şi absolut în care au prins să-şi întocmească existenţa.

De departe, Nicolae Apostol îi vedea, îi recunoştea, le auzea glasul şi îi urmărea în ungherele lor risipite de ţară.

Hortopan scria că, îndată ce şi-a luat postul în primire, s-a aşternut pe muncă, să-şi îndeplinească în sfîrşit visul lui de şcolar. Adună material folcloristic pentru o revistă; se pregăteşte să scrie o monografie a comunei. Are bibliotecă la îndemînă; o şcoală şi o casă de citire — e adevărat, cam lipsită de cititori deocamdată — dar

fotografiată şi reprodusă ca model în publicaţiile didactice. Iliescu a dat peste un cor în formaţie şi peste un preot cu patima cîntului. Nici nu putea spera o soartă mai norocoasă, un conducător de coruri cum a fost el în şcoală şi cum a trecut din clasă în clasă mai mult cu vocea lui de bas decît cu ştiinţa de carte. Amza se logodeşte cu fata dirigintelui. Abia a coborît din şarabană în sat, abia a fost poftit la cea dintîi masă, a şi căzut cu tronc la inima fetei. Toate le povesteşte în scrisoare cu hazul lui şi cu aluzii la rămăşagurile din serile lor, cînd îi asigura pe toti că n-are să treacă o lună după ce-şi va lua diploma în buzunar şi are să-şi pună capul sub pirostrii. Aniculăesii a dat peste o locuinţă prea mare pentru modesta lui zestre de fecior de vădană: într-o odaie îşi atîrnă hainele, în alta îşi pune ghetele la uşă şi pălăria în cuier, în a treia doarme şi în sală şi-a clădit lemnele de foc în chip de bibliotecă. Aşa, toată casa e mobilată. Tincu a rostit o cuvîntare la aniversarea şcolii şi l-a felicitat prefectul, l-a invitat proprietarul la masă. Costăchescu şi-a cumpărat docar şi cal. Pricop, Cumpătă, Volintiru, Moroşanu, Bejan, Gheorghiu, Hlihor, Lăzăruc, Diaconescu, Popovici, Rotaru, chiar cei mai neînsemnaţi în trecerea lor prin şcoală, banda din fundul claselor, toţi şi-au găsit un rost, vestesc că s-au aşezat cu temei pe o viaţă lungă dăscălicească, fără frămîntări prea adînci, fără îngrijorări şi nopţi de nesomn. Îi vede pe fiecare, dezbrăcaţi de uniformă, dar păstrînd fiinţa lor întreagă din şcoală. Unii glumeţi şi socotindu-şi slujba ca un mijloc de viaţă oricare. Alţii urmărindu-şi ambiţioasa nevoie de a stră-luci cît mai curînd în foile învăţătoreşti cu articole purtînd semnătura întreagă. Ceilalţi apucîndu-se cu nădejde de lucru, aşa cum apucau părinţii lor coarnele plugului, fără să se întrebe dacă recolta nu va fi primejduită cumva de vrăjmăşiile cerului şi ale pămîntului. Îi ştie pe toţi, şi de pe acum ar putea să le citească viaţa lor viitoare în satele lor, aşa cum citeşte ghicitorul un destin în palmă. Unii se vor încovoia nevoilor, alţii îşi vor căuta un ocrotitor politic, mulţi se vor achita de datorie cu un suflet mijlociu şi călduţ, nici dîndu-se cu totul, nici călcîndu-şi cu totul hotărîrile viteze din şcoală.

Fără să fie prea buni, fără să fie prea răi, au şi început să se împace cu stările pe care le-au găsit de-a gata.

Doar în scrisorile a doi-trei a aflat Nicolae Apostol o umbră de nemulţumire, a simţit dedesubt o zvîcnire de braţe încătuşate. Nu e încă mărturisită. Dar o cunoaşte. Recunoaşte ceva din dezamăgirea şi înverşunarea lui — şi îi pare ciudat că aceste semne vin tocmai de la foştii camarazi pe care îi socotise de-o mai mijlocie inteligenţă şi de-o mai puţin glorioasă resemnare.

Dodon, bunăoară, Sache Dodon, Cîrlanul, cum a fost botezat şi cum a rămas el încă din prima zi de şcoală, i-a răsărit din aceste scrisori cu altă faţă. Atîţia ani a fost alături de dînsul şi nu i-a bănuit fiinţa lui cea

adevărată! Era un fecior de preot înstărit, un bondoc bine hrănit, primind întotdeauna legături cu bunătăţi de acasă — rămăşiţele praznicelor, pomenilor şi colivelor. Le împărţea generos la toţi camarazii, hăulea toată vremea cîntece alandala, fără nici un dar al cîntecului, părea că toată ambiţia lui se mărginea să treacă drept cel mai bun oinist din şcoală, şeful echipei, şampionul tuturor concursurilor din ţară, elevul căruia ministrul învăţămîntului i-a dat recompensa unui ceas de aur, purtat mai apoi cu religiozitate, din mînă în mînă, de toţi elevii, pînă la ghibîrdicii din clasa întîia. Iar acum, de la dînsul l-au asaltat trei scrisori una după alta, fiecare aducîndu-i o uimire mai mare decît cealaltă. În Sache Dodon, Cîrlanul, se deşteptase apostolatul! Pe socoteala lui, sau, cum o mărturisea singur, mai mult pe a venerabilului preot Sachelarie Dodon, pornea să înzestreze o bibliotecă şi cerea sfaturi pentru alegerea cărţilor. Se adresa, în chipul cel mai firesc, celui mai ales dintre dînşii şi celui care părăsise şcoala cu o prematură aureolă de apostol. „Nici nu-ţi închipuieşti, Culai, cît aş vrea eu să fiu lîngă tine, măcar o săptămînă! Să te văd la lucru şi să învăţ de la tine ceea ce n-am învăţat din şcoală, cu zbenguie-lile mele. De altfel, să nu crezi c-ai să scapi. Am să te calc atunci cînd te vei aştepta mai puţin. Mă ruşinez la gîndul că mă încumet să încerc a înfăptui şi eu măcar a zecea parte din ceea ce sînt sigur că tu ai şi izbîndit să pui pe temelii sănătoase. Dar, oricum, mi-ar părea rău, Culai, să ştiu că zîmbeşti citind scrisorile mele. Cîrlanul s-a pocăit. Nu rîde, te rog. Trimite-mi lista de cărţi şi numele cîtorva reviste bune, să abonez biblioteca, fiindcă dacă mă laşi la mintea mea, nu ştiu să trec de tratatul bunului oinist de Vasile Negruţi.”

Sache Dodon, Cîrlanul, n-a ştiut niciodată ce e ironia. Nici n-a fost capabil să-şi mîhnească vreun camarad cu vorbe înveninate de subînţelesuri.

Dar să fi vrut cu tot dinadinsul, n-ar fi izbutit să filtreze în răvaşul său atît de ascuţită ironie şi atît de amară batjocură.

Îl ruga pe Nicolae Apostol să nu zîmbească la nepriceputele lui încercări. Nu i-ar fi recunoscut zîmbetul înfrînt şi privirea sleită.

Tot aşa, ceilalţi doi camarazi, Haralamb şi Suceveanu (unul coada clasei de cînd a intrat în şcoală pînă ce-a terminat; celălalt, firav şi mereu tînjind cu coatele pe fereastra dormitorului şi repetitorului, căutînd mereu peste case o bucată verde de cîmp); amîndoi, deşteptaţi din amorţeală cum au ajuns la loc de răspundere, amîndoi, galvanizaţi de hotărîri îndîrjite, îi cer îndrumări pentru viitor şi aprobare pentru puţinul cît au izbutit să înfăptuiască. Scrisorile lor tresăltau de optimiste făgăduieli; veneau să zgîrie cu unghii de fier deprimarea lui bolnavă. Nicăieri, nici unul nu lăsa să se întrevadă o cît de vagă îndoială că Nicolae Apostol s-ar putea să nu depăşească, el singur, ceea ce toţi abia se vor învrednici să săvîrşească îndelaolaltă.

Închidea plicurile în sertar.
Asculta tăcerea încremenită de afară. Tresărea la trosnetul grinzilor.
Stingea lumina şi încerca să doarmă.
Abia aţipea, şi îl deşteptau şoarecii din pod, duruind prin nucile lui jupîn Aizic. Aprindea lampa şi deschidea una din cărţile lui de altădată, atît de străine acum: Comenius, sau Spencer, sau Locke.
Iar îndată dintre file se limpezea chipul lui Lascăr Sofian cu încruntarea aspră dintre sprîncenele stufoase; surîsul viclean al lui Spirică Necşulescu; rînjetul primarului Ioniţă Ţăpu ori al şefului de gară Atila Gheorghiu; figura apatică a părintelui Ştefan; spîna făptură a notarului Ilie Bosînceanu sau încătărămata şi scîrţîitoarea uniformă a şefului de post, dom' Stănică, Careva-să-zică.
Într-un fel sau altul, erau duşmanii săi de aci, înfăţişau realitatea implacabilă, se ridicau de-a curmezişul între el şi îndeplinirea hotărîrilor cu care a coborît într-o haltă pustie de cîmp, într-o zi de toamnă cu bură mă-runtă.
Acum toţi îl lăsau în pace. Nu-l mai chema nici dom-nul Lascăr Sofian la curte, nu-l mai cerceta nici domnul Spirică Necşulescu, să-l convertească la politica partidului său, nu-i iscodeau pe urme să afle dacă nu săvîrşeşte operă de instigator printre ţărani nici reprezentanţii autorităţilor: domnul primar Ioniţă Ţăpu, domnul notar Ilie Bosînceanu, domnul şef de post Stănică, Care-va-să-zică. Îl lăsau să se pîrjolească peşte pe uscat, să se frămînte şi să-şi sleiască vlaga, să vină de la sine la cuminţirea cea din urmă — adică la capitularea desăvîrşită.
Pricepea prea bine că acest cuvînt de ordine a pornit de la domnul Lascăr Sofian către supuşii săi slujbaşi din comună, şi că aceasta o aştepta pe de altă parte şi dom-nul Spirică Necşulescu. Iar întru asemenea mai grăbit sfîrşit îl înţărcaseră de la orice făgăduială şi nădejde. Nu mai era vorba nici de cele cîteva sute de lei pentru repararea şcolii şi cîrpeala mobilierului, nici despre butucii de stejar şi leaţurile pentru împrejmuire. Domnul
primar Ioniţă Ţăpu îi dăduse a înţelege că are noroc, fiindcă poruncile subînţelese ale lui conu Lascarache s-au oprit aci. Altul ar fi păţit-o mai rău. S-ar fi pomenit cu o prigoană să-l tămăduiască pentru toată viaţa; să-şi ceară singur mutarea în alt capăt de ţară sau să fie zvîrlit cu un singur ordin telegrafic.
Conu Lascăr fusese mărinimos. Dar această mărinimie îl izolase de atotputernicii comunei ca un ciumat.
Pînă şi părintele Ştefan clătina din cap cînd îl întîlnea, îl povăţuia s-o întoarcă pe foaia cea blîndă şi să nu-şi ridice duşmănii, privea pe furiş în susul şi în josul drumului, să vadă dacă nu-l observă nimeni că a călcat consemnul şi o pornea repede, cu pulpanele anteriului suflate de crivăţ, spre mîhnita lui casă, unde îl aştepta, pe patul boalei fără de

leac, cel din urmă fecior întors de la oaste.

Într-acest timp, jupîn Aizic îl înteţea cu sfaturi pru-dente şi binevoitoare.

După multe ocoluri şi şovăieli, hangiul îi mărturisise şi cum s-a dus la conu Lascarache Sofian să capete dezlegare:

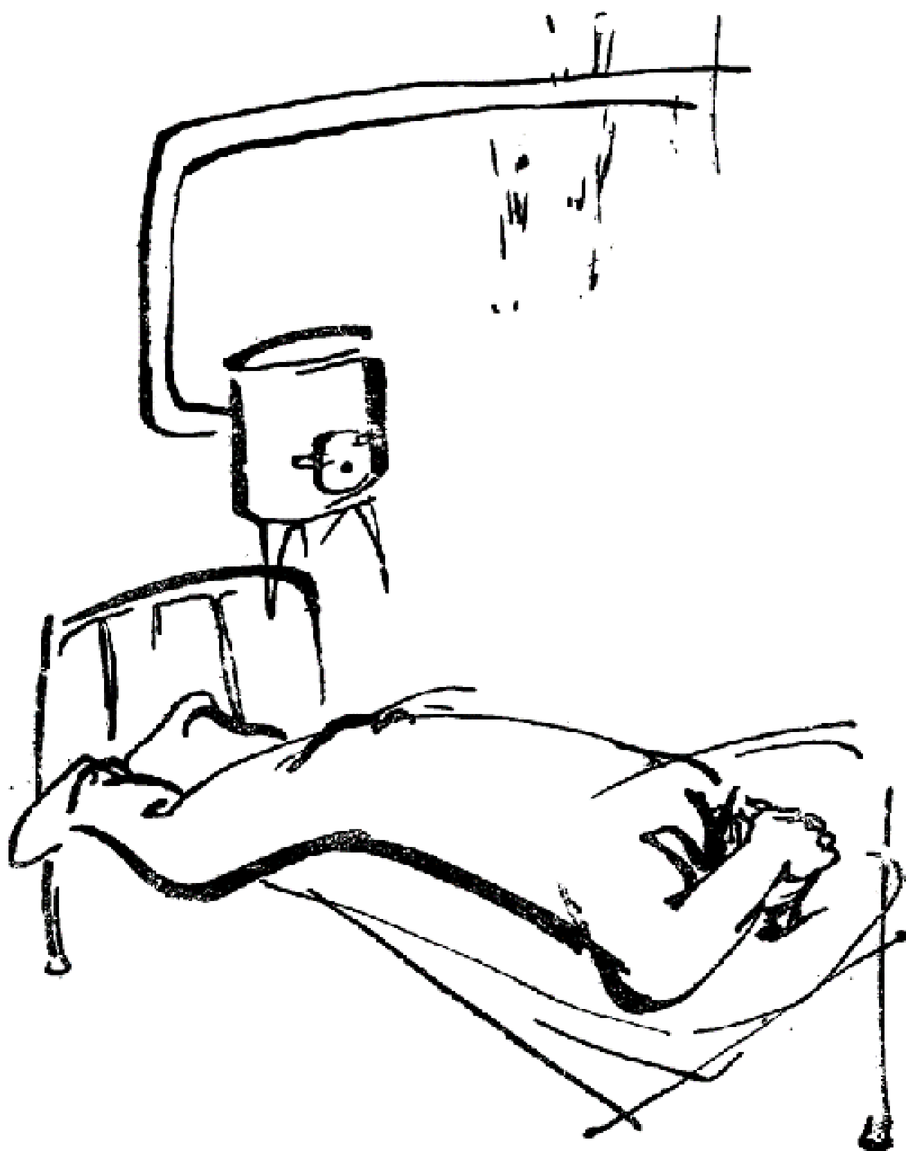
— Domnu învăţător, eu ştiu că ai să te superi fiindcă am să fiu sincer cu dumneata. Eu m-am dus să-l întreb pe boier. Poate ai să zici că am făcut faptă urîtă? Poate chiar am făcut... Dară eu nu pot să mă pun rău cu toată lumea... Eu n-am slujbă şi carte, nu pot să scot certificat din buzunar şi să cer dreptul meu după lege, fiindcă mie nu-mi dă legea nici un drept, măcar că ne făgăduieşte domnul Spirică Necşulescu lege şi drept îndată ce-are să vie partidul dumisale la putere... Eu sînt aicea un negustor cu orîndă din mila lui conu Lascarache. Hanu e al lui conu Lascarache. Hanu şi puterea pe deasupra!... Şi dacă dădea ordin conu Lascarache: „Măi Aizic, bre, mîine dimineaţă nu mai vreau să văd chiriaşul acela în hanul meu, pofteşte-l să-şi caute gazdă aiurea!", ce puteam atuncea pentru ca să fac? Te întreb, domnule învăţător? N-aveam ce să fac, şi mă supuneam la ordinul lui conu Lascarache... Chiar dacă dă ordin să-l scot mîine din casă pe frate-meu — să zic aşa, fiindcă eu n-am frate — eu trebuieşte să mă supun imediat şi să scot afară pe frate-meu, dacă aş avea eu un frate, fiindcă altfel mă scoate conu Lascarache afară cu nevastă cu tot şi cu boccelele mele şi chiar cu copiii, şi nu mă scoate numai din han, ba mă zvîrle afară din sat, pe drumuri... Aşa că eu mai bine să-ţi spun. Poate tragi o învăţătură de aicea. M-am dus şi l-am întrebat, iară dumnealui mi-a răspuns: ,,Lasă-l în pace, Aizic! Lasă-l în pace şi am dat ordin să-l lase toţi în pace. E un băiat abia scăpat de la şcoală, cu mintea înfierbîntată de cărţi. Asta-i boală nouă. Însă nu-i boală fără leac. Pînă la primăvară are să se vindece. Numai să fie iarna geroasă, şi îl răcoreşte complet. Eu nu vreau pieirea păcătosului, aştept îndreptarea lui!" Aşa mi-o vorbit mie conu Lascăr şi se plimba prin biräul dumisale, şi deodată s-o întors la mine şi m-o privit pînă în fundul ochilor şi m-o întrebat dacă nu cumva ţii dumneata sfaturi cu ţăranii seara, şi eu i-am răspuns că pot jura că nu se află aşa ceva. Pe urmă mi-o spus că pot să plec, şi eu mă gîndesc de atuncea că poate l-ai supărat cu vorbe de aiestea nouă care se citesc prin jurnale şi am înţeles că nu-i aşa de tare supărat şi că are să uite şi are să ierte îndată ce dumneata ai să te duci la curte şi ai să-i spui că te-a luat gura pe dinainte, cum greşeşte tinereţea cîteodată, domnule învăţător...

Cuvintele lui jupîn Aizic exprimau opinia satului.

Pentru Nicolae Apostol neînţeleasă era doar repeziciunea şi precizia cu care au ajuns la cunoştinţa tuturor deznodămintele întrevederilor cu proprietarul de la Sofieni şi cu cel de la Stulpicani.

Nici domnul Lascăr Sofian prin firea sa, nici domnul Spirică

Necşulescu prm îndemînarea sa politică n-ar fi avut de ce împărtăşi unor umili funcţionari comunali nemulţumirea provocată de cerbicia proaspătului învăţător. Acestea rămăseseră între patru ochi. Dar tot aşa cum sînt deprinşi cîinii să citească gîndul în ochii stăpînilor, tot aşa jupîn Aizic şi primarul Ioniţă Ţăpu, notarul şi şeful de post, părintele Ştefan şi chiar Lecachi Colţun, moş Zamă-Lungă, îndată au simţit că noul învăţător nu e pe placul mai-marilor.

Şi numai după aceea, întrebînd şi cerînd ei porunci, au căpătat din unul în altul cuvînt de la domnul Lascăr Sofian cum să se poarte cu acest venetic colţos şi pînă unde să împingă slugarnica lor supunere. Poate domnul Lascăr Sofian zvîrlise numai o vorbă. Ea făcuse dîră. Se ştia că boierul îl are pe învăţător piatră la inimă, că îl păsuieşte pentru cine ştie ce încercare şi că deocamdată cuminte e pentru toţi să nu

aibă cu dînsul nici în clin, nici în mînecă.

Cu domnul Spirică Necşulescu lucrurile stăteau altfel.

Avocatul şi proprietarul Stulpicanilor îşi freca palmele, aşteptînd să le dezlege toate aliatul său, timpul.

Trufaşele apucături ale lui Lascăr Sofian cu alegătorii, pe care îi trata ca pe vechilii de pe moşie, aduceau în fiecare săptămînă recruţi noului partid, unde domnul Spirică Necşulescu, pătruns de spiritul măsluit şi făţarnic democrat al vremii, strîngea mîinile tuturor în dreapta şi în stînga, consemna în agendă toate necazu-rile, asculta toate păsurile şi făgăduia tot ce se află şi nu se află în lună şi-n stele.

Învăţătorul din Ponoare, neînsemnat politiceşte pentru moment, dar poate un important element electoral pentru viitor, avea să urmeze fatal aceeaşi cale. Îl trimiteau plocon împrejurările şi ţîfna de mare senior a proprietarului de la Sofieni. Domnul Spirică Necşulescu lăsa aşadar timpul să lucreze în locul său şi nu se inte-resa de soarta învăţătorului: strîngea cordial mîna lui Nicolae Apostol, însă ocolea vorba despre şcoală şi chiar despre politică. Preocupările sale erau concentrate la o bătălie mai apropiată.

Se ivise un loc vacant la colegiul doi în judeţ, se pregăteau alegeri, se anunţa luptă pe viaţă şi pe moarte între tustrele partidele cuprinse de frenezia organizărilor şi reorganizărilor, toate cu şefi noi şi cu primeniri de cadre.

Nicolae Apostol era lăsat în pace.

Dar pacea nu intrase în sufletul său.

Într-o asemenea noapte tîrzie de nesomn, după ce se liniştise afară şuierul subţire al vîntului şi în pod guz-ganii isprăviseră de rostogolit nucile, rămase deodată cu cartea deschisă pe piept şi cu ochii ţintiţi în tavan, aşa cum îl prinsese zvîrcolirea nesomnului, întins pe pat, cu faţa în sus. Îi zvîcneau bătăile inimii, aprins, ca unui om care şi-a dat seama că se afla de mult pe marginea unei prăpăstii şi încă nu privise în adîncul cel negru să măsoare primejdia.

Ce făcea el aci?

Venise cu o idee fixă. Să înalţe o şcoală, să deştepte localnicii din toropeala lor, să adune copiii la carte. Dar tocmai pe copii îi uitase. Absorbit de lupta cu rezisten-ţele surde din jurul lui, se achitase de mîntuială şi fără tragere de inimă tocmai de cea mai elementară datorie dăscălicească. Intra la şcoală preocupat, dunga dintre sprîncene îl îndepărta de sufletul copiilor; privind prea departe şi prea sus, lăsa în părăsire ceea ce era aproape şi la îndemîna puterilor sale. Într-o lumină întrevăzu adevărul din scrisoarea venerabilului său dascăl şi dreptatea discretelor dojeni dintre rînduri.

Deodată i se păru că singurul vinovat e numai el şi că puţină dreptate, măcar puţină, s-a dovedit a avea chiar şi autocratul proprietar al Sofienilor. Căci îi spu-sese domnul Lascăr Sofian: „Vezi-ţi

de datoria dumitale, dar n-o exagera... Mai-binele e duşmanul binelui. Îţi vin copiii la şcoală? Bine...” Bine. Adică: „Vezi de dînşii! Vezi măcar de dînşii!...” El îi neglijase, cu toată mintea şi cu toată energia îndreptată grijii de a da satului Ponoare cît mai curînd o şcoală mai arătoasă. Pînă atunci, însă, prima datorie era să se întoarcă la copiii lui. Pe aceştia să-i cîştige, înainte de a purcede la truda mai anevoioasă de a deştepta sufletele celorlalţi, moarte.

Pînă dimineaţa Nicolae Apostol se zvîrcoli în nesomn, ca un răufăcător muncit de remuşcare.

Capitolul X

„Iarna nu ies numai lupii lihniţi la drum. Se mănîncă între dînşii şi oamenii, fiindcă prea înghesuit stă unul în sufletul celuilalt...”

Dimineaţa, cînd Nicolae Apostol a tras perdeaua de cit roşu, satul i-a apărut într-un alb şi magic veşmînt.

Ningea.

Începuse să ningă cu temei, cu fulgi mari şi moi, poate de demult, din toiul nopţii, poate din clipa în care vîntul se potolise deodată, şi în acea linişte nepămînteană a fost el cercetat de întrebarea încărcată de remuşcări.

Acum şi faţa satului era alta. Tot ce se afla urît şi fără nădejde dispăruse sub învelişul afînat de zăpadă. Se purificase văzduhul. Se împodobiseră sălciile noduroase cu ireale flori de nea; cuşmele albe astupau putredele acoperişuri de stuf şi de paie; hornurile liberau spre cer o pînză albastră şi diafană ca fumul jertfelor primite. Nicolae Apostol văzu într-aceasta un semn bun.

Se pregăti voios de plecare, fluierînd, cu ochii lumi-naţi, cu brazda între sprîncene mai îmblînzită.

Afară sorbi cu sete aerul jilav pînă în adîncul plămînilor.

În şcoală îl lovi duhoarea încălţărilor ude, a sumanelor şi cojoacelor, fumul iute şi usturător din soba de olane.

îşi dădu abia atunci seama că în săliţa intrării nu se afla un cuier unde să-şi agaţe copiii zdrenţele lor. Cu indulgentă ironie îşi rosti: „Bun, Nicolae Apostol, Apostole! Tu-mi umblai cu planuri de şcoală model: cinci camere de clasă, cancelarie, sală de lucru manual şi de serbări, bibliotecă şi alte drăcovenii... Frumos, Nicolae Apostol, Apostole!... Pînă atunci, te-am prins că n-ai avut ochi să observi absoluta trebuinţă a unui cuier. Şi totuşi un cuier e deocamdată mai indispensabil decît o sală de festivităţi! Cuier să te faci, Apostole!...”

Lumina de pe chipul învăţătorului şi ninsoarea de afară răspîndeau oarecare neastîmpăr în băncile elevilor.

Învăţătorul bătu cu linia în aşa-zisa catedră, cerînd linişte.

Glasurile se potoliră. Aşteptă să se potolească şi foşnetul picioarelor — neastîmpăr greu de curmat, care înseamnă întotdeauna o piatră de încercare pentru autoritatea unui dascăl. Îi mustră din ochi stăruitor. Înadins nu rosti nici un cuvînt şi nu înăspri privirea. „Bine, Nicolae Apostol! Deci o privire tot poate ţine loc de cuvînt; iar mîine poate nu va mai fi nevoie nici să mai loveşti cu muchea liniei pătrate în masa care în inventar se intitulează pretenţios ***catedră!***”

Aşa s-a întors Nicolae Apostol la copiii lui, părăsind deocamdată ambiţioasa năzuinţă de a ridica o şcoală model în satul Ponoare, cu săli de festivitate şi biblio-tecă, tablouri murale şi hărţile continentelor, cubaj de aer pe cap de elev şi ferestre de seră, după planul şi devizele închise în sertarul său de la domnul Aizic Gold.

De două săptămîni vîntul şi gerul iernii culeseseră plodurile hoinare de pe drumuri şi pe cele mai în putere de la muncile cîmpului.

Singura încăpere de clasă era ticsită. În fund se aflau bănci fără pupitre, unde se înghemuiseră cîte cinci-şase copii pe locuri de trei. Chiar să fi izbutit a aduna aşadar mai mulţi, cu ameninţarea amenzilor şi cu aplicarea legii, tot nu s-ar fi aflat pentru aceşti supranumerari un ungher unde să-i aciueze.

Iarna rotaţia claselor era redusă din pricina puţinelor ceasuri de lumină deplină.

Primăvara şi toamna, cînd această rotaţie s-ar fi putut lărgi în cele douăsprezece ceasuri de zi întreagă, elevii se răreau şi locurile rămîneau goale, fiindcă pentru unii începeau muncile şi pentru alţii se ivea ispita zăvoaielor.

Astfel, o stăvilire a frecvenţei şcolare se aşeza de la sine. Nicolae Apostol pătrunse mai bine chibzuita judecată a domnului Lascăr Sofian.

Refuzînd să ajutore înălţarea unei şcoli, fie de-a dreptul, fie prin mijlocirea puterii sale politice; întîrziind această înfăptuire, el se arăta consecvent cu părerile despre „primejdia învăţăturii stricătoare de minţi”. Nu exista şcoală, nu existau locuri: deci, printr-o stare de fapt, nu mai putea fi vorba despre aplicarea legii în stricta ei literă, cu amenzi şi constrîngeri. Domnul Las-căr Sofian era darnic cu biserica şi zgîrcit cu şcoala, deşi credinţa nu-l interesa personal, pe cînd, dimpotrivă, cărţile din bibliotecă îi rămăseseră o pasiune. Nu se afla însă în nici o contradicţie cu sine. Urma judecata clasei sale cu două măsuri. Una pentru cei mulţi, alta pentru cei puţini. Biserica era pentru cei mulţi, un aliat şi un instrument de abrutizare a glotimilor; şcoala — pentru cei puţini şi aleşi. Fapta îi urma gîndul. Biserica era o trebuinţă; şcoala — o primejdie. Iar Nicolae Apostol recunoscu neînduplecatului proprietar cu idei reacţionare cel puţin virtutea unei loialităţi răspicate şi vîrtos mărturisite, care lipsea cu totul unui om de făţarnice primeniri ca domnul Spirică Necşulescu, recrutor de voturi şi de electori. N-avea nimic bun de aşteptat de la amîndoi. Dar răul putea să-i vină mai ales de la unul singur: de la cel cu mai cordiale strîngeri de mînă.

Alungă gîndurile. Ce mai căutau? De ce-i mai dădeau tîrcoale? Trebuia să se lepede de ele ca de străine şi zadarnice ispite.

Nicolae Apostol strigă catalogul şi însemnă lungul pomelnic al absenţilor („Formalitate deşartă!” îşi spuse imediat).

Privi peste capete şi se întrebă cu un fior dacă ***îi iu-beşte*** într-adevăr pe aceşti copii cu bunele, şi relele, şi necunoscutul din ei; dacă le-a citit pînă acum într-adevăr în cuget; dacă s-a apropiat de dînşii şi dacă măcar cîţiva i-a apropiat de sufletul lui ori dacă nu s-a plătit cumva numai de o simplă şi formală obligaţie administrativă. Răspunsul nu i-a fost întăritor. Lunecase în păcatul cel mai neiertat. După avîntarea din primele zile, pasiunii vii substituise un exerciţiu mecanizat. Săvîrşise tocmai ceea ce osîndea mai sever în deprinderea altora şi îndeobşte a şcolii.

Adevăratul început a purces aşa, sub semnul blîndeţei şi al căinţei.

Nicolae Apostol abia acum a prins să-şi cunoască elevii. A căpătat mai întîi curiozitate, mai apoi dragoste să le pătrundă în suflet şi în existenţa lor cea dincolo de şcoală, de acasă, din viaţa lor săracă şi primordială. Aşa s-au deschis pentru el multe probleme neprevăzute în învăţătura abstractă de pînă atunci a tratatelor, cu atît de limpezi, dar arbitrare generalităţi; cu atît de frumoase, dar tot atît de arbitrare clasificări.

În prima zi de şcoală, într-o clipă de pierdere a cumpătului, ameninţase elevul Ţăpu Vasile din clasa a cincea cu o aspră şi poate exagerată pedeapsă.

Revenise de îndată să repare vinovata iritare, prefăcînd pedeapsa făgăduită într-un semn de încredere, l-a lăsat să ducă ghiozdanul acasă, iar elevul Ţăpu Vasile l-a purtat pînă la hanul lui jupîn Aizic, mîndru, ca pe un trofeu, şi cucernic, ca pe-o relicvă. Nicolae Apostol şi-a spus că a cîştigat un suflet. O primă victorie de pedagog, cu un proces psihologic vrednic de teoriile educatorilor. În locul asprimii, blîndeţea; în locul oprobriu-lui umilitor, o misiune încărcată de răspundere, menită să pună în mişcare toate resorturile amorului propriu. Ţăpu Vasile de atunci îl priveşte supus în ochi. Îi ghi-ceşte gîndul. Îi previne dorinţele. Nu are de ce se plînge de un asemenea elev. La învăţătură ţine fruntea în clasa sa ultimă. I-a acordat toată încrederea. L-a pus de cîteva ori monitor în recreaţie; i-a dat sarcina să culeagă caietele... Era să săvîrşească o nedreptate şi poate să înrăiască îndîrjind o mică făptură orgolioasă. Aşa îşi spunea. Abia acum i-a descifrat însă adevărata fiinţă.

De la întîia aruncătură de ochi, ghicise, fugar şi fără adîncime, amestecul de semeţie şi de viclenie. Fusese însă numai o presimţire, o intuiţie. Explicaţia deplină venea mai de departe. Firea şi apucăturile acestui nepot al domnului primar Ioniţă Ţăpu, poreclit Vulpoiul, se lămureau prin situatia deosebită a neamului Ţăpu din comuna Ponoare. Neam ceva mai înstărit, de vechili boiereşti, cu toţii aveau în sînge supunerea pînă la slugărnicie cu cei tari şi semeţia autoritară cu cei slabi.

Ţăpu Vasile, de altfel isteţ la minte şi cu destule însuşiri ca să iasă un

om întreg, urma un destin de familie.

Pentru Nicolae Apostol n-a fost nici un merit că din întîmplare a nimerit reţeta cea mai bună pentru a domestici un şcolar care se anunţa obraznic şi a devenit îndată docil ca un cîine dresat şi tot ca un cîine de fidel cînd a simţit o mînă tare şi cînd mîna aceea în loc să-l lovească a fost mărinimoasă cu el. Victoria nu era a pedagogului. Şi nici nu era o victorie atît de desăvîrşilă cum i se păruse.

Tot aşa şi tot pentru aceleaşi pricini primarul Ioniţă Ţăpu, Vulpoiul, se ploconeşte înaintea domnului Lascăr Sofian, e fudul de încrederea acordată de stăpîn şi foloseşte această încredere pe cît se poate şi pentru binele său; la cea dintîi poruncă scoate oamenii cu harapnicul la secere şi la treier, îi mînă la boieresc şi trimite dele-gaţii la vot: e slugă şi tiran. Elevul Ţăpu Vasile se simte în elementul său natural cînd primeşte delegaţie să facă ordine în clasă şi să controleze caietele colegilor. Dar nu scapă prilej să speculeze şi pentru sine rolul privilegiat. Primarul Ioniţă Ţăpu mai face vînt cîtorva muncitori de la boieresc să-i mai prăşească şi păpuşoii săi şi să-i mai cosească fînul dm luncă. O face cu încuviinţarea tacită a domnului Lascăr Sofian. Ţăpu Vasile vămuieşte peniţele unora şi creioanele altora, obijduieşte pe cei mai becisnici şi îşi cruţă prietenii.

Într-acest chip, pe încetul, o perdea groasă s-a destrămat de pe ochii lui Nicolae Apostol.

Căutînd dincolo de zidurile dărăpănate ale şcolii, în casele tot atît de dărăpănate de unde-i soseau elevii, a dezlegat taine pînă atunci ferecate cu şapte peceţi pentru dînsul.

Bunăoară, Mariţa Bot, fata lui Tudose Bot şi fosta slujnicuţă a lui jupîn Aizic, nu s-a dezmeticit nici acum de norocul neaşteptat. O dragoste aproape inexplicabilă de carte şi o agerime neobişnuită de minte ar fi rămas osîndite să se înăbuşe. Trecea peste ele talpa nepăsătoare a întîmplării, care striveşte furnici, gîze, flori şi spini cu o egală necruţare. Tudose Bot, pălmaş necăjit, cu o casă de ploduri, neştiutor de carte şi răcorindu-se duminica de toată robia săptămînii cu un clondir de rachiu, îşi vînduse pur şi simplu copila hangiului.

Nu săvîrşise o faptă atît de nelegiuită cum s-ar fi spus la prima vedere! Era un om cu teama lui Dumnezeu, şi în felul său îşi iubea jivalania de prunci, cum şi-ar fi iubit şi îngrijit viţeii şi mînjii dacă, în calicia lui, pe lîngă nevasta puioasă, s-ar fi îndurat Domnul să-l procopsească şi cu o iapă ori o juncană de prăsilă. Dar lui i se părea cu totul monstruoasă şi alături de fireştile orînduieli patima odraslei ieşite din mădularele sale pentru o învăţătură fără baftă şi căutare într-un sat ca Ponoarele. Scăpase de-o gură. Jupin Aizic o tocmise cu un sac de făină pe an, trei litri de rachiu, îmbrăcăminte şi hrană. A fost nevoie de o îndărătnică pledoarie a învăţătorului pe lîngă el şi pe lîngă jupîn Aizic, chiar oare-care preţ de răscumpărare — cei cinci litri

de rachiu trecuţi în contul său şi un rînd de straie cumpărate din punga sa — pentru ca eleva Mariţa Bot, de două ori premiantă cu cunună, să-şi reia locul în bancă.

Acum, fetiţa bălană şi sfioasă, cînd scapă de acasă, vine să-i cureţe în semn de recunoştinţă hainele şi ghetele; cînd se înfăţişează cu caietul ei de caligrafie sau cu cel de hărţi, nu priveşte în ochii ***profesorului***. Caută în ochii omului, care i-a arătat o deosebită încredere în puterile ei, şi aşteaptă nu o notă, ci o aprobare: „Nu e aşa că nu mai scrie nimeni ca mine în toată şcoala? Nu e aşa că nu mai desenează nimeni hărţi ca mine în toată şcoala? Nu e aşa că nu te-ai înşelat cu mine?...” Tudose Bot, cînd e cu chef, îl opreşte în drum, să-l ameninţe în glumă: „Sănătate şi voie bună, domnule învăţător!... Rîzi, rîzi, dar eu în locul dumitale n-aş rîde... Se cam apropie socoteala la jupîn Aizic şi tare mă tem că stricăm învoiala!” Nicolae Apostol îl încredinţează că are să aranjeze cu domnul Aizic, să-i deschidă cont nou.

Iar Tudose Bot are convingerea că el a fost generos cu învăţătorul, dăruindu-i o elevă în plus.

Chiar domnul Aizic îşi ciuguleşte bărbiţa gînditor şi nedumerit:

— Eu nu pot pentru ca să te înţeleg pe dumneata, domnule învăţător... Plăteşti din punga dumitale rachiul lui Tudose, plăteşti straie pentru fetiţă... Ce folos ai dumneata de aici? Mi-ai stricat mie o servitoare care avea să înveţe mai mult decît are ea nevoie să ştie la casa ei... Iară peste trei ani ce are să se întîmple grozav pe lume dacă fata lui Tudose Bot mai capătă trei cununi de premiu? Nici pe lume nu se întîmplă nimica grozav, nici pentru Mariţa Bot... Are să vie tot slugă la mine, cu cinci clase primare, şi parcă eu am să-i plătesc mai mult?...

Nicolae Apostol nu răspunde acestor întrebări. Şi nici n-ar avea ce răspunde. Deocamdată sînt prea îndepărtate de el.

Parcă se teme să se cerceteze mai adînc, fiindcă o întrebare cheamă alta şi alta asupra atîtor destine. Cu înverşunarea unui explorator pornit să străbată ţinuturi încă nepătrunse, descoperă în fiecare zi alte zone, unele pline de întunecime, altele de lumină, în sălbati-cele suflete lăsate într-a sa pază, adeseori smulse conspiraţiilor potrivnice de împrejurări să-i vină într-a sa pază.

Alexandru Toader Blănariu, din clasa a doua — Alisandlu Toadel Blanaliu — cu părul lui bălan de cînepă, cu nasul cît un bumb şi ochii lui naivi, îl uimeşte mereu prin dezarmarea moale şi resignată cu care se leapădă de tot ce-ar trebui să înfăţişeze un robust egoism şi afirmarea instinctului de proprietate, aşa cum scrie în manualele cu morală că se cuvin combătute. Pentru Alisandlu Toadel Blanaliu nu este nevoie de-o înduioşătoare poveste — inevitabilul copil de bogătaş împărţind darul de ziua sa cu fetiţa cerşetoare de la poartă, sau alte convenţionale plăsmuiri din cartea de citire. El e sărac, orfan de mamă

şi de tatăl legal, mort acela demult, pe alte meleaguri, unde pornise să argăţească. L-a cules o bunică surdă şi bisericoasă. Poartă ponosul unei naşteri nelegiuite, aşa cum poartă în obraz sîngele pal şi istovit al fostului dascăl de şcoală, decăzut şi dezonorînd breasla: Andrieş Colibăşeanu, părintele său prezumtiv. Nu se poate spune că viaţa a fost darnică şi blîndă cu dînsul. Totuşi, Alisandlu Toadel Blanaliu n-are caiet nu fiindcă nu i-a cumpărat bunică-sa. „L-am dat lui Costache Cleţu, că pe dînsul îl bate tat-su şi nu-i cumpălă caiet... Pe mine mă bate bunica, da-mi cumpălă!”

Poate îi cumpără, poate nu; în orice caz, îl scutură bine, fiindcă i-a cumpărat o dată şi nu-l mai are. Aşa se leapădă de creion; îl taie în două chiar în ziua cînd l-a căpătat. Aşa împarte bucata de colac pusă în traistă de bunica bisericoasă după zilele de hram şi pomeni.

Nicolae Apostol se află uneori în împrejurarea stranie să combată morala oficială şi administrativă a cărţilor, pe care a venit să o predice, pentru a învăţa acest copil al nimănui că legile aspre ale vieţii nu îngăduie să te dezbraci pe tine pentru a încălzi pe aproapele tău.

În fiecare zi această morală îi apare tot mai străină şi mai greu de propovăduit, mai batjocoritor intrînd în conflict cu mîhnitele orînduieli ale existenţelor din satul Ponoare. Normalistul a agonisit un mare bagaj de înţelepte poveţe, de istorioare înduioşătoare, de exemple sortite să formeze buni creştini şi buni cetăţeni. Învăţătorul n-are ce face cu această zestre a normalistului în satul Ponoare. Cum poate predica în aceeaşi vreme împotriva beţiei şi pentru respectul părinţilor, cînd pe tatăl lui Toader Chihaia în fiecare duminică îl ridică vecinii din şanţ, să-l lepede pe prispa casei, mort beat? Cum poate propovădui virtutea sărăciei şi desprinderea de bunurile pămînteşti într-un sat atît de sărac, unor copii atît de zdrenţăroşi şi flămînzi? Cum le poate vorbi despre trebuinţa curăţeniei unor copii care n-au văzut săpunul acasă? Mila de dobitoace cum o poate deştepta unor pui de oameni încîiniţi cu dobitoacele, fiindcă asprimea vieţii i-a încîinoşat?

Orice învăţătură, de îndată ce stăruie mai apăsat într-o aplicare pe viaţa de toată ziua, nu poate duce decît la osîndirea părinţilor, a chipului cum trăiesc şi cum se poartă, a patimilor şi îndobitocirii lor. Le citeşte această judecată în ochi. La fiecare încercare de a le înălţa min-tea la aceste foarte frumoase principii din cărţi surprinde în priviri o şovăială, pe urmă o concentrare puţin încruntată, judecata limpezindu-se. Una din două. Sau învăţătura e adevărată şi dreaptă; atunci tot ce trăiesc şi văd dînşii acasă îi împinge să nu mai respecte şi să-şi dispreţuiască părinţii. Sau respectul părinţilor, măcar teama de palma lor, le interzice să dea crezare mincinoaselor învăţăminte din carte, căci cartea le spune că bun şi frumos e tocmai ceea ce nu-şi găseşte rost şi loc în viaţă.

Iubirea de frate e bunăoară foarte simţit zugrăvită de istorioara din cartea de clasa a treia primară. S-a nimerit să cadă începutul lecturii lui Grigore Ion Colţun, pe urmă, continuarea, Ilenei Constantin Colţun. Într-o preainspirată predică, Nicolae Apostol a exaltat această iubire de frate, îngrămădind alte exemple din istoria noroadelor sau din închipuirea lui.

Mişcarea din rîndurile băncilor, o sclipire din unele priviri, chipul cum Grigore Ion Colţun şi Ileana Constantin Colţun, nepoţii lui moş Lecachi Colţun, zis ZamăLungă, căutau cu ochii în lături i-au dat însă de gîndit.

A cercetat şi nu i-a fost greu să afle că tocmai Ion Colţun şi Constantin Colţun, fraţi buni, se judecă pentru pămînt de cinci ani, s-au tăiat cu sapele la cîmp pe ogoare, s-au încăierat de cîteva ori la cîrciuma lui jupîn Aizic, şi-au juruit moartea. O nimerise bine de tot Nicolae Apostol!

Pînă la exemplele lui din istoria noroadelor şi pînă la cele plăsmuite întru o mai elocventă morală, viaţa avusese grijă să furnizeze elevilor Grigore Ion Colţun şi Ileana Constantin Colţun din clasa treia o pildă mai apropiată şi vie. Asemenea împrejurări nu se aflau prevăzute în manualele normalistului Nicolae Apostol şi deci nu li se pomenea acolo vreo dezlegare. Îi rămînea lui îndatorirea delicată, pe muche de cuţit, de a împăca spusele cărţilor şi morala oficială cu brutala derîdere a realităţii.

Cînd după litera programului a ajuns la istorioara bogătaşei hrăpăreţe care a zvîrlit în drum văduva cu trei copii agăţaţi de poalele maică-si, din fundul clasei un glas a murmurat exemplul concret: „Asta-i taman Catinca Ştirbuleasca!...” El s-a prefăcut că n-auzise. A doua zi, domnul notar Ilie Bosînceanu l-a oprit, să-i dea un enigmatic avertisment: „Bagă de seamă, domnule învăţător. Se vede că ţi s-a urît cu binele!...”

Mai mult nu i-a putut smulge. Spre seară, părintele Ştefan i-a dezlegat enigma: „Fii prudent, domnule învăţător... Mi-a spus notarul că te-ai apucat să judeci purtările coanei Catinca... Înţeleg, înţeleg! Lasă, nu-mi explica... Te-a furat vorba... Dară vorba face dîră, şi într-o bună zi ai să te pomeneşti cu neplăceri...”

Părintele Ştefan, cu sufletul uşurat, n-a mai aşteptat nici o lămurire. S-a strecurat prudent pe lîngă gardurile potopite la pămînt, pe poteca bătută în zăpadă, privind îngrijorat în susul şi în josul uliţei, să se convingă că nu l-a surprins nimeni întinzîndu-se la vorbă cu învăţătorul, care devenea şi un instigator.

Nicolae Apostol a rămas în drum cu respiraţia tăiată: Ştia acum de unde au venit acestea. Natalia Bosînceanu şi Petruţă Bosînceanu, copiii domnului notar Iliuţă Bosînceanu, erau doară elevii lui! Moşteniseră privirea piezişă, priceperea mărginită şi predilecţia pentru

cuvinte „alese”, pocite şi potnvindu-se ca nuca în perete. Întocmai ca domnul Ilie Bosînceanu, spuneau că li s-a murdărit caietul fiindcă aseară a „defilat lampa” şi explicau că le-a fost „impasibil” să transcrie a doua oară lecţia pe curat fiindcă „accidentul s-a comis” la un ceas prea tîrziu din noapte, cînd tătuţu i-a „oblingat să să culce”. Păsăreasca tătuţului s-a transmis copiilor, ca şi înclina-rea de a spiona, de a pîrî şi întoarce strîmb cele mai limpezi spuse; poate că şi ura pentru noul învăţător, venit din toată lumea să ia locul cuvenit, şi făgăduit lui Duţu Bosînceanu, fratele domnului notar, absolvent neisprăvit a cîte două clase din trei şcoli: gimnaziu, şcoală, comercială inferioară şi şcoală de meserii, cum le-a încercat pe toate pînă ce s-a socotit destul de matur ca să pretindă dreptul de a învăţa el la rîndu-i pe alţii.

Bosînceanu Natalia şi Bosînceanu Petru au raportat acasă cazul cu bogătaşa hrăpăreaţă, parvenită şi fără îndurare, în care un băiat din fundul clasei, mai slobod la gură, a recunoscut chipul şi năravurile cucoanei Catinca Ştirbulescu.

Au raportat cum i-a ajutat mintea sau au măsluit adevărul înadins, cu acea pervertire foarte frecventă la unii copii, trecînd pe socoteala învăţătorului cuvintele şcolarului nepedepsit din fundul încăperii. În orice caz, domnul Ilie Bosînceanu a luat notă. Iar Nicolae Apostol a înţeles că-l ameninţă o primejdie, poate nu apropiată, ci pusă să mocnească sub cenuşă pînă va sufla un vînt prielnic.

De la aceste proaspete şi amare îngrijorări îl distrage numai priveliştea odihnitoare a satului alb, a dealurilor întroienite, a părăginitelor livezi cu fragede flori de zăpadă. Fură cîte o jumătate de ceas dimineţii şi dupăamiezii, ca să străbată drum pînă dincolo de marginea satului, într-o zi spre cimitir, în alta pe lîngă curtea coanei Catinca Ştirbulescu, altă dată pînă la moară.

Gospodarii se minunează de ce se plimbă dascălul în straiul lui pirpiriu, cu beţigaşul în mînă, în loc să se încălzească la jupîn Aizic cu domnul primar şi domnul notar, golind păhărele de rachiu cîte-i pofteşte inima, de vreme ce are cont deschis la neguţător. Dar îl lasă în pace. Nu-i mai poartă grija. Mai mult i-o poartă simandicoasele feţe ale comunei, cu deosebire domnul notar Ilie Bosînceanu şi domnul şef de post Stănică.

Jupîn Aizic a asistat, auditor discret şi în aparenţă absent, la o asemenea „discuţie a cazului pus pe ordinea de zi”, cum i-ar fi plăcut să se pronunţe domnul notar Bosînceanu, asiduu lector al ***Monitorului Oficial***, suplimentul dezbaterilor parlamentare. A deschis vorba şeful de post, scîrţîindu-şi curelele şi cizmele într-un indignat neastîmpăr:

— Care va să zică, îmi umblă dumnealui cu instigaţii? Acesta e caz de îndemn la tulburare, jaf şi distrugere... Mă-nţelegi, care va să zică? Dacă fac eu un raport la companie? Dacă iese de aici o anchetă?...

— Anchetă pot să provochez şi eu! se dădu cu părerea domnul Ilie Bosînceanu, clătinînd paharul pe fund şi oţărîndu-se nu din pricină că vinul lui jupîn Aizic era acru cumva, ci fiindcă numele lui Nicolae Apostol îi amintea întotdeauna o umilitoare înfrîngere „politică”.

— Lăsaţi chestia asta! intervenise domnul Ioniţă Ţăpu, credincios ordinului primit de la conu Lascăr Sofian. Hai să vorbim despre altceva şi să cinstim pentru izbînda lui conu Lascarache şi conu Emilaş al nostru la alegeri.

— Pardon! se înverşună domnul Ilie Bosînceanu, chinuindu-şi tuleiele rare şi ţepoase de spin. Vorbim şi despre altceva... Numai să interoghez: cum devine cazul la o adică? Pardon! Daţi-mi voie să vă explic. N-am nimic contra lui. Sînteţi de acord cu mine că, dacă venea aici frate-meu Duţu, cu altfel de om aveaţi cu toţii de-a face. Nu s-a putut? N-am ce face! Peste voinţa lui conu Lascăr nici Dumnezeu nu trece...

— Tocmai! întări Ioniţă Ţăpu. Şi trase concluzia firească: Atunci ce să mai vorbim?

— Ba, pardon! Vorbim! Vorbim aşa, fără pansiune, fiindcă domnul Stănică a pus cazul pe tabet. Domnul acesta Apostol nu stă la discuţie cu noi. Dă bună ziua şi trece. Se uită chiorîş şi ne consideră nişte inculţi, pentru că el umblă cu cartea în mînă şi noi o citim acasă. Nu vine la un pahar de vin, să luăm înţelegere cum să subţinem armonizarea spiritului public prin îndemn la pace şi la propăşire. Nu scrie aşa în circulara Ministerului de Interne no. 1.762 din april 1907 şi circulara no. 18 din ianuarie a. curent? Nu recomandează aşa legea? Declară, frate Stănică...

— Declar! scîrţîi domnul şef de post din toate curelele şi cingătorile, privind a rîs pe sub sprîncene şi făcînd cu ochiul către primar. Care va să zică, declar! Şi iaca acu aflu lucru nou şi bun. Care va să zică, pentru aceste motive ne adunăm noi din cînd în cînd la jupîn Aizic? Ca să discutăm chestiile de serviciu în particular? Nu ca să ne mai udăm cel gît cu un pahar de alcool, care va să zică?

Domnul Ilie Bosînceanu se dovedi insensibil la ami-cala ironie a şefului de post, cu care se afla în luptă de întrecere la întrebuinţarea radicalilor în doze masive. „Fără pansiune”, îşi dezvoltă expunerea sa:

— Pînă aici sîntem toţi de racord. Nimeni nu ridică nici o opoziţie. Atunci, domnilor şi prieteni, vă întreb eu, de ce domnul acesta se pretinde mai deştept şi mai cultivabil decît noi?... De ce ne priveşte de sus şi trece vînturînd bastonaşul? Se considerează coborît cu hîrzobul din cer şi nu pofteşte la o parolă. Această aptitudine nu vi se pare caz de ofensă? Poftim? Nu zic să calce pe urma lui Andrieş; de Andrieş fugeam şi noi, fiindcă era un om căzut în decădere. O vorbă, un pahar de vin...

— Două vorbe, două pahare de vin... supralicită glumeţ domnul

primar Ioniţă Ţăpu. Trei vorbe, trei pahare de vin...

— Dumneata rîzi! protestă scandalizat notarul. Dumneata n-ai ambiţie şi nu te ofensează fumurile unui individ străin de comună, care vine să-l facă pe deşteptul cu noi... Numai că nu merge cu noi! Am să te văd că vii într-o zi şi-mi ceri să dresez un raport confidenţial despre demarşele învăţătorului, şi atunci n-ai să mai rîzi. Fratele Stănică a văzut cazul şi l-a pus la punct. Scriu şi subscriu la opiniunea sa: învăţătorul nostru, protejatul lui conu Lascarache, fiindcă protejatul domniei-sale este cîtă vreme nu-l scoate din comună, îndeamnă copiii la instigaţiuni şi face operaţiuni de discordanţă socială. Eu am răbdare! Aştept să văd cum se termină chestiunea...

Deocamdată nici domnul notar nu s-a încumetat să provocheze terminaţiunea chestiunii, nici domnul şef de post Care-va-să-zică n-a făcut raport la companie. I-a adus la simţul realităţii domnul primar Ioniţă Ţăpu, su-pus la porunca domnului Lascăr Sofian; cuvînt a strecu-rat cu mare tact şi jupîn Aizic, care nu-şi crede chiriaşul capabil de asemenea gînduri şi fapte. Ceea ce nu l-a împiedicat pe hangiu să-şi dea peste cîteva zile o părere, aşa, ca din întîmplare:

— Fără supărare, am să-ţi zic ceva, domnu învăţător. Eu în fiecare zi am ceva nou de zis...

— Hai, spune, domnule Aizic!

— Iaca tot ce vreau eu să zic. Am înţeles. Nu-ţi place vinul; nu-ţi place rachiul. Dumneata nu pui alcool în gură. Foarte frumos! Dumneata eşti un învăţător model, despre care poate să scrie şi în carte şi poate să te fotografieze la gazetă... Dară de ce nu te opreşti şi dumneata la masa lui domnu primar şi domnu notar cînd stau dumnealor de vorbă şi discută politica satului în odăiţa din fund?

— Nu-mi face plăcere nici vinul, domnule Aizic, şi încă mai puţină plăcere mi-ar face discuţiile „politice” cu domnul Ioniţă şi cu domnul Iliuţă ai dumitale.

— Nu-s ai mei! se apără domnul Aizic. Dumnealor sînt ai comunei şi ai lui conu Lascarache! Pe urmă, jupîn Aizic şi-a răsucit bărbiţa şi a rostit gînditor, pri-vind pe fereastră în curtea hanului cu butoaie desfundate şi cu scheletul şarabanelor acoperite de ninsoare: Cîteodată omul nu trebuie să se gîndească numai la ce-i face şi la ce nu-i face lui plăcere. Mai bine să faci altuia o plăcere chiar dacă îţi calci pe inimă decît să-ţi facă altul o neplăcere ţie....

Hangiul vorbise răsucindu-şi sfîrcul bărbiţei şi continuînd să privească atent doagele din ogradă, ca şi cum nu s-ar fi adresat numaidecît învăţătorului din Ponoare, ci recapitula pentru sine o axiomă de viaţă.

Nicolae Apostol începu să surîdă.

— Haide, domnule Aizic, spune-mi limpede ce ai de spus. Lasă filozofia cu plăcere, neplăcere şi iarăşi plăcere. Vii din partea cuiva cu

vreo jalbă, ceva?

— Nu vin cu nimic, domnu învăţător. Nici nu-i treaba mea să umblu eu cu jalbe. Jalbele domnul notar le scrie şi le trimite, el le lipeşte timbre şi el aşteaptă răspuns! Eu nu vin cu nimic de la nimeni. Tac şi ascult, pe urmă mă gîndesc că poate dumneata, dacă n-ai auzit, nu ştii nici cu spatele ce vorbe scapă unul şi altul, şi într-o zi ai să te pomeneşti cu o neplăcere mai mare decît aceea pe care ai avea-o dumneata dacă ai sta oleacă la un pahar de vin cu domnu Ioniţă şi cu domnu Iliuţă şi chiar cu domnu şef de post. Ce te costă? Guşti un deget de vin. Nu mori! De-un deget de vin nu moare nimeni, ba chiar e bun şi la împărtăşania dumneavoastră, la creştini. Guşti un deget de vin. Asculţi! Spui şi dum-neata o vorbă. Laşi să spună alţii mai mult. Te-ai achitat de-o datorie, şi nimeni nu mai are de zis nimica. Mai bine să fii de faţă cu alţii şi să vorbeşti despre cei care lipsesc decît să lipseşti şi să vorbească alţii despre dumneata.

Nicolae Apostol a înţeles.

Călcîndu-şi pe inimă, cum l-a îndemnat jupîn Aizic, a încercat de cîteva ori să-i urmeze povaţa. Şi-a căutat drum în odaia din fundul hanului, cînd se aflau întrunite în plen autorităţile comunale. A stat stingherit, cu paharul pe jumătate gol înainte. Stingheriţi s-au simţit deodată şi domnul şef de post Care-va-să-zică şi domnul Ilie Bosînceanu.

Mai la îndemînă i-a fost lui Ioniţă Ţăpu să aducă vorba despre unele şi despre altele, fiindcă el nu avea de plasat termeni radicali în conversaţie, nici n-avea ceva deosebit împotriva individului cu nasul pe sus. El se păstra în marginea poruncii primite de la conu Lascarache: învăţătorul trebuia lăsat în pace să se dea el singur pe brazdă.

Ceilalţi doi au răsuflat uşuraţi după plecarea lui Ni-colae Apostol.

Dar l-au mai cruţat cu răfuielile, fiindcă, mult mai bine cunoscîndu-şi oamenii, jupîn Aizic a născocit el o explicaţie care să împace pe toată lumea. Anume că învăţătorul e foarte bolnav de stomah. Nu i-a dat voie doctorul, un doctor mare din Bucureşti — cel mai mare — nu i-a dat voie să puie un pahar cu vin în gură. El, jupîn Aizic, cu mîna lui îi aşază doctoriile în fiecare zi la masă. Poate să arate oricînd sticla cu doctorie şi cutia cu prafuri. Aşa o sticlă mare, cu un fel de băutură urîtă şi neagră, şi aşa o cutie de prafuri, rotunde ca mazărea! Nişte doctorii rele la gust, de se oţărăşte învăţătorul de cîte ori ajunge la ele, parcă ar lua otravă în gură... Altfel, chiar spunea el într-o zi că îndată ce scapă şi capătă învoire de la doctor, i-ar plăcea să stea la un chef mai lung cu cîteva persoane care ştiu ce-i aceea petrecere în lege, aşa ca domnul primar şi domnul notar şi domnul Stănică! Iar atunci poate are să cînte el din vioară, fiindcă are o vioară de poate să dea un

concert cu dînsa, oriunde, în tîrg şi chiar la Bucureşti.

Domnul Aizic Gold a socotit astfel că mai îndreaptă, măcar în parte, tot ce strică firea şi cerbicia chiriaşului său.

Poate şi izbutise într-o oarecare măsură, căci notarul şi şeful de post i-au acordat „individului" un armistiţiu. Nicolae Apostol s-a întors cu mai multă însetare la copiii lui; le-a pregătit el stele pentru Crăciun, tăind hîrtie colorată cu foarfeca, lipindu-le poze şi învăţîndu-i cîntecele vechi, ale tradiţiei. I-a învăţat colinde şi urături. Ba în unele zile a intrat în mijlocul lor, în recreaţie, rostogolind oameni ciungi şi strîmbi de zăpadă, să ridice împreună cu dînşii unul uriaş, tocmit după toate regulile artei şi anatomiei, spre a tuturor admiraţie. Cu încetul a prins să le cîştige inimile, fiindcă a început să-i cunoască în ascunzişurile instinctiv ferite de ochii şi de înţelegerea oamenilor mari...

A descoperit că nu atît sfiala, cît o pudoare îi oprea să-i dezvăluie lumea lor lăuntrică. Un ciudat şi poate întemeiat simţămînt al copiilor că nici părinţii, nici fraţii mai mari, nici „domnul", cu atîta mai vîrtos, n-au ce căuta în această lume, căci sînt străini de dînsa şi caută să pătrundă numai pentru a alunga lumina din ea şi a pune orînduielile lor aspre şi reci, făţarnice şi grele ca lespezile de mormînt peste pieptul copilăriei ucise.

Fără îndoială, judecata aceasta limpezită nu exista în mintea lor.

Dar definea deplin o subtilă şi permanentă complicitate. Nicolae Apostol observă că întotdeauna copiii au un „secret" faţă de cei mari; că unele gînduri, închipuiri, simţiri le tac pentru totdeauna; că mai uşor le împărtăşesc unui obiect sau unui animal: fetele — păpuşilor de cîrpă; băieţii — cîinilor tovarăşi de hoinăreală şi de joacă decît să le destăinuie unui frate mai mare, mamei în poalele căreia au crescut, părintelui intrînd în casă cu sudalma în gură şi cu palma gata să lovească peste obraz. În această zonă interzisă şi misterioasă înţelese el că se află adevărata taină a copilăriei, pe care oamenii maturi o uită fiindcă au îngropat-o în ei, iar pedagogia manualelor o artificializează fiindcă o reconstituie convenţional, sub obsesia generalizărilor şi clasificărilor.

Fiecare elev deveni pentru dînsul o personalitate în sfîrşit, nu un nume din catalog.

Fiecare, deopotrivă de vrednic de tot interesul; chiar şi copiii domnului Iliuţă Bosînceanu, şi Năstasă Băluţă, guşatul din clasa întîi, de două ori repetent, incapabil să deosebească literele după doi ani pe al treilea de şcoală, prezentîndu-se cu regularitate înaintea tuturor la deschiderea uşii şi plecînd cel din urmă.

Nicolae Apostol binecuvîntă astfel împrejurările vrăjmaşe care i-au concentrat toată fiinţa la şcolarii săi, în loc să-i îngăduie a se risipi

pentru înfăptuirea măreţelor planuri de la început. Descoperi că abia acum îşi făcea adevărata ucenicie de dascăl. Şi binecuvîntă în aceeaşi măsură aceleaşi împrejurări vrăjmaşe ce-i ţineau departe de şcoală măcar jumătate din copiii comunei. Familia lor era mai restrînsă. Se puteau cunoaşte mai bine.

Înainta încet şi prudent, dar simţea că de astă dată mergea pe calea cea dreaptă.

Celelalte aveau să vină mai tîrziu, să şe deschidă ca alte drumuri lăturalnice din drumul mare şi bătătorit. Pînă atunci, amănuntele acestei înverşunări pentru a îngenunchea potrivnicele realităţi erau lipsite de gloria epicelor bătălii. Normalistul nu învăţase nici în şcoală, nici în tratatele lui ce s-ar fi cuvenit bunăoară să facă într-o împrejurare neprevăzută, ca aceea pe care a aflat-o în satul Ponoare.

Pe lîngă bojdeuca proptită-n pari, nu se găsea înălţată şi mica anexă de scînduri, cu o gaură circulară şi cu o inscripţie pe uşă, indicîndu-i, de preferinţă, Domnul ştie de ce, destinaţia în limba lui Shakespeare! Un asemenea indispensabil acaret lipsea. Nu i se simţea nevoia nicăiri în tot satul. Copiii urmau pilda de acasă, iar pe zăpada albă pildele se adunaseră numeroase şi mirositoare, presărate pe lîngă gard. Nicolae Apostol, coborît din avîntarea sa mesianică la această tristă realitate, veşnic prezentă în ochi şi în nări, a rămas în întîrziere cu plata chiriei pe-o lună la jupîn Aizic, a întrebuinţat suma pentru a pune să sape o groapă în pămînt şi pentru a ridica o baracă de scînduri. Învaţă copiii să folosească hîrtia şi face zilnic inspecţia privăţii.

Iar în acest episod, măsura mai bine cîtă distanţă e de la eroismul epic şi formulat în preafrumoase fraze pentru care i-a fost toată pregătirea şi între celălalt eroism, mărunt, fără glorie, dar poate singurul adevărat, fiindcă pe acela îl cere realitatea şi numai de el ţine socoteală. Astfel, inspectînd în fiecare dimineaţă privata şcolii din comuna Ponoare, înscrie zilnic, în rate mici, o mare victorie faţă de el însuşi.

Capitolul XI

„Domnul prefect avea planuri pe care nu le spunea nimănui, iar domnul revizor, teorii prea bine ştiute de toată lumea.”

Sărbătorile Crăciunului au trecut cu vreme de moină şi cu unele amăgitoare îmblînziri ale vieţii.

Cîţiva gospodari mai cuprinşi şi-au înjunghiat mascurii. Ignatul a umplut Ponoarele de guiţatul victimelor şi de duhoarea părului pîrlit.

Şeful familiei se rotea în jurul altarului de sacrificiu, mînjit de sînge pînă la cot, mînuind cuţitul cu exclamaţii crunte de asasin. Femeile alergau cu străchini şi cu tingiri, să culeagă sîngele fierbinte; copiii apucau pe furate şoriciul urechilor, să-l ronţăie abia sfîrlogit la focul de paie. Toată operaţia lua proporţiile celui mai în-semnat eveniment al anului.

Aceasta, în ogrăzile putinilor înstăriţi: la domnul primar Ioniţă Ţăpu, la rudele sale, la unul din fraţii Colţun, la logofeţii de la curtea coanei Catinca Ştirbulescu, la domnul Stănică Care-va-să-zică, şeful de post, care a lepădat tunica şi toate curelele scîrţîitoare, ca să devină ceea ce a fost: feciorul unui pălmaş mort înainte de a putea să-şi îndeplinească visul cel mare al vieţii — înjunghierea unui porc de Crăciun la casa lui. Ritualul acesta l-a executat cu toată pompa domnul Stănică, uitînd pentru o zi demnitatea gradului şi întrebuinţarea termenilor radicali. Domnul notar Iliuţă Bosînceanu, neputîndu-se deda la asemenea îndeletniciri feroce, a chemat un „specialist” — un ucenic de măcelar de la tîrg.

Ceilalţi gospodari mai obidiţi s-au mulţumit să-şi ungă gura cu afumăturile cumpărate ori căpătuite de la unii şi de la alţii; mulţi nu s-au înfruptat decît atît ca să-şi aţîţe pofta: copiii s-au îndopat cu plăcinte de varză şi turte cu sămînţă de cînepă — dar pentru toţi, fără deosebire, sărbătorile de iarnă s-au dovedit a fi ale flămînzilor, cum de altfel o întăreşte zicala norodului, spre deosebire de Paşte, care e al fudulilor. Un praznic al hămesiţilor, în felul celor zugrăvite de exploratorii arctici, cînd vînătorilor eschimoşi, după îndelung post, le cade cel dintîi vînat din belşug. Îmbucă fiecare cît poate, ori măcar cît capătă din rămăşiţele celor mai tari şi mai norocoşi. Pe urmă se lungesc în torpoare, să mistuie într-un somn fără de vise.

Nicolae Apostol recunoscu însă că nici această asemuire n-ar fi dreaptă şi deplină.

Sălbatica seminţie de vînători polari, cu toată vrăj-măşia naturii, cu toate sloiurile veşnice şi cu toată noaptea de-o jumătate an, poate

nădăjdui la deşteptare altă pradă venind de bunăvoie în bătaia arcului: turme de reni, pîlcuri de foce şi de morse. Dînşii îşi pot îngropa proviziile de carne în tainiţele de gheaţă. Totul rămîne la voia norocului, care pentru vînător şi pescar e schimbător, dar se răscumpără la un capăt de an, una cu alta.

Pentru plugarii din comuna Ponoare, praznicul sărbătorilor de Crăciun e fără un a doua zi.

Nu mai au ce aştepta de la noroc şi de la îndurarea cerului.

După Bobotează şi Sfîntul Ion, gospodarii au început a bate drumul la curtea coanei Catinca Ştirbulescu, la Sofieni, la Stulpicani, la domnul Solomonică Fişer, pentru a se milogi să capete o baniţă de păpuşoi ori o carboavă de argint în socoteala învoielilor de muncă.

Vechilii s-au aşternut pe scris în condici, iar satele şi cătunele comunei Ponoare au căzut iarăşi în mocnita adăstare a primăverii, cu zilele de robie dinainte arvu-nite.

Apoi, vacanţa a luat sfirşit.

Copiii au dat buzna la şcoală, mai numeroşi ca de obicei, pe de o parte fiindcă tot mai mult le cîştiga sufletele învăţătorul, pe de alta fiindcă nu-i chema în altă parte vreo muncă ori vreo ademenire de joacă. Moina stricase pînă şi gheţuşul de la moară. Nicolae Apostol însemnă cu satisfacţie o biruinţă de la care-şi luase nădejdea.

Se apropiase de litera programului fără să-şi dea seama cum şi cînd. Închisese în sertarul mesei acest deşert program cu măsurătoarea timpului şi lecţiilor pe trimestru. Lucrase, ignorîndu-i existenţa dinadins, după inspiraţia de o clipă şi după cum dictau împrejurări neprevăzute. Iar acum se pomenea că din înverigarea lecţiilor litera programului se îndeplinise de la sine, mai firesc şi mai uşor decît s-ar fi cîrmuit numai din grija să respecte asemenea împărţeală a timpului şi a muncii, care i se părea străină cu totul de realitate. Aceasta îi căli încrederea. Şi cînd veni veste de la primărie, într-o dimineaţă, că are să treacă revizorul şi prefectul spre curtea Sofienilor, la vînătoare, perspectiva unei inspecţii nu-l tulbură cu nimic.

O aşteptă senin, fără nici o pregătire. Îşi însemnă doar pe hîrtie tot ce avea de arătat şi de cerut pentru reparaţia localului, cîrpocirea mobilierului şi zestrei de şcoală: hărţi, tablouri murale, instrumente geometrice şi tot ce nu se aflase niciodată în inventar ori fusese părăduit.

Pomelnicul, o dată încheiat, îl înfricoşă. Începu să şteargă şi să-l reducă la strictul necesar.

Învăţase din experienţă că trebuie să se mulţumească cu puţin şi că acest puţin chiar nu se cuvine cerut ca un drept, ci ca o îndurare.

Sania s-a oprit cam pe aproape de amiază.

Prefectul a stat la îndoială dacă să se coboare ori nu dintre puşti,

cîini şi genţi de vînătoare. S-a decis numai fiindcă din urmă i-au ajuns, tropăind şi gîfîind, notabilii comunei: domnul primar Ionită Ţăpu, domnul notar şi domnul şef de post, Care-va-să-zică.

Toţi văzuseră sania trecînd.

Toţi salutaseră, încercaseră o amară dezamăgire că prefectul nu-i onora cu o inspecţie, după ce toată dimineaţa au pus să rînească zăpada, au spălat duşumelele, au curăţit geamurile şi au orînduit condicile.

Acum se înfăţişau în păr, să se prezinte la ordine. Domnul Emil Sava îi aşteptă contrariat.

Din principiu nu voia să se amestece în administraţia din comuna şefului său politic, Lascăr Sofian, cu care nu prea se potrivea în păreri şi în scopuri, deşi proprietarul Sofienilor îl socotea mîna sa dreaptă...

Rosti revizorului:

— Intră şi-ţi fă inspecţia! Dă-o rasol şi termină, că ne aşteaptă conu Lascăr cu masa!... Spune învăţătorului să ne deschidă cancelaria, să pot sta niţel de vorbă cu dobitocii mei...

Dobitocii făceau smirna şi aşteptau fără să clipească.

Revizorul o luă înainte.

Îi displăcu faptul că învăţătorul nu ieşise şi el în prag, să stea smirna şi să-l aştepte fără să clipească, lungind gîtul şi lipind palmele de tivul pantalonilor.

Pătrunse în săliţă; nu găsi loc în cuier să-şi agaţe căciula de astrahan peste cuşmele jerpelite ale copiilor.

Căută cu ochii tăbliţa cancelariei deasupra unei uşi.

Tăbliţa nu se afla, nu se afla nici o uşă de cancelarie, fiindcă nu exista cancelarie. O singură deschidere despărţea tinda de clasă: o uşă cîrpită, cu două scînduri noi, proaspăt geluite şi nevăpsite, făcînd contrast între tăbliile vechi. Această tărcătură mărea parcă mizeria.

Revizorul tuşi, îşi drese glasul şi intră.

Copiii, ridicaţi cuviincios în picioare, l-au impresionat mulţumitor.

Mai puţin mulţumitor l-a impresionat ţinuta calmă a dascălului, care s-a înclinat fără ploconeli şi precipitare, comandînd el elevilor să se aşeze la loc.

Nicolae Apostol oferi scaunul unic. Revizorul îşi scoase ochelarii şi, în vreme ce îi ştergea cu batista, strîmbă din nas.

— Nu prea miroase frumos! spuse. Eu am teoria mea. Înainte de toate aerul, higiena...

Învăţătorul răspunse prompt:

— Domnule revizor, miroase ca într-o încăpere pentru cel mult douăsprezece suflete, în care se află înghesuiţi patruzeci şi opt de elevi.

Revizorul făcu:

— Hm!

Adăugă, după ce-şi aşeză ochelarii şi privi mai atent mutra învăţătorului:

— Deschide cancelaria pentru domnul prefect! Nu vezi că stă afară?...

Nicolae Apostol zîmbi cu tontă candoarea de care se simţea în stare:

— Domnule revizor, oricîtă bunăvoinţă aş avea să deschid cancelaria domnului prefect, nu pot, pentru simplul fapt că nu există cancelarie.

— Cum asta?

— V-am raportat în scris şi verbal, domnule revizor. Tot ce vedeţi e tot ce există. O tindă şi o încăpere de clasă.

— Hm! mormăi revizorul. Eu am teoria mea...

El avea teoriile sale.

Învăţătorul le aştepta cu nesuferitul surîs lipsit de orice intenţie ironică; un surîs atent şi binevoitor, cu atît mai insuportabil. Revizorul îşi dădu seama că nu e momentul şi locul să-şi dezvolte una din multele sale teorii.

Întrebă, ca şi cum Nicolae Apostol ar fi fost vinovat de această încurcătură:

— Ce ne facem atunci cu domnul prefect?

— În orice caz, mă duc să cer scuze domnului prefect că nu-i pot pune la dispoziţie o cancelarie care nu există.

Nicolae Apostol nu mai aşteptă încuviinţare şi ieşi cu capul gol.

Revizorul şcolar îl privi din urmă, frecîndu-şi enervat mustăţile, cu un tic pe care i-l cunoşteau prea bine subalternii.

Nu inspectase niciodată şcoala din satul Ponoare. N-ar fi făcut-o nici acum dacă nu i-ar fi cerut domnul Lascăr Sofian să-l informeze despre chipul cum se achită de datorie noul învăţător. Şeful politic al judeţului arăta oarecare interes pentru acest Nicolae Apostol.

Dar revizorul se afla într-o situaţie delicată. Nu izbu-tise să se lămurească dacă era un interes binevoitor sau dacă trebuia să-i caute o vină şi să curăţe comuna de un indezirabil. Astfel, nu ştia dacă rezultatul inspecţiei se cuvenea consemnat într-un proces-verbal favorabil sau nefavorabil. O complicaţie mai mult, iar el avea teoria lui: cît mai puţine complicaţii! Deocamdată individul îi confirma prima impresie din ziua cînd s-a înfăţişat cu numirea la revizorat: un tip colţos, cu răspunsuri băţoase şi repezi, ca din carte.

Tocmai în focul acestor răspunsuri băţoase şi repezi, îşi muşcă buzele încă o dată Nicolae Apostol, închizînd uşa şi mergînd să ceară iertare prefectului că nu-i poate pune la dispoziţie o cancelarie care nu exista. Era, se vede, osîndit să nu se tămăduiască niciodată de această meteahnă. Cum dădea ochii cu un mai-mare şi atotputernic, se răscolea în firea lui o sumeţire bolnăvicioasă: teama să nu pară slugarnic şi milog, aşa cum stăteau acuma smirnă în faţa prefectului

reprezentanţii autorităţilor din comuna Ponoare. Se consolă cu un debil sofism. Revizorul nici nu merita altfel de consideraţie. Era o creatură a politicii locale, un trădător al cauzei, un complice cu răufăcătorii şcoalei; un obstacol între intenţiile celor puţini cu idei curajoase şi noi şi între trecerea lor în fapt.

Domnul prefect Emil Sava îi reteză vorba cu o voioşie cordială:

— Ştiu ce vrei să-mi spui, domnule învăţător... M-au informat ***ăştia***... N-ai cancelarie!... E o chestiune pe care o s-o mai discutăm noi...

Îi întinse mîna. Nicolae Apostol o strînse întrucîtva surprins, dar fără stînjenire, sub privirile celor trei notabilităţi, care nu prea se bucurau de această onoare.

Lui îi păru însă atrăgător chipul prefectului.

Tînăr, slăbuţ, cu ochii vioi, cu mustăcioara mică şi cu mişcări elastice, purtind căciuliţa de biber pe-o sprînceană, costum de vînătoare şi blăniţă scurtă, nu arăta de fel ca obişnuiţii ispravnici de modă veche.

Şi nici nu era de modă veche.

Ei nu se împotrivea timpurilor, ca domnul Lascăr Sofian, autocrat şi dispreţuind opinia mulţimii. Ca şi domnul Spirică Necşulescu, înţelegea semnele apropiatelor schimbări şi căuta să se folosească grabnic, înaintea altora. Debutant în politică, se dovedise cu iscusite însu-şiri. Îl numise prefect conu Lascăr de îndată ce s-au potolit răscoalele şi încetase delegaţia sa de la centru.

În aparenţă nu-i ieşea din cuvînt, dar încurajat de aprobările tacite ale conducerii de sus, pregătea cu elementele tinere şi nerăbdătoare debarcarea omului cu idei învechite şi în contradicţie cu programul oportunist al partidului. Nu-l împiedicau obiecţiile de conştiinţă. El era om de acţiune şi de „lovituri". În vederea acestei acţiuni şi acestor lovituri, îi încolţi un plan încă vag. Cînd s-a apropiat sania, nu-l interesa inspecţia revizo-rului (altul de care trebuia să se debaraseze cît mai curînd). Acum îşi schimbase părerea.

Învăţătorul, cu notele, cu diploma lui de onoare, cu reputaţia de bun vorbitor, nu era o cantitate neglijabilă.

Vorbi prietenos:

— Eşti cu capul gol... Ai să răceşti. Intră la datoria dumitale. Eu îmi aranjez chestiile aci cu oamenii mei, şi cred, dacă va fi conu Lascăr de aceeaşi părere, că am să trimit mîine, spre seară, să te aducă o sanie la Sofieni. Aş vrea să vorbesc o jumătate de oră, o oră, despre lipsa cancelariei şi altele. La revedere! Hai, fugi!...

Familiaritatea protectoare a prefectului atinse o strună sensibilă în inima lui Nicolae Apostol. O clipă uită experienţa întrevederii cu domnul Spirică Necşulescu. Dacă, într-adevăr, realizarea planului părăsit stătea în puterea acestui om atrăgător?

Păşi sprinten peste şanţ, spre cocioaba unde-l aştepta revizorul.

Cei trei reprezentanţi ai puterilor administrative şi executive din comuna Ponoare lungiseră gîtul asistînd la scenă şi la schimbul de cuvinte. Figura domnului Ilie Bosînceanu trecu prin toate culorile curcubeului. Pur-tarea prefectului, atît de „afabilist” cu un băieţoi de învăţător, devenea „extravargantă”.

În încăperea de clasă, revizorul îl întîmpină pe Nicolae Apostol cu privirea mai descruntată. În lipsă pu-sese cîteva întrebări. Răspunsurile păcătuiau poate printr-o oarecare libertate spontană a cuvîntului, în lexicul obştesc al satului Ponoare. Căci, printr-o ciudăţenie a firii sale, învăţătorul, care vorbea prea din carte cu egalii şi superiorii, izbutise să-şi deprindă elevii cu expuneri simple şi naturale, potrivite vîrstei. În schimb, erau răspunsuri mulţumitoare.

Mai dispăruse dunga preocupată dintre sprîncenele revizorului şi din altă pricină. Găsise o soluţie uşurătoare. Nu va scrie procesul-verbal de inspecţie acum. Îl lăsa în suspensie. La curte, la Sofieni, astăzi toată ziua şi mîine va avea timp să afle din gura lui conu Lascăr cam ce gînduri are cu învăţătorul.

Procesul-verbal îl va dresa la întoarcere, ca atare, după cum dictează teoria sa asupra complicaţiilor, de care fugea ca dracul de tămîie.

— Aş dori să continui lecţia. S-o reiai de unde ai lăsat-o cînd am intrat, ca şi cum n-aş fi eu aci... Eu am teoria mea: o inspecţie nu trebuie să aibă nimic solemn... Dascălul să facă abstracţie de prezenţa străină.

Nicolae Apostol lămuri cuviincios:

— Domnule revizor, cînd aţi intrat, explicam...

— Cu atît mai bine.

— Daţi-mi voie! Nu uitaţi că sînt silit să predau în condiţii speciale. Aşa că mi-am împărţit lecţiile după cum se poate, nu după cum scrie în program... Primelor două clase le-am dat să scrie. Cu clasa a treia şi a patra făceam o lecţie comună de intuiţie. Clasei a cincea i-am dat trei probleme de dezlegat... Dacă încerc să explic mai departe, pentru elevi e timp pierdut. Au să fie dis-traţi de prezenţa dumneavoastră, oricît le-aş încorda atenţia... Aşa că totul s-ar reduce la un examen al meu în faţa dumneavoastră...

Nicolae Apostol aşteptă hotărîrea.

După o pauză suspendată, împins de lăuntrica sa pornire de a contraria placiditatea şi suficienţa mai-marilor, adăugă, surîzînd:

— Examene am mai dat... Cred că nu aceasta interesează: examenul meu.

Revizorul îşi frămîntă din nou mustăţile cu ticul menit a vesti că a ajuns la limita răbdării:

— Mi se pare că eu te inspectez pe dumneata şi nu e în căderea

dumitale să mă înveţi cum să-mi fac in-specţia. Te rog, execută-te!

Copiii ascultau cu ochii ţintă la revizor şi la învăţător. Nicolae Apostol simţi sîngele năvălindu-i în obraz. Clătină din umăr a supunere resemnată şi reluă lecţia de unde a fost întreruptă.

Ca întotdeauna încordă atenţia şcolarilor cu întrebări, silindu-i să participe la explicaţia lui şi să judece, să descopere ei ceea ce cartea le oferea de-a gata şi mort, numai pentru mecanismul memoriei. Revizorul ascultă cu oarecare mirare, ştergindu-şi ochelarii mereu şi me-reu avînd impresia că învăţătorul a forţat nota, că s-a bizuit prea mult pe priceperea unui copil cînd s-a oprit şi l-a pus să tragă o concluzie.

Dar elevul răspundea întotdeauna, fără greş şi fără să arate semne de oboseală.

Ceva vechi, uitat, îngropat de mult în cenuşă, se deşteptă în amintirea omului slugarnic şi uscat, venit să inspecteze din ordin şi să încheie proces-verbal după ordin. Revizorul cu ochelari, cu ticuri, cu teoriile lui, cu nevasta care-l stropşea acasă, şi cu fata pe care nu putea s-o mărite, cu urechea ascuţită la ce-ar dori conu Lascăr Sofian sau un tinerel ca prefectul Emil Sava, care a învăţat şcoală pe băncile lui, omul acesta mort o clipă presimţi că asista la ceva frumos, ceea ce-ar fi voit poate să fie şi el, să facă şi el, să izbutească şi el. A fost însă numai o scurtă, numai o fugace pîlpîire. Putea el să ştie oare ce ***anume*** vrea conu Lascăr?

întrerupse:

— Bine. Binişor... Ai noroc de un sat cu copii deştepţi.

Nicolae Apostol păstră reflecţiile pentru sine. Revizorul făcu îndată o rezervă:

— E bună metoda dumitale, metoda asta nouă... Nu-mai mă îndoiesc că aşa se poate păstra întotdeauna disciplina... Dumneata întrebi, ei răspund; se naşte un fel de amestec; dispar distanţele între catedră şi bănci...

Învăţătorul privi semnificativ la ceea ce numea revizorul catedră, măsurînd cu ochii distanţa de două palme dintre primul rînd de bănci şi masa lui. Dar se abţinu şi de data aceasta să-şi exprime gîndul şăgalnic.

Spuse cu modestie:

— Pe cît pot, încerc să menţin disciplina, şi aproape întotdeauna izbutesc... Am făcut o încercare destul de îndrăzneaţă la o lecţie pentru clasa întîia. Cîinele. Le-am adus un cîine în clasă, ca să înveţe singuri cum să-l descrie pe viu... Am fost mai mulţumit decît de rezultatul experienţei de faptul că această încercare, cum să spun? îndrăzneaţă, n-a produs tulburare în clasă, rîsete, neastîmpăr...

Revizorul dădu cu scepticism din cap.

— Eu am teoria mea. Urciorul nu merge de multe ori la apă... O dată

ţi-a reuşit. A doua oară se poate să nu reuşească... Şi aici am altă teorie: e destul să piardă o singură dată elevii respectul de profesor; pe urmă totul s-a dus! Nu mai poţi repara într-un an ce-ai stricat într-o zi... Experienţele dumitale sînt primejdioase.

— Cîtă vreme dau rezultate bune...

— În sfîrşit, întrerupse revizorul, le faci pe pielea dumitale... Cor, ceva? Muzică?

— Deocamdată ziua e prea scurtă ca să putem pierde ceasurile cu muzică şi cor. Abia-mi ajunge timpul pentru obiectele principale. Copiii nici nu pot scrie, nici nu pot învăţa acasă. N-au lumină. Nici gaz, nici feştilă... Nimic. Bezne. Aproape totul se face aci...

— Eu am o teorie, anunţă iarăşi revizorul. Muzica îmblînzeşte caracterele.

— După cum aţi văzut, elevii mei sînt relativ îmblînziţi, îşi permise să observe Nicolae Apostol. Şi îndată ce dă primăvara şi se lungeşte ziua, nădăjduiesc să cîştigăm şi timpul pierdut. Cu ocazia sărbătorilor i-am în-văţat colinde, cîntece de stea... Am fost mulţumit, iar rezultatul a provocat oarecare mişcare în sat...

— Caiete, scrisul?

— Poftiţi, vedeţi singur, domnule Tevhor.

Revizorul se mişcă de pe scaan şi îşi aruncă ochii pe cîteva caiete din bănci. Îşi şterse ochelarii şi privi hărţile de pe perete.

— Sînt făcute de mine, lămuri învăţătorul. Cam primitive. Am cumpărat coli de hîrtie de desen, le-am lipit; cu văpsele am încercat să înlocuiesc hărţile care...

— Bine-bine! întrerupse revizorul, simţind că discu-ţia se apropie de o zonă primejdioasă.

— Tocmai, stărui învăţătorul, mă bucură că pot cu acest prilej să vă arăt cîte lipsesc şcolii... Am o listă aci...

Revizorul se feri de lista întinsă ca o femeie înfrico-şată de zborul unei viespi.

— Mai vorbim! Fă un memoriu, un raport, să am ceva scris.

Nicolae Apostol nu capitulă:

— Domnule revizor, tot ce s-a mai făcut, tot ce vedeţi... geamuri, uşa reparată, hărţi, totul s-a făcut din banii mei... M-am îndatorat...

— Ţi-a cerut cineva aceasta? îşi pierdu răbdarea revizorul, uitînd tot ce fusese răscolit o clipă în el, cel de odinioară, şi redevenind ceea ce era acum. Cine te pune pe dumneata să-l faci pe filantropul?

— Chiar şi privata a trebuit s-o fac eu. O privată nu e o chestie de filantropie, domnule revizor. E o chestie de higienă, cum aţi spus

— Hm! mormăi revizorul, privindu-l peste ochelari. Eu am o teorie: dumneavoastră, ăştia tinerii, faceţi ca vaca bună de lapte care dă cu piciorul în doniţă după ce-a umplut-o... E cazul dumitale.

Capitolul XII

„O privelişte de ruină şi tristeţe
s-a arătat în toiul desfătării...”

A doua zi, domnul prefect Emil Sava s-a ţinut de cuvînt. A trimis sania să-l aducă pe Nicolae Apostol la Sofieni.

Curtea se afla în mare fierbere.

Invitaţii lui conu Lascăr se întorseseră în sănii pe oplene de la vînătoare, din codrul Schitului; îngheţaţi, voioşi şi cu mare zarvă de hohote, de glume şi copilă-reşti strigături. Unii se dezmorţeau acum la gura sobelor, în saloanele conacului, de unde-i priveau din cadre cu surîs împietrit bărboşii buni şi străbuni ai amfitrionului, doamne şi domniţe cu umerii goi, în costume din alt veac; alţii s-au tras spre sufragerie şi arătau mai multă încredere în eficacitatea ţuicii şi a vinului fiert.

Hăitaşii se adunaseră în pîlcuri răzleţe, aşteptînd să-şi primească şi ei cinstea. În asemenea prilejuri, proprie-tarul Sofienilor era larg la mînă, ca un adevărat senior. Punea să le frigă doi-trei batali, dădea ordin să le desfunde o balercă de vin, le împărţea tutun şi chema lău-tari.

Norodul ospăta şi se veselea la dogoarea focurilor şi la lumina masalalelor pînă noaptea tîrziu. Copiii şi băietănaşii se hîrjoneau în jurul mai marilor, îndelaolaltă cu ogarii şi copoii lăsaţi de stăpînii lor tîrgoveţi afară.

Aşteptînd să se rumenească friptura în frigările uriaşe, gonacii dezbăteau ca în fiecare an loviturile boierilor şi nu puteau tăgădui că tot ochiul lui conu Lascăr s-a dovedit mai ager şi puşca sa mai sigură. Un mistreţ culcat cu un singur glonţ; lupul lovit drept în ochi; două vulpi cu blana neciuruită. O puşcă plină de făgăduieli s-a arătat a fi şi a domnului prefect cel nou, măcar că e un începător într-ale vînătoarei, ca şi în treburile politicii.

Printre numeroşii oaspeţi ai lui conu Lascăr, ţăranii regăsiseră cunoştinţe vechi. Proprietari de prin vecini, militari şi dregători din capitala ţinutului, chiar cîţiva invitaţi de la Iaşi şi din Bucureşti; toţi cu tabieturile lor, cu superstiţiile, snoavele şi lăudăroşeniile lor, fără de care vînătoare şi patima vînătorii nu se poate.

Pentru cîteva ceasuri, distanţele s-au şters între unii şi alţii.

În mijlocul codrului, prin tihăraie şi nămeţi, cîte un puşcaş prăpădit în cojocul lui flenduros lua conducerea, alegînd el locuri ascunse de pîndă. Cutezau să se împotrivească la fanteziile boierilor, iar boierii le dau ascultare.

Vorba fusese mai liberă, glumele curgeau, mîinile împărţiseră darnic şi într-un fel de ideală fraternizare ţigările şi spirtul buteliilor de la

şold. Urechile se aplecaseră să asculte necazuri povestite în frînturi; cu o prietenoasă satisfacţie, preşedintele de la curtea din Iaşi ori aghiotantul regal din Bucureşti recunoşteau chipul uitat al ţăranului de anul trecut, îşi aminteau un nume, puteau să-l întrebe despre un păs spovedit atunci cu cine ştie ce vagă şi absurdă nădejde.

A doua zi aveau să se îndepărteze iarăşi pentru un an; chipurile, numele şi păsurile din nou aveau să se şteargă din memoria călătorilor, iar puşcaşul cu cojocul lui flendurit şi gonaşul cu isteţe vorbe de duh devenea din nou ţăranul fără nume, scufundat în turma lui umilă.

Deocamdată, voia bună era îndeopotrivă de gureşă şi deplină sus, în saloanele conacului, ca şi jos, în curtea ca zăpadă strivită de opinci şi de boitori dintr-o piele de vacă.

Năzdrăvane pentru hăitaşi au fost cu deosebire pătăraniile domnului revizor şcolar.

— Aceluia cine i-a pus lui puşca-n mînă numaidecît că a vroit să-şi bată joc de dînsul! Mai bine-i punea un cortel, ca al părintelui Ştefan! se dădu cu părerea Toader Chihaia.

Şi ca să-şi susţină spusele, Toader Chihaia, în rîsul gospodarilor, făcînd roată, reconstituia anumite episoade ale zilei, mînuind o bîtă în chip de puşca domnului revizor şi de umbrela părintelui Ştefan.

Toader Chihaia, hîtru din fire, dar pătimaş şi slab la băutură, se dăduse pe lîngă colonelul Răzmeriţă tot timpul cît a ţinut pînda şi goana, se căpătuise cu restul sticlei de coniac ca în fiecare an, aşa că nu mai avea de ce să aştepte cu nerăbdare desfundarea balercii de vin. O luase înainte cu cheful, iar în fulgerări scurte de luciditate, ştiind ce-l aşteaptă, se ruga de vecini să-i poarte de grijă cînd s-o pierde cu firea, să-l tîrîie pînă acasă şi să nu-l lase căzut într-un şanţ.

Cînd intră sania cu Nicolae Apostol, se sprijini în bîta puşcă şi cortel, scoase căciula, înălţînd-o cît îl ajungea mîna, ca la manifestaţiile de la tîrg, la alegeri, şi rosti cu mare înveselire:

— Iacă şi domnu învăţător al nostru! Ura! Să trăiască!... Aşa mai zic şi eu...! Vedeţi voi, măi, ce bine-i stă în sanie boierească? Aista-i făcut s-ajungă revizor şi mai mare decît beteagu cela de-şi prăpădea ochelarii şi bîjbîia pe jos ca baba Toarca. Aista are să-mi facă mie şi pe Todiriţă al meu dipotat ori măcar popă, dacă nu profisăr ca dînsu...

Oamenii lărgiră loc săniei.

Iar după felul cum au dat bună seara şi l-au ţistuit pe Toader Chihaia să-şi ţină gura, se ghicea că au pentru dascălul lor o consideraţie încă nelămurită, dar deose-bită, cuviincioasă şi nebănuitoare, alta de pildă decît pentru domnul Ilie Bosînceanu şi domnul Stănică, Careva-să-zică, alta chiar decît pentru domnul revizor cel cu puşca-umbrelă şi cu ochelarii semănaţi prin zăpadă.

Pe scări, Nicolae Apostol dădu peste cîinele de neam străin, dogul

lucios la păr, încătărămat în zgarda lui scumpă cu ţinte de nichel.

Cîinele se aşezase pe treaptă într-o poziţie instinctiv decorativă şi privea cu o dezaprobare aristocratică această invazie a plebei în domeniul său.

Aşteptînd la uşă, învăţătorul îi netezi blana cu latul palmei. Gînduri felurite şi fugare îl încercau. În privirea cîinelui, în chipul cum s-a retras pe-un loc înalt să supravegheze de sus forfota gloatei, Nicolae Apostol descoperea subtil o ciudată identificare a animalului cu ţinuta stăpînului. Aceeaşi fereală de atingerea sărmanei glotimi rurale, aceeaşi gravitate rece în ochi, păstrînd distanţa; s-ar fi spus aceeaşi trufaşă afirmare a unei superiorităţi de drept divin.

Şi atunci se petrecu acea bizară joacă a închipuirii, se plăsmui din nimic acel inexplicabil şi sumbru miraj, de care Nicolae Apostol avea să-şi amintească mult mai tîrziu.

Tot ce-l înconjura — curtea, oamenii pîlcuiţi în jurul focurilor, ferestrele luminate, acaretele şi brazii ninşi ai aleilor — toate au dispărut, s-au mistuit într-o vrajă rea. Le-a luat locul altă privelişte rapidă, dar clară, ca amintirea unei clipe ce a fost trăită şi revine din trecut. Treptele au devenit deodată goale şi surpate, clădirea părăginită, parcul devastat, brazii ciungi, ferestrele negre şi sparte, gardurile ruinate-n piloţi, curtea deşartă de umbrele şi alaiul de adineauri, flăcările focului s-au stins suflate de vînt, glasurile au amuţit; un cîine, altul, plebeu şi jigărit, un cîine al nimănui, aciuiat de pe drumuri, dormea încolăcit pe granitul peronului, dintr-o dată acoperit de muşchiul şi de lăstarii crescuţi printre lespezi.

Vedenia a durat numai o clipă. Aşa cum se deşteaptă amintirile din viaţa îndeaievea trăită sau amintirea unei ruini cutreierate de stafii dintr-un album de romantice gravuri sau o privelişte întrevăzută cîndva într-o călătorie.

Dar învăţătorul satului Ponoare ştie că priveliştea aceasta, pe care o recunoaşte, n-a mai văzut-o niciodată, nu e de undeva din trecut, n-avea cum veni dintr-un trecut. Era poate numai o nălucire proiectată în viitor, anticipata imagine a unui destin, un sfîrşit care vine. Sau totul a fost poate numai o pîlpîială de ameţeală, după noaptea lui de nesomn în frigurile aşteptării.

Căci din nou toate şi-au reluat locul, au fost cum trebuie să fie, cum stă în implacabilă orînduială să rămînă: sus, ferestrele luminate de saloane; jos, norodul bucurîndu-se măcar o singură zi pe an că asprimea stăpînilor s-a îmblinzit — iar lîngă el, pe treaptă, cîinele de neam străin, în solemna şi decorativa lui neclintire.

Totul aşa cum se cuvine să fie la curtea Sofienilor, aşa cum s-a transmis de generaţii, orînduirea, din tată în fiu.

„Am început să am vedenii, ca babele... Ca baba Toarca! surîse Nicolae Apostol frecîndu-şi ochii buimaci. Trebuie să iau aminte.

Trăiesc prea singur!...”
Sună a doua oară.
Aşteptînd, netezi din nou spinarea lucie a cîinelui cu latul palmei.
Pe urmă îşi retrase deodată mîna, fiindcă i s-a părut că în acest gest firesc se afla ceva din slugărnicia argatului care se poartă evlavios cu tot ce aparţine stăpînului, aşa cum observase cu dezaprobare la rîndaşul cu claie buhoasă de păr, singura dată cînd mai intrase la curtea Sofienilor.
O slujnicuţă cu obrajii îmbujoraţi deschise în sfîrşit uşa.
Vorbi fără sfială:
— Mi se pare că aţi cam aşteptat în frig, domnule învăţător!... Dacă nu ne mai vedem capul de atîţia boieri!... Unii vor una, alţii vor alta. Patru sîntem, şi nu mai pridídim. Mai grozăvit ca la moară!...
Nicolae Apostol dădu să intre.
Slujnica avea însă alte ordine:
— Pofteşte mata pe cealaltă scară, la canţălaria boierului.
Şi o luă înainte, să arate drumul, coborînd scara principală şi conducîndu-l la intrarea de alături, mai scundă şi mai puţin pompoasă.
„Am înţeles! îşi spuse Nicolae Apostol. Asemenea onoare nu-i pentru unul ca mine!”
Gîndind, simţi oarecare satisfacţie răzbunătoare că scurta şi mîhnita arătare de mai înainte va fi poate cîndva fapt îndeaievea. Apoi aceste gînduri urîte şi josnice l-au scîrbit de el însuşi.
Slujnicuţa, fudulă de şorţul alb cu dantelă, se răsuci în călcîie după ce-l pofti să ia loc în cancelarie, îl privi în ochi îndrăzneaţă şi întrebă:
— Cum se poartă, mă rog, la şcoală, Agafiţei Agafia? Nu vă supără? Nu-i obraznică?
— Potrivit... Dar de ce-ntrebi?
— E soră-mea... întreb ca să ştiu ce fel de soi s-arată... S-o mai struneşti dumneata şi să-i mai lungeşti urechile, că mamei i-a scos sufletul, sărmana de dînsa...
— Bine, fetiţo, am s-o strunesc! făgădui Nicolae Apostol surîzînd.
Aşa îl găsi domnul prefect Emil Sava cînd deschise uşa din fundul cancelariei: vorbind cu slujnicuţa şi surîzîndu-i. Nicolae Apostol roşi ca un vinovat. Nu-i adăuga nimic la prestigiu faptul că ispravnicul ţinutului îl surprinde stînd suspect la taifas cu o fată în casă, deşi el nu făcuse alt decît să răspundă unei surori cum se poartă eleva Agafiţei Agafia din clasa a doua.
Domnul prefect ridică din sprînceana dreaptă, complice:
— Ţi-ai pus ochii pe bucăţică? N-ai gust prost!...
Nicolae Apostol simţi că valul de roşeaţă i-a înaintat pînă-n urechi.
Nu ştia de ce s-ar fi cuvenit să se mire mai mult: de familiaritatea prefectului ori de bănuiala lui că momeşte slugile oamenilor care-l

primesc în casă?
Încercă să se explice stingherit.
Domnul prefect îl întrerupse de la primele cuvinte:
— De ce te scuzi? N-are nici o importanţă... Dacă ai de cerut cuiva scuze, apoi acela mi se pare că e conu Lascăr al nostru... Am observat că le alege pe sprînceană... Patru, şi toate una mai faină bucăţică decît cealaltă!... Cred că nu le-alege pentru simpla plăcere estetică...
Nedumerirea învăţătorului crescu, pe drept cuvînt. Îl uimeau cele ce-i auzeau urechile tot atît cît îl uimise părelnica viziune de pe scară.
Domnul prefect îl invită să ia loc. Se întinse cu picioarele răscăcărate pe-un jilţ moale, scoase ceasornicul şi-l puse pe braţul jilţului.
Apoi rosti:
— N-avem decît un sfert de oră de vorbit... Dar cred că pentru doi oameni făcuţi să se înţeleagă e destul...
— Mă rog, domnule prefect...
Domnul prefect Emil Sava îşi împreună palmele şi îşi contemplă un moment unghiile, care erau tăiate frumos şi rotund. Spuse, fără să ridice privirea:
— Ştii că am şi primit o reclamaţie împotriva dumitale?... Nu interesează de unde vine... Ce-ai avut cu Ştirbuleasca?
Nicolae Apostol începu să lămurească povestea. Domnul prefect Emil Sava nu-i dădu răgaz, izbucnind în rîs:
— Haide, nu te speria, că n-am vorbit serios! Ai avut să-i plăteşti ceva?... Nu ţi-a trimis lemne? Nu înţelege să-ţi dea la vară un hectar de arătură şi unul, două de fîneaţă?...
— Domnule prefect, cum vă puteţi imagina? protestă Nicolae Apostol cu obrazul dogorit ca un rac fiert.
Domnul prefect îi făcu semn să se liniştească.
— Haide-hai! Nu mă crede mai naiv decît sînt! Mie nu-mi place să fiu luat la sigur... Pe Ştirbuleasca o cunosc, slavă Domnului! Nu strică să mai simtă că i se pot întîmpla neplăceri... Poate ştii că are avocat şi procurist pe Spirică Necşulescu!... Atît e destul ca să deduci că n-am nici un motiv s-o menajez, cum nici un motiv n-am să-l menajez pe onorabilul Spirică.
— Domnule prefect! se ridică Nicolae Apostol în picioare, gesticulînd cu neastîmpăr. Nu ştiu cum merită să fie tratată doamna Ştirbulescu! Nu e în căderea mea să ştiu acestea!... Vă rog numai atît: să credeţi. Tot, absolut tot ce vi s-a spus ori vă închipuiţi e departe de adevăr... Ascultaţi-mă să vă istorisesc de unde a ieşit toată povestea... Într-o zi, la o lecţie de citire, un elev...
— Stai, te rog, jos şi nu mai stărui! îl invită domnul Emil Sava, atenuînd tonul imperios cu un zîmbet de om care se amuză de atîta alarmă pentru un fleac de nimic. Să admitem că e aşa! Nu-ţi spun că n-are nici o importanţă?... Şi eu am s-o zgîlţîi puţin pe Ştirbuleasca.

Am să-i plătesc o poliţă. A găsit de cuviinţă să-şi trimită rudele, datornicii, chiriaşii din tîrg să-l voteze pe Spirică al ei. O cam aşteaptă cîteva contravenţii; un delict silvic, două; mai o neplăcere la învoielile agricole... Aşa, numai ca să aibă ce pleda onorabilul meu coleg de barou, Spirică Botgrosul! Încă o dată te invit aşadar să stai jos şi să trecem la chestii mai serioase.

Învăţătorul luă loc, cu mîimle spînzurate, renunţînd la orice încercare de a se mai face ascultat şi înţeles.

Căpătase convingerea că de astă dată se afla în faţa unui om care vorbea altă limbă.

Domnul prefect Emil Sava era totuşi în toane bune, dispus la cea mai deplină înţelegere şi la cele mai neprecupeţite concesii.

La vînătoare nu pierduse nici un foc. Puţine la număr, dar sigure. Aşa cum îi place lui să nu dea greş la nimic.

Deşertase cam repede cîteva păhărele de vin, să se încălzească. Nu rămăsese un singur invitat să nu-i ad-mire costumul de vînătoare, să nu-i cerceteze şi să-i laude puşca, să nu-l felicite pentru măiestria cu care a condus alegerile.

Toate îi păreau deci simple şi trandafirii.

Prin unghere discutase cu amici din Bucureşti; aceştia l-au întărit în hotărîrea să grăbească debarcarea lui Lascăr Sofian de la şefie. Avea toată aprobarea cen-trului: mînă liberă. Rezultatul alegerilor parţiale i-au consolidat situaţia.

Dacă s-ar fi potrivit la metodele învechite şi brutale ale lui Lascăr Sofian, pierdea locul şi triumfa Spirică Necşulescu, se mai pomenea pe deasupra şi cu telegrame de protest la rege, cu anchete parlamentare, cu procese şi scandal.

Pe cînd aşa, lupta a fost crîncenă, dar cu arme ascunse. Voturile s-au împărţit, cu o mică diferenţă, între candidatul ales şi cel căzut; cît pe ce să se prelungească dandanaua cu un balotaj. Însă succesul rămînea al său, şi întreg. De cînd se complicase politica ţării cu apariţia unui nou partid, care se pretindea şi conservator, şi democrat, cu meşteri electori şi cu oameni agitînd steagul demagogiei, de un an încoace, întîia dată triumfa guvernul la o alegere de colegiul doi. Aceasta i-a ridicat acţiunile la centru: de fapt înseamnă decapitarea lui Lascăr Sofian. Iar experienţa îl îndemna să nu părăsească drumul pe care a purces.

Învăţătorii reprezentau o categorie de alegători prea neglijată pînă acum şi vrednică de mai multă atenţie. Ideile ministrului de instrucţie, cu toată exagerarea şi fanatismul lor, se potriveau cu interesul partidului de a stăpîni satele. Poate adevăratele intenţii ale celui numit „omul şcoalei” ascundeau aceleaşi intenţii de a pune stăpînire pe sate slujindu-se de învăţători; poate se aflau cu totul departe de aceste socoteli. Unii văd un scop acolo unde te poţi mulţumi numai cu

un mijloc. Pentru tînărul şi energicul prefect, asemenea subtile procese de conştiinţă n-aveau însă nici o însemnătate.

Nu fusese el oare ocrotit la primii paşi de Lascăr Sofian? Nu-i intra el în casă? Nu-i datora chiar şi mo-destele începuturi de înjghebare materială? Acestea toate nu-l împiedicau să pună la cale în chiar casa sa debarcarea din şefie, fiindcă aşa dictau interesele poli-tice.

Grijile materiale se cam limpezeau. Se putea dispensa de sprijinul lui Lascăr Sofian,

Căpătase procură de administrator general al unei averi vestite în tot ţinutul. Împuternicire de la Boldur Iloveanu, proprietarul de la Piscul-Voievodesei, să vîndă, să cumpere, să împrumute, să se judece şi să-i apere interesele.

Boldur Iloveanu stă la Paris, nu dă prin ţară decît o dată-n an, pentru încheierea socotelilor. E străin de toate aceste chestiuni — semnează, încasează şi pleacă. Pe urmă cere telegrafic alt rînd de bani.

Un asemenea client preţuieşte cît moşia Sofienilor, poate cu mai puţine riscuri decît acele care îl ameninţă pe Lascăr Sofian.

Căci din simplu spirit de serviabilitate faţă de feciorul lui conu Lascăr, Mitif, plecat şi acesta la Paris şi călcînd cu treizeci de ani întîrziere tot pe urmele lui Boldur Iloveanu, domnul Emil Sava i-a mijlocit oarecare împrumuturi pe semnături în alb. Puţine şi pentru sume modeste, dar fără ştirea părintelui. Cînd a văzut că se înteţesc cererile, a povăţuit cămătarul să fie pru-dent.

În afacerile lui de plugărie şi de gospodărie Lascăr Sofian nu e un om comod. E o mînă tare. Mai bine să eviţi o răfuială cu el.

În cele politice e cu totul altceva.

Aci se curăţă singur. Se sinucide.

Cînd se va simţi izolat, are să-şi dea demisia şi n-are să mai calce pe la club. E din soiul oamenilor care într-un ceas şi într-un gest îşi joacă tot ce-au agonisit politiceşte într-o viaţă. A ameninţat de vreo două ori că nu înţelege să devină complicele dezmăţului reformator. Unii mai au naivitatea să creadă că mai poate ajunge ministru, înşelaţi de aparenţă şi de faima lui trecută. Dar pentru vremuri noi, de oameni noi este nevoie, aşa ca dînsul, Emil Sava.

Conducerea partidului, după răscoalele ţărăneşti din 1907, recomandă o deosebită vigilenţă şi ipocrizie faţă de revendicările satelor.

Lascăr Sofian înţelegea să administreze satele ca un zbir.

Domnul Emil Sava adoptase altă tactică. Avea oameni de credinţă risipiţi în tot judeţul: învăţători, preoţi, fruntaşi mai chiaburi, răzeşi, arendaşi şi mărunţi proprietăraşi, negustori şi cîrciumari. Îi cîştigase, şi mai avea să cîştige alţii, luptînd cu Spirică Necşulescu şi tocmai cu armele lui.

Dar toţi aceştia erau cu puterile mărginite, minţi încete şi fără

orizont. Un ascuţit simţ de prevedere îi comanda să cultive elementele tinere, cu altă pregătire, care mîine să poată ridica satele ca un singur om la alegeri în opoziţie şi să le toropească mai apoi în timpul guvernării.

Domnul prefect Emil Sava înălţă încet privirea pe sub sprîncene, evaluîndu-şi omul.

— Şi, aşadar, n-ai cancelarie? întrebă. N-ai cancelarie, după cum am constatat eu; şi n-ai decît o singură încăpere de clasă, după cum a fost silit să constate domnul revizor. Ce-i de făcut?

— Să ajutati comuna ca să-şi ridice şcoală, domnule prefect

— Numaidecît aci, în Ponoare?

— E vorba despre Ponoare, domnule prefect.

— Ştii bine că aci dispune numai conu Lascăr. Cel puţin deocamdată...

— Ştiu, domnule prefect. Am avut prilejul să mă conving.

— Am auzit... Te-a tratat aşa, ca pe-un vătaf de la curte... Domnul prefect îşi dădu socoteală că a mers cam departe. Îşi luă vorba îndărăt: Bineînţeles, n-a făcut-o cu o intenţie. Ca dovadă că mi-a spus singur: cum te-a chemat, cum ţi-a vorbit, cum i-ai vorbit!... Nu i-a prea plăcut felul cum i-ai ţinut piept şi te-a pus puţintel la carantină. Trebuie să cunoşti că de acest tratament nu te-ai bucurat numai dumneata! N-a fost o excepţie... Conu Lascăr aşa se poartă cu toată lumea... Reprezintă o concepţie care nu mai corespunde vremurilor... Întrebă, neaşteptat: N-ai prefera să te muţi în altă parte, tot în judeţul meu?

— Cred că nu. Adică sigur nu!

Domnul prefect nu acordă prea mare importanţă hotărîrii din glasul învăţătorului.

— Aşteaptă să mă explic... Am şase-şapte comune de frunte, mai procopsite. Oameni înfiripaţi, sate la şosea principală. Nu ca aici, unde trebuie să faci trei ceasuri cu cai buni pînă la oraş sau să ajungi cu trenul, pe o linie laterală, cu un orar imposibil... Şase-şapte sate, cu şcoli model... Clădiri noi, locuinţă pentru diriginte; doi sau trei învăţători de fiecare şcoală. Grădină, loc... Ştim să înlesnim şi noi măcar de ochii lumii, puţină faţadă şi firmă... îţi aranjez mutarea în douăzeci şi patru de ore. Ce mai vrei?

— Nu vreau nimic, domnule prefect. Prefer să rămîn în Ponoare.

— Te ţine ceva aci?! întrebă privindu-l curios domnul prefect. Vreo femeie? Vreun interes? Rude pe aproape?

— Nu mă ţine nimic din toate acestea, domnule prefect. Mă ţin copiii, de care am început să mă leg. Şi mă ţine hotărîrea pentru care am venit. Îmi permit să vă spun că înadins am cerut un loc ca acesta, unde sarcina unui învăţător e mai grea.

Domnul prefect se ridică de pe scaun şi îl privi din picioare, răsucind lanţul de chei pe deget. Un lanţ cu o verigă mare şi cu o singură cheie,

bălăngănindu-se solitară într-un cerc prea larg.

Era cheia biroului său de la prefectură şi îi făcea plăcere muzica aceasta metalică. Poate găsea numai că e o muzică prea simplă: un solo. Visa o muzică mai completă: alte chei, bunăoară de la casa de fier, de la o bancă.

Dar toate puteau să vină.

Îl aşteptau poate ascunse, în viitor, aşa cum din viitor a crezut Nicolae Apostol că vede în ciudata arătare de pe scări paragina neagră de la această curte a Sofienilor.

— Dumneata îmi pari un om cam sucit! trase con-cluzia reflecţiilor domnul prefect Emil Sava. Credeam că o să ne înţelegem din două cuvinte, şi văd că sîntem departe de înţelegere... Eu îţi ofer ceea ce ar milogi douăzeci de învăţători din judeţ... Dumneata îmi replici cu fleacuri, în loc de un argument pe care să-l putem discuta...

— Pentru mine nu e fleac, domnule prefect, hotărîrea cu care am venit...

— Hotărîrea, hotărîrea! începu să-şi piardă răbdarea domnul prefect, răsucind lanţul cheii mai vertiginos pe deget. Dumneata vrei să faci ceva, să te afirmi. Aci, în Ponoare, e imposibil. Te asigur!... Aci vei face ce va comanda conu Lascăr Sofian, adică un om cu ideile sale retrograde. Vei încerca o dată, de două, de zece ori. De fiecare dată vei fi pus la punct... Să admit... Uite, pun ipoteză prin absurd. Să admit chiar că prin cine ştie ce joc al împrejurărilor conu Lascăr Sofian devine un simplu particular. Nu mai face politică, nu mai e deputat, nu mai e şeful organizaţiei noastre. Pentru restul judeţului ceva are să se schimbe. Au să respire oamenii şi au să poată pune în aplicare mai nestînjeniţi ideile noi. Aci însă, în Ponoare, nimic nu are să se schimbe. Ţi-o repet. Şi nici n-ar fi nevoie să ţi-o spun. O înţelegi dumneata singur. Aci nimeni n-are să cuteze a-i trece peste cuvînt, curo nu îndrăznesc nici adversarii noştri cînd sînt la putere. O personalitate ca dînsul me-rită măcar aceasta: să rămînă stăpîn absolut în comuna lui, pe moşia lui... Iar fiindcă aşa are să fie, toată hotărîrea dumitale n-are să facă două parale pe lîngă voinţa sa. E simplu ca bună ziua!!...

Domnul prefect se uită la ceasornic.

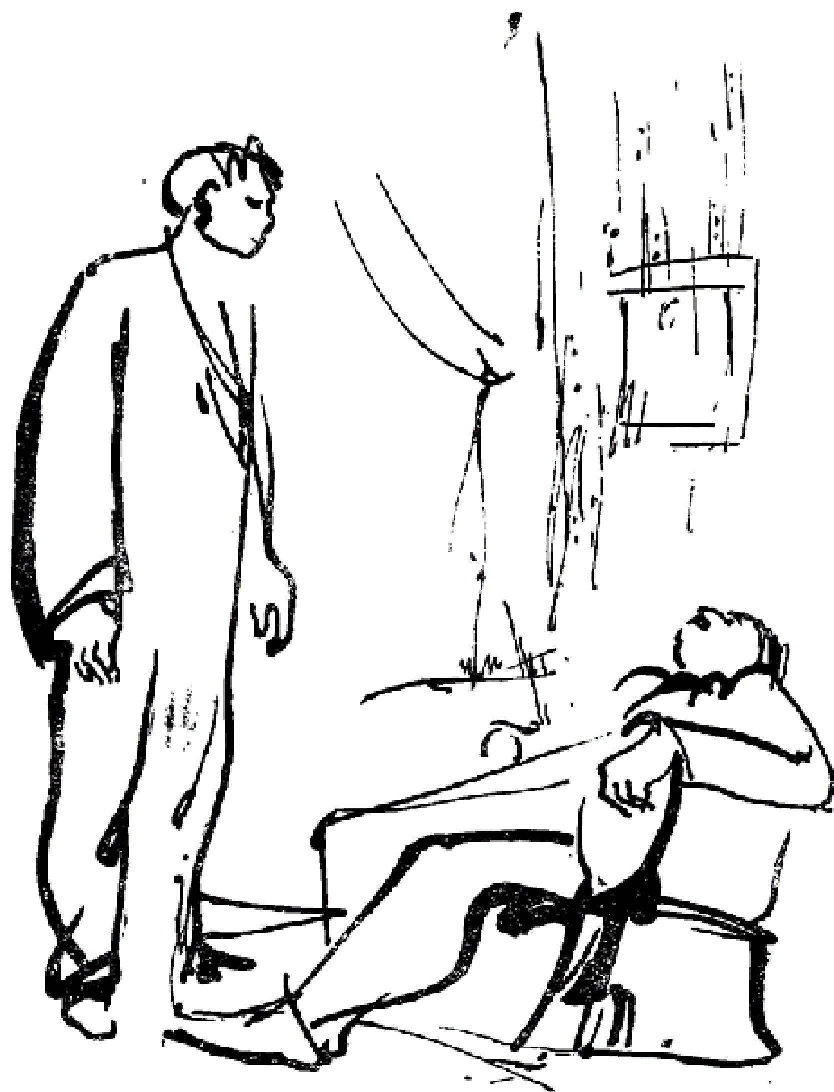
Se. împlinise sfertul de oră. De sus, din saloane, străbătea murmurul de glasuri, un sunet de clavir, îl aşteptau alte preocupări. Începea să se convingă că aci pierde vremea.

Rezumă:

— În cîteva cuvinte: îţi ofer o şcoală unde să te poţi afirma. Îmi iau asupra mea grija să-ţi înlesnesc multe, pe care aci nu o să ţi le ofere nimeni, chiar dacă ai vrea să rămîi aci, erou şi martir, o viaţă întreagă. În douăzeci şi patru de ore eşti mutat.. Îţi las timp să te gîndeşti şi să-mi vii cu răspunsul la prefectură.

— M-am gîndit, domnule prefect. Rămîn aci!
Domnul prefect strînse din umeri, scîrbit de această stupidă încăpăţînare.
— Atunci rămîi aci! Observă că nu te ameninţ cu nimic, că nu mă gîndesc nici la un mijloc de constrîngere. Fiindcă sînt sigur că peste cîteva luni ai să vii să mă întrebi dacă îmi menţin... oferta, ca să spun aşa! Şi înainte de a ne despărţi, un cuvînt. Aceasta nu înseamnă să alergi la Spirică Necşulescu şi să faci tîrg cu el.
Învăţătorul rosti rece:
— Domnule prefect, eu nu fac cu nimeni, din nimic, nici un tîrg! Cu atît mai mult din conştiinţa mea n-am să fac marfă...
— Conştiinţă? Ce este aceea conştiinţă? Aş fi curios s-o văd şi eu, dacă există!
Domnul prefect întreba surîzînd dispreţuitor şi privind la învăţătorul din satul Ponoare ca şi cum acesta ar fi putut să scoată conştiinţa de undeva din buzunar, ca o cheie prinsă într-o verigă prea largă, şi să i-o ofere pentru examinare.
— Bună seara! rosti sec.
Şi nu-i întinse mîna, întocmai ca domnul Lascăr Sofian, deşi cu totul din alte pricini.
Învăţătorul mai încercă, fără convingere, scoţînd lista împăturită:
— Domnule prefect, voiam în orice caz să vă rog... Şcoala e lipsită de o sumă de lucruri... Fără cuvîntul dumneavoastră, de la revizorat am puţine speranţe să obţin ceva.
— Şi de la mine le ceri? întrebă mirat domnul prefect. Adresează-te lui conu Lascăr...
Ieşi rîzînd răzbunat la închipuirea răspunsului pe care avea să i-l dea domnul Lascăr Sofian învăţătorului într-o asemenea împrejurare.
Din prag se întoarse:
— Uitasem. Să aştepţi aci. Vrea să-ţi vorbească nu ştiu ce şi conu Lascăr... Mi-a spus să-l vestesc cînd terminăm. Constat c-am terminat repede!
Nicolae Apostol se aşeză pe scaun cu fălcile încleştate, cu pumnii strînşi. Nu, nu putea înţelege ce au oamenii aceştia în locul inimii şi al cugetului. Se uită la dulapul uriaş de cărţi. La ce foloseau toate dacă şi acei care se bucurau de bunul lor nu se-ndurau să îngăduie şi altora măcar a se înfrupta din firimiturile acestor bunuri? De ce atîta urgie a unora, atîta făţărnicie a altora?
Simţi deodată o mare sfîrşeală. Braţele îi căzură moi, cu pumnii descleştaţi. Cînd se va vindeca oare de naivitatea aceasta, să mai spere, mereu să mai spere ceva de la asemenea oameni cu un bulgăre de iască în locul inimii? „Vrei să te afirmi? Tocmeşte-te la mine! Vrei să faci ceva? Fă pentru mine!” Atîta ştiau. De această clauză s-a lovit încă în biroul ministrului din Bucureşti, cînd înaltul funcţionar l-a

ispitit cu un loc „pe sprînceană”. De aceasta se loveşte aci, mereu, mereu, în dreapta şi-n stînga, înainte, îndărăt, ca într-un vis rău cînd te înăbuşă pereţii fără deschidere, baţi cu pumnii în ei să spargi o gură la aer, iar pereţii se strîng mai aproape în jurul tău, ca să te sugrume.

Tresări, ridicînd ochii.
Domnul Lascăr Sofian îl privea din prag

— Ei, tinere? întrebă fără asprime în glas. Te văd mai puţin încordat ca acum cîteva luni... Ce s-a întîmplat? A început cuminţenia? Ai revenit la sentimente mai bune?

Nicolae Apostol înlocui răspunsul cu un gest dezarmat al mîinilor lărgite în lături.

— Prost, hai? continuă să-l privească atent domnul Lascăr Sofian. Merge greu?...

— Mi-aţi recomandat răbdare, domnule Sofian. Vă urmez sfatul. Am răbdare...

Domnul Lascăr Sofian păşi pînă în dosul biroului. Deschise sertarul din mijloc. Scoase o hîrtie împăturită şi o ţinu sub latul palmei.

— Mai întîi vreau să-mi lămureşti o chestiune. Ce înseamnă toată povestea aceasta cu Catinca Ştirbulescu? Ce-ai spus? Ce-ai găsit de cuviinţă să bagi în capul copiilor? Să-mi povesteşti simplu şi tot, fără înconjur.

Nicolae Apostol istorisi simplu şi tot, fără înconjur.

Cînd sfîrşi, crezu că mai este nevoie să adauge:

— Ca să vă convingeţi, puteţi întreba la întîmplare un elev, oricare...

Domnul Lascăr Sofian îl sfredelea apăsat cu privirea.

— N-am nevoie să întreb. Atîta îmi ajunge. Vei fi avînd alte păcate. Dar sînt încredinţat că nu eşti dintre acei care pot înşela şi minţi. Dintre acei care au îmbîcsit cu înşelăciunile şi minciunile lor chiar zidurile acestei încăperi...

Se opri o clipă, trecînd cu privirea dincolo de fiinţa pămîntească a învăţătorului. Poate gîndul lui se oprise la alţii care mint şi înşală şi pe care el îi ştia; la prefectul uneltindu-i şefia, ia copilul lui de la Paris cerîndu-i bani pentru taxe şi boli închipuite, procurîndu-şi-i de la alţii, pe alte căi.

Urmă:

— Această calitate rară răscumpără pentru mine unele defecte. Cînd am auzit toată istoria — notarul mi-a spus-o, şi cred că el a spus-o şi altora — m-a surprins. Nu-mi închipuiam că poţi fi atît de lipsit de simţul răspunderii. Catinca Ştirbulescu, indiferent de păcatele ei, reprezintă aci o forţă socială. Asmuţind mintea copiilor asupra ei, o asmuţi împotriva mea şi a altora, şi a unui om de nimic ca proprietarul de la Stuipicani. Nu pentru aceasta eşti trimis aci. Mîine, copiii vor fi oameni, şi atunci îşi vor aduce aminte ce i-ai învăţat la şcoală. Iată de ce pentru aşa ceva nu te-aş fi iertat!

— Cum vedeţi, nu aveţi ce ierta...

— Te băţoşeşti iar?... Aş dori mai degrabă să-mi răspunzi de ce, atunci cînd ai văzut că se întinde această poveste, n-ai luat vreo măsură? De ce n-ai pedepsit elevul vinovat? De ce, la o lecţie următoare, n-ai căutat în vreun fel să limpezeşti aceasta, să alungi din mintea copiilor ideea că un dascăl poate tolera de pe catedră reflecţii

necuviincioase la adresa celor care, în definitiv, le dau să mănînce şi prin care trăiesc?

— Domnule Sofian, m-am gîndit un moment la răspunderile mele. Şi imediat mi-am dat socoteală că aş fi săvîrşit o greşeală. Dacă pedepseam elevul, trebuia să-l lămuresc de ce. De-abia atunci ar fi început să se lă-ţească întreaga poveste, s-o ducă acasă, s-o afle părinţii... Trebuie să vă mărturisesc că nu puteam să le arăt că doamna Ecaterina Ştirbulescu e un model de virtute, de blîndeţe... Copiii văd, aud, judecă. Abia atunci aş fi săvîrşit operă de instigator... Şi fără să fi apucat a folosi cu nimic nimănui, nici măcar adevărului şi dreptăţii, m-aş fi pomenit zvîrlit în alt capăt de ţară. Aşa, lucrul a trecut, s-a pierdut, a fost uitat... Vă asigur că dacă s-a bucurat de atîta, cum să spun? de atîta publicitate, totul se datoreşte celui care v-a informat şi i-a informat şi pe alţii...

— Posibil. Poate că ai dreptate...

Domnul Lascăr Sofian despături foaia pe care o ţinuse sub palmă, o parcurse şi o ţinu suspendată în aer.

— Am aci ceva pentru dumneata...

Nicolae Apostol simţi inima zvîcnindu-i să rupă coşul pieptului: „Desigur a obţinut ordin de mutare. Mă şi zvirle cine ştie unde. Îşi plăteşte această plăcere să-mi vadă mutra!”

— Am aci ceva, mai exact pentru şcoala dumitale de-cît pentru dumneata... Pentru şcoală, dar trebuie să ştii că o fac de hatîrul dumitale. Citeşte!

Îi întinse hîrtia. Nicolae Apostol o parcurse, o înghiţi cu ochii dmtr-o dată, cuprinzînd-o întreagă.

Era un deviz pentru reparaţia şcolii, pentru adaosul unor încăperi, pentru mobilier. Puţin, desigur, departe cu totul de ce-a visat el, dar un început la care nu mai nădăjduia.

— Cum vezi, vorbi domnul Lascăr Sofian, dracul nu e atît de negru cum îl zugrăvesc oamenii. Îndată ce va sosi primăvara, te aşterni la lucru. Am dat dispoziţii să ţi se dea material: lemn, butuci, var, cărămidă... Vor veni să lucreze oameni de-ai mei. Mobilierul va fi făcut de tîmplarii de la curte. Am auzit că te-ai îndatorat... căci am şi alţi informatori, nu numai notarul. Cît te-ai îndatorat?

— Mult pentru mine, dar de fapt puţin, domnule Sofian. Pot spune doar că de două luni stau pe datorie la Aizic.

— Aceasta nu se cade. Pentru datorie Aizic are să scadă din orînda ce mi se cuvine.

— Dar, domnule Sofian...

— La mine nu există „dar”! Nu-ţi plătesc nimic, pen-tru nimic. Nu te ajut. Deci nu-mi eşti dator şi nu te-am umilit, căci văd că această chestie a umilinţei te roade pe dumneata. Ţi se restituie ce-ai cheltuit şi atîta tot. Eşti decis să locuieşti tot la han?

— Nu decis, domnule Sofian. Silit, nu decis!

Domnul Lascăr Sofian bătu toba pe birou cu vîrful degetelor, micşorînd ochii, ca să reconstituie în amintirea sa topografia locului unde se afla şcoala, casele vecine.

— Se va aranja şi aceasta! spuse. Cu puţină răbdare... Pentru a mă exprima ca revizorul dumitale, ţin să ştii că am şi eu teoria mea. Totul se realizează încet, cu răbdare, cu suferinţă. Totul trebuie să crească o dată cu tine... De aceea devizul meu e atît de zgîrcit. Peste cîţiva ani, mai tîrziu, după ce mă voi convinge ce is-pravă faci şi ce efect are isprava dumitale în viaţa ţăranilor, poate vom încerca şi altceva... Spun: ***poate!*** Şi spun: dacă ai să mă convingi dumneata cu fapta, cu rezultate, nu cu vorbe... Acum am terminat. Bună seara!

Îi întinse mîna.

Nicolae Apostol îşi aminti că n-a mulţumit.

— Nu mulţumirile dumitale mă pot satisface! rosti proprietarul. Cunoaşte că am dat ordin să te ducă sania acasă.

Afară, în capul scării, Nicolae Apostol trase în plămîni aerul nopţii, lacom, ca un scăpat de la înec.

Capitolul XIII

„Le este dat bucuriilor să nu fie niciodată depline”

Acasă, pînă noaptea tîrziu, Nicolae Apostol, cercetînd mai pe îndelete devizul domnului Lascăr Sofian la lumina fumegoasă a gazorniţei, şi-a dat mai deplin socoteală cu ce strînsă chibzuială a fost întocmit.

Era departe cu totul de planurile şi devizele sale grandioase din sertar.

Nimic atrăgător, din belşug, arătos.

Toate pe-o măsură de avar, deşi stăpînul Sofienilor n-avea apucături şi fire de Harpagon.

Dar se întrevedea lămurit că îşi călcase pe inimă. Nu dăruia şcoala din Ponoare. Nu cu ea se hotărîse să fie filotim. În această privinţă nu-şi schimbase părerea despre smintirea norodului celui mult prin şcoală şi carte, ca unele care deschideau pofte neînfrînate, ambiţii şi nesăbuita pretenţie a nechemaţilor de a primeni orînduielile lumii. După nestrămutata-i convingere, şcoala se cuvenea să rămînă la rostul ei umil. Ca atîţia oameni ai clasei sale şi ai veacului său sfîrşit, îi amintea lui Nicolae Apostol o anumită judecată, înapoiată şi îndărătnică, despre care aflase pomenire într-o proaspătă carte.

Se afla acolo transcris raportul adresat de guvernatorul Virginiei la 1660 către regele Carol al II-lea al Engliterei. Iar în acest raport, guvernatorul se felicita că, ***„mulţumită Domnului, nu existau în colonii nici şcoli gratuite, nici tiparniţe!...”***

Judecata domnului Lascăr Sofian, mare proprietar, fruntaş politic, cărturar subţire şi care de altfel se credea om de ispravă şi al dreptăţii, nu se deosebea întru nimic de strîmta înţelegere a sfetnicului englez din anul 1660. Şcoala şi cartea sînt bunuri pentru privilegiaţii de naştere. N-au ce căuta într-un sat ca Ponoarele, ca Sofienii, ca Stulpicanii, ca alte o sută de sate de jur împrejur, osîndite veşnicei bezne.

Dar pe marele proprietar, cu pitac de boierie de pe vremea lui Petru Şchiopul, cu diplome înalte de la Paris şi cu vechi rosturi în politica ţării, îl înduioşase zvîrcolirea pe uscat a învăţătoraşului acestuia isteţ, dintr-o bucată şi călit ispitelor. Îl supraveghease de la distanţă şi îi urmărise mişcările. Îl studiase ca pe un curios fenomen al vremurilor. Recunoscuse în el o îndîrjire străină de josnice socoteli.

Asemenea virtuţi se iveau dm ce în ce mai rar de la un timp încoace. Poate sămînţa lor era bine să nu se piardă.

Nu-i înţelegea înverşunarea; dar preţuia omul. Nu-i aproba ideile; dar îi plăcea inimoasa şi neînduplecata cerbicie cu care le apăra,

uitîndu-se pe sine şi punîndu-şi capul în joc.

Era ceva nou pentru domnul Lascăr Sofian, deprins să vadă în juru-i numai exemplare de făţarnice şi viclene ambiţii, după chipul şi asemănarea prefectului de către el susţinut; sau numai netrebnice slugi de teapa primarului Ioniţă Ţăpu şi a notarului Ilie Bosînceanu, gata să-i lingă talpa încălţărilor.

În acest băietan, cu straiele lui pirpirii şi cu ochii lui arzători, preţuia tocmai ceea ce la început îi displăcuse.

Se petrecuse o ciudată răsucitură a simţămintelor şi hotărîrilor sale. Făgăduise să-i frîngă spinarea. Hotărîse să-l aducă îmblînzit la scară, aşa cum îşi rezerva plă-cerea să dreseze cu mîna lui mînjii de rasă, să-i zbu-ciume şi să-i strîngă în zăbale, pînă ce-i vlăguieşte, înspumaţi la gură şi însîngeraţi de pinteni.

Acum se gîndea să-l cruţe.

Găsise că Nicolae Apostol merită susţinerea ca o dreaptă răsplată, dar atît numai cît să nu-i stingă vîrtoşenia grumazului şi să nu-l împingă fie la urîte tocmeli cu alde Spirică Necşulescu ori Emil Sava, fie spre celă-lalt destin: îngenuncherea în nesimţire şi patimă, aşa cum a fost scris sfîrşitul celuilalt învăţător din Ponoare, Andrei Colibăşeanu

Domnul Lascăr Sofian întocmise devizul în aceste vederi şi limite. O făcuse cu mînă proprie, după vechea sa practică de gospodar, deprins să chibzuiască o treabă pînă la cele mai neînsemnate amănunte.

Nu scăpase nimic de prisos, sau ceea ce socotea el că ar însemna un prisos. O clasă în plus şi o cancelarie. Acoperişul dat jos şi şindrilit, în locul streşinii de stuf. Duşumelele de scîndură înlocuind lipitura de lut. O împrejmuire. Ferestre mai mari şi mai largi. Două duzini de bănci; două catedre, două tabele de perete, un dulap; o masă simplă şi două scaune tari în cancelarie.

Se cunoşteau ştersături pe alocuri, dar nicăieri nici un adaos. Astfel, bucuria şi recunoştinţa lui Nicolae Apostol s-au mai răcit după ce-a revăzut schiţele de plan, dimensiunile încăperilor şi sumele peste care n-avea voie să treacă. Iar mai ciudat: l-a încercat nemulţumirea că şi aceste toate, aşa puţine cîte erau, nu le săvîrşea proprietarul Sofienilor cu o convingere ctitoricească, deplină şi însufleţită de dragoste, ci numai de hatîrul lui, ca o pomană, aşa cum în ceasurile de voie bună, după o vînătoare strălucită, punea să împartă clăcaşilor hălcile de friptură şi să desfunde pentru dînşii o balercă de vin.

Părerile tuturor celorlalţi despre şcoală şi ajutorarea şcolii — a domnului Spirică Necşulescu şi a domnului Solomonică Fişer, a prefectului Emil Sava şi chiar a revizorului — îl lăsau acum nepăsător pe Nicolae Apostol. Fiindcă nu-i preţuia omeneşte şi înţelegea că pentru dînşii orice făţarnică solicitudine e un tîrg, o arvună, o ispită.

Dar i se părea în afară de buna orînduială a lucrurilor ca singurul om care totuşi a sărit în felul său să ajute şcoala se întîmplă să fie tocmai

un duşman atît de neîmblînzit al şcolii. Se hotărî pentru mai tîrziu, adunînd faptă cu faptă, să clatine nestrămutata convingere a domnului Lascăr Sofian. Se hotărî să-l convertească. Să-i dovedească prin înălţarea chibzuită a satului că şcoala nu e stricătoare de minţi şi că tocmai învăţătura cu rost va apăra pe viitor plugarii satelor de măsluielile politice ale unui Spirică Necşulescu ori Emil Sava, de adevăraţii stricători de minte şi răscolitori de pofte. Aceasta va fi pentru el una din însemnatele victorii dintr-o viaţă de om.

Cu asemenea gînduri şi cu o înfrigurată nerăbdare, Nicolae Apostol a numărat zi cu zi apropierea primăverii.

De vreo două ori a bătut iarăşi drumul pînă la curtea Sofienilor, nădăjduind să mai smulgă proprietarului un adaos de cheltuieli, pentru a rotunji mai din plin lucrările de prefacere. O dată şi-a arătat răspicat nedumerirea că domnul Lascăr Sofian n-a mers pînă la capăt, răscumpărînd locul şi casa bătrînei vădane, ca să facă dania întreagă şi să nu investească reparaţii într-o avere străină.

Domnul Lascăr Sofian l-a privit cu asprime pe sub sprîncenele stufoase. A început să-şi piardă răbdarea.

L-a trimis la plimbare, fără nici un protocol:

— Ascultă, dăscălaşule! Dacă nu de aiurea, măcar din modelele de caligrafie cred că ai învăţat o zicală. Ba chiar două... Una: „Calul de dar nu se caută la dinţi”. A doua: „Nemulţumitului i se ia darul”.

— Dar nu sînt nemulţumit, domnule Sofian... a încercat să se împotrivească învăţătorul.

— Te-am avertizat că la mine nu există nici un „dar”. Du-te şi-ţi vezi de şcoală! Aşteaptă să vină primăvara, şi cînd s-o aşeza timpul, vino, anunţă-mă că începi lu-crul, să-ţi trimit material şi oameni. Pe aci, pînă atunci, să nu te mai văd, fiindcă mi se pare că nu te-ai tocmit vechil la curtea mea...

Nicolae Apostol roşise la amintirea cuvintelor rostite atît de impertinent odinioară în obrazul omului cu nas încovoiat de vultur.

Îngăimase o scuză oarecare.

Ochii domnului Lascăr Sofian se îmbunaseră a glumă sub sprîncenele stufoase.

— Haide, nu-mi gîngăvi aci explicaţii şcolăreşti. Cum vezi, am memorie bună, dar ştiu să înţeleg şi să iert...

Îl opri în uşă:

— Mi se pare că ţi-am găsit ceva şi în privinţa locuinţei. La hanul lui Aizic nu mai poţi sta. Nu se cade... O lună, două, a mers. Acum, simte-te singur...

— Ştiu, domnule Sofian. Dar în situaţia mea încă n-am izbutit să caut o dezlegare.

Domnul Lascăr Sofian surîse cu o simpatică milă, netezindu-şi mustăţile sure.

— Iar ai început cu „dar”? Leapădă-te o dată pentru totdeauna de el. Şi învaţă în schimb să priveşti cu altfel de ochi în jurul dumitale; atunci ai să descoperi că tocmai sub nas se afla ceea ce căutai în celălalt capăt al satului. N-ai observat nimic care să te intereseze pe lîngă şcoală?

Proprietarul aşteptă răspunsul, privindu-l cu un protector şi ironic interes.

De la primele cuvinte, îl întrerupse:

— Nu ştii să vezi... Mă surprinde! Eşti dezgheţat, energie, destul de dîrz; cînd nu trebuie, prea dîrz! Dar pentru interesul dumitale eşti complet dezarmat. Ai nevoie de dădacă... Nu mă-ntrerupe! Înc-o dată ti-am fost tot eu dădacă. Ţi-am găsit ce cauţi. Am vorbit cu primarul. Ia contact cu el, şi într-o săptămînă să aflu că te-ai mutat!...

Aşa s-a petrecut, repede-repegior, strămutarea lui Nicolae Apostol de la hanul lui jupîn Aizic în casa fostei vădane a lui Toader Blănariu, mama lui „Alisandlu Toadel Blanaliu din clasa doua plimală, satul Ponoale”.

Casa era vecină cu şcoala: gard în gard.

După moartea văduvei, fusese închiriată de către epitropii copilului unui logofăt boieresc de pe moşia cucoanei Catinca Ştirbulescu. Logofătul, mare hoţoman, dar isteţ gospodar, se instalase cu temei, momise epitropii cu plocoane şi făgăduieli, urmărind cumpărarea locului pe-un preţ de ocară.

În aşteptare, simţindu-se pe jumătate stăpîn, durase acareturi, împrejmuiri şi şoproane, sădise cîţiva meri şi pruni de-o încercare, îngrăşase cu gunoi cîteva straturi de grădină. Pe vremea lui Toader Blănariu şi mai apoi pe vremea văduvei, gospodăria nu se deosebea de celelalte ale satului: tot aşa de calică şi de ticăloasă. O împotmolise încă mai rău în ticăloşie prezenţa fostului învăţător, răposatul Andrei Colibăşeanu, care în traiul lui nelegiuit cu stăpîna casei adusese şi aci sămînţa unei vieţi destrăbălate şi fără cumpăt.

Acum logofătul boieresc îi dăduse altă întocmeală şi înfăţişare. Nu s-ar fi lăsat scos dintre pereţi pentru nimic în lume. Dar cine cuteza să arate împotrivire la dorinţa lui conu Lascăr Sofian?

Stăpînul Sofienilor a chemat primarul, a dat ordin; primarul s-a executat, s-a abătut mai întîi la curtea cucoanei Catinca Ştirbulescu, mai apoi la logofăt acasă.

Într-o săptămînă învăţătorul a intrat în locuinţă nouă, mai gospodărească şi mai chipeşă de cum şi-a închipuit-o în visurile lui cele mai îndrăzneţe.

Logofătul a plecat cu fălcile încleştate de necaz. A doua zi s-a înfăţişat despăturind o lungă socoteală a cheltuielilor pentru acareturi şi reparaţiile ce se cuveneau restituite. Pe Nicolae Apostol l-au

inspăimîntat cifrele. Leafa lui pe-un an jumătate, pe doi. Dar domnul primar, după ordinele domnului Lascăr Sofian, le-a redus fără cruţare la adevărata lor preţăluire, pomenind despre oarecare arhangheli şi sfinţi la adresa unui oarecare tîlhar de logofăt învăţat să belească şapte piei de pe-o oaie, ca pe moşia Catincăi Ştirbulescu. Şi tot după aceste ordine, a urcat dăscălaşul în sănia sa, au pornit amîndoi la tîrg, la bancă, să gireze pentru Nicolae Apostol o poliţă pe termen lung, cu plata în rate mărunte şi cu dobînzi ca pentru un ocrotit al puternicului fruntaş politic.

Învăţătorul nu-şi credea ochilor. Îşi freca buimac pleoapele şi se pipăia să se deştepte din somn.

Cînd a ieşit de la bancă, domnul primar Ioniţă Ţăpu l-a privit cu coada ochiului şi cu surîsul lui de vulpoi.

Nicolae Apostol îşi apăsa prin buzunarul de la piept hîrtiile de cîte o sută. N-avusese niciodată o asemenea avere asupra sa: aproape două mii de iei.

— Ai venit la vorba mea? îl întrebă primarul.

— Care vorbă? Nu-nţeleg...

— Vorba mea, de-a doua, a treia zi, cînd ai descălecat dumneata la Ponoare...

— Tot nu pricep...

Domnul primar Ioniţă Ţăpu, care avea o memorie tot atît de bună ca stăpînul sau, domnul Lascăr Sofian, ţinu să-i amintească vorbă cu vorbă:

— Să-ţi ajut atunci, şi-ai să-ţi aduci aminte... Ştii, erai la primărie la mine, şi era de faţă Bosînceanu şi părintele Ştefan, şi Stănică Care-va-să-zică. Şi-am spus eu ori nu că tot la asta ai să ajungi? Ai să lucrezi pentru conul Lascarache al nostru şi are să fie bine! Dumneata nu şi nu, că n-ai s-o faci în ruptul capului! Eu te-am lăsat să spui şi am rîs pe sub musteaţă... Am aşteptat, că nu degeaba sînt eu vulpoi bătrîn...

Nicolae Apostol s-a întunecat la faţă, cu toată bucuria stinsă. Domnul primar Ioniţă Ţăpu, ca să nu-şi dezmintă reputaţia de vulpoi, i-a citit din ochi şi această tulburare. L-a luat repede:

— Lasă, că nici conu Lascarache nu-i un om să cumpere suflete şi nici dumneata nu eşti unul să ţi-l vinzi numai pentru atîta! Văd eu că ţii la preţ, şi poate nu greşeşti. Mai bine să mergem să cinstim un chil de vin; să legăm bună prietenie! Eu am nevoie de dumneata, dumneata de mine, şi amîndoi de conu Lascarache... Deocamdată îţi pot spune că ai astupat gura satului... Pe Iliuţă Bosînceanu l-ai pus cu botul pe labe. Ai să vezi cum are că înceapă a se gudura pe lîngă dumneata acum, cînd te-o luat boieru-n sempatie. Ai să-l vezi şi pe părintele Ştefan că nu se mai uită cu frică în susul şi în josul drumului înainte de a se opri să-ţi răspundă la ziua bună... Acestea ai să le vezi, şi altele...

Au mers şi au cinstit. Nicolae Apostol a aflat multe lucruri pe care nu le ştia ori numai le bănuise. A înţeles că toate vrăjmăşiile încep să se topească, aşa cum au început a picura ţurţurii la sfîrşit de iarnă.

Toate, din slugarnica laşitate a celor care au prins de veste că domnul Lascăr Sofian îl vede cu alţi ochi şi că îi poartă de grijă.

Cîteodată însă era cercetat de nelinişti. Oare nu-şi vînduse într-adevăr sufletul? Nu-şi amanetase oare prea greu viitorul? N-avea să sosească oare o zi a scadenţei, cînd domnul Lascăr Sofian îi va cere pentru toate aces-tea cine ştie ce faptă împotriva cugetului şi rostului său, aci, în Ponoarele robilor uitaţi de Dumnezeu?

Răspundea cu măsură la semnele de prietenie ale primarului Ioniţă Ţăpu; cu scîrbă la cele ale lui Iliuţă Bosînceanu; cu milă la cele ale părintelui Ştefan.

Dar aceste prietenii îl căutau acum de zor. Şi îl căutau numai fiindcă acum nu mai era el cel întreg şi liber — era „omul lui conu Lascăr".

Încerca — şi în parte izbutea — să alunge îndoielile şi temerile. Îndatorat ori nu faţă de proprietarul Sofienilor, ştia prea bine că tot n-ar fi avut putere să se împotrivească voinţei sale dacă într-o bună zi domnul Lascăr Sofian ar fi încercat să-şi arate vreo voinţă. Iar de o sută de ori era mai potrivit şi mai fără primejdie să se arate ajutorat în plănuirile şi înverşunările sale dăscăliceşti de-un asemenea om decît de cei care au venit să-l ademenească viclean cu tocmeli electorale, ca domnul Necşulescu ori domnul prefect Emil Sava.

Deocamdată, casa se dovedea prea mare pentru dînsul: prea mare şi prea goală.

Trei încăperi pentru două geamantane şi un raft de cărţi; putea şi el, ca prietenul Aniculăesii din scrisoarea de la începutul iernii, să-şi atîrne într-o odaie hainele, pe alta s-o mobileze cu una din cele două perechi de ghete, pe a treia s-o umple cu pălăria.

În grajd nu mugea nici o vită să ceară de mîncare.

În şură sufla vîntul.

Iar în toate, burlac neindemînatic, făcea slujbă de argat şi de fată în casă dimineaţa, înainte de a pleca la şcoală, dînd zor şi strîngîndu-şi singur aşternutul, măturînd pe jos, scuturînd ţoalele, aţîţînd focul şi cărîndu-şi apă.

Îi zgîria uneori dimineaţa, cu unghia în geam, eleva Mariţa Bot, fetişcana de-un cot, cu ochii de veveriţă şi cu spor sprinten la treabă, venind să-şi plătească datoria de recunoştinţă, aşa cum se prezentase toată iarna la jupîn Aizic să-i perie hainele şi să-i lustruiască ghetele.

Pricepută ca o adevărată gospodină în miniatură, într-un sfert de ceas deretica mai iscusit decît Nicolae Apostol într-o jumătate; schimba ea locul mesei cu faţa la fereastră, aşeza ea cărţile răscolite pe poliţa din perete, bătea ea un cui după uşă pentru măturiţa de praf. Dar de cele mai multe ori învăţătorul o trimitea îndărăt, din prag, cu

exagerat de răstite mustrări, fiindcă exagerat creştea în el teama să nu se vorbească în sat că-şi face slugi din elevi.

Mariţa Bot lungea un botişor ascuţit şi supărat:

— Era mai bine, domnu învăţător, dacă rămîneam să slugăresc pe la jupîn Aizic?

— Mai bine, mai rău, povestea s-a sfîrşit, Bot Mariţa! Vezi-ţi mai degrabă de problemele de aritmetică; am să-ţi cercetez caietul şi mi se pare că am să-ţi cam lungesc urechile...

— Lasă, că nu lungeşti mata urechile nici la cei care merită...

— Ai sfîrşit? Pleacă!

Mariţa Bot pleca, dar de la uşă făcea stînga-mprejur:

— Domnu învăţător, am vorbit eu cu mama lui Ţurlui să v-aducă ea laptele de luni înainte... Să-l aducă fiert şi fierbinte, în fiecare dimineaţă...

— Cine te-a pus să te-amesteci, urîţenia pămîntului?

— Păi să vedeţi... Vaca mătuşii Marghioala de la care v-aducea lapte pînă acuma are să fete pe la o săptămînă viitoare... Cum ai să bei mata coraslă şi lapte încruşat? Şi de ce să nu-l aducă fiert gata şi fierbinte? Că doară nu-i treabă de bărbat să stai şi să păzeşti laptele în oală pînă fierbe...

Nicolae Apostol, stăpînindu-se să nu surîdă, se prefăcea mînios nevoie mare:

— Ascultă, Bot Maria! Mi se pare eu te-am învăţat că nu trebuie să te-amesteci unde nu-ţi fierbe oala! Cine ţi-a permis să vorbeşti pentru lapte în numele meu, să angajezi tu, să schimbi tu cum te taie capul?

Bot Mariţa n-arată nici un semn de emoţie la această mînie, pe care-o ghiceşte prefăcută.

Potrivindu-şi pieptenele roz de celuloid în părul uns cu gaz, se apropie să spună cu mare taină:

— Ştii mata ce vorbeşte satu?

— Nu mă interesează! Pleacă la şcoală, că vin după tine...

Fetita nu se dă dusă pînă ce nu-şi împlineşte misiunea de a destăinui ce vorbeşte satul.

— Cică, de acuma, că stai într-o casă aşa de mîndră, numaidecît trebuie să-ţi găseşti mata şi-o soaţă. Atunci are să aibă cine fierbe laptele şi...

— Şi ieşi afară!...

Nicolae Apostol căută ceva, o carte ori un caiet, să arunce după Bot Maria.

Dar copila a fugit de-i sfîrîie călcîiele şi a trîntit portiţa după dînsa, învăţătorul rămîne pe gînduri, în mij-locul încăperii, cu surîsul uitat pe buze. Îşi alungă gîndul cu mîna, ca o muscă supărătoare.

Capitolul XIV

„Primăvara e un tulbure amestec
de timpuri, cu soare şi nori, furtună
şi curcubee.”

După vînturile zbuciumate ale echinocţiului, cea dintîi ploaie caldă a topit nămeţii într-o singură noapte.

Puhoaiele au purces să clipotească sonor ca în scocul morilor, săpîndu-şi vad prin vechile maluri surpate, dezvelind rădăcini strîmbe şi noduroase, tîrînd nămolul cleios de-a curmezişul drumurilor, înfundînd podeţe şi împotmolind prăvălate împrejmuiri de răchită împletită şi de cătină.

Satul Ponoare s-a scufundat cîteva zile într-o băltoacă urîtă şi neagră, luînd din nou înfăţişarea unei aşezări preistorice.

Vitele costelive, ieşite din iarnă numai cu pielea şi ciolanele, clefăiau în hlisa lipicioasă, abia descleştînau-şi copitele. Mugeau, întindeau gîtul, întorceau privirea sleită îndărăt, spre ogrăzile unde s-au sfîrşit ultimele fire de paie. Gospodarii călcau pe urmele lor, tîrîndu-şi tot aşa de greoi şi de istovit încălţările căptuşite cu ocale de lut.

N-avea nici o poezie rustică începutul primăverii într-un sat romînesc ca o sută de alte mîhnite sate, aşa cum era mincinos cîntată în cărţi.

Un cer limpede şi albastru poate se boltea sus, deasu-pra capetelor şi mocnitelor priviri. Dar cine mai avea cînd să înalţe ochii la cer?

Privirile nu treceau dincolo de pereţii vineţi cu lipitura plesnită, de gardurile surpate, de şoproanele culcate într-o rîlă, de coşarele deşarte şi putrede, de pămîntul frămîntat în picioarele oamenilor şi în copitele vitelor.

Sub amăgitorul strai alb al zăpezii, toate fuseseră mai puţin hîde şi mai puţin triste. Acum îşi arătau din nou adevărata lor faţă şi calicia fără nădejde.

Aceasta nu împiedica însă cocorii să treacă vîslind din aripi ostenite în puterea nopţii; nu împiedica rîndunelele să-şi regăsească vechile lor cuiburi cenuşii pe sub streşini şi cea dintîi barză să înceapă a clempăni din ciocul lung ca o chemare de toacă în cuibul clopotniţei.

Au plesnit mugură. Sălciile şi-au atîrnat canafuri catifelate. Cei ciţiva meri, cireşi şi vişini răzleţi prin fun-duri de ogrăzi s-au împodobit cu dalbe flori de hîrtie. Vîntul a prins a zvînta mici insule de uscat printre locuinţele lacustre.

Mariţa Bot s-a strecurat într-o dimineaţă tiptil pe uşă, să aşeze pe ascuns un mănunchi de viorele în ulcica de lut de pe masa învăţătorului.

Iar Nicolae Apostol, muncit de nerăbdare, a luat calea Sofienilor, să-l vestească pe conu Lascăr că a venit vremea să-şi împlinească făgăduiala.

Poate în alte împrejurări, chibzuit ar fi fost să aştepte vacanţa şi vara, ca toată primenirea localului de şcoală să aibă loc pe îndelete, după o mai gospodărească socoteală. învăţătorul însă nu-şi simţea tăria să mai aştepte. A înţeles-o aceasta şi domnul Lascăr Sofian. O prevă-zuse încă de cu iarnă.

A surîs la înfrigurarea dăscălaşului, mirat el singur de slăbiciunea cu care îi înţelegea şi îi ierta neastîmpărul.

Îl încercase:

— Nu ţi se pare că ne cam grăbim? Nu ne-alungă nimeni. S-ar putea amîna toate pe la vară...

Dureroasa surpriză dm ochii învăţătorului îi făcu rău. Fără voie, gîndul lui legă o fugitivă paralelă între însetarea aceasta de faptă a băietanului cu haine pirpirii şi între trîndăvia feciorului de la Paris, Mitif, pretextînd la fiecare ajun de examen o boală închipuită, explicînd încurcat încă o amînare şi mai cerînd pe deasupra încă un supliment bănesc pentru tot atît de închipuite speze de studii, cărţi, taxe şi tratamente pentru combaterea surmenajului. Asprimea din glas se muie, şovăielnică:

— În sfîrşit, aşa am decis, aşa să rămînă! Dar ce faci în timpul acesta cu şcoala, cu elevii dumitale? Să nu te calce revizorul şi să nu-ţi aplice... o teorie...

— M-am gîndit şi am aranjat! se grăbi Nicolae Apostol să înlăture aceste preocupări primejdioase din mintea ctitorului. Cînd e vremea frumoasă, am să ţin cursuri sub cerul liber. Chiar intră aceasta în principiile pedagogiei moderne. Iar în zilele de ploaie, mut şcoala în casa mea... E destul de încăpătoare...

Învăţătorul pronunţase „casa mea” cu oarecare em-fază. Dar emfaza, în loc să-l irite pe domnul Lascăr Sofian, cum s-ar fi intîmplat altădată, îi purta din nou gîndul la feciorul de la Paris şi la scrisorile care de fieştece dată îi aduceau o nouă nelinişte. Cît de puţin cerea un om ca acesta şi cît de puţin îi trebuia să se simtă fericit! — iar celălalt, unde-şi punea el oare mulţumirea? Cînd avea oare să-şi găsească vreodată asemenea cuminţenie simplă şi aşezată? Gînduri şi întrebări tul-buri, neprecise şi dureroase, încercîndu-l tot mai des, cu stăruinţa unor presentimente.

Răsuci o ţigară. Degetele îi tremurau imperceptibil. Fără să-şi dea seama, întinse învăţătorului cutia cu tutun Macedonia.

Alt semn că distanţele s-au apropiat mult peste hotărîrile din prima zi cînd a avut în faţă acest băietănaş surneţ şi colţos.

— Acum să te văd la lucru! spuse, ridicîndu-se. Şi încă o dată, ia aminte! Nu admit nici un leu peste devi-zul stabilit de mine. Şi nici să

n-aud că te-a apucat filantropia şi că te-ai mai îndatorat. Strîng şurubul!

Nicolae Apostol plecă ochii în pămînt. Poate ar fi vrut ca proprietarul Sofienilor să nu-i amintească atît de brutal că din mila sa a găsit o casă omenească în sat, un credit la bancă, pace cu autorităţile satului. Dar domnul Lascăr Sofian era brutal cu premeditare. Sub asprimea silită a vorbei îşi ascundea o slăbiciune pe care nu şi-o cunoscuse şi nu voia s-o recunoască.

— Pe luni, aşadar, tinere!

— Pe luni, domnule Sofian. Ţin să vă spun că ziua aceasta va rămîne pentru mine...

Domnul Lascăr Sofian îi reteză cuvîntul:

— Ţin să-ţi spun că eu aş dori să nu am de ce regreta ziua aceasta. De dumneata depinde! Din parte-mi, tot ce fac e împotriva cugetului meu. Rămîne să mă convingi de contrariu...

— Domnule Sofian...

— Nu cu vorbe! Nu cu vorbe! Aştept faptele să mă convingă...

Nicolae Apostol a rămas cu gestul suspendat în aer. Cît şi ce n-ar fi dat să rupă acest perete dintre ei doi, să stabilească o comunicaţie caldă între tot ce gîndea şi simţea el, între tot ce gîndea şi simţea omul acesta ciudat, nepătruns şi ferecat în el însuşi cu atîtea zăvoare ruginite!

A plecat cu o tulbure nemulţumire. Aceasta erau amîndoi: două lumi puse faţă în faţă. Oare n-au să se înţeleagă niciodată?

În hăinuţa subţire şi lustruită în coate, Nicolae Apostol străbătu drumul de la Sofieni la Ponoare pe cărarea zbicită de pe marginea drumului.

O caldă adiere îi alintă obrazul. A fost ca un dulce fior, deschizîndu-i ochii şi tinereţea spre frumuseţile primăverii. Abia atunci observă el cît de blînd e soarele, cît de fragede miresme de pămînt jilav şi de pajişte plimbă suflarea molatică a vîntului, cît de gureşe cipciiesc rîndunelele aşezate pe portativul firelor de tele-graf.

Încetini paşii, să măsoare întinderile vaste de jur împrejur.

Sub cerul înalt şi de-o ireal de albastră limpezime, lanurile se desfăşurau nesfîrşite: unele verzi — grîul de toamnă; altele negre — proaspetele arături de primăvară, cu brazdele lucioase ca păcura în bătaia razelor oblice. Se întindeau cît cuprind ochii pînă la marginea viorie a zării, şi dincolo de zare, altele şi altele, pînă la poalele Carpaţilor şi la hotarele Dunării şi Prutului. Iar în această nemărginire de ocean vegetal, unde peste două luni vîntul va legăna holdele de grîu şi secară, de orzoaică şi de oveze, numai arar, ici-colo, în răzleţe insule, împestriţau ogoarele înguste şi lungi ale plugarilor mărunţi.

Pe ogoare nu se zărea nici o ţipenie de om.

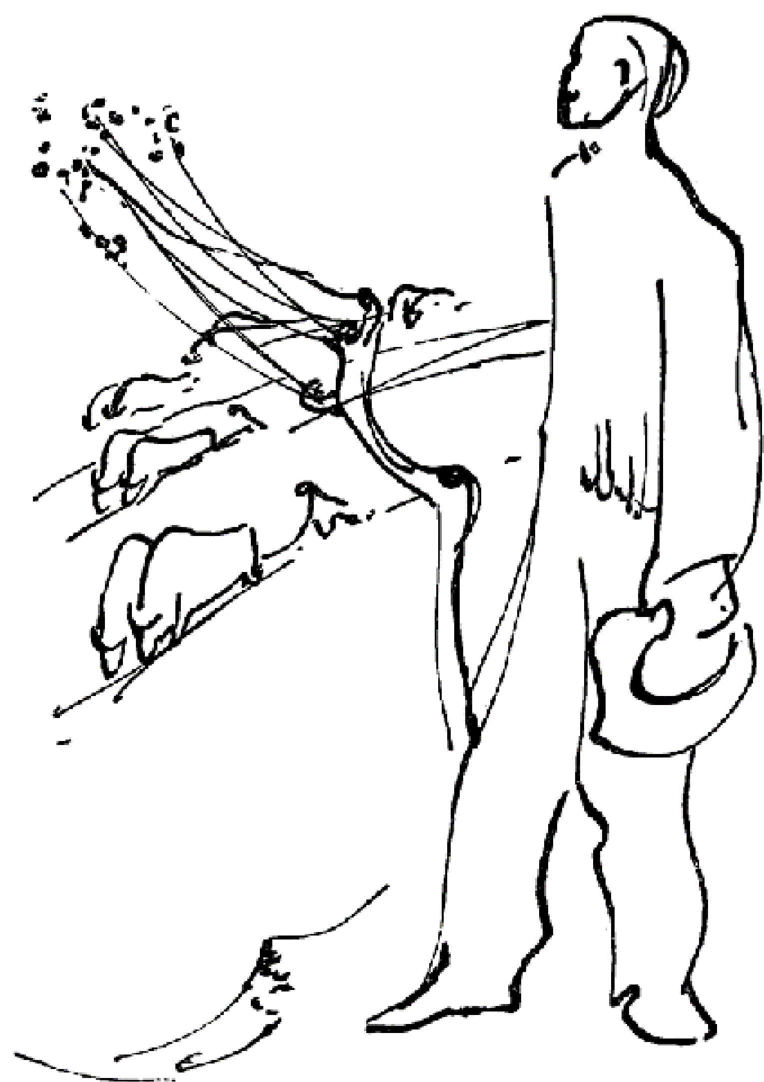
Nu era încă nici o verdeaţă, nici pămîntul răsturnat în brazde grase.

Cocenii putrezi de anul trecut, scaieţi şi muchiile vinete ale haturilor.

Pîlcurile de plugari şi de semănători, grapele şi tăvălucii puneau pete albe şi o frămîntare de furnici numai pe lanurile boiereşti. Strîmbătatea orînduielilor apărea astfel în înfricoşata şi neînduplecata ei cruzime. Toată suflarea satului se afla scoasă de vechilii boiereşti să-şi plătească cu braţele baniţele de mălai de astă-iarnă. Pentru ogoarele lor puţine şi osîndite să cadă mereu în pîrloagă le rămîneau tuturor zilele de prisos, de la urmă, după ce boierescul va fi împlinit; adică întot-deauna zilele prea tîrzii, cînd grăuntele dă colţ piper-nicit, cînd buruiana a înăbuşit porumbul şi a supt vlaga pămîntului.

Iar Nicolae Apostol, citind realitatea pe această carte deschisă a cîmpurilor, îşi mărturisi, cu oarecare amărăciune, că adevăratul lui rost îi cere să fie alături de pîlcurile plugarilor care-l ignoră, împotriva binefăcătorului său şi al şcolii. Cum va dezlega-o aceasta? Încă o chinuitoare problemă de conştiinţă, cu totul lăsată la o parte din manualele şi învăţătura dascălilor. Astăzi, plecaţi pe coarnele plugului, înfrăţiţi cu vitele în istovitoarea lor trudă, oamenii nu ridică ochii să privească mai departe. Dar mîine, cînd va veni un nou 1907?

Toată bucuria primăverii se înecă în ochii învăţătoru-lui. Se simţi şi mai singur, împresurat de nevăzute ameninţări, străin şi încă neîncorporat vastei măreţii a cîmpului, care dospea ascunse clocote sub amăgitorul calm al acestei după-amiezi de primăvară. Nu-şi afla încă locul. Nu era încă de aci. Nici ţăran, nici surtucar, neisprăvit amestec de una şi de alta, un biet grăunte de pulbere.

Dunga dintre sprîncene se adinci, lumina soarelui se împîcli; mersul își pierdu avîntul; înainta cu umerii apăsaţi de-o nevăzută povară.

Un gospodar, Toader Chihaia, tatăl elevului Chihaia Th. Teodor, îi dădu ziua bună. Era zdrenţăros, cu opin-cile uriaşe desfundate, lăsînd să-i curgă obielele, cu cămaşa murdară şi căciula flendurită. Purta o osie grea de fier în spinare şi folosi prilejul să se oprească şi să-şi tragă

răsuflarea.

— Vii de la curte, domnule învăţător?

— Da, bade Toadere! Mă zbat să facem ceva cu şcoala, fiindcă nu mai merge cu dărăpănătura de pînă acuma...

— Hm! făcu Toader Chihaia în doi peri.

— De ce ***hm***, bade Toader?

Toader Chihaia îşi arătă dintele lipsă din faţă într-un rîs fără răutate, aproape complice şi admirativ:

— Fac şi eu hm, ca ornul! Aşa cum te zbaţi dumneata, aş vrea şi eu să schimbăm! Adică să te văd că iei dumneata la spinare osia asta de hier, că mie mi-o fărmat ciolanele, şi să mă laşi pe mine să mă plimb la curte cu mînele-n buzunări şi să beu boiereşte cafe cu conu Lascarache... Mă mir eu că nu te-a trimis cu docaraşu şi te lasă să umbli pe jos... Se cheamă că ***acuma*** n-are de ce să te mai ţină la post! Ai închinat steagu şi te-ai dat ostatic...

— De unde le mai scoţi toate acestea, bade Toadere? întrebă Nicolae Apostol cu o durere în glas. N-aţi înţeles că pentru voi, pentru şcoala voastră bat de cinci luni la toate uşile?

Toader Chihaia îşi împinse căciula flendurită pe ceafă şi nu conteni a rîde:

— Bate, domnule învăţător! Bate înainte, că baţi bine! Mai baţi pentru şcoală, ţi se mai deschide şi pentru dumneata...

Nicolae Apostol vrea să stăruie, să explice, dar Toader Chihaia a răsuflat din adîncul bojocilor, a ridicat

osia de fier la spinare şi, de sub cumpăna ei, trage o concluzie filozofică:

— Lasă, domnu învăţător, ***acuma*** ce să mai vorbim? Mai bine să intri şi dumneata pe sub pielea boierului decît numai alde Ilie Bosînceanu şi Ioniţă Ţăpu... Cu sănătate şi voie bună!

Învăţătorul a rămas cu fălcile încleştate. Toader Chihaia a pornit spre pîlcurile plugarilor de pe lan. Lumina soarelui de primăvară e încă mai împîclită, şi Nicolae Apostol se simte încă mai singur, între cer şi pămînt.

Noaptea, prin somn, frămîntarea cugetului a trecut în vis chinuit.

Prin ce minune nu pricepe, dar timpul s-a răsucit îndărăt.

Se face acum că e primăvara anului 1907, iar el se face că e învăţător în Ponoare de multă vreme, în loc să fie sub strai ostăşesc, cum se afla într-adevăr în primăvara de acum doi ani. E învăţător vechi, şi totuşi e tînăr. A trecut anul de urgie 1907, şi totuşi anul acela a venit înc-o dată. S-a culcat în lumina conacurilor aprinse pe culmi, iar ca să nu vadă flăcările înălţate pînă la cer şi jurînd în ferestre, a tras o velinţă peste cap. A dormit un ceas, două, ori numai o clipă? L-a deşteptat un deget bătînd în geam, tropăituri de paşi, un glas gros:

— Scoală, domnule învăţător! Scoală, Apostole, să te vedem acuma cum ţi-e predica şi învăţătura!

Sînt mulţi, cu furci şi topoare, hîrleţe şi coase: e şi Toader Chihaia, şi Tudose Bot, şi moş Lecachi Colţun zis Zamă-Lungă, şi tot neamul Colţunilor; femei şi copii, gospodari străini din Sofieni şi din alte cătune de pe moşia domnului Lascăr Sofian. Se îmbracă grăbit. În vreme ce-şi încheie nasturii, întreabă:

— Ce vreţi de la mine'? Ce-i cu voi?

— Să mergi la curte, Apostole!

— De ce să mergem la curte, oameni buni? Ce să caut la curte?

— Haide, că ai să vezi ce avem de făcut la curte, Apostole!... Să începem predica! A venit ceasul răfuielilor.

S-a îmbrăcat, stăpînindu-şi tremurul mîinilor. A ieşit în mijlocul lor, cercînd să-i potolească:

— Oameni bum...

— Lasă-i pe „oamenii buni”, Apostole! Destul am fost buni! A venit vremea să mai îmbrace şi oaia pielea lupului...

— Ascultaţi, oamenii lui Dumnezeu... încerca a doua oară să-i îmbuneze.

— Nu vedeţi că s-a dat de partea lui conu Lascarachi?

Nicolae Apostol recunoaşte glasul lui Toader Chihaia. Îl caută cu ochii să-l tragă la o parte şi să-l lămurească. Toader Chihaia rînjeşte în dintele lui ştirb, acum îndîrjit şi răutăcios, nu ca în întîlnirea de pe cîmp.

Rînjeşte el şi rînjese toţi.

Iar gloata cea multă îl tîrîie cu dînsa, şi Nicolae Apostol nu ştie cum au ajuns la curtea Sofienilor. Nu ştie nici de ce acum el îi dă pe toţi la o parte şi el vrea să vorbească domnului Lascăr Sofian, ieşit în capul scărilor.

A sumeţit pieptul şi glăsuieşte:

— Vorbesc în numele lor, domnule Sofian! Întotdeauna am vorbit în numele lor! Dacă m-ai fi ascultat puţin, atunci cînd era încă vremea, n-am fi ajuns aci... Toate s-ar fi săvîrşit poate cu o mai omenoasă înţele-gere. Amînînd răfuiala de azi, ascultîndu-le păsurile... Dar dumneata i-ai văzut numai din cerdac, numai de pe cal şi din trăsură, numai de la distanţă, la cîmp... Eu de atîţia ani trăiesc în mijlocul lor şi am văzut cum viaţa lor nu se deosebeşte de a vitelor... Casele lor sînt mai păcătoase decît grajdurile dumitale. Munca lor e mai grea decît a vitelor dumitale, şi mîncarea lor, mai proastă şi mai neîndestulătoare decît a vitelor dumitale. Lu-crează pămîntul şi n-au pămînt. Seceră grîul şi nu mănîncă pîine nici în zi de sărbătoare. A venit şi vremea lor să-şi ceară dreptul la pămînt şi la pîine...

— Aşa e! Adevărat este! răcnesc o sută de glasuri. Bine, Apostole! Acum te credem că eşti al nostru!...

El aşteaptă. Iar în capul scărilor, neclintit, boierul Lascăr Sofian nu scoate nici un cuvînt. Nici nu priveşte la oamenii înarmaţi cu topoare şi coase. Îl ţintuieşte numai pe dînsul cu ochii cenuşii şi gheţoşi. În privirea

aceasta e toată mustrarea, mai înfricoşată de cum ar spune-o cuvintele: „Cum? Şi tu? Tocmai tu, pe care te-am ajutat? Aceasta e cuminţenia şcoalei tale, aceasta e învăţătura cea care luminează minţile?”

Nicolae Apostol apleacă ochii sub privirea sfredelitoare.

Se întoarce acum către gospodarii cu hîrleţe şi furci, cu topoare şi coase.

— Oameni buni, să facem toate cu socoteală. Lepădaţi furcile şi coasele, topoarele şi hîrleţele. Nu e nevoie de ele. Boierul a înţeles ce voiţi şi vă dă dreptate. Dar ştiţi că nu-i place să săvîrşească nimic decît din buna sa voie, fără nici o silnicie, cînd va crede de cuviinţă şi cum va crede de cuviinţă. Să mergem acasă şi să aşteptăm...

O sută de glasuri au izbucnit şi două sute de pumni s-au ridicat încleştaţi:

— Vîndut! E omul lui! Ştiam noi că e omul lui, mai rău ca un vechil tocmit cu simbrie...

Pumnii se înalţă şi-l cotropesc, să-l culce la pămînt şi să-l facă una cu ţărîna.

Iar Nicolae Apostol se deşteaptă în puterea nopţii cu tîmplele asudate, leoarcă de năduşeală şi cu mintea buimacă. Aprinde lumina şi încearcă să-şi limpezească gîndurile, să alunge vedeniile visului rău şi absurd...

Viaţa cea de aievea îi apare mult mai tulbure şi drumurile sînt mai întortocheate decît în plănuirile lui optimiste şi romantice de apostolat.

Pînă ce a venit aci, credea că virtutea cea mai mare e să cazi răpus la datorie. Acum înţelege că meritul într-o luptă nu e să-ţi dai viaţa, victimă oarbă, la post.

Mai însemnat şi mai folositor e să cîştigi biruinţa. Cu orice preţ.

Da, cu orice preţ?

Oare fost-a el cruţat de vreunul?

Ieri învăţa copiii să folosească privata şi hîrtia. Astăzi s-a pomenit îndatorat unui om care nu poate iubi şcoala şi nu-i recunoaşte rostul dăscălicesc: îndatorat unui asupritor al clăcaşilor. Mîine, în ce tristă derîdere a eroicelor sale hotărîri îl vor mai împinge oare viclenele împrejurări?

Da, cu orice preţ!

Dar luni dimineaţa, carele de la curte au descărcat stivele de grinzi şi de scînduri; movilele de nisip şi de var.

Întrebările chinuitoare şi amintirea visului rău s-au risipit, ori măcar au trecut undeva, într-un adăpost ascuns al cugetului, să aţipească aşteptînd un ceas mai prielnic.

Trei săptămîni Nicolae Apostol s-a aflat cu privirea şi cu inima împărţită numai la elevii din bănci şi la salahorii din curtea şcolii.

Meşterii lui conu Lascăr s-au aşternut la lucru fără zăbavă, într-o cumplită întrecere, ca şi cum s-ar fi ştiut supravegheaţi de la spate de ochiul neîndurat al stăpînului. Învăţătorul a strămutat băncile vechi în curtea „sa”, le-a întors cu spatele spre zona lucrătorilor, ca să nu destrame atenţia copiilor; însă el, mai fără astîmpăr decît dînşii, răsucea capul peste umăr din cinci în cinci minute, să privească pînă unde înaintează zidăria. Cu anevoie îşi stăpînea nerăbdătoarea curiozitate şi mai anevoie încă îşi înfrîna pornirea să lase copiii în băncile lor şi să se amestece printre lucrători, să calce consemnul, să pună stăruinţă pentru a mai înălţa un perete cu un metru şi a lărgi o încăpere cu doi.

De cealaltă parte a curţii, rezemată de-un stîlp, cu mîna la gură, Paraschiva Stoleriu, baba cea deşirată ca o prăjină şi uscată ca toaca, stăpîna de drept a casei şi a locului, privea şi dînsa cu minunare aceste schimbări.

N-o întrebase nimeni cînd au pornit lucrările, nici nu-i ceruse vreo aprobare.

Trecuse doar Ioniţă Ţăpu, s-o vestească:

— Babo, te-a văzut Dumnezeu! Conu Lascăr a hotărît să-ţi facă o casă nouă de zestre. Vezi să-ţi cauţi acuma un flăcău pe sprînceană!...

Cîtă vreme bojdeuca dată cu orîndă şcoalei se surpa proptită-n pari, baba Paraschiva se ferise să-i dea tîrcoale. Se temea mereu, în fiecare an, să nu-i vină ştire că se strămută şcoala aiurea şi că nu mai are drept la cei o sută şi ceva de lei.

Acum prinsese glas şi socotea că are şi ea drept la cuvînt.

Adică nu era casa ei? Dacă s-a apucat conu Lasca-rache s-o prefacă din temelie, de ce n-a chemat-o la curte să-i asculte păsul? De ce să nu-i facă şi acoperişul de tablă, ca la curtea Ştirbuleascăi? Şi de ce să nu-i pună în vîrf un cucurig de tinichea care se-nvîrte cînd bate vîntul, cum a văzut ea în tîrg, la casa lui domnu prefect?

Pînă cînd Ioniţă Ţăpu i-a hotărît răstit:

— Ia ascultă, babo! Nu ţi-i a bine? Ce, tu porunceşti aicea în sat? Tu, sau conu Lascarache? Conu Lascarache a dat ordin, ordinul lui conu Lascarache e sfînt. Ori vrei să intri oleacă la başcă şi să te răcoreşti?

Baba Paraschiva Stoleriu a căzut în muţenia dintotdeauna după această chemare la realitate.

Dar în fiecare dimineaţă se înfăţişează la post, reze-mată de stîlp, de unde priveşte înaintarea lucrărilor cu mîna la gură, clătinînd din cap, şi de unde nu se desprinde decît după ce-a plecat ultimul salahor. Nu

cutează să intre în casa ei; nici măcar să se apropie. Or-dinul lui conu Lascarache e ordin!

Şi Nicolae Apostol descoperă că între el şi baba Paraschiva Stoleriu nu este prea mare deosebire.

Prin voinţa absolută a domnului Lascăr Sofian, amîndoi sînt osîndiţi să privească şi să tacă.

Astfel, mulţumirea lui e departe de a fi întreagă, şi în recunoştinţă se amestecă pe fund o drojdie de amărăciune.

Capitolul XV

„Ispitele iau o sută de chipuri schimbătoare, ca ale norilor chipuri pe cer...”

Sfeştania lăcaşului primenit de şcoală s-a săvîrşit pe ascuns, ca o faptă urîtă.

Aşa a hotărît voinţa domnului Lascăr Sofian. Învăţătorul n-a izbutit s-o clatine.

El pregătise o sărbătoare cu tot alaiul cuvenit, cununi de cetină şi părinţi adunaţi în straie de duminică să-i asculte cuvîntul, elevi recitind poezii şi corul înălţînd viitorului mai bun cîntări de slavă.

Proprietarul Sofienilor s-a încruntat la auzul acestor năstruşnice proiecte:

— Vrei să dai reprezentaţie? Nu ştiam că pătimeşti şi de boala actoricească.

— Dar, domnule Sofian...

— Tot nu te-ai dezbărat de „dar”? Cheamă pe popa Ştefan să mogorogească o cetanie din ceasloavele lui unsuroase. Aceasta o admit. E în rînduiala obştească de datină. Bîlci însă nu vreau să văd. Asta las-o pe soco-teala lui Necşulescu şi lui Sava, cînd vor face ei şcoli, căci pentru aceasta au să le facă, dacă le-or face cîndva...

Nicolae Apostol n-a avut încotro.

Nu-i era îngăduită o părere. Înţelegea că domnul Las-căr Sofian e consecvent cu ideile sale. Ţinea să înlăture orice prilej care ar fi putut răscoli cît de puţin nepăsarea plugarilor faţă de carte şi de învăţătură.

Ca şi guvernatorul Virginiei în raportul său din anul 1660 către regele Angliei, socotea o garanţie de linişte, de supunere faţă de stăpînire şi de respect faţă de orînduielile prestabilite, dispreţul norodului celui mult pentru şcoală şi slova tiparului.

De altfel, cu un surîs enigmatic, adăugase:

— Te credeam ceva mai copt! Dacă numai pentru atîta te-ai gîndit să răscoleşti lumea şi să întinzi tămbălău, ce-ar mai fi să ridici o hardughie după planurile dumitale ambiţioase din sertar?

— E o pregătire a terenului pentru atunci, domnule Sofian.

— Haha! Aceasta de-acum crezi aşadar că e numai un fel de repetiţie generală? Ei bine, tinere, află că te înşeli! Ia-ţi nădejdea!... Atîta ajunge, şi încă e prea mult. Să nu-ţi închipui cîndva că şcoala, aşa cum ţi-am cîrpit-o, numai de hatîrul dumitale, e un fel de arvună. Eu nu fac repetiţii generale. Din parte-mi, am isprăvit şi cu şcoala, şi cu dumneata.

— Şi nu veniţi la sfinţire?

— Încă n-am ajuns ca moaştele sfintei Filofteia, să mă las scos la hramuri.

Domnul Lascăr Sofian îşi umflă pieptul voinic şi îşi încordă grumazul de uriaş, privind din înaltul cerului peste cîmpurile de departe.

Poate simţea nevoia să-şi dovedească prin această încordare că e încă destul de puternic ca să-şi rîdă de soarta moaştelor. Şi poate că în aceeaşi clipă vîntul din cîmpurile largi i-a suflat în faţă o presimţire, un avertisment.

Căci a încheiat, cu glasul schimbat şi melancolic:

— Mergi acum, tinere! Dumneata ţi-ai împlinit un vis. Vezi să nu te ameţească. Ţi se pare că e numai un început şi te nemulţumeşte că nu e aşa, întreg, cum l-ai vrut? Împacă-te cu greutatea începuturilor şi mai ales gîndeşte-te la răspunderea lor... Mergi şi fă să aud numai de bine, ca să nu regret nimic!...

Învăţătorul a mers, petrecut pînă la poartă de cîinele negru şi încătărămat în zgardă nichelată; petrecut de privirea boierului Lascăr Sofian.

Dacă într-adevăr dăscălaşul acesta anunţa începutul unei alte lumi, şi dacă lumea cealaltă, a lui, era într-adevăr un sfîrşit?

Proprietarul se scutură străbătut de un fior. Îi era cald adineauri, prea cald. Acuma simţea un frig: prea frig!

Îşi îmbumbă nasturii hainei şi intră în casă. În vremea aceasta învăţătorul grăbea spre părintele Ştefan.

Au luat înţelegere, iar sfinţirea s-a isprăvit repede, într-o dimineaţă, numai în prezenţa copiilor. Nicolae Apostol a rostit cîteva cuvinte scurte şi cumpănite.

De vreo două ori se surprinse ducînd mîna la gură în timpul vorbirii! O făcea maşinal, ca să-şi acopere tusea, dregîndu-şi glasul răguşit după o uşoară răceală. Însă mereu i se părea că vrea să-şi smulgă o botniţă: „Da, da! Am o botniţă acum! Mă mir că n-o văd copiii şi părintele Ştefan; mă mir că nu-i simt sub degete curelele şi sita de sîrmă! E nevăzută, şi cu atît mai grozavă. N-o poţi smulge cu mîna, s-o calci în picioare!” Iar stăpînit de această senzaţie, Nicolae Apostol a asuprit toată dimineaţa elevii, năbădăios, fără nici o pricină, numai fiindcă altfel ar fi voit să se petreacă toate şi numai fiindcă altfel s-au petrecut.

După-amiază, întărîtarea poate nedreaptă şi desigur exagerată s-a potolit.

Clasele erau încăpătoare, luminoase, miroseau plăcut a var proaspăt şi a scîndură geluită, a brad şi răşină. În bănci, elevii lui aveau altă faţă. În neastîmpărul din ochi le scînteia şi puţină mîndrie: satisfacţia copiilor de oriunde şi din orice vreme cînd participă la ceva nou şi pregătit înadins pentru dînşii.

Pînă acum şcoala nu se deosebise de bojdeucile lor întunecoase,

calice şi dospind duhoare de lut, de ţoale umede, de fum şi cojoace.
Veneau dintr-un bordei şi intrau în altul, încă mai neîncăpător şi mai dărăpănat.

Întîia oară şcoala li se arăta altceva, cu acelaşi pres-tigiu al bisericii, unde se cuvine să micşorezi glasul şi să te porţi altfel decît pe medean şi în bătătura cîrciumii, la joc. Instinctiv s-au pătruns de această datorie. Se ţineau mai drept de spinare, nu se mai împingeau cu cotul, nu se mai călcau pe picioare.
Privindu-i, Nicolae Apostol se împăcă voios cu sine, uită frămîntările lăuntrice şi botniţa nevăzută, îşi spuse că într-adevăr pentru un început era destul de frumoasă izbîndă faţă de vrăjmăşiile pe care le-a biruit. Netezi drăgăstos, cu mîna, tăblia luciu vopsită a catedrei.
Viaţa nu era aşa de urîtă, nici misiunea lui atît de spinoasă!
După luni îndelungi de îndoială şi de chinuire, în mijlocul neînţelegerii tuturor şi împotriva acestei neînţelegeri, se iveau şi zile blînde, răscumpărînd amarul. Începu să explice lecţia de istorie ultimelor două clase, în vreme ce în cealaltă încăpere, mai largă, şcolarii din clasele începătoare dezlegau probleme pe plăcile scrijelate şi se chinuiau să reproducă aproximativ pe caiete harta ţinutului, schiţată de el pe tablă, cu despărţiturile plăşilor, coline, sate şi rîuri. Lecţia de istorie, ajustată de circumstanţă peste litera programului, pentru a se potrivi la două clase, pomenea despre viaţa romînilor din ţinuturile de sub jug străin. Nicolae Apostol zugrăvi viaţa oamenilor de acelaşi port şi cu acelaşi grai prigo-niţi ca să-şi lepede portul şi graiul. Treptat, cuvintele se avîntară mai calde decît într-o simplă lecţie. S-a pomenit amintind şi despre viaţa tot atît de vitregă a celor robiţi în propria lor ţară. Despre nedreptăţile şi urgiile stăpînirii şi ale stăpînitorilor. Îl furase subiectul — păcat neiertat pentru un pedagog — şi cu toate acestea nu-şi putea înăbuşi mulţumirea că răscoleşte în micile cugete ale copiilor o conştiinţă încă pînă acum toropită.
Nu se clintea nimeni în bănci: toţi îi sorbeau vorba pe rînd scăzută să povestească viaţa urgisită a noroadelor, ridicată în tremur puţin cam retoric pentru a zugrăvi clocotul de revoltă cu care au pornit să-şi facă dreptate moţii lui Horia, Cloşca şi Crişan, moţii lui Avram Iancu la 1848, Tudor Vladimirescu în 1821, Bălcescu şi tovarăşii săi în 1848, ţăranii în 1907…
Era într-adevăr o minune că odraslele plugarilor din Ponoare, comună urgisită de Dumnezeu şi de stăpînire, puteau să înţeleagă şi să simtă deodată toate acestea.
Viaţa lor nu se deosebea de viaţa ticăloasă a vitelor.
Pentru dînşii nu se afla nici dreptate, nici nădejde. Neam de neamul lor fusese osîndit să-şi bătătorească palmele de coada sapei şi de coarnele plugului. Aşa trăiseră străbunicii lor, bunicii lor, părinţii lor,

aşa se va încheia şi viaţa lor.

N-aveau de aştepta de la nimeni nici o îndurare, cum n-au avut ce aştepta nici părinţii lor şi nu vor avea de unde aştepta nici copiii lor. Ciclul se mistuia şi se închidea aci, pe această porţiune de pămînt unde puţine stări şi orînduieli se vor fi schimbat de pe vremea tracilor.

Comuna Ponoare, abia însemnată cu un punct negru pe harta ţării, era astfel un mormînt al adevăratei vieţi omeneşti, astupat cu o grea lespede pînă la a doua înviere. Şi, totuşi, iată că în aceşti pui de om, vitregiţi să nu se împărtăşească dintr-o deplină viaţă omenească, exista o coardă ascunsă să tremure la jalea atîtor vieţi, tot aşa de robite ca a lor şi tot aşa de fără nici o nădejde.

Era o minune că se putea întîmpla aceasta, şi altă minune era că un singur om putea răscoli zăcămintele ascunse unor copii din satul unde părinţii lor n-au cu-tezat măcar un gest de deznădejde în 1907...

Nicolae Apostol cîntări ce grea răspundere îl apasă, îşi făcu socoteală ce putere, care poate deveni după a sa îndrumare bună sau rea, îi sta în mînă. Simţul şi cugetul acestor copii i se ofereau ca o pastă moale. Cînd se vor închega, vor păstra urmele degetelor, care tot atît de bine pot fi degete de precursor sau de criminal.

Răspunderea i se arătă mult mai înfricoşată şi dulce de cum ar fi văzut-o bunăoară domnul revizor prin ai săi ochelari şi prin una din ale sale teorii.

Cînd sfîrşi, copiii rămaseră o clipă cu respiraţiile suspendate, aşteptînd parcă o concluzie.

Nicolae Apostol ghici întrebarea din ochii puilor de om:

„Şi n-are să-i sloboadă pe robi nimeni, niciodată?”

Cunoştea şi concluzia, pe care însă n-o putea rosti:

„Ca să te încumeţi a merge să slobozi pe alţii, e nevoie mai întîi să te scuturi de cătuşele tale pe tine. Să găseşti pentru tine şi pentru ai tăi dreptate şi libertate...”

Cu mîna părea că îşi pipăie botniţa, că vrea s-o smulgă.

Botniţa era însă adînc încrustată în carne, îi încleşta fălcile.

Învăţătorul trecu deodată încruntat în cealaltă încăpere cu uşa deschisă, să cerceteze problemele de aritmetică şi hărţile elevilor din clasele începătoare.

Încercările trimise de soartă nu s-au oprit aci. Poate înadins se îngrămădeau să-l pună în cumpănă cu el însuşi, să-l călească, după cum criţă se făureşte din fierul moale scos din jăratic şi sfîrîit în apă, pînă ce zbîrnîie şi nu se mai încovoaie.

Au venit încercările treptat şi viclean, cum se preling umbrele nopţii.

Mai întîi, într-o bună dimineaţă, Nicolae Apostol s-a pomenit că straiele s-au destrămat în coate şi în ge-nunchi.

Le-a ţesut băbeşte cu aţă, cum îl învăţase sărăcia încă din internat. Ţesătura s-a destrămat pe de lături.

La alt rînd de straie bugetul nu-i îngăduia deocamdată să rîvnească. O parte însemnată din leafă mergea la bancă, să plătească datoriile pentru şurile şi acareturile gospodăriei, care nu-i foloseau la nimic.

Şura goală, grajdul gol, hambaraşul gol.

Descoperi că s-a îndatorat prea pripit şi mai descoperi că plătind aceste acareturi netrebuincioase s-a lipsit da alte cheltuieli mai grabnice. Încăperile erau mari, dar tot atît de goale. N-avea un ţol pe jos, o scoarţă pe perete, un dulap şi o masă mai acătării.

Parcă se afla în treacăt, fără gînd de îndelungă şedere.

Plătea laptele, lemnele de foc, mălaiul şi sacul de cartofi. Îşi făcea singur fiertura. Toate neîndemînatic şi cu părăduială, cum se întîmplă într-o gospodărie de burlac.

Cercetîndu-şi carnetul cu socoteli, acele însemnări dovediră neted că mai puţin costisitoare fusese viaţa de la jupîn Aizic; mai măsurată şi mai fără surprize. Ştia că are de plătit atîta pe lună, nu se ivea nici un adaos; ar fi pus şi ceva la o parte dacă într-acea vreme nu aco-perea din punga lui lipsurile şcoalei.

Domnul Aizic Gold, ca şi cum ar fi simţit de la dis-tanţă tulburarea şi necazurile fostului chiriaş, se înfăţişă răsucindu-şi sfîrcul bărbiţei şi scotocind cu ochii ungherele odăilor deşarte.

— Mai vin să văd cum o duci, domnule învăţător! Eu nu sînt ca dumneata, să-mi scutur papucii şi să nu mai dau pe unde am trecut...

— Îmi pare rău, domnule Aizic. Nici eu nu sînt ingrat. Nu uit că m-ai găzduit cu cinste şi cu dragă inimă.

— Să dea Cel-de-sus să fie şi aşa! rosti jupîn Aizic cu oarecare scepticism. Eu te înţeleg pe dumneata. Ai trecut hopul cel greu. Cu conu Lascarache ai ajuns la înţelegere. Dacă te-a luat dumnealui sub aripă, ce nevoie mai ai de-un păcătos ca Aizic Gold?

— Mai întîi să ne lămurim, domnule Aizic!... Nu m-a luat domnul

Sofian sub nici o aripă. A înţeles că nu se cuvine în comuna sa să fie o şcoală mai dărăpănată decît un grajd...

Jupîn Aizic continuă, clipind cu subînţelesuri:

— ...şi că nu se cuvine ca învăţătorul din comuna domniei-sale să trăiască mai rău ca un vizitiu de la curte. Eu ţi-am spus că boierul Lascarache e o persoană de inimă, numai să ştii cum să-l iei! Îmi pare bine că ai ajuns şi dumneata la vorba mea...

Nicolae Apostol îşi dădu seama cît de zadarnică ar fi încercarea să-l scoată pe jupîn Aizic din aceste convingeri. Iar jupîn Aizic îi arătă o mirare sinceră:

— Nu ştiu, mă rog, de ce stai dumneata adică în aşa o casă mare şi goală? Aici trebuie mobilă de tîrg, cum se cuvine la un domn învăţător, nu ca la nişte ţărani ca vai de capul lor...

— Tot ce se poate, domnule Aizic. Numai că deocamdată nu-mi pot permite luxul acesta. Am datorii...

— Şi ce dacă ai datorii? Cine n-are datorii? Ai să trăieşti, ai să le plăteşti şi ai să mai faci altele sănătos... Eu am o idee şi am nişte prieteni buni, negustori cinstiţi, în tîrg. De la dînşii poţi dumneata să cumperi mo-bilă cîtă vrei şi s-o plăteşti cînd vrei. Şi pot să recomand şi un croitor extra, un nepot de-al Suricăi mele...

Involuntar, învăţătorul îşi acoperi genunchiul cu palma.

Aşadar se vedeau ţesăturile pantalonilor? Le zărise şi jupîn Aizic, de vreme ce se oferea să-i dea adresa de croitor.

— Îţi mulţumesc pentru bunăvoinţă, domnule Aizic! Dar n-am nevoie nici de mobilă, nici de croitor. Cînd o fi să am nevoie, am să apelez la recomandaţiile dumitale.

— Cum văd, te-ai supărat! constată domnul Aizic Gold. Regret. Eu n-am vrut să te supăr. Eu am vrut numai să fac un bine şi am uitat că dumneata acuma nu mai ai nevoie de binele meu...

— Aci te înşeli, domnule Aizic. Toată chestia e mult mai simplă. Nu pot şi nu vreau să mă îndatorez...

— Dacă oamenii nu cer bani şi-aşteaptă, ce-ţi pasă dumitale? Ei sînt negustori, şi negustorul ştie că se află muşterii pe care trebuie să-i ademeneşti cu creditul, şi alţii la care nu trebuie să le dai pe datorie nici atîtica, măcar de-ar veni ei la uşă să te roage în genunchi. La o persoană ca dumneata aş acorda eu credit doi şi trei ani, fără să te supăr o singură dată şi fără să cer o chitanţă. Ştiu eu bine că după doi-trei ani ai să vii singur şi ai să-mi spui: „Haide, jupîne! A venit şi rîndul tău să ne răfuim!” Şi atuncea nici n-ai să vrei să primeşti rest. N-are să-ţi pese de restul meu, fiindcă atuncea, ca şi grădinarii lui conu Lascăr, după ce-au altoit şi au aşteptat, încep să culeagă şi tot culeg, culeg mereu...

Jupîn Aizic făcu o pauză.

Cu brazda adîncită între sprîncene, învăţătorul căută să lămurească

tîlcul ascuns al parabolei cu grădinarii lui conu Lascăr, cu altoii şi roadele culese după doi-trei ani. Domnul Aizic Gold crezu că a surprins o şovăială în încăpăţînarea fostului chiriaş.

Se ridică de pe scaun, se apropie şi vorbi mai încet, deşi nu-i putea auzi nimeni:

— Poate dumneata nu vrei să rămîi dator la nişte negustori pe care nu-i cunoşti? Nu face nimica. Este leac şi pentru asta. Mă înţeleg eu cu negustorii şi iau datoria asupra mea. Nu garant. Datoria întreagă la mine: pe dînşii nici nu-i ştii, nici nu i-ai văzut. Te socoteşti cu mine cînd crezi şi cînd ai să poţi. Eu n-am să te supăr şi n-am să spun la nimeni că domnul învăţător are da-torie la mine. N-am nici un interes!

Nicolae Apostol alungă ispita care luase chipul şi asemănarea lui jupîn Aizic.

Cîrciumarul plecă răsucindu-şi meditativ sfîrcul bărbiţei şi tot gînditor rămase şi învăţătorul în casa mare şi goală.

Ce-l mîna pe hangiu să-l caute cu asemenea oferte? Îl aducea vreun calcul ascuns? Sau poate socotea şi el, ca şi ceilalţi, că, „luat sub aripa” domnului Lascăr So-fian, dăscălaşul era de acum sortit să ajungă departe?

În asemenea împrejurări, orice serviciu însemna un plasament sigur pentru viitor.

Deocamdată, Nicolae Apostol îşi întări cu aţă neagră ţesătura din genunchii pantalonilor şi îşi acoperi în fiecare dimineaţă cu vax „Albina” crăpăturile încălţărilor.

După cîteva zile, un argat, trimis de cucoana Catinca Ştirbulescu, îl pofti la curte.

Cum invitaţia nu era însoţită de nici o lămurire, Nicolae Apostol trecu printr-un ceas neplăcut de îndoieli şi prepusuri, care de care mai absurde.

Îşi pregăti şi un răspuns pentru cazul cînd abia acum proprietăreasa Ponoarelor va fi aflat despre zvonurile de astă-iarnă şi îl cheamă să-i ceară vreo explicaţie.

Se gîndi şi la cine ştie ce uneltire a logofătului scos din casă; nu era exclusă nici vreo lucrătură politicească a domnului Spirică Necşulescu, avocatul, procuristul şi consilierul moşieresei, acum, cînd învăţătorul trecea drept un om intrat definitiv în slujba domnului Lascăr Sofian.

Împresurat de-o atmosferă suspicioasă, pentru el mai greu de suportat decît ostilitatea surdă de acum cîteva luni, Nicolae Apostol îşi schimbase bolnăvicios firea. Bănuitor, vedea pretutindeni o conjuraţie a împrejură-rilor ca să-i arate că nu mai are drept să păşească cu fruntea sus, că nu mai are mîinile libere şi că o botniţă îi astupă glasul.

Urcă aşadar dealul pînă la conac fără nici o tragere de inimă. Se încrucişă în drum cu logofătul izgonit din casă. „Semn rău!” îşi spuse.

Nu! Era semn bun.

Logofătul, cu harapnicul spînzurat de braţ, în loc să treacă pe lîngă dînsul abia mormăindu-i un duşmănos ,,'nă ziua", ca pînă acum, îl opri, mtîmpinîndu-l cu deschise semne de prietenie:

— Facem pace, domle învăţător?

— În război n-am fost niciodată! ocoli răspunsul Nicolae Apostol.

— Dumneata nu, că nici n-aveai de ce să fii! Dar eu? Oameni sîntem... Acuma se cheamă că s-o isprăvit. Tot răul se-ntoarce în bine. M-am ţinut grapă de cucoană şi cred că m-am pricopsit cu un loc mai grozav de casă. Colea pe coastă, cu opt prăjini de livadă şi acareturi, să-ţi arăt eu dumitale ce e aceea o gospodărie în lege!

— Arată, bade Pintilie! Aceasta nu poate decît să mă bucure, pe mine şi pe ceilalţi din sat...

Logofătul făcu din mînă un semn de scîrbă pentru „ceilalţi" din sat...

Nicolae Apostol a străbătut jumătatea drumului mai înviorat şi mai sprinten. O povară i se ridicase de pe inimă.

Intră pe poartă şi îndată înţelese că a păşit în altă gospodărie, după altă orînduială, deosebită de aceea a Sofienilor.

Fără îndoială, totul fusese şi aci croit pe-o largă mă-sură de către vechii stăpîni.

Dar stăpîna cea nouă nu ţinea la frumuseţi zadarnice, pentru ochi.

Grajdurile îşi descojiseră tencuiala şi arătau cărămida cu tot atîtea răni sîngerate; şindrila putredă a şurilor era cîrpită cu acoperămînt nou de stuf şi de paie; locuinţele argaţilor şi bucătăriile ieşeau la întîmplare din aliniere, cu pereţi coşcoviţi şi lipiţi cu lut; pe acoperişul de tablă al clădirii principale se putea citi cum au fost înlocuite parcelele ruginite an cu an, pe măsură ce lăsau apa să treacă: aci o insulă mai veche, dincolo una mai proaspătă, dincoace un petec nou de tot, cu tinicheaua sclipind strident în soare. Nici o alee, nici un rond de flori, nici un gărduţ de arbuşti retezaţi. Numai urmele lor, ştirbite şi bătătorite de picioare. Un nuc pe jumătate uscat, sub care ciuguleau cloştile cu pui; coveţi cu apă murdară, hîrburi de tigăi scoase din uz la bucătărie, dar folosind încă pentru mălaiul muiat al păsărilor; porci scurmînd cu rîtul în movile de gunoi, raţele bălăcindu-se în băltoace lutoase.

Cucoana Catinca Ştirbuleasca nu sacrifica utilul frumosului, nici nu părea convertită la arta de a îmbina utilul cu frumosul, aşa cum stătea pilduire pentru trei ţinuturi gospodăria Sofienilor.

Ridicată din neam de vechili şi de arendaşi, poate încă o poruncă atavică o împiedica să creadă în stăpînirea de veci a pămîntului. Se simţea în drepturi trecătoare şi în consecinţă urma învăţătura din părinţi, arendăşească: să stoarcă tot ce poate da pămîntul pînă la sleire, fără investiţii costisitoare şi nerentabile.

Aci pe învăţător nu-l întîmpină un cîine de rasă, cu zgardă nichelată

şi cu profil decorativ.

Îi năvăli înainte o scroafă cu purcei, grohăind şi poate cerîndu-şi tainul în întîrziere. Îl asaltă dintr-o coastă un cîrd de gîşte, cu un gînsac astmatic repezindu-se cu aripile deschise. Nicolae Apostol înaintă vai-nevoie, împiedicîndu-se în godaci, împingîndu-i cu piciorul, apărîndu-se de gînsac, stîrnind o larmă cumplită de guiţări şi de gîgîituri.

Cînd larma se potoli, liniştea păru ireală. Iar în liniştea aceasta, tot atît de ireal pătrunse cîntecul unui clavir.

Atunci învăţătorul îşi aminti că doamna Ecaterina Ştirbulescu are o fată, domnişoară cu studii la pension, şi că fata a cîntat la clavir, în oraş, la o reprezentaţie de binefacere.

Îşi inspectă ţesăturile grosolane din genunchii pantalonilor, crăpăturile ghetelor rudimentar tencuite cu vax „Albina"; o clipă, numai una, regretă că a respins oferta lui jupîn Aizic şi că n-a profitat de creditul deschis la croitorul extra de la tîrg, nepotul madamei Surica.

Şi tot o clipă, numai una, îşi dădu seama că e început de mai, că e tînăr şi atît de singur într-un sat uitat de Dumnezeu la marginea lumii, ca satul Ponoare.

Cîntecul continua, în languroase mlădieri de suspine, în cascadări întrerupte, în grave accente care contrastau din cale afară cu gălăgia purceilor şi a gîştelor de adineauri.

Nicolae Apostol încetini lînced paşii sub fereastră, s-asculte cu o încîntare de vag înţelegător al muzicii.

Tresări.

În spatele lui izbucnise un fel de urlet, imitînd foarte izbutit urletul cîinilor cînd îi înnebuneşte luna sau cîntecul pianului.

— Auuu-uuu! Au-uuuu!

Nu era cîine.

Era numai Tică, feciorul coanei Catinca, zbînţuitul care umpluse satul cu isprăvile lui de pomină.

Se crăcănase la spatele lui Nicolae Apostol, făcuse palma pîlnie la gură şi, cu ochii închişi, urla, urla, urla...

Cînd clavirul din casă încetă, îşi curmă şi el urletul.

Lămuri, făcînd complice cu ochiul:

— Ţi-a plăcut? Aista-i concertul nostru... Cum începe dînsa, o tai! O tai, pînă ce vine să cadă la tocmeală cu bădia. Azi n-am căzut la împăcare. Se ţine tare. Foarte bine! Mă ţin tare şi eu. La sfîrşit, tot Ticuţă-i în cîştig... Nu vrei să-mi ţii isonu? Dacă începe iar, începem şi noi. Pe urmă împărţim...

Aşa a fost intrarea lui Nicolae Apostol în casa cu-coanei Catinca Ştirbulescu, şi aşa a făcut cunoştinţă cu viitorul său elev.

Stăpîna Ponoarelor nu-l chemase să-i ceară vreo socoteală pentru

zvonurile de astă-iarnă. Poate nici nu-i ajunseseră la ureche, poate nici nu le dăduse vreo aten-ţie, aşa cum se alarmase în deşert învăţătorul.

Povestea era mai simplă.

Se apropiau examenele; faimosul Tică avea nevoie de un preparator. Cucoana Catinca aflase din toate sursele demne de încredere că învăţătoraşul din Ponoare e fără pereche în meşteşugul de a scoate apă din piatră seacă.

Îi preda ca atare odrasla, să scoată pînă în vară un absolvent de patru clase primare. Anul trecut învăţase la oraş. Anul acesta n-a mai vrut să-l lase la gazdă, şi nici nu se afla o gazdă să-l poată ţine în frîu. L-a adus acasă, a încercat să-l prepare Matilda, dar Matildei i-a scos sufletul, ca un împieliţat ce este...

De la început, după chipul cum a pronunţat epitetul „împieliţat”, Nicolae Apostol a înţeles că pentru cucoana Catinca odrasla care avea să-i moştenească numele era o mare slăbiciune.

— Ţi-o spun dinainte. De deştept, e deştept de sca-pără! Dară tot pe atîta-i de rău şi de nebun. Asta-i meseria dumitale, să scoţi răutatea şi nebunia din el, ca să rămînă numai ce-i soi bun... Ce facem?

Coana Catinca Ştirbuleasca aştepta hotărîrea cu amîndouă palmele pe genunchi, lăţită pe-un jilţ scund şi privind la învăţător cu mare încordare.

Era scurtă şi lată; o clădire de rotunjimi: cap rotund, guşă rotundă, piepţi rotunzi, şolduri rotunde, pulpe — sub fuste — rotunde. Rotundă, sprîncenată şi mustăcioasă. Răguşită şi de-o familiaritate de ţaţă.

— Ce facem? stărui.

— Nu pot spune nimic pe nevăzute!... rosti cu rezervă Nicolae Apostol. Îmi trebuie măcar o zi, ca să văd copilul, să-mi dau seama ce-a învăţat şi ce ştie... Numai după aceea mi-aş lua răspunderea.

Coana Catinca începu să rîdă gros, plescăindu-şi genunchii cu palmele.

— Ce-a învăţat şi ce ştie? Ce-ţi trebuie să mai afli asta? Ţi-o spun eu. De ştiut, ştie prea multe pentru vîrsta lui, de mă crucesc cîte mai aud că-i ies din gură. Dară de învăţat, dacă învăţa el fără ca cineva să-l muştruluiască, nu mai aveam nevoie de dumneata şi nu te mai chemam să-l pui la manej.

— Tocmai! Mă tem să nu fie prea tîrziu. Pînă la examen abia mai este o lună şi cîteva zile...

Coana Catinca nu împărtăşi acest scepticism.

— Şi ce-i cu asta? Dumnezeu n-a făcut lumea cu tot ce se vede în şase zile? Şi nu i-a mai rămas încă ziua a şaptea să se odihnească? N-ai să ai nici dumneata duminică, n-are să aibă nici el... Trebuie să ştii că eu de felul meu sînt strînsă la pungă. Nu fac zbranca-n parale! Dar pentru aşa ceva nu stau la tocmeală. Plătesc bani buni; ne mai putem

înţelege şi pentru ceva pe deasupra. Să-ţi bag o vită în cireada mea. Să-ti dau o falce, două de fîneaţă. Spune un pret şi să vedem dacă este ori nu ceva de rupt din preţul dumitale.

Stingherit, Nicolae Apostol rosti un preţ. Iar acel preţ nu-l socotise după ceasurile de muncă şi bătaia de cap. Îl rotunjise după costul aproximativ al unui rînd de haine şi al unei perechi de ghete.

Coana Catinca îşi săltă pepenii sînilor într-un rîs grozav de vesel!

— Ei, bată-te să te bată! Acuma înţeleg eu de ce tot aud de la unii şi de la alţii că nu eşti ca toată lumea... La atîta îţi preţuieşti dumneata munca şi învăţătura? Atunci prost o mai preţuieşti şi păcat de dînsa!... Eu mi-am probăluit că ai să ceri măcar de trei ori pe atîta şi mă gîndeam să rup aşa, ceva, numai ca să nu crezi că mă poate prosti oricine cu una, cu două... Nu vreau să te fur, măcar că mi-a scos mie lumea că nu-s dreaptă la cîntar şi la măsurătoare... Pe dumneata am să te fac scăpat de la măsurătorile şi de la cîntarul meu. Nu-ţi dau cît ceri. Îţi dau cît am crezut eu c-ai să ceri...

Nicolae Apostol se simţi încă mai stînjenit.

Nu ştia ce mutră să facă. Toate se petreceau împotriva judecăţilor fireşti. Împotriva plănuirilor şi închipuirilor sale.

Un om ca Lascăr Sofian, duşman al şcoalei, îi făcea şcoală. Un negustor ca Aizic Gold îl ruga să-i acorde onoarea de a-l accepta garant la datorii. O femeie cu reputaţia de hapsînie a cucoanei Catinca Ştirbulescu îi oferea de trei ori cît a cerut pentru o muncă. Şi el se mai plîngea că toate-i stau împotrivă.

O clipă avu chiar o suspectă imagine a realităţii de pînă acum.

Poate pînă în prezent numai din pricina lui, a firii sale inutil îndîrjite şi bănuitoare, întorcea tot ce-i întor-cea viaţa cu dărnicie în prilejuri de necaz şi amărăciune. Poate el complica viaţa, iar viaţa era simplă. Poate pînă acum a suferit numai exagerările închipuirii, aşa cum pătimesc unii cai de nălucă.

— Ne-am înţeles? întrebă coana Catinca. Bate palma! N-are să-ţi pară rău. Află de la mine că e bine pentru un învăţător să-şi mai aducă aminte că mai sînt şi proprietari pe moşii. Folosesc şi ei la ceva... Cînd e ca boier Lascăr, învăţat să lucreze turceşte, mai scoate un om din casă ca să-şi pună omul său în loc. Cînd e ca mine, o ia mai domol, dar se poate întîmpla să meargă mai departe...

Învăţătorul nu mai încercă să pătrundă înţelesul acestei enigmatice făgăduieli.

În acea clipă tot cugetul îi era stăpînit de frenetice socoteli: atît pentru ghete şi haine; cu atît are să-şi înjghebeze şi cîteva rînduri de schimburi; cu atît poate cumpăra şi o scoarţă pentru o odaie...

Coana Catinca se prefăcu a-şi aminti un amănunt scăpat din vedere:

— Uitasem ceva. Toată înţelegerea noastră rămîne bună, aşa cum am hotărît... Dar plata, pe văzute. A trecut băiatul clasa? Ai încasat şi

dumneata banii. Nu? Ferească Dumnezeu, dar spun şi asta. Atunci nici dumneata n-ai pentru ce să-mi ceri ceva, nici eu n-am pentru ce da... Treabă cinstită. Văzut şi făcut!

Socotelile lui Nicolae Apostol se năruiră brusc. Nu fiindcă avea atît de puţină încredere în el şi în odrasla coanei Catinca Ştirbulescu; ci fiindcă acum i se părea cu neputinţă să mai aştepte cu asemenea haine şi cu asemenea încălţări pînă în a doua jumătate a lui iunie...

Poate coana Catinca îi citise această dezamăgire şi nerăbdare în ochi; poate condiţia fusese numai o încercare glumeaţă ca să necăjească un om pe care îl ve-dea atît de naiv şi nepregătit în chestii băneşti. Se prea poate tot aşa de bine să-şi fi luat seama de celălalt obicei, tot atît de prudent, de a lega orice afacere cu o arvună.

Nicolae Apostol nu mai găsi de cuviinţă să cerceteze atît de adînc cauzele; răsuflă doar uşurat cînd coana Catinca scoase cheile de la cingătoare şi se îndreptă spre saltar, spunînd:

— Hai, mai bine să treacă de la mine! Eşti tînăr, şi tinereţea are nevoie de parale... Poate ai vreo drăguţă care aşteaptă să-i cumperi mărgele şi falbarale! Nu vreau să mă blesteme pe mine. Primeşti jumătate acuma; jumătate după examen...

Învăţătorul mototoli hîrtiile şi le băgă în buzunar cu un simţămînt de umilinţă.

Coana Catinca îi atrase atenţia:

— Nu le boţi aşa, tinereţe! Sînt bani munciţi cu sudoare, şi cu sudoare ai să-i plăteşti şi dumneata. Acuma să-l chem şi pe jupînul Tică şi să-ţi prezint pe fie-mea. Strigă, detunat, ca la arie: Matildăăă! Maatildaaa!

Capitolul XVI

„Atunci s-a arătat şi demonul cel
mai viclean al pierzării...”

La o întrebare nu izbutea să găsească răspuns Nicolae Apostol: „Prin ce minune, din mădularul grosolan al Catincăi Ştirbuleasca a putut să salte o mlădiţă atît de subţire şi diafană ca nepămînteasca sa copilă?”

Răspunsul îl căutase şi în albumul familiei, din salon.

Răposatul soţ al coanei Catinca, Matache Ştirbulescu, vechil pripăşit de aiurea, ca să devină arendaş şi mai apoi proprietar, fusese tot aşa de noduros la trup şi păros la faţă ca dînsa. Nu putea fi vorba nici despre vreo moştenire mai depărtată, cum se pretinde că asemănările sar cîteodată într-un neam peste două-trei generaţii. Părinţii coanei Catinca o zidiseră după tiparul lor. Arătau în fotografiile vechi, şterse şi ieftine, de acum treizeci de ani, aidoma cu proprietara Ponoarelor de astăzi. Legea se împlinise fără abatere şi pentru odrasla sa zurbagie şi rîzgîiată, „împieliţatul de Tică”. Zburlit şi pătrat la cap, lung în mîini şi scurt în picioare, cînd cobora din copacii livezii parcă scobora tot atunci şi din maimuţă. Fără deşteptăciunea într-adevăr ascuţită şi drăcească, sclipindu-i cîteodată în ochi şi atunci transformîndu-i tot chipul, s-ar fi spus că s-a născut înadins pentru ca nu cumva să se stingă de pe lume urîţenia omenească.

Iar în mijlocul lor şi străină de dînşii, deopotrivă de străină prin fire şi prin înfăţişare, această făptură aeriană: Matilda!

Nicolae Apostol îi şopti numele o dată, de două, de zece ori. Îi părea dulce cum nu există un nume de femeie în viaţa de aievea; un nume ca pentru un roman sau o dramă romantică, unde de-a curmezişul dragostei se înalţă un zid de nerăzbit, un blestem, fatalitatea.

Aci ajunsese!

În două săptămîni aci ajunsese.

Se lepădase de ***Didactica Magna*** şi ***Metodologia*** lui Plotin, de ***Leonard şi Gertruda***, Paulsen, Foerster, Lubock şi Spencer.

Peste cărţile vechi, citite şi răscitite, subliniate şi adnotate, se aşternea praful.

Nu le mai atingea decît Mariţa Bot, cînd venea pe furiş să deretice şi să dea prin unghere cu cîrpa. Nicolae Apostol îşi petrecea orele de şcoală pe jumătate absent, se pomenea că l-au furat gîndurile, se scutura şi revenea anevoie şi nu deplin la realitate. Alerga după aceea să-şi sfîrşească ziua şi să-şi scoată sufletul cu împieliţatul de Tică.

Roşea şi se fîstîcea de-a mai mare jalea şi rîsul cînd îi apărea înainte Matilda. Dădea atunci răspunsuri pidosnice. Suferea atunci fiindcă i s-a părut că în surîsul ei a fost un subînţeles batjocoritor şi că a apăsat

pe anumite cuvinte într-un anumit fel.

Lumină şi întuneric i se făcea acum nu după mersul soarelui, ci după o privire ridicată sau furişată în lături pe sub genele lungi.

Iar noaptea, singur, acasă, devora cu nemiluita romane şi drame romantice, unde i se părea că regăseşte toată povestea lui.

Librarul din oraş îi deschisese cont, şi îi trimitea unul după altul pachetele cu cărţi. El trăia în afară de viaţă, între ameţitoarea şi dulcea chinuire a acestei îndrăgostiri fără nădejde şi între plăsmuirile fantasmagorice ale cărţilor.

Cel puţin acolo, autorii, stăpîni pe destinul eroilor şi pe mersul evenimentelor, răsturnau în ultimul moment un ultim obstacol şi lăsau îndrăgostiţii să-şi cadă în braţe. Sau îi împingea pe amîndoi să se rostogolească într-o prăpastie; să moară în mijlocul valurilor; să-şi ducă taina în mormînt.

El trăia şi era osîndit să trăiască într-o viaţă unde asemenea deznodăminte nu există.

Trăia într-un sat ca Ponoarele, între oameni ca Ioniţă Ţăpu şi jupîn Aizic, moş Lecachi Colţun zis Zamă-Lungă şi notarul Ilie Bosînceanu, între ţărani desculţi şi rufoşi şi între copiii lor, mai desculţi şi mai rufoşi.

Misiunea lui era să le bage în cap tabla lui Pitagora şi regulile sintaxei romîne, conjugarea verbelor auxiliare şi numele celor 32 judeţe, cu capitalele lor; unde mai rămînea loc şi timp să-şi tămăduie arşiţa care-i mistuia sufletul? Nicolae Apostol îşi blestemă soarta şi misiunea. Ce însemna un biet învăţătoraş în ochii unei făpturi atît de nepămîntene ca Matilda?

N-a crezut niciodată că se poate isca din senin o asemenea urgie, dureroasă şi dulce, să bîntuie un suflet.

Mereu îi venea în minte şi pe buze împerecherea aceasta: „Dureroasă şi dulce”...

Cu două săptămîni în urmă, cînd urca întîia oară drumul spre curte, se temuse să nu-l aştepte o nouă pri-mejdie şi cine ştie ce ameninţări. S-a gîndit la oricare, la oricît de absurde ameninţări, în afară de singura care îl aştepta într-adevăr. Ce ascunse şi ce crud şăgalnice sînt tainele viitorului! Unde sînt presimţirile care te apără şi te întorc din drum?

L-a întîmpinat atunci în curtea Catincăi Ştirbulescu o priveliştе urîtă, o scroafă cu purcei şi un cîrd de gîşte cu gînsacul sîsîind să-i apuce în cioc pulpana putredă a hainei. Şi l-a întîmpinat un cîntec neobişnuit de clavir; un cîntec „dureros şi dulce”. Nici o clipă n-a bănuit ce-l pîndea mai departe, dincolo de ceasul acela şi de pereţii urîţi ai casei.

A slăbit şi s-a scofîlcit. A început să se jigărească. Aproape că nici nu mai mănîncă. Toate i se opresc în gît.

Iubirea „dureros de dulce” îl chinuia mai teribil decît foamea şi

setea.

Nicolae Apostol s-a ridicat de pe scaun, a împins de sub ochii buimaci cartea cu o poveste absurdă de dragoste, se uită la ceas şi îi pare că minutarul abia se clinteşte.

Abia opt! Şi el tocmai la nouă trebuie să fie la curte, sus, unde-l aşteaptă o zi întreagă, tot „dureroasă şi dulce”.

E duminică.

Pentru învăţătorul şcoalei — zi liberă.

A orînduit elevii să meargă la biserică sub supravegherea lui Ţăpu Vasile. Din această parte n-are nici o grijă. Ştie că şcolarii lui n-au să-i pricinuiască supărare acum, la sfîrşit de an, şi îl ştie pe Ţăpu Vasile vrednic de răspunderea să-l înlocuiască. Treptat se lasă furat de aceste amăgiri. Dezertează de la datorie şi nu-şi dă seama că o face: nu numeşte aceasta o dezertare. Are şi el drept la viaţă! Măcar la înşelarea „dureroasă şi dulce” care pentru dînsul înseamnă acum viaţa.

Toată ziua are s-o petreacă sus, cu zănaticul lui elev, amestec de inteligenţă şi de opacitate, de lene şi de surprinzătoare aviditate de a cunoaşte, de cruzime şi de bunătate, de mîndrie şi de umilinţă, de lăcomie şi de generozitate, cum încă n-a văzut adunate atîtea porniri contrarii într-un pui de om. De soarta examenului nu se teme. A izbutit să aleagă o parte din sămînţa cea bună de neghină. Are senzaţia că a început să dreseze o sălbăticiune. Altădată l-ar pasiona cu deosebire prilejul acesta rar pentru un dascăl. L-ar socoti ***un caz***.

Acum nerăbdarea cu care priveşte la ceas e din altă pricină. Va rămîne toată ziua sus. E invitat la masă. Întîia oară se vor afla o zi întreagă sub acelaşi acoperiş: Matilda şi el, el şi Matilda.

Pe coperta cărţii desenează o monogramă. Un ***N*** şi un ***M***: Nicolae şi Matilda. Încearcă şi şterge, încearcă şi şterge.

E imposibil de împletit două iniţiale atît de nepotrivite pentru o monogramă. Nu se leagă. Se resping. Poate e un semn ascuns. Un avertisment. Prea tîrziu însă au început să vină avertismentele. Acuma la ce i-ar mai folosi?

Nicolae Apostol şterse apăsat monogramele neizbutite. Se ridică să se privească în oglindă; să-şi potrivească părul şi mustaţa proaspăt tunsă, nodul cravatei şi acul cu perlă falsă.

Oglinda e verzuie şi cu valuri. Lucru ieftin şi prost. Îi trimite îndărăt, în ochi, o imagine nemulţumitoare. Ceva îi lipseşte, şi el ştie foarte bine anume ce îi lipseşte şi îi va lipsi întotdeauna.

Duminica trecută au fost convocaţi la revizorat toţi învăţătorii din judeţ. O conferinţă în vederea sfîrşitului de an şi pentru interpretarea unor circulare ministeriale.

Atunci şi-a văzut toţi camarazii. întîia oară i-a cu-noscut pe toţi: dascălii şi dăscăliţele dintr-un ţinut. Iar din chipul şi din

îmbrăcămintea lor a aflat ce-i lipseşte şi lui. Erau stîngaci şi, cum se aflau înşiraţi pe bănci şi pe scaune, într-o sală de adunare improvizată, păreau elevii unei şcoli de adulţi. Unii erau stînjeniţi, ascunzîndu-şi hainele vechi şi sărace, ca hainele lui. Alţii erau stînjeniţi de hainele nouă, aşa cum sînt acum ale lui. Femeile, la fel. Cu pălării demodate, cu rochii prea strîmte sau prea largi, cu încălţări absurde. (Îşi privi ghetele nouă. Sînt scumpe şi pretenţioase. Nu sînt ca pentru un învăţător: ghete cu postav cenuşiu şi cu nasturi poate să poarte domnul prefect Emil Sava, domnul Spirică Necşulescu, feciorul domnului Lascăr Sofian de la Paris. Dar unui învăţător îi trebuiesc o pereche de încălţări solide şi simple, ca pentru noroaiele şi praful satelor, pentru drumuri lungi pe jos şi pîraie fără punţi.)

Lui, în sala conferinţei, i-a fost parcă ruşine atunci de colegii de breaslă.

S-a simţit deodată străin de dînşii, a uitat că îi leagă aceleaşi pătimiri şi acelaşi destin, că sînt fraţii şi mucenicii unei credinţe. S-a dat la o parte de dînşii cu un fel de vrăjmăşie, fiindcă pe chipul şi îmbrăcămintea lor se citeau stigmatele de pe chipul şi din îmbrăcămintea lui. Se recunoştea şi recunoştea osînda unei bresle.

Acum, lui Nicolae Apostol îi este ruşine şi de încălţările lui pretenţioase, cu postav şi cu nasturi, şi de hainele făcute la croitorul extra de la tîrg, nepotul madamei Surica.

A schimbat straiele, dar i-a rămas portul.

N-a putut o dată cu ele să lepede şi stîngăcia, asprimea mişcărilor şi a feţei, acea ascunsă asemănare care îngăduie atît de uşor să identifici oamenii dintr-o breaslă ca şi cum ar purta cu toţii o insignă corporativă. Mulţi au plecat copii de acasă, în straie ţărăneşti, cînd au intrat în şcoala normală. Ani de zile mai apoi au purtat uniforma. Pe urmă au trecut brusc la veşminte care cer o anumită nuanţă a gesturilor, un anumit chip de a înnoda cravata şi de a purta pălăria. În gulerele lor tari, unele prea strîmte, altele prea largi, unele prea înalte, altele prea joase; cu butonii ieşiţi afară sub nodul cravatei; cu pantalonii de-o culoare şi surtucul de alta; cu lanţul ceasornicului spînzurat la butonieră — nu se deosebeau de înfăţişarea mahalagiilor cînd pleacă duminica împreună cu familia să bea must şi să mănînce mititei la o cîrciumă cu grădină din mahalaua lor.

Nici o clipă Nicolae Apostol n-a simţit atunci tristeţea şi mila acestei constatări. I s-au părut toti numai băţoşi şi numai vulgari, fiindcă toată inima îi era desprinsă de dînşii. Fiindcă se vedea pe el în ei, iar pe el se vedea în ochii Matildei. În gînd şi în vis, îi spunea încă de pe atunci, de duminica trecută, pe nume. Oare are să-i spună tot aşa şi în viaţa cea de aievea?

Dacă ar fi învăţat altă şcoală, dacă în casa proprietarei din Ponoare ar fi intrat cu o licenţă în drept sau în litere la buzunar, în uniformă

de ofiţer sau cu orice altă carte de vizită, minunea ar fi fost cu putinţă. Chipul şi inteligenţa îi dădeau acest drept; nu i-l dădea însă „cariera”, meseria lui fără glorie şi fără zarişte. Un învăţător rămîne ultimul codaş pe ultima treaptă a învăţămîntului — şi atît! Dascăl la plodurile ţăranilor, predestinat să trăiască toată viaţa în mijlocul lor, să adopte apucăturile lor, vorba lor, grijile şi necazurile lor, ceea ce e mai deznădăjduit: bucuriile şi desfătările lor.

N-are drept să rîvnească mai departe şi mai sus.

Un învăţător bătrîn cu haine de şiac — cel puţin acela era la locul său în hainele de şiac — l-a tras la o parte să-i spună că a auzit de la un nepot din şcoala normală despre dînsul şi că mare bucurie îi face să-l cunoască. Era cărunt de-a binelea şi i s-a părut timid.

Curios! Un bătrîn timid faţă de un copilandru tovarăş de breaslă! Şi-a spus numele: Gheorghe Ceapă, învăţător din Suseni, comuna Piscul-Voievodesei. Avea ochi albaştri şi vorba moale. Nepotul, elev prin clasele începătoare ale şcoalei normale unde învăţase Nicolae Apostol, îi istorisise cu însufleţire şi admiraţie despre faima celui mai strălucit element care a ieşit de pe bănci în ultimii zece ani. Învăţătorul din Suseni se minunase cînd a aflat că un asemenea absolvent glorios a căpătat un post de surghiun ca cel de la Ponoare. „Eu l-am ales!” rectificase Nicolae Apostol, de astă dată fără sumeţia de odinioară, cu oarecare melancolie. „Dumneata? Hm!” continuă să se minuneze dascălul bătrîn. Pe urmă, după un timp de tăcere şi de gîndire, se luminase: „Am înţeles; ai ales înadins un loc unde-i mai greu de desţelinat un pămînt în care n-a intrat încă fierul plugului! Înţeleg şi te admir!” Nicolae Apostol era gata să-i întoarcă spatele. N-avea nevoie de admiraţia nimănui. Mai ales acum, cînd orice admiraţie se prefăcea în batjocură.

Bătrînul s-a ţinut însă grapă. Nu l-a slăbit, invitîndu-l să vină o dată şi în satul lui, să vadă ce-a izbutit şi el cu puţine mijloace şi mult mai slabe puteri, să stea mai îndelung de vorbă şi să se cunoască. Îi răsufla în obraz, iar răsuflarea duhnea a tutun şi a ceapă. Aceasta era cartea lui de vizită. Îl chema Ceapă şi mîncase ceapă! Între asemenea oameni se afla osîndit să trăiască. Aceş-tia erau fraţii lui de necaz şi de apostolat! „Văd că n-ai verigă pe deget! observase bătrînul. Eşti burlac şi aşadar liber, stăpîn pe timpul dumitale. Poţi veni cînd vrei... Sau poate să mă urc eu într-o zi în şarabana mea şi să te aduc cu nepusa-n masă! Cunosc drumul. L-am cunoscut şi pe sărmanul Andrei Colibăşeanu; am fost colegi de şcoală, pe urmă el mi-a trecut înainte... O bucată de vreme am fost prieteni, veneam pe la dînsul înainte de a cădea în patima şi ruina care l-a dus în mormînt. N-am uitat drumul şi-mi pare bine că pot să-l bat iarăşi, pentru un tînăr rar ca dumneata...”

Acestea i le spusese învăţătorul bătrîn din Suseni, şi încă altele.

La toate a dat din cap, răspunzînd rar şi zgîrcit la vorbă, cu gîndurile aiurea — la un clavir, la ochii cu genele lungi, la o făptură atît de departe de oamenii cu straiele lor mizerabile şi ridicole, cu glumele lor grosolane. Căci mai rîdeau şi mai glumeau nenorociţii! Se strigau pe porecle şi făceau aluzii la păţanii cunoscute. Glume şi anecdote didactice!

A simţit scîrba urcîndu-i-se-n gît ca după o mîncare sleită.

Ceilalţi l-au socotit înfumurat şi ţîfnos. I-a surprins întorcîndu-se după dînsul, şoptindu-şi părerile şi urmărindu-l pe furiş.

Pot să creadă ce vor şi să spună ce vor! Ceva a săpat adînc o prăpastie între dînsul şi toţi. Ar fi nostim să se ţină de cuvînt moşnegăria din Suseni şi să descalece într-o zi din şarabană! I-ar face o primire de pomină.

Nicolae Apostol îşi cercetă din nou ceasul. În sfîrşit, opt jumătate. Are să meargă încet, are să ocolească, are să treacă pe la moară, pe unde erau plimbările lui singuratice de astă-iarnă, cînd atît de aproape trecea de o casă unde cînta un clavir şi el nu presimţea atunci nimic.

Îşi potrivi părul, nodul cravatei, acul cu perla falsă, îşi petrecu peria pe haine, pe postavul ghetelor cu nas-turi, pe pălăria cu boruri mari şi largi cît o roată de car.

Pe urmă plecă împins de neastîmpărul „dureros de dulce”.

Gospodarii în straie albe de duminică îi urau bună dimineaţa. El răspundea îngîndurat şi se temea acum să nu-l oprească vreunul, să-i ceară vreun sfat, o părere ori numai să schimbe un cuvînt.

Altădată îi căuta. Îi oprea el. Acuma fugea de dînşii.

Fugea, dar călca cu băgare de seamă pe cea mai bătătorită potecă, să nu-şi prăfuiască hainele de la croitorul din tîrg şi postavul ghetelor cu nasturi. Încetini paşii

cînd ajunse la marginea satului. Întîrzie un timp la moară, dar nu recunoscu frumuseţea acelui colţ umbrit, cu sălciile scăldîndu-şi plete verzi în apă şi cu mirosul plăcut, de brazdă udă, de fum şi de făină caldă.

N-avea suflet pentru toate acestea.

Cerceta mereu ceasornicul. La nouă fără cinci minute luă grăbit dealul în piept şi la nouă fix urca gîfîind treptele cerdacului.

— Bravo, flăcăule! îl primi coana Catinca în prag. Eşti mai exact ca trenu! În locul dumitale, aş lăsa şcoala din ticăloasele astea de Ponoare şi m-aş face şef de gară, să-i mănînc comîndul lui Atila Gheorghiu!...

Cam aşa erau toate glumele coanei Catinca şi cam acestea erau comparaţiile rezervate lui Nicolae Apostol.

Îl vedea cînd şef de gară, în locul lui Atila Gheorghiu, omul cu galoşii de reclamă „Triunghi”; cînd în locul lui Ioniţă Ţăpu, primar la ordinele domnului Lascăr Sofian şi domnului prefect Emil Sava.

Învăţătorul înghiţi în sec. Îngăimă o explicaţie destul de lipsită de convingere, pomenind despre timpul scurt şi apropierea examenului,

— Diavolul meu se vede că-i de altă părere, mînca-l-ar puricii, că nici acum n-a făcut ochi. Doarme, duglişul! Mă duc să-l scol, să-i torn o cană cu apă în cap şi ţi-l trimit. Pînă atunci, ia te rog să-mi pofteşti acolea în cerdac, să guşti ceva. Ce-ţi cere inima? O cafeluţă neagră? Cafea cu lapte? Poate o gustărică şi un rachiuaş? Rostind diminutivele, coana Catinca ţuguia drăgălaş buzele cu puf îngroşat de mustaţă şi n-aşteptă răspuns: Nu face ochii aşa cît pălăria, că nu mă sperie! Ce-i dacă te-am întrebat de oleacă de spirt? Nu strică! Numai să nu cazi la patimă, ca nevolnicul de Colibăşeanu. Altfel? Eu aşa încep ziua: o gustare, o felioară de slănină afumată cu piper, o felioară de muşchi şi un păhărel de secărică. Drege cumplit! Asta-i unsoarea maşinăriei. O ungi bine de dimineaţă, merge fără să scîrţîie toată ziua...

Nicolae Apostol n-avu cînd să strecoare şi el un cuvînt. Nu-i prea dădea răgaz niciodată coana Catinca.

De astă dată, din uşă, adăugă o vorbă ameţitoare, dulce, fără să mai fie şi dureroasă:

— Pînă una-alta, ţi-o trimit pe Matilda să-ţi ţină de urît! Eu am de furcă dimineaţa cu hoţomanii mei, ana-fura şi închinarea mamei lor de potlogari...

Învăţătorul roşi pentru vocabularul păros al coanei Catinca Ştirbuleasca şi pentru urechile diafanei sale copile, care poate zilnic se aflau spurcate de asemenea triviale expresii.

Se rezemă de stîlpul cerdacului.

Aşa, întîlnirea avea să se desfăşoare mai simplu, fără ca el să se ridice de pe un scaun, să-l dea la o parte, să se ploconească, poate să răstoarne ceva ori să tîrîie faţa de masă agăţată de nasturele hainei, cum veşnic era în panica unei catastrofe. Încrucişă braţele pe piept, fiindcă altfel n-ar fi ştiut ce să facă cu mîinile. Era o atitudine silită, dovedind stînjenirea, dar aşa, fără să-şi dea seama, luase o poziţie romantică, asemeni lui Chateaubriand din celebra gravură contemplînd oceanul de pe-o stîncă abruptă a Bretaniei. Cu singura deosebire că în loc să i se înfăţişeze înaintea ochilor talazurile zbuciumate de uragan, privea într-o prozaică ogradă cu porci scurmînd în gunoaie, raţe bălăcindu-se în treuci, gîşte păscînd troscotul şi cîini puricîndu-se fără pudoare în părţi ruşinoase.

Un foşnet de rochie, dureros de dulce, îi curmă respiraţia.

— Bună dimineaţa, domnule Apostol!

Într-o fulgerare, învăţătorul gîndi: „Mi-a spus ***domnule Apostol,*** nu ***domnule învăţător!*** Nu mă tratează ca pe un vulgar dascăl de sat; nu-mi aminteşte mereu distanţele: înadins îmi arată că mă consideră altceva!”

Nicolae Apostol ridică ochii recunoscător:

— Bună dimineaţa, duduie Matilda...

Ridică ochii, iar numele duduii Matilda îl şopti cu glas sfîrşit; iar respiraţia i se stinse încă mai mult pe buze.

Într-această dimineaţă de sfîrşit de mai, oare mai există undeva sub soare un muritor întîmpinat într-un cerdac de-o atît de nepămînteană făptură? Apariţia înainta către el în rochie albastră, spumoasă şi uşoară, cu guler şi mîneci de dantelă.

Abia atingea urîtele scînduri cu vîrful pantofilor albi.

Cum de respirau amîndoi acelaşi aer? Şi cum de se ofereau privirii lui atît de simplu ochii cu genele lungi, sprîncenele arcuite, obrazul sub care străveziu se citeau vinele albastre spre tîmple? Prin ce putere se împlinea această minune, fără ca nimic să se schimbe pe lume; toate să rămînă în jurul lor, aşa cum sînt: ograda cu porcii scurmînd şi raţele bălăcindu-se în treuci?

Nicolae Apostol sărută ca prin vis mîna întinsă.

Duduia Matilda întrebă cu un glas obosit:

— Ce priveai dumneata atît de visător, domnule Apostol?

— Cerul, duduie. Depărtările...

Duduia Matilda rîse uşor, neîncrezătoare:

— Cerul? Depărtările? De ce minţi?... Pot să-ţi spun eu ce priveai. Te uitai la ograda noastră cît e de urîtă, cu atîta murdărie, atîtea orătănii şi hîrburi... Făceai poate comparaţie cu parcul şi conacul de la Sofieni... Spune, nu?

Învăţătorul rosti cu un elan care în aceeaşi clipă îl înspăimîntă prin temeritatea cuvintelor:

— Nu, duduie Matilda! Nu făceam nici o comparaţie. Mă întrebam numai cum poţi mata să trăieşti în asemenea decor. Îmi pari ca o domniţă surghiunită...

— Vai! exclamă ironic duduia Matilda, ducînd mîna mică la sînul mic de sub ţesătura albastră. Nu-mi închipuiam că eşti atît de poetic... Domniţă, şi încă surghiunită?

— Domniţă, şi încă surghiunită... repetă apăsat Ni-colae Apostol.

Duduia Matilda ridică sprîncenele, subliniindu-şi nevinovata mirare:

— Dar, domnule Apostol, nu mă simt surghiunită de fel. Nu uita că aici m-am născut, aici am crescut. Poate nu ştii că eu mă scol dimineaţa să dau de mîncare la păsări şi să controlez cloştile?

Învăţătorul respinse cu oroare imaginea acestor te-restre îndeletniciri.

— Da-da! întări fata coanei Catinca. Acestea sînt ideile mamei, şi le aprob. Aşa m-a crescut, şi poate că n-a greşit... Pensionul de o parte, gospodăria de alta. Cînd am să mă mărit...

Nicolae Apostol simţi un cuţit împlîntat în inimă.

Duduia Matilda îl răsuci cu o delicioasă cruzime:

— Cînd am să mă mărit, nu vreau să părăduiesc agoniseala părinţilor. Aceasta am să i-o hotărăsc soţului: dimineaţa, pînă la nouă, să nu se uite la mine, să întoarcă faţa la perete... N-am să încep cu pudra şi cu frizatul părului. Mai întîi cămara şi cheile; după ce-am pus toate la punct, am destulă vreme-toată ziua să fiu şi cucoană mare...

Cuţitul răsucit în inima lui Nicolae Apostol, după durerea ascuţită de la început, dădu drumul la o năvală fierbinte de sînge. Ce senzaţie dureros de dulce! Şi ce gînduri nebune îi nălucirā. Adică, în care scop anume i le spunea toate acestea? Nu le rostea la întîmplare. Arăta aşa că nu se consideră o domniţă surghiunită. Că idealul ei e o viaţă modestă, de gospodărie cumpănită, poate alături de un om deprins şi el să trudească la munca pe care a văzut-o ea de cînd a deschis ochii: cîmpul, plugăria... Cum de nu s-a gîndit la aceasta mai demult? Purtarea coanei Catinca era destul de ciudată şi de semnificativă. Îl primea cu prietenie. Îi trimitea copila să-i ţină de urît. Poate pentru fata ei un asemenea soţ visa. Un om tînăr, energic, gata să ducă mai departe o gospodărie de ţară. Un om fără mofturi şi pretenţii... Ar da demisia... (Nicolae Apostol se lepădă de credinţa lui înainte de al treilea cîntat al cocoşilor!...) Şi-ar da demisia şi ar intra la şcoala ei, să înveţe plugăria în lege şi să adauge la experienţa ei o energie bărbătească... Gîndurile nebune îi înfierbîntară tîmplele; împingeau sîngele cu zvîcnituri năvalnice în inimă...

Duduia Matilda, aşezată pe scaun şi jucîndu-se cu dantela mînecii, înălţă ochii şi-l întrebă mirată:

— Nu spui nimic? N-am dreptate?

— Desigur... Fără îndoială... Negreşit... îngăimă Nicolae Apostol.

Duduia Matilda lăsă dantela între degete şi îl ameninţă cu arătătorul:

— Bagă de seamă! Dacă aş fi eu profesoară şi dumneata elev, ţi-aş pune notă rea. Nu e prea lăudabil pentru un profesor să repete de trei ori trei cuvinte care spun acelaşi lucru: desigur, negreşit, fără îndoială... Mama ar avea drept să se îngrijească de soarta lui Tică la examen cu asemenea profesor... Schimbă tonul, neprevăzut: Ce răutăcioasă sînt! Dar nu e aşa că nu mă iei în serios?...

„Ce încîntătoare e! gîndi Nicolae Apostol. Nu e acesta un semn de iubire? A necăji nevinovat pe cineva înseamnă a-i arăta că-i porţi interes, a-i dovedi într-un chip mai discret simpatia... Şi a spus ***profesor!*** — nu un dascăl oarecare de sat. Profesor e şi Spiru Haret, şi Xenopol, şi Titu Maiorescu, şi Iorga...”

— Te-ai supărat de taci? stărui duduia Matilda. Îmi pare rău... Îmi cer scuze... Dar fac şi eu ce pot, să treacă timpul. Nu m-a trimis mama să-ţi ţiu de urît?

Edificiul înălţat de imaginaţia lui Nicolae Apostol s-a clătinat din temelii.

Aşadar, toate au fost numai „ca să treacă timpul”?

S-a clătinat edificiul, dar nu s-a ruinat. Îndată învăţătorul a descoperit o explicaţie optimistă: „Pudoarea feminină nu-i îngăduie să-şi trădeze un sentiment. Şi-a dat seama că a lăsat să se înţeleagă prea mult. Acuma încearcă să retracteze. O femeie invocă întotdeauna alte motive, frivole şi răutăcioase, ca să-şi ascundă, din delicateţe şi orgoliu, motivul grav care o face să ro-şească...”

Şi, cu încredere, pe aceste fragile temelii Nicolae Apostol clădi mai departe palatul său şi al nălucirilor.

Capitolul XVII

„Deşteptările din vis sînt cîteodată tot aşa de crunte ca scufundările în moarte...”

A trecut a doua jumătate a lunii mai.

A trecut şi întîia jumătate a lui iunie.

A trecut şi elevul Ştirbulescu Constantin examenul, cu răspunsuri îndrăcite, care-au uluit şi în acelaşi timp au iritat solemnii examinatori. Încă nu mai dăduseră peste asemenea dihanie de copil!

Nicolae Apostol s-a întors din oraş glorios, cu trăsura de mare gală a coanei Catinca.

El pe scăunaş, coana Catinca şi Matilda în fundul trăsurii, Tică pe capră, lîngă vizitiu, unde obţinuse ca un prim acont al recompenselor de vacanţă învoirea să apuce hăţurile şi să mîne el caii. Atîta a aşteptat!

— Ţineţi-vă bine! strigase, scuipînd în palme şi întorcînd capul zbîrlit, după ce lepădase bereta de marinar care-l incomoda. Ţineţi-vă bine şi faceţi-vă cruce! Mamă, ţi-ai făcut testamentul?...

Spuse, se propti în hăţuri şi dădu bici cu frenezie, ca unul care nu o dată trecuse prin şanţuri şi hîrtoape, în galop, cu harabalele de la arie şi de la treburile cîmpului.

Matilda ţipă uşor şi-l rugă să se potolească. Coana Catinca fu de altă părere;

— Lasă-l, copilă! Asta-i treabă bărbătească. Astăzi să înveţe a struni caii în zăbale, mîine oamenii! Nu-l vreau o mămăligă! Recunoscătoare, puse mîna lată pe genunchii lui Nicolae Apostol: Dumitale trebuie să-ţi mulţumesc că mi-ai întărit o părere veche a mea. Ştiam eu că are stofă în el, dar n-aveam proba. Acuma am proba. Şi mai am probă că şi pe dumneata te-a făcut Dumnezeu cu mînă tare. Bravo! Halal! Bine mi l-ai mai dat la manej!... Nu te-aş schimba pe zece plăcinte cu moşnegăriile pe care le-a vîrît în sperieţi la examen, păduchiosul mamei, păduchios!

Păduchiosul mamei pocnea din bici şi chiuia, de sfîrîiau roţile trăsurii.

Nicolae Apostol plecă ochii cu modestie, copleşit de elogiile coanei Catinca.

Îl munceau, pe scăunaşul îngust, gîndurile şi simţirile cele mai potrivnice. Se bucura de victoria sa pedagogică; dar se întrista la gîndul că tocmai cu acest preţ de acum înainte nu mai are de ce urca dealul pînă la curte. Simţea uşoară şi ameţitoare atingerea Matildei, genunchii lor apropiaţi; dar îl sugruma siguranţa că totul s-a sfîrşit, că

numai întîmplarea are să-i mai pună faţă în faţă.
Într-o lună de zile chinuirea lui a crescut.
Cîteodată i se părea că Matilda îi iese înadins înainte, că îl caută.
Altă dată răspundea distrată la întrebări şi părea că nici nu-i observă prezenţa. Nu era o chinuire? Dar o chinuire dureroasă şi dulce. De acum se întoarce acolo unde îi este locul sortit pe veci: între ţăranii desculţi şi rupţi, să se împărtăşească de la necazurile lor, străin însă acum cu desăvîrşire de mulţumirile şi de bucuriile lor, netrebnice, de golani.
— Mamă, nu e aşa că domnul Apostol are să mai vie pe la noi? Nu e aşa că n-ai să ne ocoleşti acuma, dom-nule Apostol?
Matilda (i s-a părut, sau aşa a fost într-adevăr?) a pus o anumită mlădiere în glas, deosebită, stăruitoare, secretă.
— Duduie...
Începuse şi nu ştia ce va spune mai departe. Îl salvă coana Catinca:
— Ce duduie? Cu dînsa vorbeşti ori cu mine? Să-ţi spun eu ce-ai să faci! De-acuma ai vacanţă... Cine te opreşte să mai vii pe la noi, fără interes, aşa, pe gratis?... Pînă acuma veneai pentru Tică, pentru cei trei sute de lei (treacă de la mine, acuma s-au făcut patru), pe care i-ai cîştigat cu merit şi i-ai muncit cu sudoare. Acuma mai vină şi pentru Matilda! Dumneata citeşti cărţi şi romanţuri; romanţuri citeşte şi ea. Nu cu mine are să vorbească deci despre năzdrăvăniile din cărţile dumneavoastră. Aşa încît numai pofteşte mătăluţă să nu-mi vii, că mi te struneşte Catinca Ştirbuleasca mai abitir ca Ticuţă telegarii!...
Ce blîndă şi îndurătoare providenţă i s-a părut învăţătorului această coană Catinca în toane bune!
Stătea lăbărţată în fundul trăsurii, clădăraie de rotunjimi îmbrăcate în rochia de atlaz negru şi lucios. Părea caricatura unui bine hrănit idol chinezesc, din care un glumeţ şi-a făcut cuier pentru pălăria vişinie de pai lăcuit, zvîrlită pe ceafă.
Dar Nicolae Apostol o vedea cu alţi ochi, cu totul alţi ochi, şi cu totul transfigurată.
Fără îndoială, această invitaţie nu era străină de cine ştie ce ascunse şi stăruitoare proiecte.
Matilda, în pardesiul alb de doc, cu pălăriuţa mică pe ochi, delicată şi fină, cu genele pudrate de praf şi încă mai delicioasă aşa, părea străină de rezultatul discuţiei. Desigur numai din pudoare s-a prefăcut deodată că n-o interesează.
Cu surîsul uitat pe buze, privea dincolo de dînşii, departe, peste timpuri, linia orizontului.
— Nu e aşa, Matilda?
Întrebînd, coana Catinca se răsucise pe jumătate, ameninţînd echilibrul din arhitectura rotunjimilor care alcătuiau plurisferica sa făptură.

— Ce să fie ***aşa?*** rosti Matilda revenind la realitate. A, da! Desigur, fără îndoială, negreşit...

„Ce divină joacă! gîndi Nicolae Apostol. îi place să mă necăjească.” Aluzia la povestea cu: „Desigur, fără îndoială, negreşit” e un secret al lor. Un secret al lor, numai al lor!...

Matilda îşi scutură praful de pe gene cu degetul mic uşor rotunjit, într-un alintat gest de cochetărie.

Tot aşa de gingaşă e toaleta porumbiţelor cînd îşi lustruiesc fulgii.

Nicolae Apostol o mînca din ochi. Coana Catinca mînca bomboane de răguşeală şi tusă. Într-un tîrziu Matilda spuse, făcînd o legătură de gînduri numai de ea cunoscute:

— Apropo, mamă! Nu e aşa că nu s-a schimbat nimic din înţelegerea noastră? Îi scriu Estelei cum a fost vorba. O chem să stea toată luna lui iulie la noi... O aduce fratele ei, la plecare vine tot fratele ei s-o ia...

— Bine, copilă, eu nu-mi iau vorba înapoi! N-ai decît s-o chemi; n-are decît să vină! Numai să ştiţi că n-am să vă slugăresc în toiul muncilor...

— M-ai slugărit vreodată, mamă?

— Nu, copilă, să nu păcătuiesc. De altfel, Estela ta-i fată bună. Dacă nu s-o fi schimbat prea mult şi n-a căpătat mofturi, pot spune că-mi place... Dintre toate marţafoaicele din şcoala ta, asta era cea mai pe gustul meu...

— Aşa a fost şi tot aşa este, mamă. Ţi-o garantez...

Rămas în afară de discuţie şi în necunoştinţă de cauză, Nicolae Apostol presimţi o primejdie nouă şi alarmantă.

Lumina soarelui deveni deodată fumurie.

O prietenă însemna un adversar neprevăzut. Mai ales o colegă de şcoală. Rostul lui dispărea. Învăţătorul din sat n-avea decît să rămînă devale, în satul lui, printre desculţii lui.

Restul drumului a continuat astfel, mai puţin glorios pentru Nicolae Apostol.

N-a mai fost vorba despre succesele lui Tică, despre calităţile sale pedagogice, despre invitaţia să ţină de urît Matildei şi să discute năzdrăvăniile din cărţile lor! Fiecare s-a scufundat în lumea sa, izolată de a celorlalţi. Matilda tăcea visătoare. Tică îndemna caii cu biciul şi cu sudălmi de surugiu. Coana Catinca se răsucea şi încerca să se înalţe, ca să vadă mai bine cum arătau cîmpurile arendaşilor şi proprietarilor pe care îi cunoştea pînă la a noua spiţă a neamului şi pînă la ultima poliţă de la zarafii tîrgului.

Pe unii îi aproba: „Brava! Halal! Asta mai zic şi eu orzoaică!” Pe alţii îi condamna cu scîrbă şi fără drept la recurs: „Poftim! Ian priviţi la păpuşoaiele păcătosului! Nici sămînţa şi praşila întîi n-are s-o scoată!... Pînă într-un an îl vedem şi pe aista vîndut la darabană!... D-apoi ovăzul? Puchinoşenia asta-i ovăz?”

Nicolae Apostol nu putea spune dacă puchinoşenia era ovăz sau nu. Nu vedea nimic înaintea ochilor în afară de întunecatele ameninţări ale viitorului. Iar, deocam-dată, de aceste ameninţări îl consola senzaţia dulce a genunchiului atins uşor de genunchiul Matildei, în linele clătinări ale arcurilor.

Presimţirea a fost aşadar. A trecut însă repede. S-a risipit ca fumul. Nicolae Apostol a uitat de ea cum uiţi dintr-o clipă pe alta schimbătoarele rotocoale ale fumului.

Timpul, timpul pîndea însă să i-o amintească, neîndurat, într-o aprigă precipitare de întîmplări.

Peste examenele sfîrşitului de an păşise ca un lunatic. N-ar fi ştiut să spună lămurit cum s-au petrecut toate.

Poate elevii lui au simţit această înstrăinare. Poate că nu.

S-a despărţit pentru o vară de dînşii, grăbind formalităţi, semnînd certificate, împărţind fără pompă nişte premii sărăcăcioase şcolarilor deodată străini de intere-sul şi de sufletul său: lui Vasile Ţăpu şi Măriei Bot, lui Alexandru Blănariu şi la vreo doi din nenumăraţii Col-ţun, nepoţii lui moş Lecachi Zamă-Lungă. S-ar fi zis că copiii mai aşteptau şi altceva.

El nu le-a citit în ochi aşteptarea.

Domnul Lascăr Sofian n-avea a se plînge de excesul de zel al dăscălaşului din Ponoare. Se ţinea de cuvînt.

Se arăta om de înţelegere. Căpătase şcoală: îşi împlinise fantezia. Căpătase casă: se astîmpărase.

Nu mai încurca pe nimeni. Nu mai stătea în calea nimănui. Nu mai stătea prea mult nici chiar acasă la el. Nu-şi rodea pragul.

Mai mult rosese peria tot ştergîndu-şi mereu straiele şi pălăria cînd pleca sub o sută de pretexte nou născo-cite, ca să bată drumul curţii, sus, la Ştirbuleasca.

Asemenea rătăciri se iscă din senin în viaţa fiecărui om. Mai tîrziu, păţitul pomeneşte despre ele cu un fel de uimire, ca despre neînţelesele fapte ale unui nebun, străin de adevărata sa fiinţă. Mai tîrziu...

În timpul cît le trăieşte, însă, îi par, ca şi lui Nicolae Apostol, o nebunie dureros de dulce.

Viaţa din afară de conacul cu porci scurmînd în gunoaie şi cu cîrduri de raţe bălăcindu-se în treuci, viaţa cealaltă, a satului, a oamenilor, a ţării mai de departe, nici nu exista. Oamenii treceau pe dinainte-i ca umbrele; tot ca umbrele, fără să lase urmă, treceau peripeţiile lor.

Într-acel timp a ars acoperişul de la hanul lui jupîn Aizic. Neguţătorul a scos boarfele afară, au început co-piii a se văita în limba lor plîngătoare, a leşinat madama Sura şi de-abia au adus-o la simţire vecinele. Au scăpat cu spaima. Au sărit oamenii — era zi de duminică — şi au stins pălălaia.

Nicolae Apostol n-a găsit vreme să se abată pe la jupîn Aizic şi să-i spună un cuvînt de părere de rău.

După cîteva zile s-a săvîrşit din viaţă feciorul cel din urmă al părintelui Ştefan, după ce se întorsese de la oaste şi de la învăţătură, să zacă aproape doi ani într-un fund de pat. L-au bocit toate femeile şi l-a dus la groapă tot satul.

Nicolae Apostol s-a repezit în fugă să bălmăjească vorbe încurcate şi reci preotului bătrîn, surpat pe scaun cu faţa în palme, preotesei cu ochii uscaţi de plîns. L-au simţit fără îndoială amîndoi cît de străin era de durerea lor, cît de puţin era el pregătit în asemenea ceas să gîndească la moartea cea plină de spaimă, căderea în noapte şi în nimic. În ochi îi sclipea un lacom neastîmpăr de viaţă.

În acea zi sosea prietena Matildei, multaşteptata Estela. Se hotăra întrucîtva soarta lui. De chipul cum avea să-l primească această prietenă a Matildei depin-deau poate drumurile lui mai departe la conacul din deal. Se lepădau de dînsul? Nu-i rămînea decît să se înfunde în bîrlogul gol şi să-şi mistuie suferinţa şi ruşinea citind romanele şi dramele unde toate deznodămintele se petrec altfel.

S-a furişat deci din mulţimea adunată să petreacă la groapă un tînăr mort înainte de a fi apucat să trăiască, s-a prelins ca un răufăcător pe lîngă garduri şi a tulit-o la deal.

Prietena Matildei sosise.

I-a găsit pe toţi în cerdac, în afară de coana Catinca, pentru care timpul acesta de seceră şi de treier era prea preţios ca să-l piardă cu musafiri. Încolo erau toţi: Estela Mărgineanu, fratele ei, Dinu, locotenent de cavalerie, Matilda şi Tică. Şi cînd s-a ivit, toţi au tăcut.

Cunoştea el asemenea tăcere. Se întinde cînd apare nechemat tocmai omul care făcea obiectul discuţiei. Această impresie i-a pecetluit şi lui cuvîntul pe buze. A fost stîngaci, mut şi prostănac.

S-a chinuit să inventeze un pretext, o carte despre care-i vorbise Matilda.

Venea s-o ceară.

— Imediat! spusese Matilda şi alergase să aducă volumul.

O grabă cu intenţia destul de străvezie. Îi dădea cartea, putea să plece: îl expedia!

El a mai stat.

Simţea că trebuie să plece, ştia, îşi hotăra: „Uite acum, într-un minut, mă ridic, îmi iau ziua bună!...” Dar a rămas încleştat pe scaun, mut şi îndobitocit, numai ca să mai aspire acelaşi aer din care aspira Matilda, s-o mai vadă, s-o ştie mişcînd aproape, chiar cînd nu ridica ochii să-i urmărească mişcările.

Stătea şi tăcea.

Prietena Matildei i-a pus cîteva întrebări indiferente, de simplă politeţe. Tică era ocupat cu nişte cutii cu jocuri căpătate în dar.

Locotenentul de cavalerie, după cîteva glume cu Matilda, pe care el nu şi le-ar fi permis niciodată, s-a interesat despre caii de călărie, despre o oarecare şa şi alte chestiuni hipice.

Toţi îi ignorau existenţa, lăsîndu-l în afară de conversaţie, şi el nu pleca. Iar ofiţerul o tutuia pe Matilda, făcea aluzii la amintiri comune, aprindea cu dezinvoltură ţigara şi îi arunca fumul în nas, fiindcă ea se plîngea că nu-i place fumul de tutun.

Pe urmă, cu mîinile în buzunarele pantalonilor, zurnăindu-şi pintenii, locotenentul înaintase în capătul cerdacului, examinase curtea cu ochi de strateg, chemase:

— Ia veniţi, fetelor!

Au sărit amîndouă. El a rămas locului.

Pe dînsul nu-l chema nimeni să-i afle vreo părere.

— Ia poftiţi, jupîneselor, să facem un consult... Ce ziceţi de planul meu? În locul coanei Tincuţa, ştiţi cum aş proceda? Mai întîi aş da jos toate şandramalele astea... Sînt o ruşine şi un scandal! La pămînt cu ele şi la foc!... Pe urmă aş pune să ridice un rînd de grajduri sistematice la stînga, şurile şi ocoalele în fund. Locuinţele argaţilor îa dreapta...

Arăta cu braţul întins, ca un comandant indicînd operaţiile pe un cîmp de manevră.

— Şi mai ce? Şi mai ce? îl înteţeau fetele. Ce faci cu toată curtea din mijloc? Manej?

— Nici de fel! Nu credeţi voi că mă luaţi peste picior cu una, cu două!... Ce fac? Împrejmuire de sîrmă — gazon şi trandafiri. Asta fac! Trag două alei. Una de la poartă la scări; alta spre grajduri şi şuri. Toată porcăria şi găinăria — afară cu ele! Mutate în dosul casei...

— Bine, Dinule! Ştii că n-ai idei proaste?! îl luă în răsfăţată bătaie de joc Estela. Să i le spui acestea diseară tantei Tincuţei şi o să avem de ce rîde... Ce-ai să păţi cu noi n-ai să împărţi...

La rîsul Estelei se adăugase surîsul Matildei.

Dar locotenentul Dinu Mărgineanu nu se dădu bătut.

— Rîdeţi voi, rîdeţi! Eu ştiu ce ştiu... Mă pricep cum s-o iau pe coana Tincuţa... Şi poate, dacă are să spună astăzi nu, mîine are să spună da! Ce crezi, Matilda?

Matilda n-a răspuns, descoperind că s-a deplasat o panglică din agrafa pantofului şi necăjindu-se să-i restabilească poziţiile iniţiale, aşa cum cerea moda din acea vară: la fiecare pantof o fundă ca două aripi de fluture prinse-n inel nichelat.

— Dă-mi voie, Matilda!

Locotenentul Dinu Mărgineanu n-aşteptă autorizaţia; puse un genunchi în pămînt, şi în doi timpi şi trei miş-cări repară catastrofa.

— Fin picior! Mic pantof? Cînd bem şampanie din el, ca nişte adevăraţi urmaşi ai Romei, nişte răi şi nişte fameni?...

Nici acum Matilda nu spuse nimic. Nu l-a pus la locul său.

A surîs şi a plecat genele, să-şi acopere pudic lumina ochilor.

Nicolae Apostol s-a desprins în sfîrşit de pe scaun. Şi-a luat ziua bună. Nu l-a reţinut nimeni. A mers pînă la poartă împresurat de scroafe cu purcei şi de cîrdul gîştelor, simţindu-se privit din spate, ridicol şi jalnic: un mîrlan, un învăţător de sat, îmbrăcat mai pretenţios decît îi permite lungul nasului, incomodat de manşete, pipăindu-şi borurile pălăriei ciufulite de Tică.

Pentru aceasta a fugit el de la înmormîntarea celui din urmă dintre copiii părintelui Ştefan, pe care-i sece-rase an de an oftica, şi pentru aceasta n-a găsit timp şi suflet să rostească o vorbă de alean pentru durerea unui tată!

Două zile s-a frigărit acasă: de pe pat pe scaun şi îndărăt.

A treia zi nu s-a putut birui.

Cu deznădejde a purces a urca iarăşi dealul, să aducă îndărăt cartea împrumutată.

Locotenentul Dinu Mărgineanu plecase.

Singure, Matilda şi Estela i-au făcut altă primire. Sau poate numai lui i s-a nălucit că i-au făcut altă primire.

Au discutat despre cartea adusă de el, despre alte cărţi. Estela Mărgineanu i s-a părut mai puţin nesuferită ca în ziua dintîi. Era o fetişcană veselă şi fără astîmpăr, copilăroasă şi cu întrebări de-o obrăznicie nostimă. Se înşela Nicolae Apostol, sau într-adevăr prietena Matildei îl privea cu oarecare curiozitate? Poate Matilda i-a destăinuit ceva. Poate i-a spus ceea ce nici el nu ştie...

Învăţătorul a prins grai şi curaj. Ca să fie pe placul Estelei, a început să povestească istorisiri vesele, anecdote, întîmplări citite şi auzite, în care, dintr-un mize-rabil orgoliu şi dintr-o dorinţă de a se face interesant, lăsa să se înţeleagă că a jucat şi el un rol important şi întotdeauna simpatic.

Exagera...

Din ce în ce era mai departe de el, cel adevărat.

— Şi cum te-ai resemnat să adopţi o asemenea ca-rieră? întrebă într-un tîrziu Estela. Uite, să te fi întîlnit oriunde în altă parte, într-un tren, la băi, într-un oraş, aş fi putut jura că eşti orice altceva: avocat, profesor de liceu, magistrat... Orice, în afară de un învăţător care e condamnat să trăiască toată viaţa într-un sat şi să predea lecţii la copiii ţăranilor...

Altă dată, acum cîteva luni, Nicolae Apostol ar fi dat răspunsul fierbinte care însemna credinţa lui de-o viaţă, justificarea sa pe pămînt.

Acum, împins mai departe de demonul pierzării, inventă o istorisire romantică şi plină de peripeţii confuze. Orfan, dintr-o familie cu stare pe vremuri şi apoi sărăcită, a intrat în şcoala normală numai fiindcă

nu voia să fie sarcină rudelor mai îndepărtate. A preparat şi liceul în particular. Va da o licenţă, poate două... Înadins a cerut un post retras de lume, ca să-şi poată continua aceste studii — pe care le ţine secrete faţă de altă lume... Pe urmă, peste vreun an, doi, drumul lui va fi altul şi va duce aiurea... Deşi (aceasta era pentru Matilda), deşi a descoperit că viaţa de ţară îi place foarte mult, e interesantă, plină de pitoresc... Poate chiar mai tîrziu, cînd îşi va da una din cele două licenţe, cea în drept, va căuta un post de magistrat la ţară... Departe de lume şi izolat, lucrezi, citeşti, scapi de tirania relaţiilor...

— Dumneata eşti un romantic! declară Estela. Romantic sau îndrăgostit... N-ai venit cumva aci ca să-ţi ascunzi o dragoste nenorocită?

Nicolae Apostol roşi — i se păru că Matilda a întors capul şi priveşte în altă parte, ca să-şi ascundă şi ea roşaţa din obraz.

— Domnişoară, răspunse, nu sînt un om dintre acei care-şi strigă sentimentele în piaţa publică. Am pudoarea sentimentelor...

— Genul tău, Matilda! rosti Estela Mărgineanu şi poate înadins a schimbat vorba.

De atunci Nicolae Apostol îşi petrece ziua şi noaptea sfărîmîndu-şi mintea să scornească mereu alte explicaţii absurde pentru stăruinţa cu care se înfăţişează ca un cerşetor la poarta coanei Catinca Ştirbulescu.

Uneori Matilda şi Estela îl primesc cu voie bună. Vorbesc despre Sadoveanu şi Vlahuţă, Anghel şi Iosif, ***Semănătorul*** şi ***Viaţa Romînească***. Estelei îi plăcea Pătrăşcanu şi Caragiale. Cînd e vorba de anumite pasaje, aleargă în casă să caute cartea şi citeşte cu un mare dar actoricesc, cu o seriozitate calculată, din care scoate cele mai comice efecte.

Alteori, însă, de cele mai multe ori, Nicolae Apostol se simte de prisos.

Prietenele discută între ele despre cărţi cu totul necunoscute de dînsul, despre anume romane franţuzeşti cu mare faimă la pension. Trec apoi la amintirile lor, la întîmplări cu eleve şi profesoare, la fostele colege care s-au logodit ori s-au măritat, la moda pălăriilor şi a rochiilor, la concerte.

Matilda cîntă din ce în ce mai rar la clavir.

Cel puţin atunci tăcerea lui însemna o cucernicie de ascultător. Aşa, e o mărturie umilitoare de ignoranţă, hotarul care desparte două lumi.

La început s-a oferit să execute oarecare servicii mărunte. Bunăoară, să ducă scrisorile la primărie înaintea factorului sau să aducă el ziarul şi corespondenţa, ca să scutească argaţii de-un drum.

Acum nu-l mai aşteaptă să-şi ofere serviciile. I le cer ele, găsind foarte natural rolul acesta subaltern.

Lui Nicolae Apostol îi pare totuşi încîntătoare situaţia de curier şi de om de serviciu.

Mai puţin îl incintă ghiduşiile lui Tică atunci cînd pentru o farsă bine izbutită îl alege victimă pentru înveselirea crudă a Estelei şi a Matildei.

Farsele lui Tică sînt crude şi uneori păguboase.

O dată i-a agăţat un rac viu la spate, de haină, iar el s-a învîrtit prin cerdac fără să ştie de ce cele două prietene izbucnesc mereu înnebunite de rîs. Altă dată i-a strecurat pe la ceafă, prin guler, praf de scărpinat, silindu-l să se stăpînească şi să stea ţeapăn pe scaun, cînd lui i-ar fi venit să-şi scarpine spinarea de un stîlp, cum se scarpină godacii din ogradă, cu grohăituri de mulţumire. Păguboasă a fost gluma pe urma căreia s-a ales cu haina agăţată. Haina lui de la croitorul extra din tîrg. Matilda s-a supărat şi l-a dojenit pe Tică, s-a oferit să repare ea dezastrul, a venit cu ac şi cu aţă şi a început să coase ruptura, cu toate împotrivirile lui Nicolae Apostol.

Nu şi-a scos haina — cum şi-ar fi putut permite aşa ceva? A cusut-o Matilda pe el. Ce dulce şi neuitat moment! Îi simţea atingerea uşoară a degetelor, respiraţia caldă — el aspira parfumul părului, suav şi ameţitor.

Atunci, în acea seară, a luat hotărîrea îndrăzneaţă să-şi mărturisească iubirea într-un răvaş. L-a scris. Avea să pună plicul într-o carte chiar a doua zi. A doua zi scrisoarea nu l-a mulţumit. A început alta, şi alta... Pe urmă, cînd scrisoarea i s-a părut în sfîrşit definitivă, n-a avut curajul s-o pună în carte.

Sosise locotenentul Dinu Mărgineanu mai devreme decît fusese vorba. S-a invitat singur să stea o săptămînă, pe urmă să plece cu Estela şi cu Matilda într-o excursie cu trăsura, la mănăstirile din ţinutul Neamţului.

Rostul lui Nicolae Apostol din nou rămînea în afară de plimbările, de discuţiile şi petrecerile celorlalţi. Jucau

crochet; perechile partizilor se completau cu Tică. Odrasla coanei Catinca îşi descoperise o aptitudine deosebită pentru asemenea jocuri de îndemînare şi precizie. Ajungea corsar înaintea tuturor şi-şi făcea o plăcere să trimită bila Matildei şi a locotenentului Dinu Märgi-neanu pe sub hambare, în treuci şi tocmai în fundul ogrăzii, la grajduri. Nicolae Apostol rămînea spectator bleg şi neinteresant.

Pleca pipăindu-şi scrisoarea, care se mototolea în buzunarul de la piept.

Într-o zi nu i-a găsit.

Erau plecaţi undeva pe cîmp, în pădure, nimeni nu ştia exact unde. Nici nu avea nimeni dintre argaţi şi slujnice libertatea de cuget să răspundă la asemenea întrebări. Toţi forfoteau cu ochii în pămînt. Stăpîna, mînioasă, tuna şi fulgera, la uşa cancelariei unde se încheiau socotelile şi se făceau plăţile. Un romîn necăjit, cu pălăria în mînă, ridicase ochii şi poate glasul. Nicolae Apostol l-a recunoscut. Tudose

Bot, tatăl Mariţei Bot, gospodarul prăpădit, cu o casă de ploduri. Ridicase ochii şi poate glasul, să-şi apere cine ştie ce mizerabilă a lui dreptate.

Alături de el, logofătul Pintilie, înalt şi ţeapăn, cu harapnicul spînzurat pe braţ, îl îndemna să-şi ţină gura, iar Tudose Bot n-a dat ascultare poveţei. În aceeaşi clipă coana Catinca s-a prăvălit de pe cele două trepte de unde se răstise cu mîinile în şolduri; vînătă de mînie, a smuls harapnicul de pe braţul logofătului şi a început să-l plesnească pe Tudose Bot peste obraz.

Una, două, trei lovituri!... Trei, şi mai multe.

— Nu da, cucoană!

— Hristosul şi panaghia voastră de hoţi!... Nu da, cucoană? Hai? Nu da, cucoană?... Vrei socoteală dreaptă? Na, socoteală dreaptă!

— Nu da, cucoană, că intru-n păcat!...

— Na pentru păcat! Ţine pentru păcat, calicule!

Loviturile răpăiau pe obrazul şi pe umerii omului cu şerpii curelelor şi cu codirişca, ponciş peste ochi, şuierat peste sfîrcul urechilor.

Nicolae Apostol a asistat la scenă fără să aibă drept la cuvînt.

Şi ce cuvînt, întru a cui dreptate ar fi putut el oare să mai scoată acum? Ar fi dorit să se afle departe, cît mai departe, să n-o fi văzut niciodată aceasta.

S-a dat îndărăt pas cu pas, spre poartă. Pe lîngă el a trecut Tudose Bot, cu pălăria în mînă, ştergîndu-şi vîrcile de sînge cu mîneca murdară a cămeşoiului. I s-a părut sau a fost adevărat? Tudose Bot a făcut o mişcare, ca şi cum ar fi vrut să se oprească şi să spună ceva învăţătorului. Poate să i se jeluiască, poate să-l facă martor al asupririlor pe care le îndură, poate numai să aştepte un cuvînt de alean, cum se mulţumeşte orice năpăstuit în asemenea împrejurări. A şovăit numai o clipă pasul şi, smucindu-se, a trecut mai departe, fără să-i dea ziua bună, ocolindu-i privirea. Îşi făcuse socoteala, bietul Tudose Bot!

Cum s-ar fi putut să-i dea lui dreptate şi să-i asculte păsul un surtucar venetic care stîrcea toată ziua la curtea Ştirbuleascăi, după ce stîrcise toată iarna şi primăvara la aceea a boierului Lascarache?

Nicolae Apostol citi osînda din această răzgîndire a lui Tudose Bot.

Dar scrisoarea din buzunar, de deasupra inimii, îi dădu destulă tărie să înfrunte judecata lui Tudose Bot şi să strîngă din umeri la osîndele lui.

A doua zi, dimineaţa, Mariţa Bot s-a oprit de vreo două ori din dereticatul încăperii. Voia să spună ceva şi n-avea curaj. Dădea tîrcoale tuşind, ştergînd a treia oară praful de pe aceeaşi carte, aşteptîndu-l pe domnul învăţător să ridice ochii. Domnul învăţător nu-i ridica.

Era scufundat, se vede, într-o lectură cumplit de atrăgătoare, deşi de

o jumătate de ceas n-a întors foaia.
N-a ridcat ochii Nicolae Apostol nici cînd copila, înfrîngîndu-şi sfiala, a întrebat cu glas tremurat:
— Ai auzit mata cum l-a bătut Ştirbuleasca la curte pe tătuca?
— ...
— ...Cu harapnicul l-a plesnit, ca pe gite...
— ...
— Mi se pare că erai şi mata pe acolo?
— ...
— Aşa am înţeles eu de la tătuca. Dară i-am spus că nu se poate. Dacă erai pe acolo, săreai să pui un cuvînt, să-l scapi...
— ...
— Măcar de-ar fi fost pe sfînta dreptate! Aşa, el o mîncat bătaie, şi Ştirbuleasca ne-o mîncat munca noastră pe-o săptămînă... Fiindcă trebuie să ştii mata că o săptămînă toţi am ieşit la praşila păpuşoiului, cu căţel şi cu purcel. Tătuca, şi mămuca, şi eu; toate plodurile, de l-o dus şi pe cel micuţ în covată, să-l mănînce muştele... Acuma, Ştirbuleasca, pe cuvînt că s-o mîniat, a tras linie roşie în condică la socoteala noastră. Gata! Scurtă socoteală! Bună socoteală! Taman cum ne ex-plicai mata la lecţie că aşa urgie era numai pe vremea fanarioţilor şi că a scăpat acuma romînul de dînsa. Spune mata dacă a scăpat. Spune dacă nu scrie cîteodată şi minciuni gogonate în cărţile pe care le-nvăţăm?
— ...
— Văd că te supăr pe mata cu pustiile noastre de necazuri şi că mata ai de citit...
— ...
— De-acuma fug!... Am prăşit şi fasolea din grădină de-aicea. Mata ai cam uitat de dînsa. Fiecare cu necazurile lui. Poate ai şi mata destule... Cu sănătate!... Şi nu mai fi mata amărît de cele ce te-au amărît, că toate trec... Aşa-i spuneam eu şi tătucăi, de mi-o dat un picior undeva aseară...
Mariţa Bot, în costumul ei de gospodină în miniatură, cu fustă creaţă şi brîuşor, aşteaptă un cuvînt. Cuvîntul nu vine. Fetiţa lipeşte încetişor uşa.
În cameră e răcoare, curat, miros de busuioc. Ea a dat muştele afară, ea a stropit pe jos, ea a tăbîrcit doniţa cu apă; chiar muşcatele din fereastră ea le-a adus, ea le udă, printr-însa trăiesc. A plecat, iar pretutindeni a rămas prezenţa ei.
Nicolae Apostol şi-a ascuns obrajii în palme.

Pe urmă?...
Pe urmă a venit şi ceasul celei mai crunte dezmeticiri.
Întîmplarea s-a petrecut repede. Tot aşa sînt deşteptările dintr-un

somn cu vis dulce, cînd vraja te poartă pe alte tărîmuri şi deodată deschizi ochii cu spaimă să vezi că acoperişul arde undeva în vîlvătaie şi e gata să se surpe peste tine.

Nicolae Apostol plecase în acea dimineaţă avîntat de acasă, cu o hotărîre care nu mai îngăduia amînare. A schimbat scrisoarea din plicul mototolit de atîta purtare în altul proaspăt. Pornea să-şi joace soarta. A doua zi ar fi fost prea tîrziu.

Matilda pleca împreună cu toţi în excursia din Munţii Neamţului. Urma apoi să revină numai două zile şi să-şi pregătească bagajele pentru o lipsă mai lungă...

Familia Mărgineanu îi întorsese invitaţia, poftind-o să petreacă restul verii la vila lor, la Constanţa.

Rămîneau astfel la conacul de la Ponoare numai coana Catinca, să mai muştruluiască mîrlanii cu harapnicul, şi Tică, să bage satul în sperieţi cînd trece călare, galop, în vîrtejuri de praf. Pentru aceştia, Nicolae Apostol n-ar fi avut de ce să mai urce drumul bătătorit de aproape trei luni... La toamnă... Dar cine mai poate şti cîte se vor petrece pînă la toamnă?... În ultimele zile i s-a părut că privirea Matildei întîrzie stăruitor, gînditoare şi melancolică asupra lui... Poate că şi ea gîndeşte la fel. Poate că simte la fel. Poate că şi ea e pătrunsă de triste-ţea acestei îndepărtări. Şi poate înadins pleacă, numai ca să-şi verifice puterea unui simţămînt încă nemărturisit, dar năvalnic. Scrisoarea lui va limpezi pentru amîndoi o îndoială. Va deschide un drum. E o scrisoare umilă, arzătoare şi deznădăjduită. N-o poate supăra... Iubirea nu ofensează niciodată pe nimeni... Va pune plicul în carte, îi va da cartea în mînă, spunîndu-i că se află înăuntru ceva numai pentru dînsa. Ea va înţelege îndată. Va alerga din cerdac în camera ei, nerăbdătoare... Iar el va aştepta, silindu-se să pară cît mai natural, discutind banalităţi cu domnişoara Estela Mărgineanu, povestindu-i anecdote aşa cum îi plac ei şi cum pentru dînsa colecţionează acum toate hazurile din cărţi, din ziare şi din almanahuri.

Peste un sfert de oră are să apară Matilda. Îi va afla răspunsul din ochi şi din îmbujorarea obrazului.

Totul e simplu. Totul aşa s-a petrecut de cînd există pe lume iubire!... De ce-o fi fost atît de prostănac pînă acum? De ce a aşteptat atîta, pînă în ceasul al doisprezecelea?

Totul e simplu, a devenit miraculos de simplu.

Viaţa, ca să-i dovedească de îndată cît de simple sînt toate, încă de la poartă l-a întîmpinat cu semne de excepţională favoare. De astă dată nu i-au mai ieşit înainte nici porcii grohăind, nici n-au tăbărît gîştele cu larmă. Toropite de arşiţa dimineţii, toate vietăţile curţii moţăiau în cotloane umbrite. Vietăţile curţii, orătănii şi animale, argaţi şi slujnice — toţi, toate, tot.

Nu mai rămînea decît să-i iasă înainte Matilda, sin-gură. Ca totul să fie cu atît mai simplu! Îi va preda cartea şi plicul fără martori...

Cînd a ajuns la ultima treaptă a cerdacului, a tuşit. A bătut în uşa deschisă. Aşteaptă. Nimeni. Fereastra deschisă. Tot nimeni. Nu face nimic! Va aştepta pînă ce va da semn de viaţă cineva în această casă deodată pustie. Chiar nu atît de pustie dacă ascute auzul şi ascultă. Din cealaltă cameră, din fund, prin uşa deschisă străbat în camera din faţă, în salon, ecouri de glas şi de rîsete. Aşadar acolo sînt?... În sufragerie, desigur, încă la cafeaua cu lapte, leneşii!

Oare Matilda n-are nici o presimţire? N-are să tresară cînd va ieşi în cerdac şi va da cu ochii de dînsul?

S-a aşezat pe grinda cerdacului să aştepte... Nici n-avea mult de aşteptat. Se aud scaunele mişcate, glasurile învălmăşite, semn că s-au ridicat de la masă. Au trecut în salon... Acum. Acum, dacă providenţa îi este pînă la sfîrşit de partea sa, toţi au să rămînă în casă, iar afară va ieşi numai Matilda. Aşa cum ştie că ***trebuie*** să se Sntîmple.

Numai această siguranţă l-a îndemnat să tacă şi să aştepte, în loc să-şi anunţe prezenţa tuşind ori bătînd din nou în uşă. Dar de ce el, care a învăţat copiii ţăra-nilor fără creştere că a asculta la uşi e năravul cel mai scîrbavnic, de ce el s-a dat la adăpost, să asculte ce vorbesc cei dinăuntru?

E adevărat că el asculta la o fereastră deschisă, nu la uşă, şi e adevărat că totul a venit înainte de a se dezmetici, fără premeditare.

— Ţii pariul? întrebase glasul Estelei Mărgineanu.

— Care pariu, Steluto, că n-am fost atentă?

E glasul Matildei.

— Pariul de-adineauri. Ce Dumnezeu, ai uitat atît de repede? Pariul că astăzi Niculiţă Pisălogul are să se prezinte cu un buchet de flori, de adio.

— Nu pun nici un pariu, Steluţo, fiindcă şi eu mă cam tem de aşa ceva. A început să devină agasant. No-roc că plecăm! Aşa, n-are să ne silească să fim nepoliticoase şi să-i dăm a înţelege că ne-a obosit toată ziua bună ziua!

Acesta e glasul Matildei? Acestea sînt vorbele rostite de buzele Matildei?

Urmează glasul locotenentului Dinu Mărgineanu, acompaniat de un hohot sonor de rîs:

— Te pomeneşti că în legea lui ţi-o fi făcînd curte, Matildo!

Cînd rîsul locotenentului s-a potolit, intervine vocea coanei Catinca, răguşită şi groasă:

— Lăsaţi-l în pace, fetelor şi dumneata, Dinule! Mie îmi pare om destul de deştept şi la locul său. Îşi cunoaşte lungul nasului. Dacă i-o fi venit lui vremea de făcut curte, găseşte el o fată de popă ori de învăţător, ca pentru nasul lui... De unde aţi mai scos-o şi asta? Să fi

simţit aşa ceva, nu-i făceam eu vînt să se trezească tocmai devale? Vine şi el, sărmanul, să se simtă între lume mai subţire! Nu-ţi fi vrînd, ca răposatul Colibăşeanu, să se tîmpească numai cu beţivi şi cu muierile din sat... Vine, a venit, şi iaca n-are să mai vină de-acuma!

— Să vă arăt eu cum vine, a venit şi n-are să mai vină? se repezi glasul Estelei Mărgineanu. Păcat că n-am o pălărie ca o roate de car. Staţi! Am găsit. Ticuşor, ia dă-mi tu capacul de la cutia de carton. Aşa. Aşteptaţi acum să vă arăt cum vine, a venit şi nu va mai veni domnul Niculiţă Pisălogul.

Urmează o pauză.

Unghiile lui Nicolae Apostol au însîngerat palmele.

Desigur, înăuntru, Estela, cu darul ei actoricesc şi cu capacul cutiei de carton în chip de pălărie, imită mersul şi apariţia în cerdac a lui Niculiţă Pisălogul, alias Ni-colae Apostol de la şcoala comunei Ponoare.

Parodie deplin izbutită, căci după pauza atentă a izbucnit un hohot general de rîs. Se disting toate rîsurile în corul pe patru voci. Rîsul gros al coanei Catinca, rostogolindu-se-n toate sferele corpului; rîsul lui Tică, însoţit de tropăituri şi întrerupt de icnete; rîsul nechezat al locotenentului de cavalerie Dinu Mărgineanu; rîsul uşor şi chicotit al Matildei.

Da, şi rîsul Matildei, şi rîsul Matildei!

Nimeni, nu întrerupe nimeni această crudă joacă. Dimpotrivă, toţi, cu Matilda împreună, se întrec strigînd prin hohote:

— Încă! Bis! Brava, Steluţo! Brava, Estela! Bată-te cucul, Estelo, fată hăi, că nebună mai eşti! Bis! Te rugăm, Steluţo, înc-o dată!...

Ce-l mai ţine oare locului pe Nicolae Apostol? Cum de nu se prăbuşeşte oare un om din picioare cînd înăuntru-i s-a petrecut o asemenea surpare? Totu-i sfîrşit, şi el nu se desprinde de pe grinda unde-a rămas încleştat, cu pumnii încleştaţi, cu fălcile încleştate... Aşteaptă. Ce mai vrea încă?

Înăuntru altă pauză; alt hohot de rîs. Estela Mărgi-neanu s-a executat şi a doua oară; depăşindu-se pe sine, desigur, căci hohotul e mai nebun.

Pe urmă, cînd toţi s-au potolit, glasul lui Tică străbate cu o neaşteptat de umană şi reparatorie indulgenţă, să ceară graţie pentru învăţătorul Nicolae Apostol:

— Matilda, nene Dinule, la logodna voastră nu e aşa că o să-l invitaţi şi pe domnul Apostol? Zău! E caraghios el cînd stă şi tace ca un moroi, dar zău că mi-e drag! Nu-i chiar aşa de ţoapă!

După o clipă, cu nestatornicia drăcească şi ascuţimea neîndurată pe care Nicolae Apostol prea bine i-o cunoştea, acelaşi glas al lui Tică adăuga:

— Numai mă tem că n-aveţi să-l chemaţi, ca să nu fii tu gelos, nene

Dinule, pe dînsul cînd o veni el s-o invite pe Matilda la dans... Vreţi să vă arăt eu cum are s-o invite? Aşteptaţi...

Pizmuind succesul actoricesc al Estelei, Tică a uitat accentele generoase de acum o clipă. Înăuntru încearcă să reconstituie imaginara invitaţie la dans a învăţătorului din Ponoare, aşa cum se va petrece la mai puţin imaginara logodnă a domnişoarei Matilda Ştirbulescu cu locotenentul Dinu Mărgineanu din cavalerie.

A încercat şi vede-se că a izbutit, judecînd după intensitatea celui de al treilea hohot de rîs şi după exclamaţia coanei Catinca:

— Mînca-l-ar mama, că are toate talenturile, păduchiosul mamei, păduchios!

În gura lui Nicolae Apostol s-a revărsat un gust de fiere şi de moarte.

S-a desprins de pe grinda cerdacului. Umerii au căzut, mîinile spînzură lălîi. Îşi tîrîie paşii sleiţi spre poartă, ca omul cel mai gîrbov de pe pămînt.

Nu-l latră cîinii, nu-l întovărăşesc scroafele cu godaci, n-au tăbărît asupra lui cîrdurile de gîşte. Nimic nu s-a schimbat pe lume.

Soarele e tot sus şi tot atît de strălucitor; numai albastrul cerului parcă e nesuferit de dureros acum.

Capitolul XVIII

„Pe o noapte cu lună s-a întors
din mormînt un strigoi...”

Trîntit în pat, cu faţa în jos, cu ochii înfundaţi în perne, Nicolae Apostol s-a frămîntat toată ziua şi o noapte întreagă, înghiţindu-şi cocleala din gură.

Mereu gustul acela de venin şi de fiere! Oare avea să mai dispară vreodată?

Nu-l mai chinuia umilinţa celor auzite în cerdacul unde atîtea dimineţi urcase treptele împins de nebuneşti năluciri. Nu-i lăsase un deşert pînza căzută de pe ochi, ca să vadă deodată aşa cum arată într-aievea nepămînteasca „lui” Matilda. N-o blestema, n-o ura, nu-i găsea vină.

Ce vină purta dînsa?

Era o fată ca oricare alta, de proaspăt închiaburiţi, nici mai bună, nici mai rea decît celelalte, urmîndu-şi fără abatere un destin dinainte scris. Ochii lui o idealizaseră, o desprinseseră de pe pămînt, o împodobiseră cu frumuseţi şi simţiri pe care ea nici nu le avea, nici nu încercase făţarnic să le arate. Ea aşteptase o dragoste şi un bărbat potrivindu-se cu lumea ei nouă, cu învăţătura şi prieteniile de pension, cu agoniseala şi ambiţiile coanei Catinca Ştirbulescu.

Locotenentul Dinu Mărgineanu din cavalerie, tînăr, fercheş, de neam bun şi cu viitor, răspundea din partea acestor aşteptări.

Nimic mai firesc. Nici măcar n-avea dreptul să-i arunce Matildei vina că a fost în vreun fel cochetă, că în aşteptarea logodnicului s-a amuzat, scoţînd din minţi învăţătorul din sat, ca să-şi bată joc de dînsul. Totul pornise de la el, crescuse numai în el, fusese o nebunie numai a lui. El fusese cel care îşi bătuse joc de dînsul.

Iar nu acestea îl chinuiau şi nu acestea îl zdrobeau de ruşine.

Toate veneau ca o pedeapsă binemeritată de Nicolae Apostol pentru sminteala lui Nicolae Apostol.

Dezminţirea însă îl pusese faţă în faţă cu faptele învăţătorului Nicolae Apostol din ultimele luni. Acesta era aşadar? Atît de uşor şi pentru atît de deşarte şi condamnabile năluciri se lepădase de la chemarea lui dăscălicească? Pentru atîta părăsise copiii, întorsese ochii de la necazurile plugarilor din Ponoare, asistase cu braţele spînzurînd neînsufleţite cînd amarnica moşiereasă plesnea cu harapnicul peste obraz un clăcaş obidit ca Tudose Bot, jăcmănit de munca lui şi bătut? Atît de şubredă i-a fost credinţa care-l adusese aci sumeţit, cu voinţa de criţă?

La întrebările acestea cu răspuns deznădăjduit şi plin de umilinţă,

Nicolae Apostol îşi înfunda mai scîrbit obrajii în pernă, mai fierbinţi simţea potopindu-l valuri de sudoare, ca îndată să se pomenească pătruns de un fior îngheţat şi clănţănind din dinţi. A auzit cîntările cocoşilor chemîndu-se din ogradă în ogradă la miezul nopţii. L-au prins cîntările cocoşilor dinainte de a se lumina de ziuă. Iar dimineaţa l-a făcut să ridice ochii nedormiţi un scîrţîit de care oprite în poartă, glasuri şi bătăi de codirişte în stîlp. A sărit să afle pricina. Abia atunci şi-a amintit.

Coana Catinca Ştirbulescu îi vorbise despre aceste patru care de lemne, dăruite pentru tocmeala lor, fiindcă elevul Ştirbulescu Constantin izbîndise atît de strălucit la examen. A stat în cumpănă. Cel dintîi gînd, plin de mîndrie rănită şi de îndîrjire, a fost să trimită carele înapoi, încărcate. Al doilea gînd, mai chibzuit, a fost să le treacă de-a dreptul în ograda şcoalei. A scris un bilet de mulţumire pentru lemnele dăruite şcoalei din Po-noare, nu lui.

Şi s-a înverşunat într-o ispravă ciudată.

A trecut în vecini ca să capete un ferăstrău. De-acasă şi-a luat toporul. Două zile a tăiat lemne şi a despicat butuci.

Fără surtuc, cu mînecile suflecate, nu şi-a lăsat răgaz să răsufle. Toată înverşunarea şi-o istovea în această muncă a braţelor, pentru el încă neobişnuită, în care găsea o plăcere sălbatică. Gospodarii treceau pe drum şi se minunau. Puţin îi păsa lui de minunarea lor.

În seara a treia şi-a admirat stivele frumos rînduite sub streaşina din coasta şcoalei. S-a culcat cu braţele şi cu şalele frînte de oboseală. A dormit tun, neîntors. S-a deşteptat cu ochii limpeziţi şi cu un început de împăcare. În această istovire a trupului aflase alean pentru boala sufletului.

Atunci s-a pomenit el pe neaşteptate şi cu şarabana trimisă de învăţătorul Gheorghe Ceapă din Suseni, comuna Piscul-Voievodesei. Bătrînul învăţător nu venise. Îl înlocuia un argat şi o scrisorică, amintindu-i înţele-gerea de la întîlnirea lor din primăvară.

Altă dată, acum două săptămîni, săptămîna trecută, s-ar fi descotorosit repede de-o invitaţie atît de străină de sufletul său. Acum făcu pregătirile de plecare cu o voie bună de şcolar în vacantă.

Simţea nevoia să se apropie de o suflare omenească prietenoasă şi caldă, străină de pătimirile lui de aci. Şi-a bărbierit obrazul ţepos, neras de patru zile, şi-a periat hainele de la croitorul de tîrg, şi-a potrivit pălăria cît o roată de car şi a purces la drum.

Argatul nu prea suferea de patima vorbei.

Tăcut, şfichiuia cu biciuşca perechea de cai mărunţi şi pietroşi; arăta numai cu codirişca întinsă spre satele pitulate la poalele colinelor: „Iacă şi Clincenii!... Colo-i Valea-Seacă!... Vezi dumneata, pe vîrful cela de deal, bisericuţa de lemn? Aceea-i biserica din Piscul-Voievodesei!... De-acuma într-un ceas sîntem şi noi acasă!...”

Aceasta rar, dintr-o jumătate de ceas în alta.
Nicolae Apostol binecuvîntă tovărăşia unui om fără mîncărime de limbă, care îl lăsa în pace cu gîndurile lui.
Iar gîndurile erau mai puţin deznădăjduite.
Nu se aştepta la o mare ispravă de la o întîlnire cu un învăţător învechit şi molîu, aşa cum i-a părut Gheorghe Ceapă la conferinţa dascălilor de astă-primăvară. Dar drumul acesta prin locuri necunoscute era pentru dînsul odihnitor; iar depărtarea de satul şi de oamenii faţă de care se simţea vinovat însemna pentru sufletul lui o destindere.
— Acum mai avem o întinsoare de trap şi am ajuns! vesti argatul.
Dădu bici. Caii pietroşi au prins a ţăcăni mărunt din copite.
— Simt că s-apropie de casă! lămuri omul prinzînd deodată glas şi sămînţă de vorbă. Ai să vezi dumneata că nu degeaba îi dau zor, procleţii!... Cam nu prea seamănă satul nostru cu al dumneavoastră, măcar că nu-i comună cu primărie şi post de jăndari!...
Într-adevăr, nu se aseamănă satul Suseni cu urîtele şi tristele Ponoare.
Cînd s-au apropiat, Nicolae Apostol a înţeles mîndria care străbătuse în cuvintele rîndaşului pînă atunci tăcut şi mocnit. Îndreptăţită mîndrie! Îndreptăţită şi goana căluţilor să ajungă mai repede la asemenea voioase aşezări. Învăţătorul din Ponoare se răsuci cu neastîmpăr pe scaunul şarabanei, să privească în dreapta şi în stînga gospodăriile temeinice, cu livezi şi grădini, cu şuri şi stoguri de fîn, cu albele case scăldate în soare.
— Vrednic sat! exclamă. Sat de răzăşi, bade, nu?
— Ce răzăşi, domnule învăţător? Unde vezi dumneata răzăşi? Poate la Piscul-Voievodesei... Acolo se află răzăşi, numai că-s mai prăpădiţi acum decît creştinii noştri de aici... Tot ce vezi cu ochii îs gospodării de pălmaşi... În afară de douăzeci-treizeci, cîţi s-au căpătat cu pămînt pe vremea lui Cuza-vodă, fie-i ţărîna uşoară şi
numele slăvit... Şi acuma se cheamă că nu se mai deosebesc unii de alţii. Încetul cu încetul s-au învăţat să scoată apă din chiatră sacă... Au învăţat să lupte cu hămeseala proprietarului şi a arendaşului; cu tertipurile vechililor şi cu măsluielile din condicile crîşmarilor. Dumnealui, domnu Gheorghe, să trăiască şi să-i dea Cel-de-sus sănătate!... El ne-a învăţat să strigăm cînd ne doare şi să tămăduim rănile unde am fost loviţi! El ne-a învăţat să lucrăm chibzuit grădinile şi livezile, pentru a mai scăpa de urgia învoielilor hoţeşti, cu care ne gîtuia proprietarul şi arendaşul. Şi am scăpat într-o bună parte... Nu de tot, fiindcă la aşa ceva nu-i nădejde! Dar în bună parte, cît a putut să ne lumineze la minte domnu Gheorghe cu pildele sale... Fără dînsul, vai şi amar era de capul nostru, cum am văzut că vai şi amar este de capul prăpădiţilor din Ponoare pînă-n ziua de azi!

Nicolae Apostol pierdu deodată cheful de întrebări. În glasul argatului a crezut că descoperă o dojană, îndreptată în bună parte şi asupra sa, nu numai a prăpădiţilor din Ponoare.

— Iaca am ajuns. Buun! Se cheamă că şi poarta-i deschisă... Tragem colea boiereşte, la scară...

Şarabana făcu pe un podeţ cu întărituri de mesteacăn, intră în ogradă pe-un drumeag prunduit, trase într-adevăr boiereşte la scară.

Casa era mai puţin boierească.

Scundă sub streaşina lată de şindrilă, cu cerdac larg de jur împrejur, poate părea mai umilă şi mai puţintică din pricina aşezării sfioase printre pomii voinici de livadă, poate din pricina viţei-de-vie făcînd perdea în stîlpii cerdacului.

Nicolae Apostol sări jos, scoţîndu-şi pălăria cît roata de car.

Aştepta să apară cineva în prag, cu oarecare stînjenire, fiindcă aşezarea gospodărească de aci şi toate aşezările satului îl sileau să facă o umilitoare comparaţie cu tot ce-a lăsat el în urmă, în comuna Ponoare.

Îl primi glas nu de la uşă, ci din grădină. Dintr-acolo venea spre dînsul, călcînd printre straturi, învăţătorul Gheorghe Ceapă. Îşi freca mîinile şi-şi scutura ţărîna de pe degete:

— Fii binevenit şi iartă că-ţi întind mînă de grădinar... Am aşteptat... am aşteptat... Şi cum eu nu pot sta cu mîinile încrucişate, nu m-a răbdat inima să nu fac o inspecţie la straturi... Ia poftim înăuntru...

Gheorghe Ceapă purta o pălărie mare de pai împletit şi avea o înfăţişare de adevărat grădinar surprins în exerciţiul funcţiunii.

Dar lui Nicolae Apostol îi păru mult mai simpatic şi mai la locul său decît cum îl văzuse la conferinţa didactică din oraş.

— Poftim, poftim! Dă-mi voie să deschid eu...

Curată încăpere şi răcoroasă! Scoarţă pe perete, scoarţă pe jos, lăicer pe divan, perne cu motive romîneşti, mobile simple şi tari, de lemn afumat. O casă de ţăran gospodar, fără nimic din urîţeniile mobilelor mahalageşti, de gust corcit.

Gheorghe Ceapă crescu în preţuirea învăţătorului din Ponoare.

— Colb pe drum, nu-i aşa? De două săptămîni nu s-a mai milostivit Domnul cu un strop de ploaie... Cere cîmpul apă grozav... Dacă pînă duminică nu se-ndură, au să pornească oamenii să aducă sfînta de la Trifeşti...

Ciudat!

Învăţătorul din Suseni vorbea ca un plugar oarecare despre cîmp şi ploaie, împărtăşind superstiţioasa lor credinţă că o icoană sfîntă din Trifeşti poate să schimbe pronosticurile meteorologice.

Mirările lui Nicolae Apostol nu s-au oprit aci. Se afla numai la începutul lor. A făcut cunoştinţă cu nevasta învăţătorului Gheorghe Ceapă, o bătrînică măruntă, cu port ţărănesc, tulpan şi ghete de

ghemţ. A cunoscut feciorii, unii încă la şcolile din oraşe: un normalist în ultimele clase, un elev la şcoala practică de agronomie, alţi doi mai în vîrstă, gospodari în sat, cu port şi vorbă ţărănească şi cu mîinile bătătorite de muncile cîmpului. A cunoscut şi cele trei fete, una măritată cu un gospodar, alta elevă la o şcoală profesională, cea mijlocie normalistă în ultimul an.

Învăţătorul Gheorghe Ceapă i-a chemat pe toţi înadins, ca să-şi arate prăsila cu un fel de mîndrie. Iar Nicolae Apostol n-a găsit nimic în această întemeiată falā de părinte din cele ce-ar fi găsit şi ar fi cugetat el fără prietenie şi căldură acum o lună ori două, cînd, înde-părtat de breasla dăscălicească, străin şi duşmănos cu toţi renegaţii, descoperea pretutindeni prilej de scîrbire.

Copiii vorbeau respectuos, dar deschis. Îşi necăjeau părintele în glumă pentru anumite slăbiciuni nevinovate; amestecau în discuţie întrebări şi răspunsuri despre chestiuni gospodăreşti şi de grădinărie. Nicolae Apostol cunoscu în sfîrşit o familie, alta decît a coanei Catinca Ştirbulescu, alta decît a domnului Lascăr Sofian cu feciorul său de la Paris, alta decît familia funcţionarului de ultima treaptă din mahalaua unde venea să-şi petreacă vacanţele de normalist.

N-a avut tăria să refuze invitaţia şi a petrecut o noapte neuitată într-o asemenea casă primitoare. Stînjenirea s-a risipit. S-a lăsat purtat în grădina cu straturi şi în livadă, la alte gospodării din sat şi la gospodăriile feciorilor şi a fetei măritate cu un zdrahon şugubăţ şi necăjindu-şi mereu socrul pentru anumite altoiuri care-au dat greş, în loc de fructele arătoase din catalog rodind nişte stîrpituri de mere cît nuca. Astfel, Nicolae Apostol a descoperit o viaţă ascunsă, cu bucurii şi mulţumiri simple, cu o armonie pînă acum greu de admis pentru el între copiii cu pregătiri şi şcoli diverse şi între ceilalţi, rămaşi la brazdă şi la port ţărănesc. Abia acum întrezărea aici un semn al viitorului, cînd prăpastia dintre sat şi oraş va fi ştearsă.

Seara, tîrziu, la lumina lunii, sub nucul din grădină, după ce s-a isprăvit masa, bătrînul Gheorghe Ceapă şi-a trimis copiii la culcare şi au rămas singuri.

Prinsese poftă de vorbă, fiindcă se întrecuse cu numărul paharelor, sau poate înadins întrecuse numărul paharelor, ca să capete glas.

— Mi-ai făcut mare bucurie! spuse îndepărtînd paharul. Pentru mine e o cinste că am primit în casa mea un om din altă croială, care are să facă mîndria breslei noastre dăscăleşti. Căci trebuie să-ţi spun şi aceasta... Eu carte nu prea ştiu, nici n-am rîvnit să fac mare is-pravă de pe catedră. Nu m-am simţit în putere. Am fost codaş în şcoală... Cam greu de cap. Nici n-am sfîrşit şcoala. Asta de bună seamă n-o ştii şi are să te mire. Am pierdut un an. L-am scos pe celălalt din greu la capăt... Pe vremea aceea nu era mare lucru să capeţi un post şi fără şcoala întreagă... M-am căpătuit cu locul de aicea şi am fost mulţumit

că nu se bătea nimeni pe asemenea procopseală...

Bătrînul trase paharul aproape, îşi turnă, gustă întîi o înghiţitură, plescăi din limbă şi numai după aceea îl sorbi pînă la fund.

Urmă, zîmbind amintirilor îndepărtate:

— Pentru că trebuie dumneata să ştii că n-avea de ce să se bată nimeni pe atuncea pentru un post de învăţător în satul Suseni. Era un sat calic, urît şi ticăloşit. Ceva aşa cam ca Ponoarele dumitale. Poate încă mai rău... Şcoala? O cocioabă. În cel dintîi an m-a prins un fel de deznădejde. Nu mă gîndeam eu la îndreptări. Nu cutezam la asemenea rosturi peste puterile mele. Mă gîndeam la mine. Omul cu puteri puţine se strînge în el ca melcul, se teme numai pentru sufleţelul lui. Zi-ceam: Dacă se desfiinţează şcoala? Dacă rămîn, aşa un neisprăvit cum eram, fără nici un căpătîi? Norocul meu a fost aiurea. Mă aştepta în altă parte... Eram amărît nevoie mare. Cu şcoala n-o urneam din loc. Nu puteam culege plodurile de pe drumuri să împlinesc un număr în clasă... Mă apuca groaza să nu se ivească într-o zi un revizor ori un inspector, să vadă cocioaba goală, s-o închidă şi să mă trimită la plimbare. Cum vezi, mă gîndeam la mine, nu la şcoală! Mai ţine socoteala că pe lîngă altele mă mai chema şi Ceapă. Gheorghe Ceapă. Dumneata ai venit în lume cu altfel de nume, parcă ales înadins... Apostol! Mîndru nume...

Nicolae Apostol rîse cu amărăciune, gîndindu-se ce-a făcut el din numele şi din misiunea lui în ultima vreme.

Bătrînul nu luă aminte la întunecarea de pe faţa tînărului frate de breaslă.

El începu să hohotească înveselit la amintirile sale:

— Va să zică, pe mine nici numele nu mă ajuta. Gheorghe Ceapă! Romînul gata e să afle loc de glumă, cît o fi el de necăjit şi de nevolnic. Aşa au început se-menii mei să mă ia peste picior, strigîndu-mă: „Domnul Ceapă!” încoace şi încolo. Unii mai hîtri au găsit că nu fac ca dascăl nici cît o ceapă degerată... Şi nu făceam la şcoală nici cît o ceapă degerată. Greu e să fii dascăl bun şi să înveţi carte pe alţii cînd ai fost şcolar codaş şi n-ai prea învăţat carte nici pentru tine!... Mai eram şi goluţ. Cînd a prins iarna să sufle cu vînt subţirel, mă iscodeau unii şi alţii dacă nu tremur în straiele pir-pirii ca foaia de ceapă... Mă rog, cîte şi mai cîte! Şi cum eram eu mai amărit şi mă simţeam privit cu mai multă neîncredere într-un sat ca Susenii de pe atunci, numai ce dă Domnul şi mă îndrăgostesc eu de o fată săracă... Îţi închipui dumneata ce înseamnă o femeie în viaţa unui om?

Nicolae Apostol răspunse cu un oftat din băierele inimii.

— Eşti tînăr. N-ai avut vreme să cunoşti. Are să-ţi vină rîndul. Cum îţi spun, eu m-am îndrăgostit de o fată săracă. O ţărancă de la Piscul-Voievodesei, fata unui ajutor de grădinar de la curtea Ilovenilor. Aceasta-i Măndiţa mea. Băbuşca mea de azi. Fată de slujitor la

grădină... Mă îndrăgostesc, o cer de nevastă, mă însor, o aduc în cocioaba noastră şi începem s-o tîrîm din greu, ca sania pe uscat... Dar femeia m-a adus cu ochii pe pămînt. De unde umblam fără căpătîi, neştiind de unde s-o încep, ne-am înhămat amîndoi la gospodărie. Mi-a vîrît în sînge patima grădinăriei. Hîtrii scorniseră alta de-a lor: „Trage ceapa la grădină!...” Am tras la grădină şi mi-a mers bine! Am început a mă simţi cu mai puţină frică de ziua de mîine. Hîtrii au prins a rîde şi dînşii mai puţin. Pe urmă s-au dat pe lîngă mine să afle cum de-o descurc aşa de frumos toamna şi cum de mă înţoleam, după ce mă văzuseră gol şi prăpădit ca o ceapă goală... Unii au învăţat una, alţii alta... Venisem să fiu dascăl la şcoală, eram mai mult dascăl în sat, pentru oamenii în puterea vîrstei. Au venit copiii; nu m-au speriat. Am opintit mai din greu, şi, pe măsură ce mă înstăream, se înstăreau şi vecinii, după pilda mea... Nu sînt cititor de cărţi. Dar am aflat eu mai tîrziu aşa ceva într-o istorioară de-a lui Ion Slavici, ***Popa Tanda***... Ţi-o mai aduci aminte?... Scrie acolo: „Pe Valea-Seacă este un sat pe care oamenii îl numesc Sărăcenii. Un sat Sărăceni pe-o vale seacă; mai rău nu poate să sune însemnarea unui loc...” Am învăţat-o pe de rost, pot zice, fiindcă am aflat că săvîrşisem şi eu, fără să ştiu, ceea ce-a săvîrşit Popa Tanda în satul lui, Sărăceni. O vale seacă este şi pe aici. Dar satul de acolo a rămas cum a fost şi acum treizeci de ani. Cu Susenii s-a petrecut povestea altfel, fiindcă învăţătorul Gheorghe Ceapă, codaş neisprăvit în şcoala normală, luîndu-şi nevastă o fată de lucrător la grădinărie, s-a învrednicit măcar a da pildă de bun gospodar. Ce zici? Nu-i de-a minune lucrul?

— Cred că exagerezi din modestie, domnule Ceapă.

— Zi-mi moş Ceapă! Sau moş Gheorghe, cum îmi spun mie mulţi din foştii elevi... Acum o spun fără gînd de luare în rîs. Şi mai pot spune că în această privinţă n-aş avea de ce să fiu modest. Satul acesta dacă a fost scos un pic din paragină şi din calicie, numai nouă ni se datoreşte. Asta ţin să o spun. Dar adaug că la început ni se datoreşte fără ca eu s-o fi vrut şi s-o fi ştiut. Nevasta m-a pus la lucru, aşa cum a învăţat dînsa munca din copilărie... Eu am încercat şi am izbutit. Încercarea şi izbutinţa mea a dat ghes şi altora. A slujit pildă. Exemplul a trecut din unul în altul, s-a întins la toate treburile gospodăreşti. Pe urma vredniciei gospodăreşti a cîştigat prestigiu pe dată şi dascălul. Eu cred că mi-am făcut datoria, iară o minune e, înc-o dată o spun, că această datorie mi-am împlinit-o fără s-o ştiu...

— Şi şcoala? N-o să cred eu că şcoala ai lăsat-o în părăsire, cum dai dumneata a înţelege...

— În părăsire, nu... Ai văzut că am şcoală frumoasă şi luminoasă, cum nu se văd multe în împrejurimi. Înălţată de noi, pe socoteala noastră, a satului. Aceasta întrucît priveşte clădirea. Despre învăţătura pe care o capătă şcolarii mei în aşa şcoală măreaţă, sînt mai puţin

grăbit să mă laud. Ţi-o spun drept. E slabă. Slăbuţă... La început fugeam eu să culeg plodurile de pe drumuri. Acuma vin si singuri, nechemaţi. Dar văd că nu prea pot să le fac faţă. Eu sînt un dascăl de modă veche, care nici la moda cea veche n-am prea fost bun de ispravă. O cîrpim şi noi cum putem. Am o nădejde... Cînd mi-or ieşi băiatul şi fata din şcoala normală, poate izbutesc să-i aduc aicea. Au să lucreze cu mine un an, doi. Mă ajunge vremea de pensie. Mă trag la o parte şi le fac loc. „Du-ceţi cu bine la capăt ce-am început eu cu slabele mele puteri!"

Învăţătorul bătrîn, Gheorghe Ceapă, îşi turnă alt pahar plin din urciorul de lut.

Îl goli şi se rezemă de spătarul băncii, privind grădina scăldată în lumina lunii.

— Ce-ţi zici, acuma, dumneata? întrebă. Şi tot el răspunse: Îţi zici: „Am venit să văd un învăţător şi-am găsit un grădinar!..." Aşa mă tratează pe mine domnul revizor. El are teoriile sale şi eu nu corespund la aceste teorii. De aceea nici nu prea dau pe la conferinţele de la tîrg. Mi-e ruşine să mă aflu printre alţii cu ştiinţă de carte, eu, un prost şi un neştiutor... Cînd ne-am văzut noi întîia oară, miroseam a ceapă ca un jupîn. Ce ţi-ai spus dumneata? „Ce nesimţit!" Nesimţire era... Trăiesc aicea printre ţărani şi de la dînşii am învăţat cuviinţa lor. N-au să pornească ei niciodată la o întîlnire cu o faţă înaltă după ce au mîncat ceapă şi usturoi. Eu am pus dimineaţa atunci ceapă în gură, înadins ca să nu mă dau ispitei şi să nu mai pornesc la drum. Ce să caut? La teorii nu mă pricep... Ceilalţi învăţători mai tineri vor-besc despre autori şi pedagogi despre care n-am auzit niciodată... Mă întorc întotdeauna mai împuţinat în ochii mei. Aşa eram hotărît şi atunci dimineaţa. Şi taman atunci primesc o carte poştală de la nepotu-meu, normalistul... Zice: „Caută să-l cunoşti pe domnul Nicolae Apostol. Are să fie o cunoştinţă frumoasă şi o prietenie bună..." Cu o vacanţă înainte tot despre dumneata îmi vorbise... „Stai! spun. Iaca un prilej să-l cunosc." M-am suit în şarabana mea şi, cu toată ceapa, mi-am călcat pe hotărîre... Nu-mi pare rău. Învăţ şi eu ceva de la tinereţe...

Nicolae Apostol vorbi încet, cu glas tremurat:

— Moş Gheorghe... Dă-mi voie să-ţi spun moş Gheorghe... De la mine nu ai ce învăţa... Toată ştiinţa mea de carte s-a dovedit deşartă pînă acuma. În schimb eu am învăţat de la dumneata atîta cît nu m-au învăţat toate cărţile şi profesorii mei... A fost pentru mine o zi hotăritoare. Mult mai însemnată decît îţi închipuieşti... Iar seara aceasta n-am s-o uit niciodată... Mi-ai deschis ochii la multe lucruri pe care n-am ştiut să le văd...

— Îţi place să-ţi rîzi de-un bătrîn? clătină din cap Gheorghe Ceapă cu neîncredere.

— De fel, moş Gheorghe! Iată un singur exemplu. Am citit şi eu ***Popa***

Tanda a lui Slavici. Am citit şi alte cărţi, cu tot atît de cuminte învăţătură. Una se numeşte ***În slujba adevărată***, a unui scriitor rus Potapenko, tradusă în biblioteca „Minerva” ..

— Acum aud întîia oară...

— Dumneata n-ai nevoie nici să auzi despre aceste cărţi, nici să le citeşti. N-ai ce afla nou din ele. Dum-neata ai săvîrşit, cum spui, fără s-o ştii, tot ce-au săvîrşit eroii din acele cărţi. Dar vezi ciudăţenia întîmplării? Eu le-am citit şi n-am învăţat nimic din ele. Pînă la dumneata, n-am deschis ochii la această învăţătură... Acuma deodată le-am înţeles...

— Ce fel de vorbă e asta? Nepotul meu îmi spunea că eşti tobă de carte, că ai învăţat singur nemţeşte şi franţuzeşte, că nu mai ieşeai din biblioteca şcoalei...

— Tot ce se poate, moş Gheorghe. Numai că în cărţile acelea căutam şi eu teorii, ca domnul revizor al nostru... Pe cînd de la dumneata am învăţat să găsesc înainte de toate îndreptări pentru viaţă...

— Vorbeşti ca sărmanul Andrei Colibăşeanu! mărtu-risi înduioşat la amintire bătrînul Gheorghe Ceapă. Dacă aş fi închis ochii, aş fi crezut că aud glasul lui...

Nicolae Apostol, cu cugetul sfredelit de amintirile sale mult mai proaspete şi amare, tresări ca sub atingerea unui şfichi de bici.

— Nu-mi pomeni despre acest nume. Pentru breasla noastră a fost o ruşine...

Se înverşuna împotriva înaintaşului acestuia netrebnic, fiindcă acum, după propria lui zdruncinare, măsura mai sever căderile celuilalt.

Bătrînul Gheorghe Ceapă înălţase ochii şi îl privea cu luare-aminte în bătaia lunii. Cu luare-aminte şi cu o întristare.

— De ce vorbeşti aşa? Cum poţi să fii atît de neier-tător cu un mort?

— Pentru toate cîte le ştii... Acestea nu se iartă!

Bătrînul clătină din cap, repetînd:

— Pentru toate cîte le ştiu? Dar cine poate şti adevărul asupra lui Andrei Colibăşeanu?

— Le ştie toată lumea. El a murit. Faptele lui însă au lăsat urme...

Gheorghe Ceapă simţi datoria să apere memoria fostului camarad şi prieten.

Ca să prindă putere şi avînt, mai deşertă un pahar.

Spuse apoi:

— Eu nu mă pricep să citesc în suflete, cum nu prea am învăţat să citesc nici în cărţi. Dar am credinţa că Andrei Colibăşeanu a dus cu el în mormînt o taină...

— O înecase mai întîi în spirt! rosti cu asprime Nico-lae Apostol.

— Nu acesta e păcatul! Un pahar de vin vezi dum-neata că-mi place să deşert şi eu din cînd în cînd, fără să fiu un păcătos... Poate nu din pricina băuturii s-a pierdut... Poate din pricină că s-a simţit pierdut a

alunecat în patima băuturii...

— Pentru mine e totuna...

— Văd că zadarnic încerc să-l apăr... Şi nu ştiu de ce mi se pare mie că de acolo, din mormîntul lui, glasul îmi spune cu mîhnire: „De ce te lepezi de mine? Ştii că n-am fost întotdeauna un păcătos...” Într-adevăr, Andrei Colibăşeanu n-a fost întotdeauna un păcătos. Cînd am legat prietenie, dacă prietenie se poate numi, Andrei Colibăşeanu era faima şcoalei... Era idolul nostru... O tinereţe, şi o minte, şi un cuvînt!... M-am trezit alături de el în bancă şi în catalog... Dar acestea nu mai au nici o însemnătate; n-am eu puterea să le spun aşa cum au fost... Eu am rămas pe drum... Am pierdut un an. După al doilea am ajuns neisprăvit aci... El a mers mai departe, a mai învăţat nu ştiu cît, nu ştiu unde... După patru ani am aflat că a fost numit la Ponoare. M-am mirat, aşa cum m-am mirat că şi dumneata ţi-ai ales un asemenea loc. Îţi spun drept, parcă m-am înfiorat: „Ce e cu aceste Ponoare? Ce au toţi cu Ponoarele acestea? Sînt făcute să îngroape tot ce se află în breasla noastră mai frumos şi mai de nădejde?...” Mă ierţi că am gîndit aşa ceva? Gînduri de bătrîn slab la minte...

Fostul camarad şi prieten al lui Andrei Colibăşeanu aşteptă un semn. Nicolae Apostol se frămîntă cu neastîmpăr pe bancă.

Apropierea profetică între destinul său şi al lui Andrei Colibăşeanu nu însemna o îmbărbătare după întîmplările din ultima vreme, numai de el cunoscute.

— De ce să mă supăr? rosti, silindu-se să pară nepăsător.

— Tocmai!... Cu el s-a sfîrşit. S-a dus. Dumneata ai să ridici ceea ce nu s-a învrednicit să dureze el, cu toată învăţătura şi ascuţimea lui de cuget... Unde am rămas?... A, da! Cînd am aflat că e la Ponoare, m-am dus să-l văd... Era ca un om căzut din lună. Încă nu se dezmeticise. Dar nici o clipă n-a arătat semn de neîncredere în el şi în îndreptările pe care avea să le săvîrşească... N-avea casă, n-avea şcoală... „Cu atît mai bine! spunea el. Aici totul e de făcut din nou... Ai să vezi peste doi-trei ani!...” După un an am trecut din nou... Nu mai vorbea atît de avîntat. Parcă îl răzbise o oboseală. Ceva ascuns. Ştiu eu? Şcoală tot n-avea. Casă tot n-avea. Se plîngea despre oarecare vrăjmăşii care-i zădărnicesc planurile. Pe urmă, în anul al doilea, mi s-a părut aşa... cum să spun?... aşa ca într-o frămîntare care nu-i dădea răgaz să te asculte, să-şi strîngă gîndurile într-un loc. Stătea jos şi se ridica. Umbla zece paşi şi se aşeza să răsucească ţigara. Aprindea ţigara şi o zvîrlea... Rîdea fără pricină şi se întrista fără pricină. Mi-a spus că are oarecare nădejdi să-şi ajungă ţinta mai repede decît crezuse. Căpătase încrederea lui Lascăr Sofian. Trebuie să ştii că pe atunci Lascăr Sofian, întors din străinătate şi însurat de tînăr, nu arăta omul închis de acum. Venise cu planuri de reforme. Nu vedea şcoala cu ochi răi, nici nu-l speria ridicarea satelor. S-a întors la părerile neamului său mai tîrziu,

mai încoace, după ce s-a stins în el căldura cu care a venit din străinătate. Se însurase de vreo opt-nouă ani. Olga Sofian era vestit de frumoasă în toată Moldova. Avea un copil mai mare decît acesta, Mitif, de la Paris. Un băiet de alt soi:

Lăscăruş... Vorbesc în noaptea asta numai despre morţi... Bătrînul se opri. Privi în livada ninsă de lumina lunii, de unde se desprindeau poate, înaintînd către el, umbrele atîtor morţi: Vorbesc despre morţi, căci şi Olga Sofian e moartă, mort e şi Lăscăruş Sofian, mort şi sărmanul Andrei Colibăşeanu... Lăscăruş împlinise şapte ani... Era crescut cu guvernantă, o elveţiancă. Crescut cum se cuvenea să fie un copil dintr-un asemenea neam. Franţuzească, nemţească... Pentru învăţătura romînească, Lascăr Sofian l-a angajat pe Andrei Colibăşeanu... Ţin minte că sărmanul Andrieş se arăta foarte mîndru de această sarcină şi de un elev cu daruri atît de nemaipomenite. Mi-a lăsat să înţeleg că Olga Sofian s-a interesat de soarta şcoalei din sat. Că l-a convins pe Lascăr Sofian, dacă nu cumva va fi fost convins dinainte, că datoria lor de mari proprietari în comună e să ridice o şcoală, aşa cum ctitoreau bătrînii altădată biserică... Se vede că din această pricină sărmanul Andrei Colibăşeanu nu-şi mai găsea loc şi astîmpăr... Se apropia de visul lui... Vezi, el nu era ca mine, să se mărginească la o viaţă strînsă în necazurile mele, să se gîndească îndată la casă, gospodărie, bunăstare... Se lepăda de el pentru şcoala lui. Aşa îmi vorbise şi cu doi ani înainte, şi cu un an înainte, aşa îmi vorbise şi în toamna aceea... Pe urmă, iarna cu viscolele şi cu troienele de atunci ne-a despărţit... În primăvară am găsit alt om. Ce s-a întimplat, nu ştiu. Poate n-are să ştie nimeni niciodată... Ai văzut un om ridicat după boală? Aşa era el. Dar fără să fi bolit... Nu mi-a mai vorbit nimic nici despre şcoală, nici despre copilul lui Lascăr Sofian, nici despre interesul pe care-l purta Olga Sofian şcolii din sat. N-am izbutit să-i smulg un cuvînt... Nu m-a mai chemat să trec pe la el. N-a mai trecut pe la mine. Am aflat după un timp de vreme că ar fi căzut la patima beţiei. M-am dus să-l caut. M-a primit fără nici o bucurie, duşmănos. Am bătut drumul şi a doua oară, a treia oară... Pe urmă am înţeles că se pierde şi că nu mă vrea martor la această ruinare. Aşa a dus-o, din an în an mai mult ticăloşindu-se. L-am mai întîlnit de vreo cîteva ori prin oraş, în anii din urmă. O dată ieşea dintr-o cîrciumă, altă dată intra într-o cîrciumă... O dată s-a prefăcut că nu mă vede. Altă dată s-a întors din drum să-mi ceară bani cu împrumut. Vorbea şi se uita în altă parte. A întins mîna şi se uita în altă parte... Primăvara trecută s-a îndurat Dumnezeu şi l-a strîns de pe drumuri... Aceasta e povestea lui Andrei Colibăşeanu, aşa cum am văzut-o eu pe dinafară... Poate viaţa sa, aşa cum o ştia numai el, va fi fost alta... Eu nu-l pot judeca însă cu asprimea dumitale. Abia cutezam să ridic ochii la el şi să-l înfrunt cînd începea să vorbească... De unde aş găsi tăria să-l

osîndesc acuma?... Căderile omului sînt de multe feluri, şi pricinile în multe feluri ascunse... Ţi-e frig?

Nicolae Apostol se cutremurase de-un fior îngheţat.

— Nu, nu! protestă. Nu mi-e frig...

— Mai bine să mergem la culcare de-acuma. Nopţile acestea prea senine sînt înşelătoare... S-a umezit frunza de rouă.

Capitolul XIX

„Vin semne care nu întotdeauna
se pot citi lămurit...”

„Astfel se poate spune că popoarele într-adevăr fericite au fost acele care n-au avut istorie...”

Nicolae Apostol închise cartea şi rămase gînditor, cu bărbia sprijinită în podul palmei, cu volumul sub cot.

De la masa aşezată în dreptul ferestrei cuprindea cu ochii jumătate din ogradă: cele cîteva păsări ciugulind, şirul pomilor sădiţi de astă-primăvară, grajdul cu uşa în lături, stogul de fîn perfect geometric, făţuit ca o jucărie.

Într-adevăr, fericite sînt popoarele despre care istoria pomeneşte numai în cîteva rînduri. Bătăliile mari, răscoalele şi cuceririle se săvîrşesc cu preţul vărsării de sînge şi de lacrimi. Frumos scrie în carte despre ele, dar cu amar este plătită această glorie!

Pe cînd alături, alte noroade îşi petrec o viaţă lină, cruţată de tulburări, de întrebări şi de zbateri. Întocmai ca şi în viaţa lui de un an încoace. Nu-l mai frămîntă nimic, nici în traiul lui zilnic, nici noaptea prin somn şi prin vis. Totul a fost ca o apă năvalnică, năpustită în strîmtori să-şi spargă drum prin stîncă. După mînie şi clocot, scapă la drum potolit, se răsfiră între maluri ierboase pe pat de nisip, caută lenevos coturi molatice cu umbră de sălcii.

„Numai de n-aş prinde, ca apele liniştite, mîluri şi putreziciune la fund!” gîndi Nicolae Apostol, şi îndată se mustră pentru asemenea temeri. Pentru Dumnezeu! abia şi-a săpat o matcă statornică pentru viaţă, iar neastîmpărul începea oare din nou să-l muncească?

I se pare că de un an încoace viaţa i-a fost prea tihnită. Nefiresc de tihnită.

Peste două zile se deschide şcoala. Al treilea an al său de dăscălie în satul acesta părăsit la marginea lumii, unde-a descoperit el la început atîtea dureri, vrăjmăşii, patimi şi ruinări; atîţia pumni încleştaţi. Şi nimic, nimeni nu-l mai zădărăşte de nicăieri.

S-ar spune că toţi şi-au dat cuvînt să-l lase în pace şi s-aştepte. Poate fiindcă toţi erau tîrîţi în vultori de necazuri şi de lupte cu totul străine de dînsul. N-avea cînd să-i poarte grija, strînşi în grijile lor.

Coana Catinca Ştirbulescu îşi măritase fata, se războise cu domnul prefect Emil Sava pentru răzbunătoare procese de delict silvic şi chestiuni de măsluite învoieli agricole. Pe urmă, îndată după Crăciunul lui 1910, partidul domnului Emil Sava plecase de la putere, au venit conservatorii lui Petrache Carp, cu mari schimbări de oameni şi de principii, adică de fapt cu înlocuiri de primari, cu alte alegeri

măsluite, alte furturi de urne, alţi prefecţi, alţi revizori şi inspectori.

Domnul revizor, cu teoriile sale, a fost trimis la plimbare, cu tot cu teorii, ca să facă loc unui alt revizor, cu ochi şi cu mustăţi de lapon, cu faţa măslinie şi cu prea mari ambiţii politice, vizînd prea sus pentru a mai avea răgaz să se ocupe de şcolile satelor.

La alegeri, poruncile de sus au făcut ca domnul Emil Sava, devenit opozant, să lupte alături, cot la cot, cu duşmanul său, domnul Spirică Necşulescu, împotriva noului vrăjmaş comun: guvernul.

Au luptat împotriva guvernului, dar mai ales au luptat să se tragă reciproc pe sfoară. Domnul Lascăr Sofian şi-a dat demisia din şefia organizaţiei locale a partidu

lui, a fost proclamat preşedinte de onoare, dar a refuzat să mai candideze. Sub cuvînt că se simte bătrîn, ostenit şi bolnav; scîrbit, a făcut loc altora mai grăbiţi şi a plecat cîteva luni în străinătate, o lună în Parisul tinereţilor, unde a încercat să dea de rostul feciorului care nu-şi mai isprăvea doctoratul. Se pare că a dat de acest rost; iar descoperirile i-au confirmat teama, căci s-a întors cu buzele mai împietrite, cu privirea mai cruntă, cu părul mai alb.

Domnul Spirică Necşulescu nu şi-a văzut deocamdată visul cu ochii, să se înfigă într-un scaun de deputat. L-a consolat doar faptul că acum are tovarăş de suferinţă şi pe domnul Emil Sava, căzut din mărire şi putere, ca să se ocupe ca simplu particular de afacerile lui Boldur Iloveanu, boierul înstrăinat din PisculVoievodesei.

Ceilalţi mai mărunţi, smulşi şi răsturnaţi de vîrtejul furtunilor mari, s-au rostogolit şi s-au ridicat fără să-şi dea seamă ce vînturi îi poartă. Domnul Ioniţă Ţăpu a fost trimis să logofeţească pe moşia Sofienilor şi a făcut loc unui primar bleg, bătrîn şi neştiutor de carte, iscălind cu sigil: Gheorghe Baraboi, zis moş Bodrîngă. Domnul şef de post Stănică Care-va-să-zică a luat alte drumuri.

Pe urmă toţi au intrat în viaţa lor măruntă.

Cît despre Nicolae Apostol, pe el, atît cei mari, pre-cum şi cei mărunţi, l-au lăsat să dăscălească în pace, ca pe un om deodată cuminţit şi cu cerbicia potolită.

Jupîn Aizic, exprimînd opinia generală a satului şi a mai-marilor, îi mărturisea răsucindu-şi bărbiţa ceva mai căruntă ca acum doi ani:

— Domnule învăţător, pot spune că de-abia am în-ceput pentru ca să te înţeleg... Dumneata eşti om tare şi ai să fii omul viitorului! Eu, cu capul meu de negustor deprins să steie la tejghea şi să vîndă covrigi şi scrîmbie şi să nu vadă dincolo de tejgheaua lui, eu nu te-am cunoscut pînă acuma destul de bine. Aşa m-am temut pentru dumneata şi am venit să-ţi bat capul cu sfaturi. Parcă dumneata erai un om ca să ai nevoie de sfaturile mele! Dumneata ai ştiut mai bine ce ai de

făcut şi ai făcut! În loc să porneşti ca un păcătos de jidan ca mine şi să te ploconeşti şi să rozi pragurile la cei mai mari, ai stat la o parte şi,

cînd a fost nevoie, ai arătat că ai şi unghii şi că dacă te supără cineva, poţi chiar ca să zgîrii. Pe urmă, după ce le-ai arătat şi au venit unii şi alţii să te vadă, le-ai mai dovedit că poţi fi şi om de pace. Le-ai arătat, te-ai tras din nou la o parte şi stai! Acuma stai! De ce stai?... Mă rog, de ce adică stai dumneata şi nu te amesteci?

— Mă întreb şi eu... îl iscodi Nicolae Apostol, surîzînd, acum fără nici un gînd bănuitor, fiindcă nu-l mai chinuiau bănuielile.

— Am să răspund tot eu pentru dumneata! Stai fiindcă aşa trebuie. Stai fiindcă aşa-i cuminte... E aşa o încăierare mare şi un aşa amestec de limbi, de parcă acuma s-au luat toţi la bătaie de la turnul Babilonului şi nu-l pot împărţi... Ei se încaieră şi se trag de păr, şi ţipă, şi strigă unul la altul, care mai de care... Dumneata taci şi aştepţi să se lămurească hărmălaia asta, pentru ca să vezi care unde are să ajungă. Pe urmă n-are să mai fie nici atuncea nevoie să-l întrebi pe Aizic Gold ce ai de făcut. Ai să ştii singur şi ai să faci cum este mai bine pentru interesele dumitale... Pînă atuncea nu te poţi plînge că trăieşti rău. Conu Lascăr s-o scîrbit de oamenii săi. Dar de dumneata nu s-o scîrbit şi nu te uită. Pentru asta vîr şi mîna în foc. Iaca, sînt gata! Aşa ceva încă nu mi-o fost mie dat să aud şi să văd. Coana Catinca te laudă. Conu Lascăr zice că numai să nu te deochi. Conu Spirică mai aşteaptă şi el să-i vină vremea. Romînii din sat nu te vorbesc de rău. Dumneata ai împăcat şi varza şi capra, ca să arăţi lumii că se poate ceea ce scrie în carte că nu se poate...

Părerea satului e aceasta. Alături de adevăr.

Dar pe Nicolae Apostol nu-l mai frămîntă; nu-i mai dau nopţi de nesomn părerile nedrepte ale altora. Au trecut peste el tinereştile îndîrjiri. A învăţat că are alături un bun şi credincios tovarăş cu care va sparge toate potrivniciile: timpul. Şi-a dat socoteală că păcatul lui cel mare de la început a fost nerăbdarea, graba să isprăvească toate repede-repede.

Acum ştie s-aştepte.

Şi mai ştie că un gînd nu trebuie strigat la răspîntie de drum, nici zvîrlit omului în faţă... Lucrează cu răbdarea unui grădinar. Aşa cum a prins cuminţenia învăţătorului bătrîn şi cu cartea neisprăvită, Gheorghe Ceapă din Suseni. Cînd îşi sfîrşeşte datoria lui de dascăl, toată grija o îndreaptă la înjghebarea unei gospodării care să poată sluji altora de pildă. Începuturi destul de modeste. Nu se mai avîntă în proiecte măreţe. Nu vrea să răstoarne, singur lumea. Dimpotrivă, păşeşte ca un copil cînd învaţă să meargă copăcel. Un pas, doi, şi iar fuga la perete! Un pas, doi, şi iar fuga la celălalt perete!

La început o luase razna şi căzuse de-a buşilea. Poate că va fi fost nevoie şi de aceasta. Pînă ce nu capătă cucui, copilul nu poate şti că orice necumpătare aduce cădere; căderea, lovitură; lovitura, durere.

Bună s-a dovedit îndeosebi învăţătura la care atîta vreme se

înverşunase să nu dea ascultare. Ca să dăruieşti altora sfat şi îndrumare, ca să orînduieşti tu vieţile altora, începe mai întîi cu viaţa ta! Fă-o aşa ca să slujească de la sine îndemn.

Nicolae Apostol a prins să-şi întocmească o viaţă şi o gospodărie pe măsura satului Ponoare, în afară de teorii şi de măreţe ambiţii.

Trăieşte viaţa celor pe care vrea să-i lumineze şi încearcă pe spinarea lui experienţele lor.

Are un început de livadă tînără, peste ceea ce i-a lăsat moştenire logofătul Pintilie cînd i-a dat casa în primire. Are o vacă cu viţel: Joiana şi Sîmbotin. Un stog de fîn. O claie de paie pentru aşternutul grajdului. Un ogor de păpuşoi şi o bucată de fîneaţă, arendate de la coana Catinca Ştirbulescu fără nici un fel de scutire ori păsuire, cu toate împotrivirile moşieresei, care-ar fi vrut să se arate filotimă cu dînsul.

Socoteala gospodăriei e rotundă acum, şi tot ce iese din pungă intră în casă. Nu mai cumpără nimic de la a doua mînă.

Casa e încă deşartă de răsună paşii cînd intri. Dar au să vină pe încet şi celelalte.

Prin ochii bătrînului dascăl Gheorghe Ceapă din Su-seni a învăţat Nicolae Apostol să citească în povestea cu tîlc a lui Ion Slavici: povestea lui Popa Tanda şi a unui sat. Ponorenii l-au privit altfel cînd l-au văzut ieşind cu coasa la fîn în această vară. Se dă la brazdă dăscălaşul!

Iar din a lor bunăvoire i-au făcut surpriza cîţiva băietani şi cîteva fetişcane să-i înjghebe clacă la întors şi la strîns. Nicolae Apostol a părăsit hainele de la croitorul extra din tîrg şi ghetele cu postav cenuşiu şi cu nasturi. A îmbrăcat şi el strai de şiac, cu urzeală să ţină cinci ani. Şiac călugăresc, de la mănăstirea Agapia.

Printre gospodari e acum aproape ca toţi.

Tudose Bot nu mai întoarce ochii cînd se întîlnesc în drum. Nu-l mai mustră dureros nici ochii fetiţei Mariţa Bot. Copiii l-au simţit că se întoarce la dînşii după neînţeleasa înstrăinare din primăvara trecută. A avut tot anul destui elevi în cele două încăperi; anul acesta vor fi încă mai mulţi. Atîţi cît pot cuprinde încăperile. Totul s-a limpezit, s-a luminat; nu se mai simte împresurat de ameninţări ascunse. Nici din afară, nici dinăuntru, din el: şovăieli, neîncredere şi rătăciri.

Cum a crezut el că n-are să se şteargă niciodată gustul coclit de fiere şi de moarte din gură? E neînchi-puit de blîndă puterea aceasta de a uita. A uitat; s-a tămăduit... Un an a trecut ca o apă lină; va mai trece altul, şi altul... Numai să nu se aşeze nămolul la fund, ca în apele prea stătute!

Nicolae Apostol s-a ridicat de la masă.

A pus cartea în raft, acolo unde se prăfuiesc acum romanele şi dramele de dragoste atît de lacom devorate primăvara şi vara trecută.

S-au adăugat alte cărţi la cele ale lui Comenius şi Spencer, Pestalozzi şi Paulsen. Cărţi de economie rurală, de grădinărie şi de creşterea păsărilor, de cultura plantelor furajere şi cataloage de seminţării. Cărţi despre problema ţărănească şi luptele sociale ale viitorului. Încă nu-i sînt de un folos prea mare, dar îi vor fi mîine. Le potriveşte cu dragoste pe poliţa din perete. Pleacă să facă inspecţie şcoalei, unde Mariţa Bot şi doi dintre nenumăraţii Colţun s-au îndemnat de bunăvoie să măture, să văruiască şi să spele pe jos, sa s-o facă mai primitoare pentru ziua cea dintîi de deschidere.

O portiţă prinsă în cîrlig duce de-a dreptul din ograda lui în ograda şcoalei.

Trecînd, îşi zise. că nici ograda lui nu e a ***lui***, nici cea de dincolo nu e a ***şcoalei***. Mîine, o schimbare poate să-l alunge pe el din casă, aşa cum poate să alunge şi şcoala din casa babei Paraschiva Stoleriu.

Se scutură de gînd ca de-un scai prins în straiul lui de şiac. Iarăşi începe să-şi facă năluci? Iarăşi începe să nu aibă încredere în tovarăşul său bun, timpul, cu al cărui ajutor va da comunei Ponoare o şcoală a sa, cum lui îşi va înjgheba o gospodărie a sa?

Mariţa Bot i-a ieşit înainte. E înfofolită cu o basma albă, stropită de var şi cu obrazul învăpăiat de frigurile răspunderii. Ea are conducerea operaţiilor şi e mîndră de acest semn de încredere.

— Gata, domnule învăţător! Numai să isprăvească mocoşiţii ceia de Colţun cu spălatul podelelor...

— Bravo, Mariţo! o răsplăteşte Nicolae Apostol cu vorba, apucînd-o de bărbie şi ridicîndu-i capul să-i privească în ochi. Cum văd, o ţii de bună; te-ai tocmit slugă la mine şi la şcoală.

— Parcă era mai bine dacă rămîneam la jupîn Aizic? Ia să vezi mata mai degrabă cum o ieşit văruitul! Tot cum spuneam eu... Mai multă sîneală, asta trebuia... Eu te-am lăsat pe mata să spui ce ştii mata, şi eu am făcut ce ştiu eu. Am dat fuga la jupîn Aizic, am mai luat în contul matale un pachet cu albastru, l-am turnat frumos în var, şi-o ieşit bine! Da' ştii cum îmi ţîţîia inima? Zic: dacă iese rău şi ai avut mata dreptate, vai şi amar de oasele mele!...

— Apoi să ştii tu! o ameninţă rîzînd Nicolae Apostol. Mai întîi te urecheam. Pe urmă te puneam să plăteşti alt var şi să dai alt rînd...

— Să plătesc? Chiar că am eu cu ce... Cu carboave de prund culese de pe pîrău...

Mariţa Bot s-a lipit de prag şi aşteaptă cu emoţie efectul experienţelor sale de gospodină.

Pereţii sînt albi-lăptoşi, cu o uşoară nuanţă albăstrie.

— Cînd s-or usca mai bine, mîine, au să fie mai albi! se grăbeşte Mariţa să prevină orice obiecţie. Zău! Uite mata, încă-s jilavi...

— Deocamdată-s cam albaştri! o necăjeşte învăţătorul.

Dar din glas se înţelege că nici el nu-şi dă crezare cuvintelor. E

încîntat de înfăţişarea proaspătă şi luminoasă a încăperii, de podelele şi băncile spălate, de acest aer sărbătoresc.

— Ştii mata ce zic eu? propuse Mariţa Bot. Să mă pui pe mine monitoare de curăţenie. Să stau eu la uşă şi să-i scutur eu pe hojmalăii care intră fără să-şi şteargă copitele... Să-i prind eu pe nesimţiţii care lasă urmele labelor pe pereţi. Să le fac eu mustru!...

— Bine, Mariţo! Ai să fii monitoare pentru curăţenie.

— Mulţămesc! N-are să-ţi pară matale rău!... Acuma poftim să vezi şi dincoace, unde n-au isprăvit mocăiţii iştia...

Mocăiţii: Culiţă Colţun şi Grigore Colţun, cu iţarii suflecaţi peste genunchi, prefăcuseră a doua încăpere într-un fel de scăldătoare. Bălăceau bucăţile de sac în lacul de apă şi, la apariţia dascălului, socotiră de a lor datorie să arate că nu sînt de fel mocăiţi. Îi trăgeau de zor, plescăind cîrpele ude şi întorcîndu-se să le mai moaie încă în găleată.

— Nu aşa, măi năucule! se ţipoti Mariţa Bot cu autoritate. Nu vezi că stropeşti pereţii? Tu i-ai văruit? Am să te pun să-i speli cu limba!

— Mariţo, mai domol! o calmă învăţătorul surîzînd. Încă n-a început monitoria ta. De-abia poimîine intri în serviciu.

— Parcă pînă poimîine nu trebuie să dau tot eu în primire? Deodată îşi aduse aminte: Vai de mine şi de mine, că eram să uit! Este în cancelarie o adresă de la primărie. Am iscălit eu în condică de primire...

Nicolae Apostol trecu în cancelarie.

Săracă şi goală cancelarie! Aşa cum a voit-o domnul Lascăr Sofian. O masă cu sertare, două scaune, un cuier, un dulap. Săracă, dar pătrunsă de fiinţa învăţătorului: cu o hartă a Romîniei şi a ţinuturilor, alcătuită cu mîna lui în lipsa hărţii oficiale. Cu portretele lui Horia, Cloşca şi Crişan, al lui Tudor Vladimirescu şi Avram Iancu, desprinse din suplimentele calendarelor şi înrămate de el. Cu două-trei cărţi poştale, reproduceri după tablourile lui Grigorescu, puse sub sticlă.

Adresa, în plic galben, aştepta pe masă, la vedere. Nu era de la primărie, ci de la revizorat.

Nicolae Apostol desfăcu plicul, minuţios, cu economie, căci acelaşi plic întors şi lipit cu gumă trebuia să-i servească a doua oară, la expedierea corespondenţei.

Deschise, citi şi rămase cu foaia în mînă, gînditor, surprins şi nemulţumit.

Revizorul anunţa că în comuna Ponoare s-a înfiinţat un post nou, pentru primele două clase, că vechiului titular îi rămîn clasele ultime şi răspunderea conducerii, că pentru clasa I-a şi a Il-a a fost numită domnişoara Ana Puşchilă, care se va prezenta la post o dată cu începerea anului şcolar.

Nu-l bucură ştirea, cum ar fi fost firesc. Se gîndi deodată la îndîrjirea

concurenţilor pe-un loc aşa cum l-a descoperit el cînd a coborît din tren şi a intrat în Ponoare. Candidatul domnului Atila Gheorghiu, al lui Ilie Bosînceanu, nepoata părintelui Ştefan... Cine ştie pe cine i-au trimis şi din cine ştie ce pricini s-a înfiinţat un post pe care nu-l ceruse. Vreo neisprăvită! Vreo protejată a revizorului celui nou, ori a prefectului celui nou, ori a vreunui elector cătrănit în rele de prin împrejurimi. Ana Puşchilă! Parcă o vede descinzînd dintr-o căruţă, din căruţa lui moş Lecachi Colţun, zis Zamă-Lungă: el e ales de soartă să transporte toţi dascălii surghiuniţi în comuna Ponoare.

Parcă o vede împopoţonată cu o pălărie cu pene şi flori, cu umbrelă şi mănuşi, pantofi de lac şi bluză de mătase.

Mariţa Bot ghici de pe faţa învăţătorului că a primit o ştire departe de a fi îmbucurătoare.

Întrebă:

— E ceva de rău, domnu învăţător?

— Ce te priveşte pe tine? E ceva bun. Foarte bun. ***Ceva foarte bun!...*** (Apăsă pe cuvinte ca să se convingă.) Vă soseşte o învăţătoare nouă...

— Şi cum? Mata? Cu mata cum rămîne... adică?

— Rămîn şi eu, vine şi ea. N-avem acum două încăperi de clasă?

Mariţa Bot răsuflă uşurată.

— Şi mata la ce clase ai să fii?

— La cele mari... La voi, bineînţeles!

Mariţa Bot răsuflă a doua oară; încă mai uşurată.

— Aşa da! aprobă. Atuncea nu-i nimic... Apoi, cu neîncredere: Aş vrea şi eu s-o văd cum are să-şi mai stuchească sufletul cu mangosiţii din clasa întîi! Tocmai acum se-ntîmplă, cînd intră şi frate-meu Ionică în şcoală. N-a avut parte şi el...

— De ce parte e vorba? Ce n-a avut parte, Bot Maria? Ia te rog, vezi-ţi de treburile tale. Ai început să te cam întreci! Nu-ţi prea cunoşti lungul botului.

Mariţa Bot a ieşit să ducă ştirea deocamdată celor doi Colţuni, mocoşiţi şi scăldaţi pînă la urechi în lacul de zoi, că le mai vine în Ponoare o dăscăliţă nouă, şi că din această pricină domnul învăţător e mînios foc şi pară!

Capitolul XX

„Nu toate întîmplările cu arici şi soboli sfîrşesc ca în fabulă.”

Învăţătoarea cea nouă n-a coborît din căruţa lui moş Lecachi Colţun, împopoţonată cu pălărie cît un cuib de pasăre ori cît o grădină, cu umbrelă, mănuşi şi pantofi de lac, aşa cum o aştepta Nicolae Apostol.

Toată ziua şi a doua zi după primirea adresei de la revizorat, dascălul din Ponoare pîndise cu urechea atentă duruitul căruţelor de pe drum, gata să se desfăteze la scena acestei debarcări, pe care, fără să ştie de ce, şi-o închipuia numaidecît comică.

Poate şi-o închipuia aşa fiindcă numai aşa răspundea unei anume socoteli lăuntrice, care îşi făcea cu încăpăţînare loc, fără voia lui. Străina se va afla de la început dezorientată, căzută din lună, oarecum umilită de contrastul dintre aşteptări şi realitate, desigur dezarmată. Iar dacă va fi pornit cumva la drum cu pretenţii şi mofturi, prima confruntare cu satul Ponoare e de natură s-o răcorească.

Îndată are să-şi dea seama că numai de la învăţătorul cel vechi poate să ceară îndrumare şi ajutor. Şi astfel, înainte de a intra sub acoperişul şcoalei, îşi va recunoaşte inferioritatea şi nepregătirea. Va înţelege că aici cuvîntul lui Nicolae Apostol e hotărîtor, experienţele sale au precădere în treburile dăscăliceşti dinăuntrul şi dinafara pereţilor de clasă; va învăţa, ca Mariţa Bot, să-şi cunoască lungul nasului.

Fără nici o pricină, pe nevăzute, dintr-o strîmbăciune a firii omeneşti, Nicolae Apostol nu se pregătea să primească o tovarăşă şi o colaboratoare, o soră mai mică zvîrlită de întîmplare să împărtăşească acelaşi destin într-un sat pierdut pe harta ţării.

El aştepta o străină, o musafiră nepoftită, tulburătoare de linişte şi de orînduieli.

Ca atare, se cuvenea pusă la locul ei de la început; redusă la rolul de auxiliară fără glas.

Domnişoara Ana Puşchilă.

Ce poate să priceapă, măcar să presimtă o domnişoară Ana Puşchilă, venită din toată lumea, despre întortocheatele mijloace cu care se săvîrşeşte obscura şi vitrega operă de apostolat? Ce ştie şi ce poate o femeie? Aci nu era oare să cadă pînă şi el răpus? N-a căzut oare înaintea lui răpus Andrei Colibăşeanu?... Ana Puş-chilă!... El n-a crezut niciodată în prea marea virtute dăscălicească a femeilor.

Cînd va da de-un obstacol în mizeria vieţii de sat, cînd se va lovi de toate neajunsurile şi umilinţele, are să-şi ascundă faţa în palme şi are să înceapă a se boci. Cunoaşte el!...

Acestea au fost gîndurile de mizantrop şi de mizoghin ale

multpăţitului învăţător din Ponoare aşteptîndu-şi camarada anunţată cu adresa laconică de la revizorat.

A lungit gîtul tot privind pe fereastră. A început că-i ţiuie urechile ascuţind auzul să prindă un duruit de căruţă apropiindu-se.

După-amiază aşteptarea a ostenit. Lăsă fereastra de la drum şi începu a răsfoi cîteva cărţi şi cursuri litografiate, caiete de notiţe, ca să-şi pregătească lecţia de deschidere a anului, în care îi plăcea să pună oarecare ceremonie. A plecat de acasă la şcoală, să inspecteze înc-o dată clasele. I s-a părut că hărţile şi tablourile nu mai pot aştepta pînă ce s-o zvînta bine varul.

S-a cocoţat pe scaun, cu ciocanul în mînă şi cu gura plină de cuişoare, bătînd o ţintă, coborîndu-se şi depărtîndu-se să vadă dacă n-a ridicat un colţ prea sus.

Poate nu i-ar fi stricat aici ajutoi'ul elevei din clasa ultimă, Mariţa Bot.

Dar Mariţa Bot, acasă, îşi pregătea desigur şi dînsa caietele de vacanţă pentru cea dintîi zi de şcoală, sau spăla rufele fratelui mai mic, Ion Tudose Bot, ca să fie cît mai prezentabil mîine la debutul său de elev în clasa întîi primară. Deci, cu ţintele în gură şi cu spatele întors spre clasă, cocoţat pe un scaun şi potrivind colţurile unei hărţi judeţene, Nicolae Apostol zîmbea, nu fără o oarecare răutate, la gîndul celor ce-o aşteaptă pe domnişoara Ana Puşchilă în rolul său de dăscăliţă pentru clasa întîi. Pe cei de-a doua i-a dresat el. Numai să nu-i strice!... Dar cei din clasa întîi? Nici nu ştiu să spună cum îi cheamă. Încep prin a se minuna că au alt nume acasă şi altul la şcoală. Nu ştiu cum şi cînd trebuie să se ducă... afară. Domnişoara Ana Puşchilă îşi va inaugura cariera didactică învăţînd dintru întîi prăsila plugarilor din comuna Ponoare să întrebuinţeze hîrtia în locul frunzei de brusture! Nostim! Are să fie nostim!

Se pregătea să bată ţinta în colţul în sfîrşit potrivit.

— Nu! Nu! Mai jos. O idee mai jos!...

Glasul răsunase atît de neaşteptat, încît Nicolae Apostol se balansă pe scaun şi, cu echilibrul primejduit, era cît pe ce să vină de-a rostogolul.

Înainte de a se întoarce, izbucni în spatele său un rîs străin şi voios.

— Mă ierţi? A fost fără voie... Nici nu mi-am dat seama; dar colţul era prea sus... Păcat să găureşti peretele...

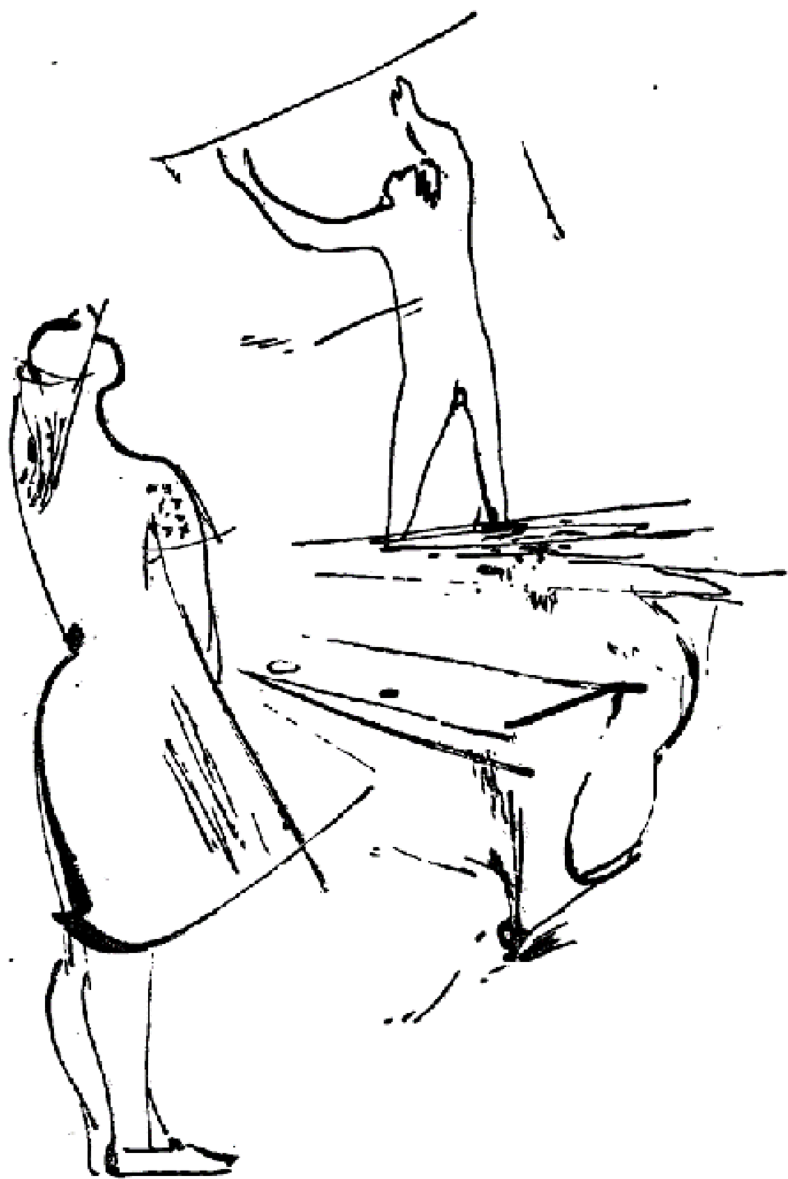
În uşă glăsuia, stăpînindu-şi izbucnirile de rîs, necunoscuta, dăscăliţa cea nouă, domnişoara Ana Puşchilă.

Nicolae Apostol coborî de pe scaun, îşi scoase mai întîi cuiele din gură, ca să poată vorbi, lepădă din pumn ciocanul şi aceste ţinte, ca să poată întinde mîna.

Nu era o prezentare în avantajul său.

Iar domnişoara Ana Puşchilă nu era de fel, dar de fel aşa cum şi-o

zugrăvise.

În fustă neagră şi creaţă de caşmir, cu o bluză albă de pînză cu motive romîneşti în negru, cu o pălărioară mică, aproape de uniforma şcolărească; nu purta nici umbrelă de soare, nici pantofi de lac, nici o grădină de flori sau un cuib de păsărele pe cap. Nici nu coborîse din căruţa lui moş Lecachi Colţun, zis Zamă-Lungă, aşa cum cerea tradiţia

dăscălicească din comuna Ponoare.

Răsărise din pămînt şi rîdea în uşă, puţin îmbujorată la faţă de peripeţiile acestei şăgalnice prezentări.

Înaintă fără sfială. Întinse mîna şi îl privi pe Nicolae Apostol în ochi.

— Cred că nu este nevoie să mă prezint, domnule Apostol? Ai ghicit! Eu sînt ploconul pe care ţi l-a trimis revizoratul pe cap...

Învăţătorul mormăi cîteva cuvinte nedesluşite. Nu-i putea ierta echilibristica de pe scaun. Noroc că n-a căzut. Frumos spectacol ar mai fi fost! S-ar fi dus pe gîrlă toată demnitatea!

O clipă au tăcut amîndoi şi s-au cercetat din ochi.

Ochii Anei Puşchilă erau albaştri, cu genele şi sprîncenele negre. Poate această rară îmbinare — faţă brună, păr negru şi ochi albaştri — îi dădea o înfăţişare neobişnuită. Atrăgătoare... „Atrăgătoare? Dar e insuportabilă!” corectă îndată Nicolae Apostol.

— Am venit să ne cunoaştem şi să primesc instrucţii... spuse Ana Puşchilă, rîzînd fără nici o pricină. Dar văd că eşti ocupat... Nu vreau să te întrerup de la treburile dumitale...

Făcu o pauză şi luă o hotărîre:

— Pot să te ajut şi eu... Atîta cît mă pricep... În doi are să meargă mai repede.

Harta spînzura într-un cui, mai legănîndu-se încă. Nicolae Apostol rosti, cu oarecare satisfacţie pentru surprizele neplăcute pe care viaţa le pregătea acestei fetişcane prea grăbite şi prea voioase:

— Îţi mulţumesc, domnişoară. Dar harta poate să mai aştepte. Pe cînd dumneata, venită de pe drum, ai lucruri mai urgente de rezolvat...

— Adică?... întrebă Ana Puşchilă, ridicînd sprînce-nele, mirată.

— În primul rînd, e chestia găzduirii... Dacă eram vestit mai dinainte, luam măsuri... Aici e un sat de oameni foarte săraci... O locuinţă nu se găseşte aşa de repede, cum poate ai crezut.

Dăscăliţa cea nouă îl aşteptă să termine cu un surîs atoateştiutor. Îl asigură:

— Îţi mulţumesc pentru cele ce ai fi putut dumneata face... Dar am rezolvat singură toată povestea... M-am descurcat. După cum mă arată mutra, sînt fată descurcăreaţă...

Era rîndul lui Nicolae Apostol să întrebe:

— Adică?

— Adică mi-am găsit cameră... Sînt foarte mulţumită. Am să-i trag un var şi am să fac oarecare schimbări... Încolo, e mai bine decît mă aşteptam.

— Nu se poate! exclamă Nicolae Apostol cu neîncredere.

— Ba e tot ce se poate, de vreme ce am găsit, mi-am descărcat zestrea, am intrat în stăpînire şi m-am pre-zentat aci...

Volubilitatea şi siguranţa acestei copile nu-i era pe placul lui Nicolae

Apostol.
El nu fusese atîtea luni în stare să se strămute de la domnul Aizic Gold, nu s-a mutat decît atunci cînd alţii s-au milostivit şi i-au oferit casă de-a gata; iar fetişcana venită din toată lumea a isprăvit totul dintr-o răsucitură de călcîie.
— După cum înţeleg, ai tras la han...
— La jupîn Aizic? Nu! Mulţumesc. Aşa se pricepe toată lumea... Am găsit ceva mai bun.
— La părintele?
Ana Puşchilă răspunse ridicînd numai sprîncenele şi coborînd buzele: „Ei aş!"
— La primar?... La notar?...
— Nici!.. Nici!... Ce importă? Ai să vezi şi ai să te convingi cît era de simplu pentru o fată descurcăreaţă. Pînă atunci, mai bine să terminăm. Uite cum spînzură harta aceasta! O doare urechea atîrnată numai într-un cui.
Trecînd de la vorbă la faptă, Ana Puşchilă apucă ea ciocanul şi cuiele în mînă. Se opri.
— Dacă-mi dai voie... Mai întîi să vedem ce-avem de pus. Să facem o revizie şi să alegem locurile dinainte, ca să stabilim oarecare simetrie...
„Să vedem, să alegem, să facem..."
Toate se arătau departe de proiectele lui Nicolae Apostol, care aştepta o auxiliară supusă şi necuvîntătoare.
Descurcăreaţă, cum se recomandase singură, Ana Puşchilă cercetă hărţile şi tablourile răsucite sul, măsură din ochi pereţii, aprobă numai pe jumătate convinsă:
— Asta merge cum am început-o... Pardon! Cum ai început dumneata... Dar mă gîndesc că i-ar face bună pereche, în faţă, o hartă a plăşii...
— Tot ce se poate! aprobă ironic Nicolae Apostol. Cînd revizoratul şi Casa şcoalelor s-or îndura să ne trimită o hartă a plăşii. Deocamdată şi aceasta a judeţului...
— Am văzut, am văzut! Şi aceasta a judeţului ai făcut-o dumneata. Ca şi cea a ţării din cancelarie şi din cealaltă clasă. Te felicit! Ai talent. Toate talentele!
— Mulţumesc! rosti Nicolae Apostol, trecînd de la ironie la sarcasm.
— N-ai dumneata nevoie de aprecierile mele. Te apreciază o lume întreagă... Foştii dumitale profesori şi toate seriile dinainte şi din urma dumitale, din şcoală... Altfel, nu alegeam eu locul acesta.
Nicolae Apostol ciuli urechea.
Începea să afle ceva nou. Aşadar, n-a fost o numire întîmplătoare! Era vorba de o alegere!
— Te surprinde? întrebă surîzînd Ana Puşchilă, apropiindu-se să-l

privească în ochi şi ducînd mîinile cu ciocanul şi cuiele la spate. Dar, domnule Apostol, dum-neata, cu pătrunderea dumitale, cum de n-ai observat oare că toate acestea nu pot fi o simplă întîmplare? N-ai cerut înfiinţarea unui post nou, şi totuşi postul s-a înfiinţat! Comuna Ponoare n-are faima unei localităţi balneo-climaterice, şi totuşi o fată vine să se exileze de bunăvoie aci!... De ce toate acestea? Fiindcă subsemnata a fost foarte, foarte bine informată despre existenţa dumitale. Fiindcă de la distanţă a preţuit hotărîrea cu care ai venit aici. Fiindcă subsemnata a ieşit şi ea de pe băncile şcolii cu asemenea idei năstruşnice in cap... Şi, în fine, fiindcă aşa vom lucra doi în loc de unul. Vom pune umăr la umăr. Voi învăţa de la dumneata ceea ce nu ştiu şi nu poatei cuprinde o minte de femeie. Iată de ce ţi-am căzut plocon pe cap.

— Mă încîntă... rosti Nicolae Apostol fără nici o convingere.

— Ba chiar! Se şi vede de pe figură. Şi se înţelege după glas!... Hai mai bine să isprăvim aci, pe urmă o să putem sta de vorbă, ai să afli ceva şi despre mine... Ai să vezi că apostolatul nu e un monopol al bărbaţilor. Şi o să devenim buni prieteni, nu numai camarazi. Crede-mă pe cuvînt!

Nicolae Apostol n-a crezut-o pe cuvînt.

Nici atunci, nici mai tîrziu, cînd în cancelarie Ana Puşchilă s-a spovăduit cu o simplitate atît de desăvîrşită, încît părea prefăcută, calculată, dinainte învăţată pe de rost. Şi, cu toate acestea, povestea copilandrei curajoase, pornită să înfrunte asprimile vieţii voioasă ca la o petrecere de nuntă, nu păstra nimic ascuns din-colo de cele spuse. Fată de învăţător, cu doi fraţi mai mari şi cu patru surori şi fraţi mai mici, crescuse în necazurile şi măruntele mulţumiri ale breslei. N-o speria cariera, fiindcă de bunăvoie o alesese, prea bine ştiind ce-o aşteaptă. În şcoală nu trecuse frunte de promoţie, cu notări excepţionale, ca Nicolae Apostol, dar nici codaşă. Abia în ultimii doi ani a cuprins-o dragostea cea mare de-o carieră aleasă fără entuziasm, numai fiindcă era pe vadul familiei. Tată învăţător, un frate mai mare învăţător, un frate şi o soră mai mică normalişti.

Mergea înainte cu turma...

Deodată, acum doi ani, în penultima clasă, şi-a descoperit vocaţia. Nu-şi poate lămuri cum... A fost ca o deşteptare din somn. De atunci s-a aşternut să citească pentru a umple golurile din urmă, cît învăţase de mîntuială; s-a amestecat în tot felul de cursuri suplimentare, practice, lucrări în afară de programul strict. Aşa încît se simte bine pregătită ca să facă faţă celor mai grele îndatorinţe. A aflat despre faima lui Nicolae Apostol încă de acum un an, de la foşti camarazi de şcoală. Şi încă de acum un an s-a hotărît, îndată ce va căpăta diploma, să mobilizeze toate stăruinţele pentru a căpăta o catedră alături, ca să lucreze alături. Căci avea oarecare stăruinţe prin oarecare cercuri

politice.

Toată vara a uneltit întru acest sfîrşit: au fost puse la contribuţie ambiţiile domnului revizor cu mutra de lapon, amiciţiile şi partenerii de tabinet ai domnului prefect Dominic Stîrcea.

— Am avut noroc! Dacă sfîrşeam şcoala anul trecut, nu era rost să ajung aci. Domnul Lascăr Sofian n-ar fi admis să-i crească şcoala sub ochii săi. Domnul exrevizor nu şi-ar fi ieşit din cuvînt şi ar fi descoperit o teorie ca să arate de ce nu trebuie lărgită şcoala din Ponoare. Domnul ex-prefect Emil Sava n-ar fi vrut să-şi indispună şeful cu fleacuri... Îşi rezerva dreptul să-l opereze pe chestiuni mai importante. Pe urmă, nici n-aveam sfinţi la Ierusalim pentru guvernul trecut. Anul trecut sfinţii mei nu făceau două parale... Anul acesta moaştele s-au urcat la preţ...

— Cum văd, eşti foarte versată în politică! se miră cu intenţie şi sarcasm Nicolae Apostol.

— Ba nu-s de fel versată în politică. Descurcăreaţă; sînt numai descurcăreaţă, ca în toate! se apără Ana Puşchilă cu modestie. Nevoia m-a învăţat să întrebuinţez toate mijloacele ca să ajung la scop. Ştii? Eu cam dau prin băţ. Cu mine au avut mulţi de furcă şi ai să ai şi dumneata. Crezi că a fost uşor? Să-ţi spun numai cum am operat. Proprietarul nostru e cumnat cu prietenul cel mai bun al prefectului de aci, domnul Dominic Stîrcea. M-am pus cu serviciul pe dînsul. Toată ziua eram la curte. Mi-a ajutat mult şi nevasta proprietarului, o femeie foarte de ispravă. Cu revizorul am procedat la fel. Am pus pe unii şi pe alţii să-l bombardeze cu scrisorile, pînă ce l-am exasperat. Aşa sînt eu!... Mă dai pe o uşă afară, intru pe alta! Privi la uşă, surîzînd: Aici am intrat întîi fiindcă era uşa deschisă, vraişte. Ţi-am umblat prin hîrtii. Zău că da! Am auzit ciocănind în perete, în clasă. Am intrat tot fiindcă era uşa vraişte. Văd deocamdată că nu m-ai dat afară nici de acolo, nici de aici. Nici să nu-ncerci. Pierzi timpul degeaba. Intru pe fereastră...

Nicolae Apostol nu arăta să împărtăşească asemenea ton glumeţ.

Poate că de aceea nici nu-i inspira încredere fetişcana aceasta, prea optimistă, prea gureşă şi descurcă-reaţă. Flecărea! Desigur flecărea şi cu aşa-zisa ei vocaţie, şi cu deşteptarea ei din somn.

Despre asemenea frămîntări lăuntrice şi arzătoare nu se vorbeşte cu uşurătate, jucîndu-te cu creionul, desenînd figuri şi ştergîndu-le, mîzgălind coala proaspăt întinsă pe masă, privind pe sub gene şi pufnind de rîs. „Să te ve-dem mîine, fetiţo, pe catedră! Atunci să-mi vorbeşti despre vocaţie... Şi încă nici atunci. După aceea! După o lună ori două!”

Fetiţa nu arăta nici o nelinişte pentru ziua de mîine, nici pentru cele de peste o lună ori două.

Se răsuci pe scaun ca să privească pereţii, iar cu vorba răsuci un cuţit

în pieptul lui Nicolae Apostol:

— Cam goluţ aci. Cam rece!

Nicolae Apostol replică iritat, ca un nedreptăţit căruia ingratitudinea omenească nu-i recunoaşte suferinţele şi luptele ascunse:

— Hm! Goluţ? Rece?... Aş fi voit să văd ce cap ai fi făcut acum doi ani...

Ana Puşchilă, în loc să ia aminte la înţelesul tăinuit şi amar al acestei presupuneri, hohoti uşor, apărîndu-se cu amîndouă mîinile şi dînd capul pe spătarul scaunului:

— O! o! o! Să nu mă pui cumva la încercare şi să-mi ceri să analizez gramatical aşa ceva... Cum ai spus? „Aş fi voit să văd ce cap ai fi făcut acum doi ani...” Să nu mă pui la analiză, că-ţi pierzi iluziile despre mine, dacă ţi-ai fi făcut pînă acuma vreuna... Uite, ţi-am furat secretul construcţiilor! Deodată se întrerupse din gîlgîitul vesel, şi cu alt glas dădu celălalt răspuns, pe care îl aştepta Nicolae Apostol: Dar, domnule Apostol, nu e nevoie să-mi aminteşti dumneata aceasta! Eu îmi închipuiesc prea bine ce-a fost aici, fiindcă am aflat. Nu ţi-am spus că sînt peste seamă de iscoditoare? Ştiu cum era şcoala. Ştiu cum a lăsat-o nenorocitul de Andrei Colibăşeanu. De altfel, tata l-a cunoscut... Ştiu ce-ai găsit aci şi ce-ai făcut în doi ani. Şi tocmai de aceea mi-am permis să-mi spun răspicat o părere. Te-am supărat că mi s-a părut rece, goluţ? Sînt convinsă că şi dumneata recunoşti aceasta, dar în momentul de faţă nu-ţi permite amorul propriu să-mi dai dreptate. Am spus-o fiindcă aci, de azi înainte, intervine şi rolul meu... Mă pricep şi eu la ceva. Un ochi de femeie vede altfel şi o mînă de femeie are altă îndemînare. Ştiu să scoată ceva din nimic. Ai să-mi dai voie să iau asupra mea chestiu-nile de gospodărie femeiască din şcoală. Uite, dumitale îţi rămîne grădina. Şi şcoala în sine. Chestiunile mai înalte.

— Mulţumesc. Mă expulzezi de aci! Mă expediezi afară!...

— Ariciul şi sobolul! completă rîzînd voios Ana Puşchilă. Fii fără frică!... Nici dumneata nu eşti sobol, nici eu aricioaică. O să ne împăcăm şi o să ducem casă bună.

Capitolul XXI

„Iar pe tovarăşa trimisă lui de viaţă a primit-o mai indîrjit ca pe o duşmancă...”

În optimismul său copilandru şi gureş, Ana Puşchilă se cam înşelase.

Nu s-au împăcat atît de repede şi n-au dus casă bună de la început.

Într-adevăr, nu era aricioaică. Dar arici se arăta a fi Nicolae Apostol. Ghimpe, îndată zbîrlind ţepii.

Nu-l înţelegea.

De altminteri, nu se mai înţelegea pe sine nici el sin-gur, Nicolae Apostol; domnul Aricilă, domnul Ghimpoşilă, domnul Înţepoşilă, cum îl botezase ea, cu o regretabilă lipsă de seriozitate.

El se pregătise pentru o viaţă lină, de înfăptuiri prudente, cu o cuminţenie cîştigată după amare experienţe. Copilandra aceasta îl irita ca o musculiţă intrată sub pleoapă. Venise din toată lumea să-i tulbure orînduielile, să născocească în fiecare zi altă drăcovenie, să opună vehementă împotrivire la un plan al lui şi să apere unul al ei; unul necugetat, necîntărit, nesocotit pe hîrtie — năzărit spontan în jocul vorbirii.

Mai curios şi mai scandalos era că mai toate îi izbuteau!

— Am mînă norocoasă! spunea, suflecîndu-şi mînecile bluzei ca o gospodină care se pregăteşte să frămînte cozonacii.

Şi avea într-adevăr mînă norocoasă.

În prima zi de clasă, Nicolae Apostol se pregătea să asiste la cel dintîi duş rece. La o potolire bruscă a entuziasmului.

N-a fost nimic.

Ana Puşchilă a cucerit de la început iubirea copiilor, le-a ţintuit atenţia, a pus stăpînire pe cele două serii de şcolari într-o întorsătură de mînă şi a făcut faţă ceasului dificil cu o naturaletă de soră mai mare venind în mijlocul unei puzderii de fraţi mai mici fără nici o preocupare pedagogică. Şi totuşi preocuparea exista. Dar un instinct fin, feminin, o apărase de toată pedanteria cu care debutantul Nicolae Apostol pornise acum doi ani să aplice învăţătura manualelor.

El asudase.

Ea se juca

— Ţi-a plăcut? întrebase, satisfăcută ca după o glumă bine izbutită.

Răspunsul lui Nicolae Apostol a fost în doi peri. Era contrariat de un succes atît de uşor; gelos pe unul atît de deplin.

Ana Puşchilă presimţi aceasta. În chip de consolare, explică:

— Vezi, secretul meu e foarte simplu... Chiar dacă ţi-l spun, nu mi-l poţi fura. Îmi aparţine... Ţi-am povestit de la început că am patru fraţi

mai mici. Surori şi fraţi. Am crescut cu dînşii. Pot spune că eu i-am crescut de cînd erau de-o şchioapă, în locul mamei, care avea alte greutăţi ale gospodăriei. I-am păzit, i-am lăut, le-am dat să mănînce, i-am cîrpit... Aşa că înainte de a fi învăţat la şcoala normală, fără Pestalozzi şi Herbart, am învăţat, cum să iau copiii. Mi-a intrat învăţătura în sînge. Pe urmă, tata mă lăsa de multe ori, mai tîrziu, să-i ţin locul în clasă. Eram eleva lui, şi deodată, prin drept divin, devenisem profesoară! Îţi închipui mutră pe mine!... Cu cei mai mulţi dintre colegi mă jucasem şi mă hîrjonisem în recreaţie. Nu era lucru uşor să trec din bancă pe catedră şi să fac pe belfereasa, fiindcă tata pleca la tîrg sau la strînsul fînului... Am bătut şi la palmă! Mă crezi? Am bătut la palmă, fiindcă bătea tata. Acum sînt de alte principii. El tot mai bate. Eu îi fac morală. Sînt de idee că baţi mai grozav cu cuvîntul!

Mereu vorbea despre familia ei, despre tatăl ei, fraţii ei, mama ei! Nicolae Apostol, orfan înăsprit în viaţa de internat, străin de căldura unei vieţi de familie, purta prin viaţă răceala unui copil care n-a cunoscut alintare de mamă.

Poate de aceea nu înţelegea locul exagerat pe care îl ocupau amintirile din copilărie în toate istorisirile Anei Puşchilă şi chiar în principiile sale pedagogice. Îi combătea pe Pestalozzi şi pe Herbart cu suvenirurile ei de copilă'! Iconoclastă, le arunca o sfîrlă în nas şi îi poftea s-o lase în pace cu teoriile lor.

Pe urmă, îl surprindea pe Nicolae Apostol uşurinţa de adaptare a fetişcanei de nouăsprezece ani, mişcîndu-se atît de sigur într-un sat unde nu-i mai călcase piciorul.

Într-un ceas descoperise adăpost şi găzduire. Era departe casa, în marginea de sus a satului, la doi gospodari fără copii, ursuji, cu bărbatul mereu pe drumuri; Toma Cîrlibaba, posomorît şi pletos, pristav peste pădurarii coanei Catinca Ştirbuleasca, nu se prea avea bine cu satul din pricina rostului său de păzitor al unui bun la care mulţi rîvneau să răşluiască o sarcină de uscături ori o inimă de car. Dar gospodăria era curată, ceva mai cuprinsă decît a nevolnicilor din vale; cîţiva stupi umpleau ograda de bîzîitul subţire al albinelor.

Nicolae Apostol nu fusese în stare să iscodească un asemenea adăpost în cîteva luni.

Ana Puşchilă mersese de-a dreptul, ca şi cum ar fi cunoscut dinainte casa şi oamenii.

Tot aşa îşi făcea în fiecare zi drum pe la alte gospodării, intra în vorbă cu femei, le dădea un sfat sau cerea un sfat, se amesteca în viaţa lor, şi în trei luni ştia mai multe decît aflase Nicolae Apostol după doi ani trecuţi despre necazurile şi faptele ponorenilor. N-a stat în cumpănă să bată şi poteca uitată de Nicolae Apostol, pînă la curtea coanei Catinca Ştirbulescu. Numai că ea n-a urcat dealul aprinsă de

aceleaşi năluciri, care pe dînsul îl făceau şi acum să roşească. Ea s-a dus o dată pentru a mijloci dreptatea unei femei cu socotelile încurcate de logofătul Pintilie; a doua oară pentru a căpăta straie şi daruri destinate pomului de Crăciun.

Cînd s-a întors cu obrazul învăpăiat de ger şi cu şo-şonii încărcaţi de zăpadă, din uşa cancelariei i-a strigat lui Nicolae Apostol:

— Victorie pe toată linia! Am operat-o pe zgripţoroaică de n-are să-şi mai găsească somn la noapte! Dar nu mai are încotro! Şi-a dat cuvîntul...

Ana Puşchilă şi-a lepădat şoşonii, a dezbrăcat paltonaşul de postav aspru cu blană de miel şi s-a apropiat de sobă să-şi dezmorţească degetele.

După ce le-a dogorit bine, s-a întors şi cu spatele, să-şi dogorească umerii şi spinarea.

La masă, Nicolae Apostol corecta caietele. Era zi de duminică. După-amiază de duminică. Zîmbise sceptic cînd Ana Puşchilă îl vestise că pleacă la curte şi cînd îi spusese cu ce gînduri. Dar, nerăbdător, nu-şi găsise loc în casă, venise la cancelarie să afle rezultatul, cu nădejdea ascunsă că fetişcana aceasta, căreia toate îi mergeau prea bine şi prea uşor, are să se întoarcă de data aceasta cu nasul în pămînt.

Se osîndea, scîrbit de sine, pentru asemenea tulburi şi uricioase simţăminte, dar nu şi le putea birui.

Îi părea nedrept ca acolo unde el a dat greş, unde a întimpinat vrăjmăşii, rezistenţă şi umilinţă, altcineva să izbîndească în joacă.

— Nu pari prea bucuros! observă Ana Puşchilă. Sînt sigură. Nu-ţi vine să crezi... Îţi închipui că m-am mulţumit aşa, cu un nimic: doi-trei colaci, două-trei sute de nuci. Ei bine, nu! Află că nu! Mai întîi am căpătat brad din pădure. Brad şi căratul pînă aici. Pe urmă o sută de lei pentru cărţi. ***Una sută lei!***... Ştii ce înseamnă asta de la o zgripţoroaică gen coana Catinca Ştirbuleasca?

— Mda...

— Te cred!... ***Mda,*** fiindcă şi dumneata ai avut de-a face cu dînsa. Dar stai, că n-am isprăvit. Ce crezi că am mai căpătat?

— Luna din cer, stelele! răspunse ţepos Nicolae Apostol.

— Ba chiar că am căpătat şi tot ce-mi trebuie pentru o stea... Bani separat, să le facem copiilor o stea cum n-au avut încă... Să laşi chestia asta pe socoteala mea. Eu le fabricam steaua şi procleţilor de fraţi mai mici... Dar nu-i vorba despre stea. Am căpătat, domnule Apostol, nici mai mult, nici mai puţin de şase rînduri de străiţe; trei pentru băieţi, trei pentru fete... Plus altele: nuci, bon la jupîn Aizic pentru smochine, lumînărele, poleială şi alte multe... Ce zici? Felicită-mă, domnule Aricilă!

Ana Puşchilă înaintă de la sobă şi îi întinse voiniceşte mîna fierbinte. Nicolae Apostol o prinse moale, fără convingere.

El nu consimţea atît de uşor la asemenea jocuri fri-vole. Spuse, distanţînd cuvintele şi apăsînd pe ele:
— Foarte frumos. Te felicit! Numai că...
— Numai că?
— Toate acestea se plătesc.
— Fireşte! Le plăteşte coana Catinca din vechea sa pungă...
— Să fim serioşi!... Se plătesc altfel. Pe coana Catinca n-a apucat-o filantropia din semn. Urmăreşte ea un scop... Mîine are să-ţi ceară să nu mai intervii în chestii care nu ne privesc, ca, de pildă, socotelile logofătului Pintilie... În cel mai fericit caz aceasta — dacă n-o să-ţi ceară cumva altele mai greu de acceptat...
— Ei, şi dacă are să-mi ceară? S-o creadă ea! Ţi-am spus din ziua dintîi cînd ne-am cunoscut că-s învăţată să dau prin băţ. Ea are să-mi ceară una. Eu am să fac alta! Ce ştiu eu şi cum ştiu eu!
— Să dea Domnul! clătină sceptic din cap Nicolae Apostol.
— Are să dea! Şi pînă la Domnul, are să ne mai dea ceva şi domnul Lascăr Sofian, şi domnul Spirică Necşulescu. Mîine îţi cer să-mi împrumuţi un monitor ori o monitoare, de exemplu pe Bot Maria. Fă-mi hatîrul şi desparte-te de simpatia dumitale pe-o zi. O pun pe catedră, îi încredinţez sacra misiune să mă reprezinte, îmi iau toiagul şi plec cu colinda la Sofieni şi la Stulpicani...
— Domnişoară, înc-o dată îţi atrag atenţia că lucrurile nu sînt aşa de simple cum le iei dumneata, în uşor. Ascultă-mă pe mine...
— Ascult. Tot păţitu-i priceput! Vorbeşte un păţit, nu-i aşa?
— Nu e vorba de pătăraniile mele. E vorba de evidenţă. Orice serviciu de la asemenea oameni înseamnă un angajament faţă de asemenea oameni. Filantropia lor ascunde un calcul, o cursă...
— Şi a domnului Lascăr Sofian?
— Şi...
Nicolae Apostol răspunse înainte de a măsura intenţia precisă a întrebării. Ana Puşchilă izbucni în hohot de rîs:
— Aşadar, dumneata eşti oarecum obligatul domnului Lascăr Sofian? Singur mi-ai spus-o. El a făcut şcoală de hatîrul dumitale, nu al şcoalei. El a scos un om cu drepturi şi contract dintr-o casă ca să te instaleze pe dumneata... Şi totuşi domnul Lascăr Sofian n-a venit pînă acum să-ţi ceară vreo plată. De-acum înainte sînt şi mai puţine probabilităţi că are s-o facă, de vreme ce Emil Sava şi oamenii săi l-au trecut la categoria moaşte... Lasă-mă, te rog, pe mine, să le descurc eu acestea. Dumneata prea mult împarţi un fir de păr în patru...
— Fiindcă ştiu cum se pot întoarce răspunderile.
— Treci toate răspunderile asupra mea. Cînd voi face o prostie, eu am să trag consecinţele. Dumneata n-ai decît să strîngi din umeri şi să te descarci: „Ea singură a făcut de capul ei. O nebună şi o zănatică!...” Crede-mă, nu merge cu măsuratul de trei ori pînă să tai o dată.

Acestea sînt bune să le predicăm noi copiilor... Dar dacă vom lucra aşa, nu mai ajungem noi să ridicăm şcoală în Ponoare nici în douăzeci de ani, aşa cum se cuvine, şi rămîne şcoala numai în planurile din sertarul dumitale. Nu vom ajunge nici să luminăm cugetele oamenilor, pentru a căpăta singuri conştiinţa de drepturile lor.

Nicolae Apostol rupe vîrful creionului, apăsînd în fi-lele de caiet. „***Vom*** lucra... nu mai ajungem ***noi***... să ridicăm ***noi***...” Acum nu mai e şcoala ***lui***, lupta ***lui***, înverşunarea ***lui***!...

Se încruntă ca un avar cînd nepoţii risipitori îi pomenesc despre chipul cum vor prădui zimţii agonisiţi cu sudoare şi suferinţă.

Ana Puşchilă, cu palmele răsucite la spate, lipite de sobă, îl priveşte cu un surîs în care străbate o uşoară tristeţe.

Discuţiile lor cam acestea sînt întotdeauna.

Există între dînşii un obstacol nevăzut, un perete subţire, dar inexpugnabil, împiedicînd sufletele lor să cir-cule cald de la unul la altul. Ar fi aşa de simplu! Aşa de uşor!

Amîndoi au venit aduşi de aceeaşi chemare într-un sat urgisit. Dar amîndoi nu se potrivesc în fire şi în părerile despre chipul cum şi-ar putea împlini această chemare.

Nicolae Apostol e aspru, colţuros, bănuitor; îşi creează din senin cazuri de conştiinţă. Mereu e stăpînit de teama să nu contracteze obligaţii faţă de oamenii pe care nu-i iubeşte şi nu-i stimează; cu toate acestea, e preocupat de judecata oamenilor pe care nu-i iubeşte şi nu-i stimează.

Ana Puşchilă nu-şi complică viaţa cu asemenea griji. Nici nu se poate pătrunde de gravitatea solemnă şi încruntată a misiunii sale. Merge direct la faptă. Se achită de ea cu simplitate şi voioşie; cu un simţ practic fe-meiesc şi cu o femeiască lipsă de scrupul. Ea alege din viaţă numai luminile şi fuge de umbre.

Sînt două firi. Se zgîrie reciproc în loc să-şi aline reciproc rănile de fiecare zi ale vieţii şi oamenilor.

Acuma de ce stă încruntat, parcă i s-au înecat coră-biile, şi de ce nu scoate nasul din caiet? De ce nu ridică ochii la dînsa, care a venit cu atîta voie bună să-i împărtăşească o biruinţă a ei, a ***lor***? De ce nici nu i-a mulţumit cînd i-a făcut surpriza transformărilor din cancelaria aceasta uricioasă şi rece, goală, aşa cum o găsise cînd a venit?

A aşteptat înadins să plece la oraş. Cu Bot Maria şi cu Chihaia Toader a schimbat dulapul, hîrtiile colorate din rafturi, tablourile şi harta din perete; a adus ea altele de acasă. Era în drept să o recompenseze măcar cu o exclamaţie... Nicolae Apostol n-a găsit altceva mai bun de spus decît: „Mai lipsesc nişte cordeluţe roz!”'

Ei i-au venit lacrimile în ochi. Şi de multe ori de atunci îşi ascunde ochii podidiţi de plîns. Cum poate fi un om tînăr aşa de ursuz?

Lumea din sat spune că gazda ei, badea Toma Cîrlibaba, e ursuz. Dar

badea Toma, cît e el de ursuz, nu-i rezistă cînd începe ea a sporovăi. Îl loveşte rîsul, îşi leapădă toporişca de sub braţ, ca să se poată bate cu pal-mele pe genunchi: „Ei, bată-te norocul să te bată, că multe mai ştii, duduiţo, şi multe-ţi mai dau prin căpşorul ista de dumbrăveancă!" Aşa-i spune: dumbrăveancă, fiindcă o asemuie cu o pasăre de fîneţe cu pene albastre şi viorii... Nicolae Apostol nu-i spune nici într-un fel. „Domnişoară..."

Parcă nu-s camarazi, tovarăşi de exil de trei luni pe a patra.

— S-a făcut cald aici. Nu te ispiteşte să-i tragem o plimbare pînă la moară?

— Nu, domnişoară.

— Bine, domnule Aricilă. Mă duc singură.

Şi Ana Puşchilă îşi încalţă şoşonii, îşi îmbracă paltonaşul de postav de Azuga, îşi trage căciuliţa brumărie pe frunte şi porneşte singură pe drumul îngheţat al satului.

Zăpada scrîşneşte sub paşi.

Gospodinele o opresc să-i vorbească despre un proclet care s-a zbînţuit prin ger, dihocat la gît, şi a căpătat gîlci; altele s-o poftească cu nişte ouă, fiindcă le-a croit o fustă; jupîn Aizic a scos nasul şi vîrful barbişonului printre uşă să-i ureze plimbare plăcută. E „populară" în sat, cum ar spune domnul Spirică Necşulescu.

Dar aceasta n-o încîntă şi n-o mulţumeşte. De ce-a rămas domnul Ghimpoşilă în cancelaria lui, în loc să se bucure de asemenea soare sclipitor în zăpezi?

Aceasta a durat iarna întreagă. Cu unele zile încă şi mai puţin vesele.

O dată nu şi-au vorbit o săptămînă.

— Bună dimineaţa!

— Bună ziua!

— La revedere!

Şi atît! O săptămînă întreagă, fiindcă de capul ei a găsit de cuviinţă să solicite fără nici o demnitate ajutorul domnului Spirică Necşulescu pentru şcoală.

Episodul s-a petrecut la han. Ea intrase să cumpere aţă din micul bazar al lui jupîn Aizic. A dat peste dînsa proprietarul Stulpicanilor, s-a prezentat, au intrat în vorbă, s-a minunat că şcoala din Ponoare e onorată cu o asemenea dăscăliţă distinsă şi drăguţă şi că el habar n-a avut.

Ana Puşchilă l-a luat repede:

— Acuma ai habar. Şi-mi pare bine! Fiindcă şcoalei din Ponoare nu-i ajunge să aibă o dăscăliţă distinsă şi drăguţă precum pretinzi dumneata că aş fi, probabil fiindcă nu ţi-ai pus ochelarii să mă examinezi mai atent. Mai are nevoie şi de altceva...

— Mă rog, mă rog! se cocoşise domnul Spirică Necşulescu. S-auzim.

— Cînd ai să auzi, tare mă tem că ai să fii mai puţin vesel...

— Îmi pare rău, duduiţă drăguţă! Spune, şi sînt la dispoziţie.
— Cu vorba?
— Cu fapta!
— Nu cu fapta. Cu punga. Ştii dumneata că deschidem o listă de subscripţie? Vreau să ridicăm aici o şcoală model. O şcoală la care să contribuie toţi locuitorii din comună, mari şi mici, săraci şi bogaţi. Tot ce-a făcut domnul Lascăr Sofian e provizoriu... Intenţiile sale sînt mai... în sfîrşit, mai boiereşti; mai grandioase. Dar m-am gîndit — adică ne-am gîndit, eu şi colegul meu — că nu e bine ca o şcoală să fie ridicată din banul şi voinţa unui singur om, mai ales ale unui reacţionar în principii ca domnul Lascăr Sofian. Dumneata mă înţelegi... Domnul Lascăr Sofian pentru moment s-a retras din politică... Miine poate să revină asupra retragerii... Atunci şcoala din Ponoare devine un capital electoral... Aceasta nu o vrem noi. Toţi, ori nici unul! Deschidem o listă de subscripţie, dăm serbări, adunăm un fond. În doi-treipatru ani o să vorbim altfel.
Ana Puşchilă făcu o pauză să-şi tragă răsuflarea.
Vorbise repede şi improvizase un basm fantasmagoric tot atît de repede. Totul fusese o născocire a ei, sub inspiraţia momentului. Dar simţea o ameţeală dulce şi un tremur de emoţie ca la un examen de care depindea soarta ei de mîine. Reluă:
— M-am gîndit să încep cu dumneata. Eşti mai mult decît un simplu proprietar. Un intelectual şi şeful unui partid democrat în înţelesul cel mai dezinteresat al cuvîntului. Pentru inaugurarea primei liste nici nu se poate o alegere mai fericită.
— Domnişoară, mă onorează aceste aprecieri măgulitoare.
— Onorează şi dumneata lista!... Domnule Aizic, dă-mi te rog o foaie de hîrtie şi un creion!...
Pe tejghea, Ana Puşchilă scrise titlul:

LISTA DE SUBSCRIPŢIE No. 1
pentru ridicarea şcoalei primare din com. Ponoare

Apoi aşteptă, înălţînd privirea albastră sub genele negre.
— Să scriu cît? Se răzgîndi: Adică scrie dumneata. Poftim creionul...
Domnul Spirică Necşulescu scrise în capul listei:
„Lei 100."
Ana Puşchilă făcu o schimă de evidentă decepţie:
— Mi-ai turtit fesul! Dumneata eşti om de o sută de lei? Şi pentru inaugurarea unei liste de subscripţie, înseamnă o încurajare serioasă o sută de lei? Ce-au să spună ceilalţi?...
Domnul Spirică Necşulescu trase hîrtia şi se pregăti să corecteze pe 1 în 2.
— Dă-mi voie, spuse Ana Puşchilă. Lasă-mă să corectez eu! Mai simplu! Mă pricep în chestiile astea de corectat, după cîte caiete îmi

cad mie în mînă toată ziua.
Luă foaia şi corectă într-adevăr simplu.
Mai adăugă un zero la sută: ***„Lei 1.000”.***
— Dar e aproape preţul unui vagon de grîu, domnişoară! protestă domnul Spirică Necşulescu.
— Obrazul subţire cu cheltuială se ţine, dragă dom-nule Necşulescu. Gîndeşte! Numele dumitale! Surpriza, te asigur, puţin plăcută pentru domnul Lascăr Sofian şi pentru domnul Emil Sava... Fapta în locul vorbelor.
Domnul Spirică Necşulescu oftă adînc şi băgă mîna în buzunar.
Nici nu ştia dacă are o mie de lei asupra sa. Îi avea. Încercă măcar să se plătească, apucînd dăscăliţa de bărbie, cu un suspin ştrengăresc.
— Ah! ce nu face un om pentru o fetiţă atît de dră-guţă?
Ana Puşchilă rosti, privindu-l în ochi:
— Mai întîi, pentru o fată drăguţă şi singură, un ***om*** lasă mîna în jos şi n-o tratează ca pe slujnicuţele de hotel.
Mîna grăsună a domnului Spirică Necşulescu părăsi cu regret bărbia rotundă şi catifelată a dăscăliţei.
Nicolae Apostol ascultă cu fălcile încleştate, cu ochii crunţi.
— Cînd mi-a pus mîna pe bărbie, am stat la îndoială dacă să nu-i trag una peste labă... Am făcut mai bine. L-am silit să se simtă el. Nu zici nimic? O mie de lei! ***Una — mie — lei!*** Una mie, aproape cît un vagon de grîu. Pentru un început e mai mult decît în visul nostru.
— Al dumitale poate, nu al meu!
Ana Puşchilă se opri, cu toată bucuria din figură stinsă.
— Cum. aceasta găseşti să-mi spui? Aceasta e mulţumirea dumitale?...
— Recapitulează singură, domnişoară! glăsui Nicolae Apostol cu asprime. Mai întîi, tot ce i-ai istorisit acestui domn au fost pure invenţiuni. Mai apoi, nu te-a autorizat nimeni să vorbeşti şi în numele ***meu***... În sfîrşit, lăsînd la o parte cele o sută şi una de alte lucruri, pe care te rog să le meditezi, domnişoară, rămîne vina dumitale cea mai gravă. O persoană care se respectă nu riscă să se pună în situaţiunea dumitale: să se lase apucată de guşă într-un han de un individ din toată lumea.
— Pardon! încercase Ana Puşchilă să întoarcă totul în glumă Pardon! S-o iau şi eu metodic, cu ,,mai întîi”... Mai întîi, eu n-am guşă. De unde ai scos că am guşă? Mai apoi, domnul Spirică Necşulescu nu e un individ venit din toată lumea. E proprietar, avocat, şef de partid politic... Şi, în sfîrşit...
— Am terminat!
Nicolae Apostol a ieşit trîntind uşa.
Ana Puşchilă a rămas să plîngă, cu obrajii în palme, cu coatele rezemate pe masa unde atît de triumfătoare răvăşise lista de

subscripţie şi dania domnului Spirică Necşulescu.

O săptămînă nu şi-au vorbit. Îşi ocoleau privirile. Pe urmă, vorbele au venit rare şi stînjenite de amîndouă părţile.

Şi, în sfîrşit, peste ele a venit primăvara.

Capitolul XXII

„Primăvara, pînă şi scaieţii cei mai ghimpoşi dau floare şi cheamă albinele...”

— Să-ţi spun adevărul cel adevărat, uriciosule?

— Fireşte, Ana! Mai ales aceasta aştept, să-mi spui adevărul cel adevărat! o încurajă Nicolae Apostol, surîzînd cu înseninarea care de o săptămînă îi lumina chipul.

O sorbea din ochi.

Ana se răsfăţa sub privirea drăgăstoasă, ca o pisică în soare.

Îi ciuguli mai întîi un puf de păpădie de pe straiul aspru de şiac. Era un gest feminin de posesiune, de grijă şi de supunere în acelaşi timp.

Pe urmă îl apucă de piepţii hainei cu amîndouă mîi-nile, se înălţă în vîrful degetelor, să-l privească în ochi cu o uşoară încruntare de îndoială între sprîncene.

Erau atît de aproape, încît Nicolae Apostol se vedea în pupilele Anei mic şi ireal, ca în două oglinzi fantastice.

— Dar nu te superi? întrebă Ana.

— Nu mă supăr.

— Nici nu te ***bosumflezi?***

— Nici nu mă bosumflez...

— Fiindcă, înţelegi? Cu tine nu pot şti niciodată la ce să mă aştept. Te ariceşti din senin.

Nicolae Apostol o cuprinse cald cu braţele în jurul umerilor şi o asigură, zîmbind, cu vocea moale:

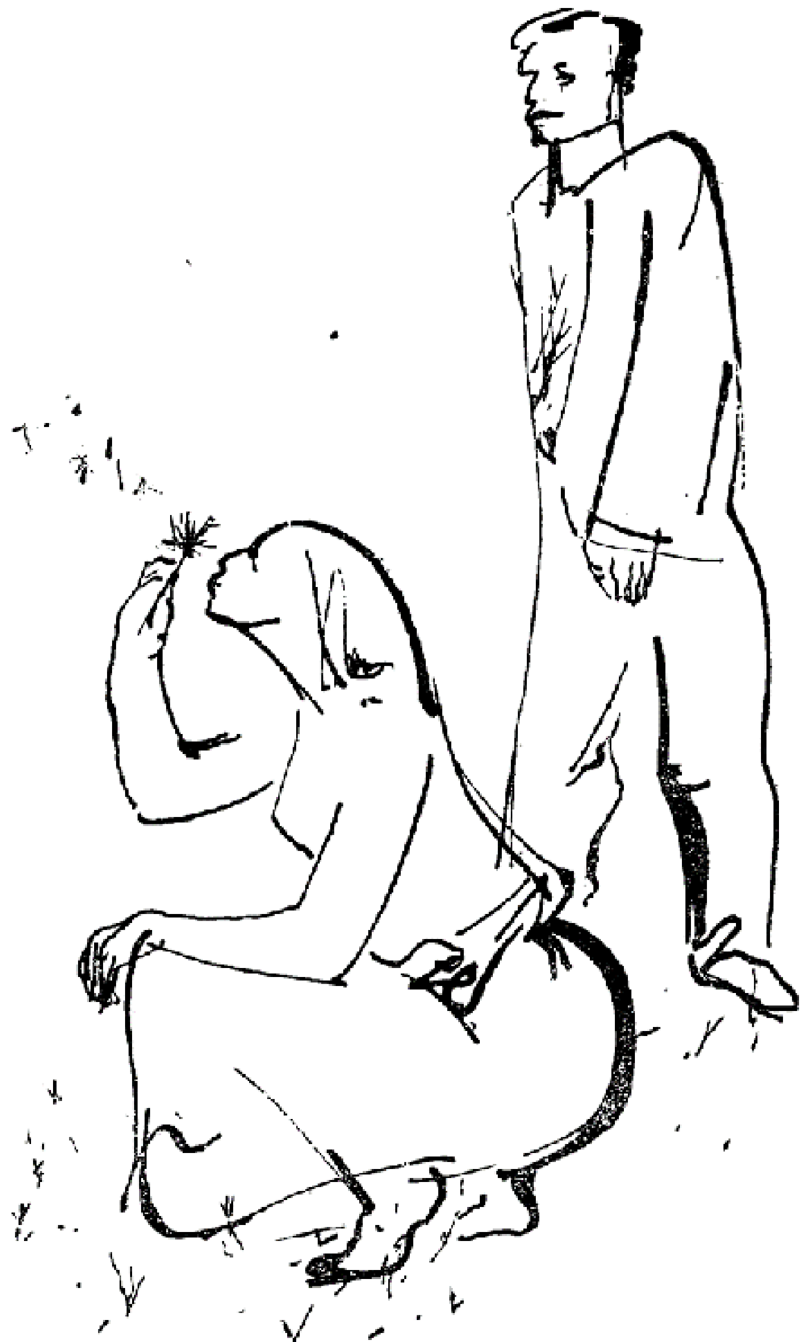
— De data aceasta nu mă mai aricesc din senin. Ţi-o promit... Hai, spune, mica mea Anişoară, adevărul cel adevărat.

Ana se desprinse din înfăşurarea braţului. Se plecă să smulgă o păpădie cu globul pufos al seminţelor, suflă asupra firelor în vînt pînă ce-au zburat toate şi a rămas între degete numai cu pedunculul florii isprăvit într-un nasture alb de mănuşă.

Privi puful risipit, legănîndu-se în plutire pe cîmpuri.

— Na! spuse. Aşa să se ducă de-acum bosumflările şi aricelile toate dintre noi! Şi-acum să-ţi spun... Plecă ochii în pămînt, vorbi tipărind în vîrful ghetei praful de pe potecă: Să-ţi spun adevărul cel adevărat... Pentru mine n-a fost chiar o surpriză ceea ce se petrece cu noi de-o săptămînă. Eu am înţeles că ai început să simţi ceva pentru mine încă de multişor, domnule Aricilă! Din ziua cînd te-ai supărat după istoria de la han cu lista de subscripţie şi ai ieşit trîntind uşa. Cred că-ţi mai aduci aminte cum te-ai aricit, atunci, uriciosule? Ai trîntit uşa, m-ai lăsat singură. Am plîns... Pe urmă, după ce-am isprăvit de plîns, mi-am

şters ochii, m-am smîrcîit şi mi-a venit să rîd. Deodată m-am simţit fericită şi veselă. Mi s-au deschis ochii. Adică de ce mi te-ai supărat oare mătăluţă aşa de grozav? Ce crimă am făcut? Bine!... Admit. Meritam să mă iei la refec cît de sever. Am fost o nebună... Nu mi-am păstrat demnitatea, am compromis o idee care ţie îţi era scumpă. Am degradat-o pornind cu căldaruşa, măcar că tot la aceasta o să ajungem. Da-da! Lasă, că vorbim noi altă dată despre aceasta... Să ne întoarcem la supărare... Le-ai suportat, toate, pînă cînd ţi-am spus că onorabilul Spirică Necşulescu a ridicat laba şi m-a apucat de bărbie. Atunci deodată te-ai făcut verde la faţă. Atunci nu te-ai mai putut stăpîni... Toate mi s-au luminat în minte, şi de unde plîngeam, am început să ţopăiesc în cancelarie într-un picior şi să bat din palme: „Mă iubeşte! Mă iubeşte...” Spune că nu e adevărat? Spune că nu ţi-ai dat şi tu atunci seama întîia oară?

— Poate... consimţi Nicolae Apostol.

— Ce poate? Sigur! Ţi-o spun eu. De altfel, fiindcă am pornit pe calea mărturisirilor, pot să mai adaug şi altele... Dar bagă de seamă contractul nostru cu ***bosumfleala***! Să nu-mi tragi o nouă morală! Încă n-ai dreptul!

— Ei, spune, te rog! începu să-şi piardă răbdarea Nicolae Apostol,

curios să afle alte tainice ascunzişuri ale acestei făpturi pline de neastîmpăr şi în dosul neastîmpărului de o atît de surprinzătoare perspicacitate.

— Uite! Ce crezi tu, că eu am venit aici aşa, cu ochii închişi?... Ai văzut cît de bine informată eram!... Ne-am făgăduit să fim sinceri unul cu altul. Sînt sinceră pînă la sfîrşit.... Află, aşadar, că am venit fiindcă m-a lovit şi pe mine apostolatul, fiindcă voiam şi eu să fac ceva mare, nou şi bun, fiindcă nu mă mulţumea să rămîn o simplă funcţionară a învăţămîntului: să aştept să se sfîrşească luna şi să încasez leafa... Toate astea ţi le-am spus. Ţi-am spus şi că m-a atras faima ta. Să lucrezi cu un asemenea om — mi-am zis eu — iată idealul, iată adevăratul apostolat! Faima ta din şcoală ajunsese pînă la noi, adusă de normalişti, din seriile din urma şi dinaintea ta. Ţi-am spus că sîntem o familie... didactică. Nu se mai isprăvesc la noi în casă normaliştii şi belferii: fraţi, veri, unchi, nepoţi... Toţi parcă-şi dăduseră cuvîntul să-mi îmbuibe urechile cu numele tău. Cînd i-am spus tatei că vreau să viu aici şi cînd am pus în mişcare toată maşinăria de stăruinţe să creeze postul, tata m-a aprobat cu totul... E învechit, dar nu e ramolit; în felul lui îşi iubeşte breasla, aşa cum se pricepe şi cît îi permite o casă cu şapte copii... „Faceţi voi mai mult decît mine!” asta-i vorba lui! Perfect!... Toate acestea, într-un fel sau altul, le cunoşti. Ţi le-am spus şi răspus! Nu ţi-am spus încă şi altceva. Anume că nu m-am interesat numai cum era în şcoală şi ce făcea în şcoală această celebritate de Nicolae Apostol! M-am interesat şi cum arăţi la chip. Am pus mîna pe o fotografie a ta cu şcoala, cu ultima serie, cînd ai absolvit. Cunoşti fotografia! Acolo unde directorul ţine mîna pe umărul tău, ca şi cum ar vrea să-şi sprijine pe tine bătrîneţea şi nădejdile lui... Atunci m-am hotărît eu definitiv. Aşa da! Arătai la mutră cum te arăta faima. Altfel, dacă erai un cocoşat, ori cu mutră bleagă de bucher, cu ochelari şi cu umerii pleoştiţi, poate entuziasmul meu ar fi fost mai slab... Ce vrei? Sînt femeie. Naiba să mă ia!... Nu-ţi place că sînt sinceră?

— Ce copilă eşti tu, Ana!

— Copilă-copilă! Dar dată naibii! Stai, că n-am sfîrşit! Mai află că m-am interesat şi la colegul de şcoală al tatei, la moş Gheorghe Ceapă din Suseni. Sîntem şi cu dînsul un fel de cimotie de departe. Dar mai mult decît cimotie, e prieten cu tata. Se văd cam rar. El dintr-un judeţ, de aci, noi tocmai de la al treilea judeţ... Dar nu m-a speriat distanţa. Într-o bună zi s-a pomenit cu mine. L-am descusut şi l-am întors pe-o faţă şi pe alta. Îţi închipuieşti că mi-a spus cîte-n lună şi în soare despre tine. Bravo! Nu m-am înşelat! Şi m-am pus mai cu foc să port bileţele de colo-colo ca să se înfiinţeze al doilea post din Ponoare. Moş Gheorghe Ceapă şi-a dat cuvîntul să nu sufle nimic despre ancheta mea. Văd că s-a ţinut de cuvînt... Erai ţinta unei conspiraţii şi habar n-

aveai.
— Într-adevăr! recunoscu Nicolae Apostol cu uimire.
— Stai!... Încă tot n-am terminat. Îţi aduci aminte cum a fost cunoştinţa noastră? Erai să cazi de pe scaun, cu ciocanul în mînă şi cu ţintele în gură. Te-ai uitat la mine aşa de necăjit şi erai aşa de caraghios, încît îmi venea să te sărut. De-atunei mi-a venit să te sărut... Uite! A venit vremea să nu las sărutul acela pierdut...
Spunînd, Ana se înălţă în vîrful ghetelor şi atinse buzele lui Nicolae Apostol cu un sărut fugar.
Nicolae Apostol se uită îngrijorat de jur împrejur, să nu apară cineva, în capătul potecii.
Ana strînse din umeri.
— Şi chiar dacă ne-ar vedea cineva, ce e cu asta? Nu sîntem ca şi logodiţi? N-o să fiu la vară doamna Nicolae Apostol? N-o să ne întoarcem la toamnă din vacanţă, doamna şi domnul Nicolae Apostol?
Nicolae Apostol îi prinse braţul. Au pornit mai de-parte, în soarele primăverii, pe poteca dintre sălcii, spre moară.
S-au rezemat amîndoi de sprijinitoarea podeţului, să privească în apa adîncă şi neagră a iazului.
Acolo se mai rezemase altădată acelaşi Nicolae Apostol, singur, mistuit de o arşiţă lăuntrică, aşteptînd să se facă exact ceasul cînd poate să urce dealul sus la conacul Catincăi Ştirbuleasca, unde milogea în cerdac privirea Matildei, astăzi doamna locotenent Mărgineanu. Parcă n-au fost niciodată zilele acestea. Parcă nu le-a trăit tot el, acelaşi Nicolae Apostol de-acum.
Cu braţul încins după mijlocul Anei, îşi apropie obra-zul de obrazul ei mat. Ce dulce atingere şi dezmierdătoare! Fără nimic dureros, fără nimic „dureros de dulce”.
În singurătatea lui aspră şi dîrză, asaltată de vrăjmă-şiile de afară şi de nălucirile dinăuntru, Nicolae Apostol simţea în sfîrşit blîndeţea vieţii.
— Tu nu ştii ce mi-ai adus tu, Ana! Ce-nsemni tu pentru mine! Nu ştii cît de singur am trăit şi cîte am îndurat eu aci...
Ana spuse cu gravitate, contrastînd cu tonul şăgalnic de pînă acum:
— Poate le-ai îndurat şi din cauza ta. De ce te cunosc mai bine, de ce sînt convinsă că te-ai fi scutit de multe neplăceri dacă ţi-ai fi îmblînzit puţin firea. Pentru tine e mai important să fii preţuit şi respectat decît să fii iubit. Eu cred altfel. Iubirea învinge mai repede şi mai sigur. Ca să vorbesc ca în clasificările de la lecţiile de psihologie, tu ai pasiunea dominaţiei, nu a posesiunii... Ca să-ţi impui o vedere a ta, o hotărîre, eşti în stare să rişti totul... Tu ai vrea să se dea viaţa după tine... Viaţa e altfel, dragul meu... Ne sileşte să fim ca apa aceasta. Ia forma mîinii dacă o prinzi în pumni, a paharului dacă o pui în pahar... Aşa şi noi... Tu ai vrea însă să rămîi neclintit, ca apa îngheţată, ca o apă îngheţată

pentru totdeauna... Gheaţa se sparge, dragul meu... Apa lunecă printre degete... Aşa aş vrea şi eu să lunec prin viaţă, să mă strecor, să scap cu cît mai puţine lovituri. Ai să-mi spui că sînt laşă?... Poate nu! Poate şi acesta e un curaj, să faci din viaţă, aşa cum e, ceva bun... Mie mi-e dragă, mă bucur de ea, n-am ambiţii mari, mă mulţumesc cu puţin... Nu mă reped să răstorn obstacolele... De ce să-mi rup unghiile zgîriind în pereţi?... Cad sin-guri pereţii, se macină dacă ştii să aştepţi, ajutînd discret elementele care surpă... Şi eu am dreptate, nu tu! Am dreptate, fiindcă tu, cu toate principiile şi cu toate planurile tale pe un an înainte, pe-o viaţă scrisă ca în carte, tu n-ai ştiut că ai să stai într-o zi aici, lîngă mine, cu mine... Pe cînd eu am presimţit... Dar n-am silit nimic. Am lăsat în grija vieţii să ne aducă aici... Să ne poarte ca o apă. Pînă acum apa ne-a dus bine... Ce zici, domnule Posomorîlă?

Viaţa i-a dus mai departe, după orînduielile ei tainice.

Primăvara a trecut lină, cu multe zile de soare, cu ploi repezi şi scurte, după care se arcuiau pe cer curcubee mai limpezi şi mai întregi ca niciodată.

La şcoală amîndoi şi-au pus tot sufletul într-un fel de întrecere, iar copiii, molipsiţi de această însufleţire, au depăşit tot ce puteau să aştepte cei doi dascăli tineri de la prăsila unei comune ticăloase ca Ponoarele. Cîte un ziar desfăcut pe masa cancelariei şi uitat acolo aducea ştiri despre întîmplări stranii: scandalul bisericesc şi procesul tramvaielor. Sinodul chemat să judece primatul şi să scoată din scaun un episcop. Sfărîmarea conservatorilor în trei tabere. Opiniile unui oarecare Deşliu şi succesele electorale ale unui oarecare conu Iancu Brătescu. Declaraţiile domnului P. P. Carp şi urgia „banditului de la Interne”: Alexandru Marghiloman. Bătăi şi răfuieli în Cameră. Întruniri şi fluierături în sălile pu-blice ale capitalei. Supărarea domnului Fleva, tribunul poporului, şi nenumărate banchete cu tîlc.

Toate ajungeau aci ca dintr-o altă lume. Poate într-adevăr aceea era ţara şi poate că acele personaje despre care nu-şi va aminti nimeni peste o jumătate de veac hotărau chestiunile de viaţă şi de moarte pentru ea.

Dar pînă una-alta, în comuna Ponoare viaţa curgea altfel, şi oamenii ridicau ochii la cer să aştepte ploaia şi soarele, singura îndurare pe care nu le-o putea nici da, nici lua vremelnicii cirmuitori de departe. Ziarul răminea inutil desfăcut pe masă, cu literele titlurilor mari, negre, dar moarte. Nici Nicolae Apostol, nici Ana n-aveau ce să afle nou şi îmbucurător de acolo.

Bucuria de viaţă era în ei şi în primăvara de-afară.

Mai era şi în nădejdile crescute tot în ei, cum s-a ridi-cat din grăunte paiul verde de grîu aşteptîndu-şi vremea să dea spicul plin

În amurg plecau acum împreună de-a lungul satului, pînă la umbra sălciilor de la moară.

Îi întovărăşeau priviri bune. Îi saluta jupîn Aizic Gold din uşa hanului, frecîndu-şi mîinile, parcă ar fi făcut el personal o afacere strălucită. În cuvintele lor de iubire şi de primăvară se amestecau plănuiri deopotrivă legate între ele, despre dînşii, despre şcoală şi despre sat.

Mai tare fusese duhul feminin şi mlădiu al Anei decît pietroasa încăpăţînare a lui Nicolae Apostol. Treptat, ca o apă care pătrunde şi îşi deschide firul subţire al cursu-lui printre ierburi, ocolind piedicile şi îmbrăţişînd colinele, Ana infiltrase în sufletul lui Nicolae Apostol o nouă înţelepciune, mai omenoasă, poate mai puţin dîrză, dar mai apropiată faptelor şi stărilor de atunci. Căci princi-palul e să cîştigi o victorie, nu să mori pierzînd o luptă... Învăţătorul nu mai socoti o nelegiuită trădare a cauzei perspectiva de a ridica şcoală în Ponoare cu liste de subscripţii şi cu ajutoare de la oamenii pe care nu-i preţuia. Altfel, cine să facă şcoala? Cum? Prin ce miracol?...

Lista cu numele domnului Spirică Necşulescu a fost scoasă din sertar. Ana a mai adunat din bucăţi două mii, a îndurat aspre lecţii de la domnul Lascăr Sofian, a căzut la tocmeli cu coana Catinca, a descoperit şi slăbiciunile arendaşului Solomonică Fişer, îndeobşte invizi-bil, a smuls doi poli chiar de la jupîn Aizic Gold.

Pe urmă, deodată, izvoarele au secat.

Făcîndu-şi socoteala, cu fişicurile de argint şi cu hîrtiile împăturite în faţă, a descoperit că multă vreme nu vor mai avea ce aştepta de la nimeni.

— Slăbuţ, spuse. Teribil de slăbuţ! După cum o pornisem, credeam că numai să mă mişc, şi adun zece mii... Va trebui să dăm serbări... Am să mă pun cu serviciul şi pe ***protectorii*** mei, ca să mai căpătăm ceva şi de la autorităţi, de la minister... Ce Dumnezeu! Doar şcoala nu ne-o facem nouă. O facem satului şi statului...

Autorităţile erau însă cu toată suflarea suspendată pe buzele domnului P. P. Carp, care se supărase pe domnitor, pe ţară şi pe partid, ameninţînd în fiecare zi că pleacă la Ţibăneştii săi, unde boul are limbă lungă, dar n-o foloseşte să mintă, să lingă unde a scuipat, să linguşească şi să înşele. Autorităţile aveau deci alte griji, iar protectorii Anei s-au dovedit fără putere, stăpîniţi de-ale lor mai arzătoare necazuri.

Astfel i-a ajuns vacanţa şi vara.

Nicolae Apostol şi-a încuiat casa, a dat cheia în paza absolventei de şcoală primara Maria Bot, premiul întîi cu cunună, şi a plecat să-şi cunoască viitoarea familie de peste hotarul celui de-al treilea judeţ.

De atunci a mai făcut două drumuri îndărăt. O dată singur, o dată cu Ana, pentru oarecare pregătiri gospodăreşti. Iar toamna s-au întors „domnul şi doamna Nicolae Apostol”, ca să afle în grajd, dar de casă nouă, un căluţ şi doi juncani, trimişi de domnul Lascăr Sofian.

— Eu pe omul acesta nu-l înţeleg! rosti Ana, netezind crupa rotundă de pepene a căluţului. Pe tine te-a făcut nu o dată cu ou şi cu oţet. Pe mine, la fel... Şi cînd nu te aştepţi, vezi că avea ochii asupra ta şi că prin faptă dezminte ceea ce spunea prin vorbă.

— Poate că sînt două lumi care se luptă în el. Doi oameni!... se dădu cu părerea Nicolae Apostol, gînditor. Unul, omul pur şi simplu. Altul, omul clasei şi lumii sale. Pe acesta nu-l pot iubi. L-am urît chiar nu o dată. Dar pe celălalt nu o dată mi s-a întîmplat să descopăr că-l stimez...

— Fiindcă se apropie în fire cu tine, de aceea vă preţuiţi, dar nu vă puteţi iubi... Tu eşti de-o parte — ca să spun cum scrie la carte — „de-o parte a baricadei"; el, de alta. Dar vă asemănaţi grozav! Tu aperi o lume care creşte acuma; el una care moare acuma... El presimte că tu, cu şcoala ta, eşti duşmanul cel adevărat al lumii sale, şi îi pare rău că nu te poate nesocoti cu scîrbă, aşa, ca pe-un Emil Sava sau ca pe-un Spirică Necşulescu.

— Am putea face pace, un armistiţiu măcar, pe această temă... îşi continuă Nicolae Apostol gîndul. Căci despre domnul Emil Sava şi domnul Spirică Necşulescu avem păreri la fel. Sînt măcar tot atît de duşmani ai satului acestuia cît e duşman domnul Lascăr Sofian. Cu deosebire că...

Ana pufni în rîs:

— Haide, fugi! Lasă deosebirea... Facem filozofie în grajd. Mai mare ocara pentru filozofie şi pentru grajd. Pofteşte-n casă, domnule Filozofilă, şi lasă-mă pe mine să pun la cale oarecare isprăvi gospodăreşti. Tu ia-ţi cartea şi filozofează!

În ziua aceea Nicolae Apostol a luat cartea, dar n-a trecut de prima foaie deschisă.

Ochii fugeau mereu spre scoarţa din perete, spre oalele cu flori, spre dulapul cu tomuri şi reviste, rînduite în rafturi.

Nu se mai sătura de această pace, de casa ***lor***, de lucrurile ***lor***, de intimitatea ***lor***.

Zestrea Anei era modestă, dar potrivită pe măsura vieţii şi a trebuinţelor de ţară. În casă nu mai răsunau paşii a gol. Abia acum măsură cît de aspră i-a fost singurătatea şi cum l-a îndîrjit de multe ori, numai din pricină că-l osîndea să se mistuie singur în el. Acum erau doi — şi toate se desfăşurau înainte pentru o viaţă înceată şi lungă. Nu mai deznădăjduia pentru şcoala din Ponoare, pentru îndreptarea satului Ponoare. Acum pilda din istorisirea lui Ion Slavici, ridicarea satului Sărăceni, fără hotărîri şi cuvinte patetice, era mai aproape încă de puterile sale. I-a şi venit un flăcău să-i ceară o părere pentru aşezarea casei în care vrea să-şi cuibărească viitoarea gospodărie. La primăvară pune cîţiva stupi în grădină; pomii s-au prins toţi, s-a prins şi viţa agăţătoare a cerdacului, pomi a sădit şi în

ograda şcoalei. Surtucarul venetic de la hanul lui jupîn Aizic a început să prindă rădăcini.

Nu mai pare aşa de îndrăzneţ gîndul să încerce peste un an, doi întemeierea unei bănci, a unei cooperative, sau poate chiar o obşte care să ia în arendă moşia ţinută pînă acum de domnul Solomonică Fişer.

Nelinişte zilei de mîine l-a cutremurat întotdeauna. Chiar anul trecut, cînd se credea copt de experienţe, se simţea împresurat de ameninţări ascunse. Ajungea un capriciu al domnului Sofian. Un interes politic al domnilor Emil Sava sau Spirică Necşulescu.

Şcoala era a nimănui, nu a satului, sau a statului. Casa unei bătrîne, a babei Paraschiva Stoleriu, care oricînd putea să-şi ceară cocioaba ei îndărăt. Casa lui nu era a lui. Oricînd epitropii lui Alexandru Blănariu puteau să-l scoată în drum. Totul era clădit pe nisip mişcător.

Şi totuşi ziua de mîine o aşteaptă acum fără temere, cu o siguranţă nestrămutată, fiindcă sînt doi.

Nimic din afară nu s-a schimbat.

Dar a crescut o pace în el de cînd e alături o făptură care îl întregeşte, pe care se poate sprijini, cu tot neastîmpărul şi uşurătatea ei aparentă.

Aşa ar fi curs viaţa sa, viaţa lor de mîine, de poimîine şi dintotdeauna, ca o apă înceată şi lină, fără vîltori; iar povestea lui Nicolae Apostol am fi părăsit-o acestei trăiri fără surprize, de necazuri mărunte şi de mărunte bucurii, de-o răbdurie înfăptuire dacă aşa ar fi vrut crugul vremii.

Dar mari şi zguduitoare schimbări aşteptau pirotind ascunse în sîmburele viitorului.

Peste viaţa lui Nicolae Apostol s-au potopit alte urgii, ca şi peste viaţa plugarilor din Ponoare.

Capitolul XXIII

„Timpul macină toate ca o piatră de moară care n-alege...”

O ştire neaşteptată şi amară l-a purtat pe Nicolae Apostol în toiul iernii la Bucureşti. A fost moartea ministrului cu gînduri şi fapte înaintate, în preziua sărbătorilor de Crăciun.

Ziarul cu vestea i-a lunecat din mînă.

L-a ridicat Ana să vadă de ce îngălbenise.

Au rămas amîndoi fără să schimbe un cuvînt.

Parcă deodată s-a stins o lumină: parcă au fost deodată mai singuri.

Omul acela nu le făcuse niciodată nici un bine. Nici nu ştia că există. Chiar în ceasurile cele mai grele de cumpănă şi de deznădejde, Nicolae Apostol nu s-a gîndit să ajungă la el cu vreo suplică, să ceară povaţă, sprijin sau apărare. Dar în tot ce a săvîrşit, de cînd a dăscălit în satul Ponoare, mereu i se părea că-l urmăresc ochii lui şi că îl aprobă sau îl osîndesc.

Acum reazemul acesta dispăruse.

Nicolae Apostol îşi închipui în această seară viscoloasă de iarnă sute şi sute de dascăli umili şi necunoscuţi, pierduţi în sate umile şi necunoscute. Toţi au lăsat ziarul să le cadă pe genunchi. Toţi au îndreptat ochii pe ferestrele întunecate, afară, spre slaba pîlpîire care mai păstra un sîmbure de lumină şi acuma s-a stins. Satele vor fi mai negre. Ei nu vor mai fi ai nimănui.

Tot aşa rătăciţilor în beznă le cad braţele de deznă-dejde şi li se împleticeşte mersul cînd vîntul a suflat văpaia călăuzitoare, de undeva, în fund şi în noapte, la capătul drumului.

Nicolae Apostol s-a urcat a doua zi de dimineaţă în tren şi a pornit, cum mulţi dascăli din multe şi îndepăr-tate sate au călătorit în acea zi în vagoanele de clasa a treia, ca să-şi petreacă sfîntul lor la groapă.

Ceremonia s-a desfăşurat îndelungă şi solemnă, cu paradă, armată, becuri cernite, în prezenţa principelui moştenitor şi a înalţilor diregători din toate partidele, cu multe coroane şi cuvîntări. Dar poate iarna vrăjmaşă de-afară, poate larma oraşului nepăsător prin care a trecut convoiul, poate atîtea feţe solemn înţepenite în gulere sau poate numai dezobişnuinţa lui Nicolae Apos-tol cu atîtea pompoase orînduieli, dacă nu cumva toate împreună, au făcut ca jalnica scoborîre în pămînt să-i pară străină de el şi rece. Se aflau mulţi învăţători în straiele lor sărace, cu feţele lor aspre şi împietrite de adevărată durere.

Pe toţi, gardiştii în mare ţinută i-au împins la urmă, în gloata cea multă.

Zid au făcut în faţă oameni ai politicii şi ai cuvîntărilor. Le-au furat mortul. L-au confiscat şi l-au făcut al lor, deşi nu era al lor.

Pe urmă n-a mai fost al nimănui. A rămas al pămîntului.

Nicolae Apostol s-a întors pe străzile murdare, cu zăpada fărămiţită de copitele cailor, sleită în noroaie, clădită în hîde troiene pe marginea trotuarelor. S-a întors cu privirea în pămînt, asurzit de bălăngănitul tramvaielor cu cai şi de strigătul vînzătorilor de gazetă. S-a oprit să mănînce la un birt economic şi a desfăcut ziarele acelea să citească. Ce spuneau toate? ***„Tache sau Petrache?... Senzaţionalele declaraţii ale lui Nicolae Fleva, tribunul poporului. Care popor? Actul de felonie al dom-nului Alexandru Marghiloman. Amărăciunea domnului P. P. Carp. O nouă dizidenţă conservatoare. Între Nicu Filipescu şi Tache Ionescu... D. Titu Maiorescu tace şi face. Regele şi-a găsit o nouă slugă în locul lui Mitiţă Sturza: se numeşte Titu Maiorescu, bătrînul regizor al trădărilor... Cazul Seculici şi d. P. P. Carp... Dunga de la pantalonii domnului Marghiloman."*** Şi aşa mai departe, pe alte şi alte foi, cu alte şi alte litere, cît mai mascate. Ce-aveau de-a face toţi aceştia şi toate acestea cu satul Ponoare, unde mugesc de foame vitele-n pătule şi unde copiii cu opincile flendurite vin să înveţe la şcoală iubirea de patrie şi credinţa în dreptate?

În birtul economic sfîrîiau la grătar fleicile şi mirosea rînced a peşte prăjit în ulei. Lui Nicolae Apostol i-a părut rău că s-a despărţit de alţi dascăli, vagi cunoscuţi, ca să rămînă singur.

Simţea acum nevoia să se ştie cot la cot cu aceşti tovarăşi, care peste cîteva ore vor urca în vagoanele de clasa a treia, să se risipească neştiuţi de nimeni în mîhnitele lor unghere de ţară.

Dar era singur, şi oraşul îi păru duşmănos, crud şi nebun în lărmuitoarea lui forfoteală.

Se miră că altă dată, atunci cînd a coborît în gara unde-l întîmpinase atît de vrăjmaş domnul Atila Gheorghiu, se miră că atunci a putut să privească în urma trenului cu regret, să gîndească melancolic că trenul acela duce spre oraşe cu vitrine pavoazate feeric, cu teatre, muzee, statui şi tot ce-i părea atunci strălucirea unei civilizaţii. Oraşul i se arătă deodată ceea ce într-adevăr îl făcuseră oamenii politicii, oamenii afacerilor, oamenii nesaţiilor. Un ţarc de ziduri, în care se îmbulzeşte fără istov o mulţime duşmănoasă, nebună şi crudă, unde mortul băgat în groapă a şi fost uitat, ca toată luareaaminte să se îndrepte îndată la chiotul actualităţii. Şi ce actualitate? Dunga şi cărarea domnului Alexandru Marghiloman, despre care nu-şi va mai aminti nimeni peste o jumătate de veac, senzaţionala atitudine a domnului Nicolae Fleva, tribunul poporului, despre care de asemeni nimeni nu-şi va mai aminti şi peste mai puţină vreme. Cele două jucării de tinichea vîndute cu douăzeci de bani perechea: Tache sau Petrache? Două jucării despre care iarăşi nimeni nu va mai pomeni o vorbă peste aceeaşi jumătate

de veac. Aceasta era tot; iar dincolo de lărmuirea deşartă, viscolul acoperea cu nămeţi cealaltă ţară, a satului Ponoare şi a altor Ponoare, care mai au de trăit înainte veacuri şi veacuri, fiindcă poporul e nemuritor.

S-a pomenit bătînd în uşa bătrînului său director, acum pensionar şi retras într-o căsuţă depărtată de inima prea zvîcnitoare a oraşului.

Lipsea.

Îl întrevăzuse la înmormîntare, dar desigur bătrînul nu şi-a mai recunoscut în omul cu scurtă de şiac şi căciulă ţurcană flăcăul pe care l-a trimis cu o sărutare pe frunte la postul înaintat din comuna Ponoare. Acum lipsea...

Nicolae Apostol a rătăcit mai departe pe străzi în aşteptarea ceasului de plecare, privind la vitrinele librăriilor, citind alişe, călcînd fără ţintă, ca un adevărat ţăran dezorientat de tumultul capitalei. Ar fi vrut amurgirea aceea mîhnită pentru dascălii satelor şi pentru sa-tele de departe, să sfîrşească altfel după ce pămîntul le-a înghiţit îndreptătorul cel mare. Să-i găsească adunaţi într-o durere adîncă şi puternică, dar încordaţi într-o hotărîre comună, jurînd să-i execute testamentul, să-i păstreze credinţa, să-i samene mai departe cuvîntul... Aşa s-ar fi voit strînşi toţi îndelaolaltă, cum în catacombele Romei căzute în desfrîu şi în bezmetică pierzanie, împotriva tuturor prigonirilor şi a măcelurilor din arene, veneau primii creştini să-şi oficieze cultul şi să pregătească lumea cea nouă a veacurilor de atunci. Dar erau singuri. Risipiţi. Fiecare pornise sau se pregătea să pornească în vagoanele îngheţate şi calice din coada trenurilor, spre sate unde îi aşteaptă întunericul şi indiferenţa, dacă nu ascunsele socoteli ale altor domni Spirică Necşulescu şi Emil Sava.

N-a fost o durere fecundă, care să călească voinţele şi hotărîrile.

S-a fărîmiţat pentru toţi, împuţinată, spurcată de înfricoşătoarea nepăsare a tîrgului de politicieni, de afacerişti nărăviţi, de clienţi ai localurilor de lux.

Nicolae Apostol şi-a amintit pe drum că poate s-ar fi cuvenit să aducă Anei un dar de la Bucureşti. Nu se gîndise, însă nici Ana nu-l aştepta.

Îl întîmpină cu altă întrebare:

— Ştii ce am hotărît ***eu***, Niculăiţă?

— ...

— Botezăm şcoala noastră, cînd va fi gata, cu numele răposatului om al şcolii!... Va fi prinosul nostru în locul coroanei de înmormîntare de care el n-avea nevoie...

— Şi eu m-am gîndit, Ana, cum spui tu... Dar cînd are să se întîmple aceasta? Încă nici n-am început.

— O să începem. Răbdare... Acum povesteşte-mi cum a fost...

Povestirea lui nu se va fi deosebit de a multor dascăli întorşi la

şcolile lor calice şi părăsite, cu sufletul deopotrivă de gol. Şi nici viaţa lor de a doua zi şi de mai tîrziu nu se va fi deosebit prea mult.

A suflat vîntul primăverii peste nămeţi, s-au întors cocostîrcii şi rîndunelele, a dat floarea merilor şi cire-şilor tineri din tînăra livadă a lor şi a şcoalei; Ana a pregătit patru stupi şi a aşteptat să roiască albinele ursuzului pristav peste pădurari: Toma Cîrlibaba. A pretins că puţină încredere îi inspiră ***Manualul bunului apicultor***, în care Nicolae Apostol s-a pus să citească învăţătură; ea s-a mulţumit cu poveţele şi ştiinţa de vechi prisăcar a lui Toma Cîrlibaba. Iar Nicolae Apostol a descoperit mai lămurit o ciudată întorsătură a tovarăşei sale de viaţă. Treptat, se lepăda de litera seacă a cărţilor. Ea nu mai frunzărea acum tratatele lor de peda-gogie şi psihologie, caietele de notiţe şi de cursuri. Dădea precădere practicii de fiecare zi; lecţiile minunate şi vii nu se mai conformau lecţiilor tip din manuale; lucra după inspiraţie şi dispoziţie, cu o mobilitate într-adevăr feminină.

Erau şi aici două contraste.

El, chiar cînd se lepăda de cărţi, o făcea într-o pornire de revoltă, în accese care se potoleau după o săptămînă. Revenea tot la raftul bibliotecii. Însemna observaţii pe margine; capitole care-l satisfăceau întru totul, confruntate cu experienţa, altele osîndite, fiindcă se dovedeau alături de realitatea cea vie.

Anei puţin îi păsa de toate acestea. Iar şcolarii ei nu erau nici mai puţin pregătiţi, nici mai şovăielnici în răspunsuri. Nicolae Apostol se indigna împotriva cutărei şi cutărei metode pedagogice introduse după autori şi experienţe străine şi potrivite copiilor cu alt spirit şi cu altă disciplină mentală; dar îndată, în locul unei teorii condamnate, voia să aplice una a lui. Ana n-avea nici o teorie, nici a altora, nici a ei. Se lăsa condusă de un instinct fără greş.

Iar copiii, dacă o respectau poate mai puţin, o iubeau mai mult.

O iubeau şi gospodinele din sat. Ca o furnică, mişuna dintr-o casă în alta, avea cu dînsele secretele ei. Nicolae Apostol observă că s-au înmulţit în sat cămăşile cu altiţe în locul urîtelor bluze de cit şi de flanelă. Jupîn Aizic se tîngui, pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios, că îi primejduieşte negoţul. Ana îl ameninţă rîzînd, tot pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios, că acesta e numai un început şi că va avea de ce să se căineze mai mult cînd se va întemeia în sat banca populară şi o cooperativă. Părintele Ştefan păru o clipă deşteptat din somnolenţă de învăţătoarea care îi străbătuse în casă, legase prietenie cu preoteasa şi-i ademenise pe amîndoi la planurile lor. Pe urmă, bătrîneţea îl toropi iarăşi, şi la tot acest neastîmpăr răspunse cu vorbe şi gesturi obosite de sfîrşeală.

— Aici ne trebuieşte un preot tînăr! hotărî ea cu energie într-o zi. Cu un preot tînăr am face minuni... Oamenii încep să vină spre noi, au căpătat puţină încredere... Dar numai un preot îi poate împinge mai

repede, să se mişte...

— Tot ce se poate, Ana! recunoscu Nicolae Apostol. Deocamdată, noi şi satul ne resemnăm la părintele Ştefan. Bătrîneţea nu e un păcat.

— Dar e cîteodată o piedică!

— Ţî-ţî, ce feroce devii tu cîteodată, Ana!... Ce vrei să facem cu părintele Ştefan? Să-l aruncăm într-un pom ca sălbaticii şi să-l scuturăm?... Dacă nu se poate ţine în vîrful pomului, să-l condamnăm la moarte şi să-l mîncăm fript?...

— Nu noi!... Am să-l pun să lucreze în locul nostru pe domnul Lascăr Sofian. Cu puţină diplomaţie ajungi la rezultate care au să cucerească şi pe domnul Sofian în persoană.

— Măi-măi! se miră în glumă Nicolae Apostol.

— Rîzi tu, dar ai să vezi!... Lucrul e simplu ca lumina zilei. Domnul Sofian ţine la biserică pentru motive bine cunoscute. Chiar mai deunăzi, cînd am obţinut şindrila pentru biserica părintelui Ştefan, mi-a făcut o teorie... Tocmai cu teoria lui am să-l aduc la oile noastre. Ţine la biserică fără să creadă în biserică... Mi-a vorbit despre rostul social al bisericii etcetera. S-a arătat chiar puţin îngrijorat că acuma a prins satul interes şi pentru şcoală, în dauna bisericii, pretinde dînsul... Pretindă, căci mie nu mi-a dat voie să spun un cuvînt...

— Ştiu, cunosc... mărturisi Nicolae Apostol, amintindu-şi întîlnirile de altădată cu proprietarul Sofienilor, cînd îl ţintuia pe scaun şi nu-l lăsa să ridice glas.

— Aşadar, pe el de prisos ai mai încerca să-l scoţi din nişte convingeri mai neclintite ca stînca, aşa cum ar spune domnul Emil Sava şi cum desigur a spus cînd l-a operat şi i-a luat şefia. Şi aşa, vin la tactica mea... Îl las să priceapă că are puţină dreptate... Nu i-o declar direct... Din satisfacţia şi optimismul nostru s-o deducă. Acum, aşază-te, te rog, în locul său. În noi nu poate să aibă neîncredere... Asta ţi-o garantez. Nu sîntem, adică tu nu eşti nici omul lui Emil Sava, nici al lui Spirică Necşulescu, cu atît mai puţin al unui prefect zaharisit ca al nostru. Ne vedem de datorie modest şi cu un tact pe care l-a recunoscut şi el. Ce-i rămîne de făcut unui om ca domnul Lascăr Sofian în această situaţie? Să apere şi frontul bisericii sale, ca să ţină piept şcoalei primejdioase, aşa cum o botează dînsul, şcoalei care creşte şi va creşte sub ochii săi. Părintele Ştefan e un om mort. Are să aducă altul viu: tînăr, viu şi energic. E încă destul de puternic domnul Lascăr Sofian, cu toată şefia sa onorifică, pentru a aduce aici pe cine vrea şi cînd vrea... Părintele Ştefan are să rămînă pensionarul bisericii, o relicvă... Cel tînăr, în chip fatal, are să se apropie de noi, are să meargă alături de noi, spre dezolarea domnului Lascăr Sofian. El are să ştie că biserica şi şcoala, în condiţiile actuale, nu se resping, nu se exclud; se completează! Aceasta e tot, şi aşa am să încurc iţele...

— Şi aceasta numeşti tu diplomaţie?

— Dar ce e, Niculăiţă dragă? Ce e dacă nu-i diplomaţie?

— Sforărie politică, Dumnezeu ştie! Machiavelism! Ipocrizie!

— Fie şi aşa! Fie şi asta! Nouă ne este indiferent cum se cheamă. Numai să ajungem la scopul nostru.

Nicolae Apostol îşi privi nevasta cu un surîs din nou amar:

— Îţi dai tu seama, Ana, ce impresie am acuma despre noi? Parcă punem la cale o faptă urîtă. Parcă sîntem nişte răufăcători cînd pregătesc o lovitură... Cîte întorsături, cîte socoteli!... Ce intrigi! Cînd ar fi atît de simplu să le vorbim oamenilor de la inimă la inimă!

— Ar fi simplu dacă s-ar putea aşa. Cum nu se poate aşa, ne dăm după păr, folosim mijloacele lor... Exploatăm slăbiciunile şi strîmbăciunile lor...

Cu această hotărîre, Ana Apostol, făcîndu-şi drum la curtea Sofienilor, a început pe departe să uneltească pentru aducerea unui preot nou şi energic, tocmai ferindu-se să arate domnului Lascăr Sofian că i-ar bucura prezenţa în sat a unui preot tînăr şi energic.

Dar socoteala de-acasă nu s-a potrivit cu celelalte socoteli ale destinului: domnul Lascăr Sofian era stăpînit de alte griji, mai aproape de inima sa. Cu privirea mai încruntată şi cu trăsăturile mai împietrite, nici n-a descleştat gura.

Feciorul de la Paris, Mitif, nu voia să se întoarcă acasă, cu toate somaţiile şi ameninţările. Nu-i mai trimitea bani, dar el avea bani. Iar domnul Lascăr Sofian îşi cam închipuia de unde îi are şi cu ce preţ.

Pe urmă, Ana Apostol nu şi-a mai simţit ea sufletul uşor să bată calea Sofienilor. Nicolae Apostol a fost chemat la reghiment; oastea romînească a trecut Du-nărea în Bulgaria. Satul s-a golit de flăcăii şi gospodarii în putere, porniţi cu raniţa la spinare. Toată vara Ana a urmărit cu ochii plînşi listele morţilor de holeră. Iar toamna, cînd Nicolae Apostol s-a întors ogîrjit şi cu ochii sticloşi, după ce zăcuse de tifos într-un lazaret, s-au strîns amîndoi unul în altul ca după o mare cum-pănă care numai i-a încercat şi a trecut.

Viaţa le trimisese un avertisment. Ana n-a mai po-vestit bărbatului cît fusese de întreg avertismentul şi cît de urît.

În vremea cînd el aiura, clănţănind din dinţi cu man-taua pe cap pe laviţa lazaretului din Bulgaria, schimbări grăbite se petrecuseră în ţinut.

Domnul Spirică Necşulescu, pînă atunci victimă a manevrelor şi a dihoniei din guvern, pe nedrept înlăturat de la os, izbutise să mazilească vechiul prefect, pe Dominic Stîrcea, conservator zaharisit, absent de la trebu-rile politice şi pătimaş jucător de tabinet la clubul boieresc din oraş. Îi luase locul şi se aşternuse cu nădejde pe treabă, mai întîi plătind oarecare datorii vechi fostului său (pe rînd) adversar şi tovarăş de lupte electorale, Emil Sava. S-a năpustit să schimbe primari, să pună şi el la cale contravenţii şi delicte silvice, răfuieli şi

procese pentru călcături de la legea învoielilor agricole.
Ca unul care mult aşteptase, mult era grăbit să le facă pe toate.
În drum către Stulpicanii săi, se oprise şi la dăscăliţa din Ponoare. Îl apucase setea.
Nimic mai firesc pe-o zi de arşiţă, cînd desigur li s-o fi uscat gîtul şi soldaţilor risipiţi pe coclaurile prăfoase ale Bulgariei.
Cerea un pahar cu apă într-o casă de creştin.
Iarăşi nimic mai firesc.
Păşise pragul fără să fi fost poftit, iar după ce a de-şertat paharul brumat, şi-a lins buzele lipicioase, după o poftă mai veche şi neîmplinită.
— Ei, acum facem şcoala? Facem tîrgul?
— De ce nu? Aşteptăm mila mai-marilor, fiindcă puterile noastre sînt slabe! răspunse ea pe de rost, ca din carte, căutînd cu nelinişte spre uşa închisă.
Domnul prefect Spirică Necşulescu, om cu pretenţie de irezistibilă trecere la femei, se miră galant:
— Astea numeşti mătăluţă puteri slabe? Mi-a arătat o dată cît de slabe erau domnişoara de acum doi ani!... Doamnei de-acum i-au crescut acţiunile... Acţiunile, adică puterile! Dacă ne purtăm bine şi nu mai scoatem unghiuliţele, poate s-o ducem la capăt cu şcoala, şi cu altele.
Spunînd, domnul prefect Spirică Necşulescu, stacojiu la obraz, şi-a şters buzele umede cu batista, a împăturit-o graţios, a pus-o în buzunar şi s-a apropiat s-o apuce de bărbie cu mai mult curaj decît în hanul lui jupîn Aizic.
Ana i-a dat peste mînă. De astă dată i-a dat! S-a tras apoi afară, în cerdac, în dreptul ferestrei, la văzul uliţei, şi nu s-a mai mişcat de acolo pînă ce domnul prefect Spirică Necşulescu nu şi-a văzut de drum.
De atunci presimte altă ameninţare plutind asupra lor. Dar de prisos s-o mai mărturisească lui Niculăiţă, aşa cum s-a întors el cu ochii sticloşi şi cu pielea întinsă pe oase.
Un răstimp însă n-au mai pomenit amîndoi despre nevoia unui preot nou în sat, nici despre şcoala care rămînea un vis. Nici domnul prefect Spirică Necşulescu nu se mai arăta. Alerga strîns din urmă de domnul Emil Sava, care din nou simţea apropiindu-se ceasul său.
Guvernul boierilor sadea era din nou pe ducă. Pe-semne nu-i priau dunga şi cărarea domnului Alexandru Marghiloman şi se vede că-i purtase piază-rea supărarea senzaţională a domnului Nicolae Fleva, tribunul poporului din gropile lui Ouatu. În schimb, şeful partidului în care boierii, neguţătorii şi bancherii mergeau mînă în mînă zvîrlise ţării o proclamaţie, în care Nicolae Apostol a crezut o clipă că recunoaşte un răsunet al glasului din mormînt: glasul ministrului său

cu idei înaintate, în-gropat într-o iarnă cu vifore. „Dreptul statului de expropriere, creşterea proprietăţii ţărăneşti, îmbunătăţirea soartei ţăranului, înmulţirea mijloacelor de instrucţiune şi de educaţiune a muncitorilor săteşti.” Toate sunau ca o proaspătă chemare la viaţă.

Dar nu tot aşa sunau şi prin gura domnului Emil Sava. Căci tot ce venea dintr-o parte ori alta cu făgă-duieli de nădejde, chiar gîndul limpede şi poate bun, se tulbura şi se spurca pînă ce ajungea la dînşii, pritocit prin atîtea guri şi linciurit prin ciurul atîtor interese.

Domnul Emil Sava nu-şi pierduse timpul de cînd a rămas liber de îndatorinţele publice. Adăugase deocamdată încă o cheiţă, a doua, la veriga sa din lanţul răsucit pe deget morişcă atunci cînd se ridica la adunări să pomenească despre darul cel mare al partidului său pentru norodul ţării: „Colegiul unic electoral, chemarea mulţimilor la drepturi, la libertăţi şi la datorii politice egale!...”

— Acum ai să fii cu noi, n-ai încotro! îl asigurase pe Nicolae Apostol. Vă porunceşte omul şcoalei din mormînt...

Dar n-aşteptase cuvîntul învăţătorului. Cu automobilul său nou, de care se arăta foarte mîndru, gonea spre Piscul-Voievodesei, unde deocamdată îl chemau interesele sale de avocat şi de procurist al boierului Boldur Iloveanu, cel strămutat la Paris, să aştepte din ţară numai cîştigurile şi oarecare sume împrumutate cu ipoteci. Cîştigurile se împuţinau, dobînzile ipotecilor erau din ce în ce mai grele şi se adăugau la capete, dar afacerile domnului Emil Sava prosperau strălucit: o do-vedea automobilul, o dovedea a doua cheie din veriga lanţului, o dovedea începutul de burtă şi siguranţa cu care se pregătea să dicteze în politica ţinutului, măcar cu tot atîta putere ca fostul său şef din scaun, Lascăr Sofian.

Nu mai era nerăbdător. Îşi rîdea de agitarea colegului de barou şi a adversarului politic, domnul Spirică Necşulescu, despre care gurile rele spuneau că în fiecare seară se culcă prefect, cu teama că a doua zi are să se deştepte simplu particular.

El trecuse peste asemenea crize de neastîmpăr şi de nesiguranţă.

Tot ce-aştepta de-acum înainte erau drepturi care ***îi vin***, nu pe care trebuie ***să le caute***. Şi de drept i-a şi venit scaunul de prefect cînd altă schimbare a adus la cîrmă partidul cu strălucitele făgăduieli după întoarcerea oştilor de peste Dunăre.

Nicolae Apostol nu s-a bucurat.

Făgăduielile veneau de sus şi de foarte departe. Aci, în Ponoare, le aducea domnul Emil Sava, iar pe domnul Emil Sava îl cunoştea acum îndestul...

S-a pregătit deci pentru alte cazne ale sufletului, alte temeri şi alte îndoieli.

Nu presimţea că peste toţi se pregătea vremea să tragă o brazdă mai adîncă: despărţitoare între două lumi şi între două veacuri.

În iulie s-a dezlănţuit războiul cel mare al noroadelor.

În septembrie Ana i-a şoptit ceva la ureche lui Nicolae Apostol, cu ochii plecaţi în pămînt şi cu obrazul îmbujorat.

A strîns-o la piept, a legănat-o pe braţele lui tari:

— Dacă e fetiţă, îi spunem, cum?... Dacă e băiat, îl botezăm, cum?...

— Lasă tu aceasta...

În decembrie Nicolae Apostol a primit ordin de concentrare la regimentul pus să sape bordeie şi şanţuri pe crestele Carpaţilor.

Capitolul XXIV

„Astfel a purces războiul noroadelor, cînd toate vietăţile s-au amestecat într-o singură moarte...”

Din ceasul acela i-a înghiţit vălmăşagul cel mare.

Viaţa nu le-a mai fost a lor.

Ca firele de nisip răsucite-n vîrtej, s-au amestecat cu destinul altor milioane şi milioane de vieţi vreme de aproape şase ani. Povestea celor doi dascăli din comuna Ponoare, pe urmă a celor doi dascăli şi a fetiţei din lea-găn e scrisă în cartea războiului, unde-au încăput vieţile şi morţile tuturor.

Bărbatul a stat mai întîi luni şi luni în şanţurile lui de pămînt, aşteptînd scrisori de-acasă şi numărînd zilele. Femeia şi-a urmat cu vitejie simplă, fără cuvinte mari, viaţa ei singuratică şi îndatorinţele dăscăliceşti.

Cînd a venit copilul, s-a împărţit între leagăn şi copiii altora.

Pe urmă, oştile au ieşit din şanţuri, au pornit să îndeplinească porunca dată de îngerul vărsării de sînge şi de nesaţiul stăpînitorilor. Ana a tremurat iarăşi despăturind în fiecare zi ziarul cu listele de morţi.

Citea pentru ea şi citea pentru femeile din sat, adunate în juru-i să asculte cu broboada pe ochi şi cu mîinile lor bătătorite la gură. Mureau pe cîmpuri de luptă şi bărbaţii, şi fraţii, şi copiii lor: plecaseră şi aceia chiuind. Dar fără să ştie prea bine pentru ce-au plecat... Domnii ştiuseră mai bine. De aceea unii au rămas la Bucureşti, alţii au fugit la Iaşi, cu toate cucoanele şi căţeii lor, şi chiar mai departe, la

Odesa, şi pe sub cercul polar, la Paris, în Elveţia, în America... Totul s-a petrecut cum era mai frumos şi mai bine — şi cum a rămas cetluit în cartea războiului.

Scrisorile sublocotenentului, mai apoi ale locotenentu-lui Nicolae Apostol ajungeau mototolite, cu litera creionului ştearsă.

Nu aduceau nimic deosebit din ce-au adus toate scrisorile de atunci. Întrebau doar: „Ce face Nina?" acolo unde alte răvaşe de părinţi şi de fraţi întrebau: „Ce face Puiu?" sau Mărioara, sau Ionică, sau Gheorghieş.

Nina învaţă să rîdă în leagănul ei, cu două gropiţe în obraz.

Rîdea luminii şi cerului, ca şi cum nu s-ar fi născut sub semnul îngerului vărsării de sînge; rîdea cu gropiţe în obraz, ca şi cum nu se strîngea în jurul lor cercul morţii cu dinţii rînjiţi.

Povestea aşadar nu înfăţişează nimic alt, mai nou, sau mai crud, sau mai duios, decît poate înfăţişa povestea tuturor celor ce-au trăit ori au murit atunci.

„Ce face Nina?"

Nina creştea.

Începea să se ridice, sprijinindu-se de pereţi. Începea să gîngurească. Spunea: „Mama! Mama!" Spunea şi: „Tata!" Dar pentru ea cuvîntul acesta nu răspundea la nimic.

Cum se vede, în anii aceia de urgie totul a fost la fel, pentru toţi, pretutindeni.

Nicolae Apostol a căzut rănit. S-a ridicat ca să cadă a doua oară. Pe urmă s-a întins o tăcere, şi Ana Apostol n-a mai ştiut dacă Nina mai are ori nu pentru cine să repete chemarea ei în deşert: „Tată! Tată..."

O listă îl trecuse mort. Alta — prizonier.

Întocmai cum s-a întîmplat la fel pentru mulţi, pretutindeni.

Şi tot aşa, cum s-a întîmplat pentru mulţi, pretutindeni, o scrisoare tîrzie, sosită pe drum ocolit, de la Cru-cea Roşie din Elveţia, i-a dat din nou viaţă.

Rănit greu, dar întreg la trup, locotenentul prizonier Nicolae Apostol întreba ce face Nina...

„Ciudat! gîndi Ana Apostol. Nici n-a văzut-o la ochi şi întreabă ce face Nina. De mine a uitat."

— Nina, vino la mine!... Scrie tata. Vino să te sărut pentru tata...

Nina a ridicat degetul şi a repetat:

— Tata?... Nu vleau tata... Vleau tu...

Capitolul XXV

„Iar după război a izbucnit pacea."

Nicolae Apostol s-a întors întreg,

Tîrzîu de tot, s-a întors cu pieptul de două ori străpuns de glonţ şi de schijă, dar întreg.

De pe cîmpul de bătălie fusese cules cu suflarea pe buze şi dus pe targă într-o ambulanţă vrăjmaşă; din ambulanţă a fost trimis la spital; din spital, pe jumătate tămăduit, în lagăr; din lagărul de prizonieri, strămutat în altul mai aspru, pentru o îndrăzneaţă încercare neizbutită de fugă; de aci liberat, abia cînd au intrat ostile romîneşti a doua oară şi pentru totdeauna în Ardeal, ca să-şi găsească regimentul în drum.

Nu şi-a mai recunoscut nici regimentul, nici oamenii: cîţiva soldaţi răzleţi, doi-trei camarazi, atîţia mai supravieţuiseră.

Steagul, numele şi numărul. Încolo, alte feţe, alţi comandanţi, alţi flăcăi... Şi-a găsit însă îndată locul său vechi.

Şi după alte bătălii de la Tisa, ordinul l-a ţinut mai departe sub arme, ca să se întoarcă acasă cu ultimii demobilizaţi, într-o ţară de două ori mai mare, dar întru nimica mai fericită.

În tren, ducea mîna la piept cînd îl apuca uneori tusa şi-l trăgea un cîrlig de fier din cicatricele coastelor. Alţii au pierdut un picior ori o mînă; atîţia, viaţa!

El era deci printre cei norocoşi.

Trei zile a stat în casă să-şi joace fetiţa pe genunchi.

— Nina!...

— Tata!...

Acum, pentru amîndoi, la chemările lor răspundeau glasuri şi făpturi într-aievea. Şi nu se mai săturau descoperindu-se.

— Are ochii tăi. Ochii şi genele tale, Ano!...

Ana răspundea, bosumflîndu-se în glumă:

— Desigur... Bine că măcar aşa îţi aminteşti şi de ochii mei!... Dar observi? Are exact nasul tău în miniatură. Cît despre încăpăţînare? Tu, în picioare... Cînd vrea ceva, nu-i mai poţi scoate cu nimica din cap...

Nina netezea obrazul aspru cu palma:

— De ce-nţepi tu aşa? Mama nu-nţeapă...

— Aşteaptă, aşteaptă! îi făgăduia Ana. Ai să vezi tu în curînd că mai înţeapă şi altfel, nu numai cu barba, domnul Înţepoşilă!

Domnul Înţepoşilă avea cîteva fire albe la tîmple. Ana — o păienienire fină de cute la colţul pleoapelor.

Timpul săpase în ei cu unghii de fier.

Dar alţii s-au întors numai cu un picior ori o mînă; şi mulţi nu s-au mai întors de fel. Viaţa, oricît de obidită şi ameninţată oricît de strîmbătăţile păcii, era încă frumoasă şi se cuvenea trăită cu tot nesaţiul după ce îngerul vărsării de sînge şi-a întors faţa de la dînşii.

— Nina, am pentru tine ceva... o chema Ana, ascunzînd la spate jucăria ei cea mai iubită pînă alaltăieri.

— Nu vleau nimica... Nu-mi tlebuie nimica.

— Ninişor, hai la culcare.

— Nu pot. Stau cu tata!

Trei zile au rămas tustrei ferecaţi în casă.

Pe urmă. Nicolae Apostol, muncit de neastîmpăr şi de toate jurămintele tranşeelor, a plecat să-şi vadă satul, foştii elevi, orfanii şi văduvele; fiindcă acum, în satul Ponoare, la fiecare două-trei case se afla o văduvă şi cîteva guri de orfani.

În ziarul adus de el în buzunar, cu litere tot aşa de groase cum erau arătate pe vremuri luptele dintre Tache şi Petrache, senzaţionala atitudine a domnului Fleva, tribunul poporului, şi succesele electorale ale domnului Iancu Brătescu, tot aşa stăteau scrise acum ştiri despre neînţelegerile a două tabere în alcătuirea guvernului, despre senzaţionalele destăinuiri în legătură cu Consiliul dirigent, despre dihonia între fruntaşii ardeleni, supă-rarea unui fruntaş bucovinean, lacrimile unui bătrîn fost socialist din epoca eroică şi primejdiile apropiatelor alegeri.

Nu se schimbase nimic, decît oamenii. Se mai înmulţiseră. Ţara se lăţise, dar tot nu-i încăpea.

Aceasta era ţara de-acolo!

Nicolae Apostol rupse gazeta bucăţi şi semănă hîrtiile pe marginea şanţului.

Sămînţa era însă aruncată de mult. Avea s-o cunoască şi aceasta, fără întîrziere.

Deocamdată porni să străbată satul. Să-şi vadă ţara lui, de-aci.

Lipseau mulţi. Se schimbaseră mulţi. Teodor Chihaia îşi lăsase oasele pe undeva, în mocirlele Dunării. Tudose Bot l-a întîmpinat sprijinit într-o cîrjă. Neamul Colţunilor se rărise din partea bărbătească, iar vechiul proces pentru hotar dintre cei doi Colţuni, care se judecaseră vreo cinci ani, rămăsese pe socoteala văduvelor să-l ducă mai departe. Moş Lecachi Colţun, zis Zamă-Lungă, purta acum barbă călugărească, îşi pierduse ultimii dinţi, fonf şi cu privirea împîclită, nu mai avea chef de vorbă lungă, poate nu mai avea nici amintirea lămurită a lucrurilor.

Îl privise pe învăţător cu mîna paravan ochilor, fără să-l recunoască.

Se îndreptase de şale, gemînd şi mormăind ruşinat:

— Iaca, pe dumneata nu te-oi şti cine eşti, domnule!...

— Gîndeşte, moş Lecachi!...

— Ce să gîndesc?... Atiţia au trecut pe aici, au venit şi s-au dus!...

— Moş Lecachi, se poate?... Adu-ţi aminte. Învăţătorul... Nicolae Apostol.

— Aha! Bărbatul coanei Anuţa. Va să zică, tot n-ai murit, cum se

zvonise?

— Precum se vede, moşule.

— Iaca-i bun! Alţii nu s-au mai întors... Tot îi aşteaptă muierile, dar nu se mai întorc...

Moş Lecachi Colţun îl priveşte fără vreun semn de bucurie sau de mirare. Îşi molfăie amintirile şi vorbele:

— Mi se pare mie că eu te-am adus în căruţă cînd ai venit întîi şi-ntîi

în Ponoare... Ba nu, ce zic? Asta a fost cu celălalt învăţător, de tare demult, Andrieş Colibăşeanu...

— M-ai adus şi pe mine, moş Lecachi... Era o ploaie de toamnă, o pîclă de-ţi pătrundea în oase... Dumneata veneai de la tîrg prin dreptul gării, cu căruţa şi cu un cal bălan...

— Tot ce se poate... Aşadar, atunci aveam cal şi căruţă? Apăi asta-i treabă veche. Acuma nu mai am...

— Ce fel de vorbă, moş Lecachi? Nici nu pot să mi te-nchipui altfel decît cu cal şi căruţă...

— Iaca, eu trăiesc şi aşa cum nu ţi-ai închipuit dumneata, fără cal şi fără căruţă. Mi le-a luat la rechiziţie şi mi-o dat on belet galbăn. Ian vezi dumneata ce scrie în el... îmi dă mie căruţa-napoi, ori batîr banii? Acuma, că s-a făcut pace şi ţară mare...

Moş Lecachi Coltun a scos din chimir bonul de rechiziţie, îmbucăţit în patru decît a fost împăturit şi despă-turit de moşneag tot arătîndu-l şi aşteptînd de la ştiutorii de carte o dezlegare.

Nicolae Apostol n-a ştiut să dea dezlegarea, cum n-ar fi ştiut s-o dea nimeni.

Acestea erau întrebările şi necazurile de pretutindeni.

Femeile îşi boceau îndelaolaltă bărbaţii morţi şi vitele luate la rechiziţie. Pentru bărbaţi nu căpătaseră bon. Aşteptau plată, să li se dea înapoi măcar preţul de pe bonul vitelor şi căruţelor.

Astfel, dureri mărunte au prins a împunge în pieptul lui Nicolae Apostol, ca vîrful subţire de ace în rănile vechi.

A aflat că Mariţa Bot, cu tot premiul ei cu cunună, şi-a urmat un destin pentru care cartea şi ascuţimea de minte se dovediseră de prisos. E acum slujnică în tîrg şi s-a măritat cu un rîndaş beţiv şi bătăuş.

Tot aşa, unele flori ce-ar fi putut da rod mor de timpuriu, călcate-n picioare.

Domnul Ilie Bosînceanu, în schimb, el a înaintat provizoriu în grad. Din notar a ajuns subprefect, delegat în Basarabia, cu puteri trecătoare, dar îndestule pentru a ului primarii şi notarii de acolo cu circularele presărate de radicalii scumpi inimii sale. Ţăpu Vasile, fostu-i elev, e la oaste şi aşteaptă eliberarea contingentului. E ser-gent, a scăpat în permisie, s-a oprit să-l salute lipind călcîiele.

Lui Nicolae Apostol nu-i vine să-şi creadă ochilor.

Nu şi-ar fi recunoscut fostul învăţăcel în sergentul acesta cu mustăţi bărbătoase şi cu vocea de bas. Numai după ce-l cercetă mai atent află privirea scormonitoare, îndrăzneaţă şi supusă în acelaşi timp, privirea lui unchiu-său, Ioniţă Vulpoiul.

Sergentul Ţăpu Vasile a luat poziţia de repaos, trage din chioştecul ţigării şi întreabă:

— Ce zici, domnule învăţător? A mai venit şi rîndul nostru... Mai

învîrtim şi noi oleacă de politică, nu numai domnul Emil Sava şi Spirică Necşulescu... Şi-au trăit traiul şi şi-au mîncat mălaiul!...

— Aceasta este încă de văzut, Ţăpu Vasile... Deocamdată apasă alte necazuri mai grele pe capul oamenilor... La voi, care mi-aţi fost elevi, la ceştialalţi mai tineri, ca tine, mi-e nădejdea... Acum să vă văd la ce v-a folosit învăţătura!

Ţăpu Vasile scuipă printre dinţi, schimbă un picior pe celălalt şi îşi urmăreşte ideea lui:

— Ai să vezi, numai dacă ai să mergi cu noi... Se cheamă că, vrînd-nevrînd, o rînduială nouă trebuie să ne dea drepturi şi pămînt. Mai vine şi rîndul nostru... Cred că ai să votezi cu noi, domnule învăţător, nu cu ciocoii...

— N-am votat niciodată cu duşmanii voştri, Ţăpu Vasile. Eu n-am făcut şi n-am să fac niciodată nici un fel de politică. Am să fiu însă întotdeauna alături cu cei care cred eu că vor binele.

Sergentul Ţăpu Vasile răsuceşte mîna cu mucul ţigării într-un gest de neîncredere: „Cunoaştem noi ce fel de bine!..."

— Cum înţeleg, te trage aţa la binefăcătorii cei vechi! rosteşte, privindu-l în ochi fără sfială. Rău faci... Ascultă-mă pe mine.

Cu această învăţătură a politicii trecută prin capul său se eliberează de la oaste Ţăpu Vasile.

Alţi ostaşi au învăţat altceva.

Aşa, un prăpădit pînă în ajunul războiului, unul Costache Runcu, de unde avea o cocioabă lîngă hanul lui jupîn Aizic, s-a întors din prizonierat şi a prins să-şi dureze casă cu grajd şi şură, cum a văzut el în satele din ţara nemţească. Robia i-a fost de-un folos, în loc să-l culce la pămînt. Nevasta lui a păcătuit cu un rus. A alungat-o şi a găsit alta. Au mai păcătuit şi alte ne-veste cu ruşii; în sat s-au născut cîţiva copii bălani, alţii mai vechi au murit de tifos exantematic. S-a păstrat aşa un echilibru al numărului în prăsila gospodarilor plecaţi să moară la hotarele unei ţări pe care numai cu prilejul războiului au cunoscut-o.

Priveliştea şcolii i-a strîns inima lui Nicolae Apostol.

Din nou cădea în proptele.

Un timp slujise de cancelarie pentru trecătoarele trupe germane. Nemţii plecaseră. Dar urmele lor au rămas. Pomii ronţăiţi de cai, uscaţi şi ciungi... Împrejmuirea căzută... Ferestrele din nou cu ochiuri de hîrtie.

Nu toate însă s-au ruinat după asemenea scurgere a puhoiului de oştiri.

Coana Catinca, bunăoară, a mai cumpărat o bucată de pădure, cai, căruţe şi vite.

Ginerele său, Dinu Mărgineanu, se întorsese colonel tînăr, cu multe decoraţii pe piept, romîne şi străine; strămutat în garnizoana oraşului,

se repezea la fiecare două zile să supravegheze prefacerile curţii: zidirea altor grajduri şi aşezări, aşa cum locotenentul de pe vremuri le plănuise într-o zi, în cerdac, cu o mînă în şold şi cu cealaltă tăind în văzduh poziţia viitoarelor aca-returi.

Tică Ştirbulescu, student la Bucureşti, speria şi tortura profesorii cu amestecul lui de sclipitoare deşteptăciune şi de crudă sminteală. Domnul Emil Sava găzduise în timpul retragerii mulţi atotputernici în pribegie, cu slugile, cucoanele, copiii şi căţeii lor. Astfel, se întărise situaţia politică dincolo de hotarele judeţului său.

Mai prost încurcase iţele domnul Spirică Necşulescu. În loc să-şi urmeze şeful, înfocat francofil, într-o clipă de rătăcire se dăduse de partea unei tabere care vedea alt sfîrşit şi alte profituri războiului; acum îşi ispăşea greşeala socotelilor, purtînd ponosul de vîndut nemţilor şi aşteptînd la o parte cu nerăbdare să-l ajute o altă întorsătură a vremii. Pieriseră cîteva sute de mii de oameni luptînd. Se agitau cîteva zeci de mii să se pricopsească.

Trecînd din casă în casă şi ascultînd din om în om, Nicolae Apostol cunoscu astfel că nici aci viaţa n-a stat pe loc.

Unii au căzut, alţii s-au ridicat.

Toate se plămădeau din lutul dintotdeauna, animat însă de o suflare mai înveninată ca totdeauna. Nu era o bucurie a întoarcerii.

Străbătea în chipuri şi în stări numai o jale a întoar-cerii, o înăsprire şi pumni încleştaţi.

Din urmă l-a ajuns un preot în puterea vîrstei, călcînd apăsat şi fluturînd poalele anteriului.

— Domnul învăţător Apostol? întrebă, întinzînd mîna şi retezîndu-i calea, cu obrajii îmbujoraţi şi bine hrăniţi, cercetîndu-l pătrunzător cu ochii albaştri, de-o nevinovăţie vicleană. Eu sînt părintele Gherasim Saftu. Am aflat că ai venit de trei zile... Aşteptam să ne vedem şi să ne cunoaştem.

Nicolae Apostol mărturisi că n-a avut ştiinţă despre această schimbare. Ana nu-i spusese nimic despre vreun preot nou.

— Mă mir... Preoteasa mea e foarte prietenă cu ma-dam Apostol. Izbucni în rîs, luîndu-şi seama: Dar ce să mă mir? E de înţeles că, după atîta lipsă, aţi avut altceva mai bun de făcut decît să discutaţi despre popa cel nou din sat...

Lui Nicolae Apostol nu-i plăcu acest fel de a vorbi al părintelui Gherasim Saftu.

Îl măsură bănuitor cu privirea.

Era înalt, spătos, poate cam pretimpuriu pîntecos, cu o barbă creaţă de haiduc.

— N-ai o direcţie precisă? întrebă părintele.

— Nu. Am ieşit să văd satul, oamenii...

— Înţeleg. Ai plecat în recunoaştere. În acest caz, îmi dai voie să te

poftesc la mine? Cred că avem lucruri interesante de pus la cale.

Nicolae Apostol consimţi. În drum, părintele Gherasim Saftu i-a povestit, în scurte cuvinte, căile care l-au mînat aci. Venea din Dobrogea. N-apucase să prindă rădăcini într-un sat de bulgari şi de turci, cînd l-a tîrît de acolo urgia refugiului. A pribegit, zvîrlit dintr-o parte în alta, cu preoteasa şi cu doi copii, pînă ce-a dat peste acest sat.

— Îndată m-a prins! mărturisi voios. Eu am ochi de colonist! Nu m-a speriat înfăţişarea urîtă şi săracă de pe dinafară. Am înţeles că este ceva de făcut...

Nicolae Apostol simţi tresărindu-i uşor inima.

În sfîrşit, hotărîrea ascunsă a destinului îi trimitea poate în cale omul pe care îl aşteptase.

— Am înţeles că nu-i ocazie de pierdut, continuă părintele Gherasim Saftu. Mari proprietari de jur împrejur!... Un preot fără putere, pe ducă... N-avea băiat, n-avea ginere, n-avea nepot seminarist ca să-i lase moştenire cutia milelor... M-am lipit pe lîngă unii şi alţii, cu deosebire pe lîngă răposatul Lascăr Sofian, şi iată cum, din refugiat, am devenit duhovnicul ponorenilor...

Însufleţirea lui Nicolae Apostol mergea în descreştere pe măsura cuvintelor rostite de părintele Saftu... Argumentele cu marii proprietari dimprejur şi cutia milelor, cinismul cu care arăta cum s-a „lipit” pe lîngă unii şi alţii numai bine nu sunau în gura unui duhovnic.

De aceea rosti, fără entuziasmul tresărit numai o clipă şi îndată răcit:

— Îmi pare bine. Satul avea nevoie de un asemenea preot energic şi,.

— Nu ştiu dacă satul acesta avea nevoie de mine, dar e sigur că eu aveam nevoie de un sat ca acesta. Nădăjduiesc că o să lucrăm mînă în mînă. Sînt multe de făcut, şi vîntul vremii ne suflă în pînză... Părintele Ştefan nu mai există nici cu numele, ca la început. Acuma e scos din circulaţie. Boleşte... Nu se mai mişcă din jilţ, dintre boarfe... Aşa că toate au să se petreacă între noi.

Se opri să deschidă portiţa.

Nicolae Apostol se minună cum a răsărit din pămînt o asemenea casă acolo unde ştia că a lăsat gospodăria calică a lui Petrache Ivăncioaia, cunoscut de ponoreni mai mult cu numele de Petrache Of, după cît ofta şi îşi căina zilele. Nu se-ncurca la treabă părintele Gherasim Saftu!

— Îţi place? întrebă, nestăpînindu-şi satisfacţia. Toate, în trei luni... Cred că-ţi mai aminteşti ce-ai lăsat aici?... Ţi-am spus eu că am ochi de colonist! Ochi şi practică de colonist! Am venit, am văzut şi pot spune că voi învinge...

L-a poftit în casă. Nicolae Apostol a făcut cunoştinţă cu preoteasa, care purta părul tuns şi îmbrăcăminte orăşenească. De altfel, femeie cu privirea ascuţită, cu vădită ştiinţă a purtării în lume, cu atenţii şi grijă să se arate plăcută.

— Singurul nostru inamic este acesta! o prezintase părintele Saftu. Ea nu se prea împacă aşa de uşor cu ideea să rămînă toată viaţa într-un sat... Ar fi vrut să ne mutăm la oraş... Nu s-a convins încă de adevărul că viitorul e de-acum înainte al satelor, cel puţin pentru noi, preoţii, şi pentru dumneavoastră, învăţătorii.

Preoteasa a rostit la rîndu-i cîteva generalităţi despre semnele acestor timpuri, s-a interesat ce face Ana şi Nina; cu tact, s-a retras, să lase bărbaţii singuri, după ce a servit dulceaţa şi cafeaua.

Nicolae Apostol, purtîndu-şi ochii prin încăpere, recunoscu pe perete o scoarţă pe care o văzuse la coana Catinca Ştirbulescu; în odaie, unele mobile vechi din casa boierului Lascăr Sofian.

Păstră aceste descoperiri pentru o judecată mai tîrzie. Părintele Gherasim Saftu se strămută pe un scaun mai apropiat, aprinse o ţigară şi începu:

— Înainte de toate să mă achit de-un fel de comision de dincolo de moarte, pe care dumneata nu-l bănuieşti şi desigur are să te surprindă... Eu am vegheat la ultimele zile ale lui Lascăr Sofian... S-a dus repede şi a murit singur... A ştiut că i se sfîrşesc zilele şi parcă voia să moară. După cît îmi pare, în timpul din urmă i-a pri-cinuit mari mîhniri feciorul de la Paris... Poliţe petrecute prin mijlocirea unor zarafi în ţară, datorii... Acestea nu le pot şti... Ştiu atita, că a închis ochii cu o mare grijă pentru soarta moşiei şi a gospodăriei sale. Mai nădăjduia slab că, poate după moarte, feciorul, dezmeticit, are să apuce altă cale... Aci însă s-a înşelat. Domnul Dimitrie Sofian a sosit din străinătate la înmormîntare; îl vestisem cu telegramă şi era pe drum cînd Lascăr Sofian încă nu închisese ochii... A sosit, dar nu l-a mai găsit în viaţă. A luat cunoştinţă de testament. A făcut oarecare încasări, a vîndut oarecare cereale din hambare şi oarecare vite din grajd, a plecat din nou... Acum e la Bucureşti şi am cuvinte a crede că va pleca nu peste multă vreme îndărăt, la Parisul său... Te interesează toate acestea?

— Spune, te rog. Ascult...

— Ajung şi la ceea ce te interesează mai de aproape. Înainte încă de a cădea la pat, îmi vorbise Lascăr Sofian despre dumneata. Avea o mare nădejde şi se bucurase cînd a aflat că numai din greşeală ai fost dat pe lista morţilor. Spunea atunci că după încheierea păcii are de gînd să facă o experienţă cu dumneata. Mai exact: cu mine şi cu dumneata... Să dea o parte din moşie în arendă ţăranilor. Să facem o obşte şi să încercăm un an, doi. Se temea de experienţa aceasta, dar îl atrăgea... Pentru mine era un om greu de înţeles... Poate se gîndea numai să împace aşa viaţa pe care o ducea la Paris fiu-său cu cele ce rămîneau aci. În loc să arendeze moşia la un străin, să-şi facă arendaşi din ţărani, de vreme ce feciorul de la Paris nu arăta că se va inte-resa vreodată direct de agricultură... În fine, aceasta e chestiune moartă. A

rămas o dorinţă a lui, şi atît... Chiar să fi trăit, se schimbau lucrurile. Acum vine expro-prierea. Pămîntul are să treacă la ţărani cu voia şi fără voia proprietarilor. Şi de veci va fi al ţăranilor; nu arendat prin obşti. Ţi-am istorisit însă această intenţie a răposatului Lascăr Sofian fiindcă merita să ai cunoştinţă de dînsa. Arată că îţi purta interes şi că avea nădejdi în dumneata... Care au fost raporturile dumitale cu dînsul mai înainte de a pleca în război, nu le pot reconstitui bine. Informaţiile mele au fost contradictorii. Unii spun într-un fel; alţii, altfel. Cum are să spună lumea şi despre mine mîine, ori poimîine... Să vin mai aproape, la alte proiecte ale răposatului... Mai voia să repare din temehe biserica, s-o zugrăvească, s-o înzestreze cu un loc mai mare. Tot aşa, te aştepta ca să facă pentru şcoală mai mult decît spunea că făcuse... Îşi dădea seama că dacă n-o apuca să facă el, de la feciorul de la Paris puţină nădejde rămînea pentru şcoala şi biserica din comună. Cum vezi, nu era un om atît de ruginit cît pretindea lumea... Dumnezeu însă a voit să se sfîrşească din viaţă înainte de a-şi îndeplini gîndul. N-a apucat decît să înscrie în testament o sumă modestă pentru şcoală şi o sumă aproape tot atît de modestă pentru biserică. Pe numele nostru, al fiecăruia. Spunea că mai multă temeinicie pune pe cinstea noastră, că noi n-o să dăm altă folosinţă banilor, decît pe executorii testamentari. Aşa că dumneata eşti înscris în testament cu zece mii de lei; eu, cu douăzeci... Banii se pot ridica oricînd de la bancă. Eu i-am ridicat. Pe dumneata te aşteaptă... Sînt ai dumitale, dar sînt pentru şcoală... Credeai aşa ceva?

— Nu! mărturisi Nicolae Apostol. Sau, dacă gîndesc mai bine. poate că da!... Era într-adevăr un om ciudat. Chinuit de o luptă din el... Cred că s-a prăpădit un om. Intre atîţia neoameni ai politicăriei!

— S-a prăpădit la timp! îi rosti prohodul, cu indiferenţă, părintele Gherasim Saftu. Trecuse vremea lui. Îl aşteptau ceasuri neplăcute.

— Păcat... stărui gînditor Nicolae Apostol.

— Acum ce să mai prohodim? Să ne întoarcem la ale noastre. Ne-am cunoscut. Îţi mărturisesc că aşteptam cunoştinţa aceasta cu oarecare neastîmpăr... Mă temeam să nu dau peste un om cu rezerve sau ifose. Văd că eşti un om deschis. Putem vorbi deschis. Eşti de părere?

— Mă rog...

— Se potriveşte de minune că ne-am întîlnit doi oameni care nu sîntem oricine... Despre dumneata m-am interesat şi am aflat. Să-ţi spun şi ceva despre mine... În seminar am fost şi eu destul de preţuit de colegi şi de dascăli. Bun vorbitor, bun cîntăreţ... Am făcut şi teologia... M-a apucat războiul aşezat numai de doi ani la parohia mea din Dobrogea. Din acest punct de vedere, războiul, retragerea, refugiul au fost pentru mine un noroc. M-au adus aci... Şi m-au adus tocmai cînd vremurile cîntă în struna noastră. Eu politică de partid n-am făcut. N-aveam pentru cine face. Dar acum am să fac. Avem să facem

amindou
— Aceasta nu cred! îl opri apăsat Nicolae Apostol.
— Nu te grăbi. Lasă-mă să sfîrşesc. Nu zic acuma, imediat... Mai aşteptăm cîteva luni să se limpezească situaţia... În acest timp ne pregătim. Votul universal va schimba lucrurile! Pînă acum alergam noi la boieri să ne milogim pentru una şi alta. Acum au să vină dînşii să se milogească la noi pentru a duce voturile satului într-o parte ori alta... Îţi dai dumneata seama ce însemnează aceasta?
— Poate că da... Şi de aceea îmi pare că începe să apese asupra noastră o mare răspundere.
Părintele Gherasim Saftu se înveseli foarte, săltîndu-şi pîntecul bine hrănit:
— De răspundere te temi? Lasă aceasta în grija gheneralului Averescu. În politică asta-i dulceaţa. Nu-s răspunderi. Cine răspunde? Cui să răspundă? Acuma are să fie pe strigatele... Care strigă mai tare... Iară eu am un glas de se cutremură catapeteasma bisericii cînd îi dau drumul...

Capitolul XXVI

„Atunci a pornit urgia cea mare a
celor care strigă mai tare...”

Mare dreptate a avut pîntecosul părinte Gherasim Saftu! Bine a mai ştiut să citească în semnele timpului.

A fost într-adevăr „pe strigatele”!

S-a năpustit asupra tării întregi o grindină de strigăte, de manifeste, de programe şi mai cu seamă de legăminte tulburătoare de cugete şi aţîţătoare de pofte.

Partidele s-au înmulţit, oameni noi cu nume necunoscute au fost zvîrliţi din afunduri la suprafaţă, alţii vechi s-au scufundat ca şi cum n-ar fi fost. Aşa, într-o zi de august, învăţătorul din Ponoare a citit în gazetă, prizărită printre neînsemnate informaţii cu litere foarte mărunte, ştirea că Nicolae Fleva a murit la moşia sa. Atît: şapte cuvinte.

Cunoştea bine numele, deşi nimic nu era de cunoscut despre faptele omului.

Dar numele umpluse într-o vreme ţara. De-atîtea ori îl întîlnise învăţătorul din Ponoare în aceeaşi zvonire a tiparului! Numai că atunci se răsfăţa numele pe şapte coloane, dintr-un capăt în celălalt al foii, cu titluri de afiş: ***„Senzaţionalul discurs al lui Nicolae Fleva, tribunul poporului! Formidabila manifestaţie a cetăţenilor la întrunirea convocată de Nicolae Fleva, tribunul poporului! Sosirea d-lui Fleva, tribunul poporului! Plecarea d-lui Fleva, tribunul poporului!”***

Atunci se tinea minuţioasă numărătoare cine l-a însoţit la gară, se zugrăvea în emoţionante şi lirice pasaje, cu semne de exclamare, cine i-a înmînat buchetul de flori şi cine i-a rostit cuvinte de despărţire, fiindcă domnul Fleva, tribunul poporului, pleca numai la moşie, numai la o întrunire a partidului sau numai la băi. Sute de oameni: urale, cîntece, bande de lăutari!...

Acum plecase din viaţă pe uşa de din dos.

Nu-i mai rostise nimeni jalnice cuvinte de despărţire. Şapte cuvinte — şi atît.

Actualitatea şi senzaţionalul s-au strămutat. Alţi Nicolae Fleva ai timpului şi alţi făţarnici tribuni ai poporului răsăriseră, ca să umple pagina gazetelor cu ştiri despre plecările şi sosirile lor, cuvîntările lor, trecerea lor dintr-un partid în altul — şi vorbe, şi vorbe, şi vorbe!

A fost aşadar pe strigatele.

Cu deosebire că, de astă dată, cei cu strigătele părăsiseră uliţele tîrgului şi veneau cu alaiul lor de automobile să strige şi la sate despre grija care i-a lovit pe toţi să dea numaidecît ostaşului de la Oituz şi de la Mărăşeşti drepturi, libertate şi pămînt, ca să-i ceară în schimb

numai votul.

Pînă acum comuna Ponoare nu ştiuse că are drept la drepturi şi că dintr-o alegere de deputat poate să-i răsară atîtea binecuvîntări.

Toate se petreceau departe, în afară de priceperea şi puterea ponorenilor. Dregeau şi stricau conu Lascăr Sofian, domnul Emil Sava, domnul Spirică Necşulescu, domnul Dominic Stîrcea; dînşii şi alţii mai de sus şi încă mai de departe.

Pe dînşii nu-i întreba nimeni.

Alegea Ioniţă Ţăpu cîţiva ştiutori de carte de pe liste, îi mîna cu jandarmul să voteze simbriaşii regelui; gospodarii se pricopseau cu o pîine la subsuoară şi cu cîteva cinzece de rachiu.

Pe urmă se întorceau să pună gîtul în jug şi palmele în coarnele plugului, pînă ce alt primar în locul lui Ioniţă Ţăpu şi alţi jandarmi îi mînau să aleagă alţi slugoi ai regelui cu ifose de stăpîni, fiindcă se stricase borşul cu cei vechi. Toate se petreceau numai ca să împlinească o formă. Bătăliile cele adevărate se duceau la tîrg, între oameni care ştiau cine e Tache sau Petrache şi ce au de aşteptat de la

fiecare. Acuma tîrgurile rămăseseră de căruţă. Alaiul căuta satele. Tribunii poporului căutau altfel de popor...

Bine citise în crugul vremii părintele Gherasim Saftu şi puţină dreptate avea preoteasa sa cînd tînjea după viaţa oraşului! Minte femeiască! Pentru un popă cu glas să detune catapeteasma bisericii cînd îi dă drumul, nu se putea afla un sat mai potrivit ca Ponoarele şi mai prielnice vremuri ca acestea.

Părintele Gherasim Saftu şi-a suflecat mînecile anteriului, şi-a dres glasul şi s-a aşternut pe ispravă.

A luat şi celelalte sate şi cătune ale comunei în pri-mire, a pornit cu căruţa cu un cal să glăsuiască şi să organizeze. A luminat minţile oamenilor despre rostul semnelor de pe listele de alegeri şi din buletinele de vot: snop, seceră, stea, cruce, plug şi alte icoane ale treburilor plugăreşti şi creştineşti. Unii gospodari i-au dat ascultare; alţii, mai puţin. Veniseră, cîţi au scăpat de pe front, cu învăţătura lor. Ei credeau în stea. Alţii, în snop. Alţii, în seceră. Şi fiindcă nu încăpeau atîtea credinţe deosebite într-o singură comună şi nu se puteau împăca toate, oamenii au început să se învrăjbească, să se ia la scărmănat în crîşma lui jupîn Aizic, să-şi moaie unul altuia mădularele ca să-l aducă la credinţa cea bună pe „iriticul" căzut în păcat. Pe vremuri îşi sfărîmau ţeasta cu sapa ori se judecau frate cu frate pînă în pînzele albe, ca răposaţii Colţuni, pentru o bucată de pămînt şi pentru hatul care-a răşluit o brazdă din avutul vecinului. Acum descoperiseră alte pricini de ciomăgeală şi duşmănie. Se pocneau la mir pentru snop, seceră, stea şi cruce...

Alţi Colţuni din nesfîrşitul lor neam au găsit astfel alte prilejuri de snopeală şi de ocară, în aşteptarea pămîntului făgăduit de manifestele domnilor sosiţi cu automobilul să se întreacă împărţind ceea ce n-aveau.

Cu o strîngere de inimă, Nicolae Apostol a văzut împlinindu-se prezicerile răposatului Lascăr Sofian. Foştii săi elevi, flăcăiandri şi fetişcane care folosiseră învăţă-tura de carte doar pentru a desluşi tremurata slovă a părinţilor şi fraţilor plecaţi pe front, acum nu mai prididеau citind cu glas tare neştiutorilor slova tot altor şi altor manifeste şi proclamaţii lipite pe uşa primăriei, pe garduri, pe stîlpii de telegraf sau zvîrlite din goana automobilelor, măcar că nimeni nu credea în ele. Ascultînd, bătrînii se întărîtau la vorbă... Jupîn Aizic, cu barbişonul alb colilie, gîrbovit de spinare şi cu un şal vărgat pe umeri, asculta şi el pe un scaun cu ochii pierduţi şi părea că e îndepărtat cu totul de asemenea zarvă. Fe-ciorii şi fetele se ridicaseră. Alţii se împărţiseră la şcoli şi la uceniciile din tîrg. Îşi oprise pe lîngă el un singur băiat, Leizărică, deşirat şi pripit la vorbă, care-i ţinea locul la tejghea şi păstra el acum în catastif rînduiala datoriilor.

Jupîn Aizic părea că nici nu ia aminte, străin de acest nou război al

gospodarilor pentru nişte semne de pe hîrtie, deopotrivă de deşarte. Dar el lua ştiinţă prea bine de schimbarea stărilor şi a năravurilor, se minuna că învăţătorul nu iese la drum ca părintele Gherasim, să-şi adune oamenii în jur, să meargă în fruntea lor la întruniri şi alegeri, ca să cîştige faimă pînă-ntr-al nouălea sat şi căutare din partea celor mai mari.

— Eu îţi zic drept, domnule Apostol, că iar nu te mai înţeleg pe dumneata. Eşti un om secret. Ai închis lăcata şi ai dat cheia la cucoana Anişoara, s-o păstreze ascunsă...

— De ce, domnule Aizic? Mi se pare că tot ce am de spus spun răspicat omului, în faţă...

— Se vede că ai puţine de zis de nu te aude nimeni zicînd. Iaca, părintele a vorbit ieri oamenilor şi le-a dat ce mesteca pe-o săptămînă. Azi a venit conu Spirică şi l-o luat cu automobilul, să vorbească oamenilor din Stulpicani şi din Cireşoaia. Pe urmă mîine are să-l cheme în altă parte... Dumneata stai aici şi parcă ţi-ai pierdut limba în război...

— N-am pierdut-o, domnule Aizic! Dar nu cred că mi-a fost dată să înveninez şi să asmuţ oamenii nevoiaşi între ei, cînd duşmanii lor sînt alţii...

— Cum adică? Vrei să spui că părintele îi înveninează şi-i asmuţă? El îi învaţă să-şi aleagă persoane de încredere, care să le facă dreptate şi măsurătoare bună de pămînt.

— Persoane de încredere ca domnul Spirică Necşulescu?

— De ce nu? A greşit o dată la măsurătoare conu Spirică; pe urmă, dacă a văzut că a greşit, a făcut altă socoteală din nou. Acuma merge cu secera, şi-i merge bine... Mîine îl vedem poate ministru...

— Să fie sănătos!

— Să fie!... Să fii şi dumneata. Şi dacă ai să fii sănă-tos, parcă ţi-ar strica să mai fii pe deasupra şi om de credinţă la un ministru, poate să ajungi deputat, poate inspector? Acuma se întîmplă fel de fel de minuni care nu s-au mai văzut în ţara romînească... Un învăţător de-al dumitale a fost ministru, şi are să mai fie... Asta-i puţin? Asta nu-i nimic?

— Este, domnule Aizic. Fie la dînşii acolo...

— Dacă este, atuncea nu te-nţeleg nici atîta...

— Este, domnule Aizic, dar nu văd care-i binele din toate acestea pentru ponorenii noştri şi pentru alţi vreo cîteva milioane ca dînşii, cîtu-i ţara de lungă şi lată.

— Nu-i pentru dînşii fiindcă nu poate să fie pentru toată lumea. Poate să fie bine însă pentru dumneata... Atîta nu-i destul?

— Pentru mine, nu, domnule Aizic.

Într-adevăr, pentru Nicolae Apostol nimic nu se arăta acum nici destul, nici bine, nici măcar pătruns de-o întăritoare iluzie.

Cu părintele Gherasim Saftu n-a putut duce casă bună. Nu s-a prins la legămîntul să cutreiere satul din casă în casă, şi plasa din sat în sat, ca să culeagă voturi pentru partidul cel nou al domnului Spirică Necşulescu. Înc-o dată, omul care nu sfinţea o idee îl făcea bănuitor cu ideea. Poate că pe ici-colo, printre unii cărturari de la cîrmă, se va fi aflat şi o grijă cinstită pentru necazurile şi îndreptările unor prăpădiţi de plugari ca aceştia din comuna Ponoare. Poate tot aşa se va fi aflat un sîmbure de credinţă curată şi printre unii cărturari cu mintea înaintată din alte partide. Dar pînă să ajungă aci, în satul Ponoare şi în toate satele semănînd Ponoarelor, gîndul era copleşit de lihniţii slujbelor şi onoru-rilor; spurcat de socotelile unui domn Spirică Necşulescu, ori ale altuia la fel.

Aci n-ajungea decît cuvîntul deşert, făgăduiala mincinoasă, asmuţarea înveninată.

Părintele Gherasim Saftu abia îi mai dă ziua bună. Nu-i iartă că i-a înşelat aşteptările. Nicolae Apostol culege mîhniri, iar părintele Gherasim Saftu culege spic plin.

Mîhnirile sînt de multe feluri.

Războiul a făcut o ruptură în şiragul copiilor care-i treceau prin mînă. A fost sămînţă căzută pe piatră stearpă.

Unii au ajuns, ca Mariţa Bot, slugi, cu cinci clase primare şi cu premiul întîi cu cunună, ca pîinea de slugă să le fie mai amară.

Alţii, ca Ţăpu Vasile, din prima lui serie de absolvenţi, s-au întors de la oaste să se lepede de plug şi să se prefacă în şefi de căprărie politică, luptînd pentru stea împotriva secerii părintelui Gherasim.

Cum nici lui nu i-a tors maică-sa pe limbă, cum e dezgheţat şi cu oleacă de ştiinţă de carte, nu se sfieşte să ţină piept părintelui cînd se întîlnesc în drum, să-i făgăduiască în rîsul celorlalţi că are să-i secere barba şi, pîna una-alta, să păstreze el lista de cei cărora li se cuvine pămînt, cît, unde şi de ce.

Primar încă n-a fost, dar are să fie.

Iar Nicolae Apostol ştia că nu va fi mai bun decît unchiu-său de pe vremuri, Ioniţă Ţăpu, vechilul răposatului Lascăr Sofian, fiindcă atunci cînd dascălul din Ponoare a avut în mînă această pastă moale şi putea să o modeleze, nu şi-a împlinit deplin datoria. Putea să facă din el un om. S-a mulţumit că era isteţ şi că-şi învăţa bine lecţiile; i-a încredinţat rosturi de supraveghetor ca să-şi facă ucenicia cea înrăită pentru rosturile de acum, iar el bătea în acel timp drumul la curtea coanei Catinca, milogind o privire de la domnişoara Matilda Ştirbulescu.

Toate se plătesc şi se ispăşesc.

Nicolae Apostol ispăşea în cugetul său, tîrziu, ceasul cînd se lepădase de breaslă pentru o rătăcire a tinereţii.

De cîteva ori, Ţăpu Vasile îl înfruntase. Nicolae Apostol îl întrebă

într-o zi cu blîndeţe dacă aşa învăţătură i-a dat, ca să pună la cale bătăi şi să batjocorească un om ca preotul satului.

— O boaită, poate că vrei să zici?

— Nu aşa te-am învăţat eu să vorbeşti în faţa mea, Ţăpu Vasile.

— Că n-oi fi vrînd să stau smirnă în faţa dumitale, cum stăteai dumneata în faţa lui Lascăr Sofian!...

Aceasta, o dată.

A doua oară, Ţăpu Vasile, cu chef, s-a desprins din mijlocul oamenilor să-i ceară socoteală de-a dreptul de ce nu merge cu dînşii şi de ce s-a vîndut pentru cei zece mii de lei din testamentul boierului Lascăr. Răspunsul nu l-a ascultat. Nici nu-ntrebase ca să aştepte numaidecît un răspuns. Voia numai să arate tovarăşilor de petrecanie că nu are frică de nimeni şi că a trecut vremea cînd surtucarii făceau lege în sat, ca şi cum învăţătorul ar fi făcut-o vreodată.

Cu gura amară, Nicolae Apostol intra în casă. Toate îi apăreau încă mai îndepărtate de ţintă şi cu mai scump sînge plătit decît îl înfricoşau în ceasul dintîi, cînd coborîse din căruţa lui moş Lecachi Colţun.

Nina se dădea alintată pe lîngă dînsul:

— Ial s-au înecat colăbiile, tăticule?

O ridica în braţe, o aşeza pe genunchi, o învăţa să zgîrie pe hîrtie chipuri tremurate cu vîrful creionului colorat.

— Ăsta-i cocostîlc! Am ghicit,.. Ce bine-mi pale că am ghicit!

Iar după o clipă de gîndire:

— Dai mie cînd ale să-mi aducă cocostîlca un flate?... Vleau şi eu un flate...

— Să-i scriem şi să aşteptăm... Auzi, Ano? Întreabă Nina cînd are să-i aducă barza un frate?

Ana se încruntă fără să arate poftă de rîs:

— Şi tu îi ţii hangul? Parcă nu ne-ajung grijile pentru trei guri cîte sîntem! Mai bine vezi te rog şi sfîrşeşte povestea cu molîul de Blănariu... Tot te caută şi tot îl amîni.

Nicolae Apostol se posomorăşte şi nu-şi găseşte loc pe scaun.

Se ridică, lasă fetiţa jos, merge la fereastră, se întoarce să ia foaia de hîrtie cu mîzgăliturile colorate şi să îngrămădească socoteli peste socoteli. Cîteodată i se pare că „spiritul practic” al Anei devine tiranic. Mereu îi aduce aminte despre aceasta! Dar cînd pune mîna pe creion să înşire cifrele, o înţelege şi-i dă dreptate. De atîţia ani s-au deprins să considere casa aceasta a lor! Au reparat şi au ridicat garduri, magazie, au săpat fîntînă, au sădit pomi... E a lui Alexandru Toader Blănariu, fostul şcolar care-l mînca pe ***r***, cum îl mănîncă acum Nina.

Alexandru Toader Blănariu se apropie de majorat; epitropii au de dat socoteală pentru administrarea averii; iar flăcăului i s-a făcut de însurat înainte de a pleca la oaste...

— Iată-l că vine din nou.

Ana l-a anunţat cu un fel de duşmănie în glas, deşi Alexandru Blănariu vine numai ca să se intereseze de un drept al său.

Viaţa şi grijile au făcut-o însă nerăbdătoare şi injustă; i-au stins veselele izbucniri de rîs de odinioară, fermecătorul ei optimism.

— Te rog, Nicolae, de data aceasta să sfîrşeşti. Să sfîrşim! Chiar dacă ar fi să ne îndatorăm. Dar nu mai pot... Nu-mi vine să mai bat un cui într-o casă în care nu ştiu dacă o să mai stau ori nu mîine...

— Bine, Ano. Am să încerc...

Nici Nicolae Apostol nu mai are hotărîrea dîrză de odinioară. Cuvîntul de atunci, tare şi răspicat. Răspunde acum şovăielnic.

A măcinat şi din el viaţa tot ce era mai preţios: cremenea care scăpăra la atingere.

Alexandru Blănariu bătu în uşă. Intră şi nu cuteză să înainteze, răsucind pălăria în mînă.

Numai el, împotriva timpului, a păstrat mai mult decît ceilalţi înfăţişarea şi firea copilului bălan din clasa a doua primară, aşa cum l-a găsit întîi Nicolae Apostol într-un capăt de bancă. E înalt acum, subţire şi firav; dar tot aşa, cu glasul moale, cu ochii albaştri spălăciţi, cu o sfială de fată mare. Întîia oară Nicolae Apostol, după atîţia ani, se gîndeşte că are în faţă copilul nelegi-tim al predecesorului său, cel dintîi dascăl din Ponoare, Andrei Colibăşeanu.

— Ia loc pe scaun, Alexandre.

— Lăsaţi, că vorbim şi-aşa...

— Îţi spun, ia loc, Blănariule! N-o să te invit de multe ori în casa ta...

Alexandru Blănariu a roşit, plecînd ochii în pămînt şi zgîndărind cu degetul cordeaua pălăriei.

— Dacă o porniţi aşa, cu casa „mea”, domnule învăţător, n-are să mă mai tragă inima a mai călca pe aicea... Cu asta mă alungaţi...

Nicolae Apostol l-a apucat de umeri şi l-a apăsat pe scaun. Ar vrea să pară sigur de sine, nepăsător, ca un om care nu dă mare însemnătate unei chestiuni uşor de lichidat în trei cuvinte.

Dar în faţa acestui flăcăiandru blajin şi domol, care-a fost elevul său, se simte tot atît de stînjenit ca şi dînsul.

S-a silit deci să înceapă pe un ton glumeţ:

— Blănariule, ţin astăzi să faci pentru mine o ex-cepţie. Să uiţi că ţi-am fost profesor şi tu elev. S-a terminat cu aceasta. A dispărut profesorul, a dispărut ele-vul. Acum am rămas eu, chiriaşul tău, tu, proprietarul meu. Oştile stau faţă în faţă. Începe atacul...

— Domnule învăţător, ştiţi bine că tot ca fost elev v-am bătut în uşă şi am intrat în casă...

— Nu vreau să ştiu nimica atîta vreme cît am rămas „domnule învăţător”. M-asculţi? Spune ce ai de spus chiriaşului!...

— Atunci, iaca, să vă spun „domnule Apostol”, propuse cu toată bunăvoinţa Alexandru Blănariu. Dacă dumneavoastră credeţi că

aceasta schimbă ceva...

„Ce curios! gîndea Nicolae Apostol. L-am avut elev în bancă; banca a doua, în dreapta. Se fîstîcea cînd îl chemam la lecţie. Tot aşa răsucea întotdeauna ceva între degete, cum răsuceşte panglica pălăriei. L-am tratat tot timpul ca pe-o sărmană făptură a lui Dumnezeu, slabă de duh. Mă înduioşa sîrguinţa lui peste puteri, desprinderea de tot ce înseamnă o armă a individului în viaţă: egoism, voinţă, ambiţie. Îl compătimeam. Şi acum, înaintea lui, eu mă aflu într-o situaţie de inferioritate. Eu trebuie să-i speculez întrucîtva dezarmarea, neputinţa lui de a spune: «Nu!»"

Dar paşii Anei dm cealaltă cameră şi glasul Ninei i-au împrăştiat gîndurile acestea nepotrivite momentului şi l-au adus pe pămînt.

Plimbîndu-se prin încăpere şi oprindu-se din cînd în cînd să puncteze cu un gest cuvintele, Nicolae Apostol vorbi repede, să-şi descarce toată povara şi să răsufle.

— M-am gîndit la tot ce mi-ai spus tu, Blănariule. Mi-am făcut socotelile mele. Şi iată răspunsul: aş vrea să rămîn pe loc!

Alexandru Blănariu lărgi ochii nedumerit. Nu îndrăzni să întrebe. Învăţătorul îl scuti de întrebare:

— Să te lămuresc... Vrei să te muţi în casa ta; eşti în tot dreptul Un contract propriu-zis nu există. Toate s-au făcut cu epitropii tăi încă de pe vremea răposatului Lascăr Sofian... Tot ce se cuvenea plătit a fost plătit în fiecare an la termen. Nu m-am lăcomit să mănînc drep-tul unui orfan fără apărare. Eu, din voinţa mea, fără să-mi ceară nimeni, am mai adăugat ceva cînd mi s-a părut că plăteam prea puţin. Deosebit de aceasta, ştii bine că am mai băgat aci muncă şi bani; chiar de la început am răscumpărat de la logofătul Pintilie un grajd şi nişte acareturi făcute de el, fără să le scad din nici o socoteală. Am îngrijit casa ca şi cum ar fi fost a mea. M-am deprins cu dînsa. E lîngă şcoală. Mai ales acum, cînd ne pregătim să cumpărăm de veci locul de şcoală, să dăm jos clădirea veche şi să ridicăm o şcoală nouă. Mi-ar fi greu să mă strămut aiurea, să cumpăr loc, să zidesc... Tu o poţi face aceasta. Eşti tînăr. Pentru tine casa de-aici ţi-e mai străină acum decît pentru mine. Încît, ca să scurtez, îţi propun să-mi vinzi casa şi locul. Cu bani îţi cumperi loc aiurea. Clădeşti cum vrei tu, pe măsura nevoilor tale... Pînă ce devii major după lege mai ai un an. Epitropii nu prea înţeleg de ce s-ar amesteca: au să aprobe tocmeala noastră... M-am înşelat? Eu cred că nu, Alexandre...

Poate fostul elev simţi străbătînd în întrebarea profesorului o rugăminte atît de stăruitoare, încît consimţi îndată, tot aşa cum se despoia odinioară de creioane, de caiet, de peniţele din cutia de lemn.

— Dacă spuneţi dumneavoastră, aşa să fie.

— Nu dacă spun eu, Alexandre. Dacă vrei tu! Dacă se împacă aceasta cu interesele tale.

— Pentru mine e totuna... Tot ce se vede aici nu mai are nimic din casa care a fost a mămucăi. Aţi schimbat, aţi mărit, aţi clădit... Înţeleg foarte bine. Acuma mi-a venit şi mie rîndul să muncesc cu palmele şi cu sudoarea mea dacă vreau să am casă... Aşa e drept. Am să scot casa vînzătoare, cunosc legea oleacă. Nu cunosc formele. Căutaţi un avocat să le pregătească el toate...

Nicolae Apostol respiră:

— Să trăieşti, Blănariule! Nici nu mă aşteptam la altceva. Nu în toţi foştii mei elevi mai găsesc eu sămînţa de omenie pe care am pus-o...

Vorbea, şi în acelaşi timp alt glas îl mustra la ureche: „De ce aceasta? De ce aşa? Acum de ce ai devenit milog? De ce mulţumeşti ca pentru o pomană? Ţi-ai pus în gînd să tratezi totul ca o afacere, în care nimeni nu pierde, nimeni nu cîştigă. Atunci de ce mulţumirile acestea, ca jupîn Aizic cînd îşi freacă mîinile după un gheşeft şi îşi petrece clienţii la uşă?"

Întrebă, ca să astupe glasul din ureche:

— Şi acuma: preţul?

— Preţul nu eu îl hotărăsc! răspunse Alexandru Blănariu. Dumneavoastră aţi pus toate aici, cum bine spuneaţi: muncă şi bani. Aşa că nu după tot ce se vede se poate face un preţ. Scădeţi munca şi cheltuielile. Ce mai rămîne? Locul şi casa cît preţuiau atunci. Aşa cum era casa — o dărăpănătură.

— Văd că pledezi pentru mine în loc să-ţi aperi interesele tale... rosti Nicolae Apostol, surîzînd cu aceeaşi milă cum surîdea cînd elevul Blănariu Alexandru explica de ce a împărţit el jumătatea de creion cu vecinul de bancă.

— Nu vorbesc pentru nimeni, vorbesc pentru ce-i drept. Dumneavoastră aţi făcut socoteala. Această socoteală o primesc dinainte...

Nicolae Apostol îşi şterse năduşeala de pe frunte. Îşi făcuse socoteala. Prea de multe ori o făcuse.

Era dreaptă aşa cum nici nu i-ar fi îngăduit cugetul s-o încheie altfel. Nu scăzuse nici pe sfert din ce-a investit an cu an, fără să-şi dea seamă, cînd într-un zăplaz, cînd într-un adaos de cămară.

Dar suma de plată era peste puterile lui. Trebuie să vîndă cal, să vîndă vite, să împrumute. Toate economiile lor abia rotunjeau cîteva mii de lei. De cîte ori se gîndise la casa aceasta, altfel îşi plănuise el o dezlegare. Alexandru Blănariu numai peste un an intră la oaste. Tocmai peste alţi doi se elibera. Pînă ce avea să se întoarcă, îşi făcuse socoteală că le va rămîne destul răgaz să înjghebeze suma pe îndelete. Acuma, din senin, l-a lovit însurătoarea!

Şi astfel Nicolae Apostol, cu tot duhul de dreptate care-i alcătuia armătura sufletului, printr-o omenească slăbiciune de-o clipă, în loc să preţuiască lepădarea de sine a fostului elev, îl scoase parcă vinovat

fiindcă s-a îndrăgostit de-o fată şi vrea s-o ia de nevastă, ca să n-o găsească a altuia cînd se va întoarce de la oaste. Putea să mai aştepte, bolîndul!

Din nou îşi şterse al doilea rînd de sudoare de pe frunte.

Ce urîte zăcăminte sînt într-un suflet de om!

Ca să-şi pedepsească simţămîntul scîrbavnic, scrise apăsat pe hîrtie un preţ mult mai mare decît cel din socotelile lui.

Întinse hîrtia sub ochii lui Alexandru Blănariu:

— Iaca ce spun socotelile mele. Acesta e preţul pe care-l pot da, Blănariule...

— E mult, domnule învăţător. Din cale-afară de mult...

Capitolul XXVII

„Toate păcatele, oricît de uitate,
odată tot ajung la ispaşă...”

— Se mănîncă el popa cu învăţătorul, dar acum are să-i mănînce bădia pe amîndoi! se viteji Vasile Ţăpu ieşind din primărie şi plesnindu-şi jambierele cu o vărguţă subţire. Am să-i ating cu steaua la mir, să vadă stele verzi!

— Pe părintele, înţeleg, domnu primar! rosti telefonistul, un băietan proaspăt numit în slujbă şi gudurîndu-se pe lîngă Vasile Ţăpu, cu paşi mărunţi, ca un căţel pe lîngă stăpînul care i-a zvîrlit dărabul de mămăligă. Dar cu domnu învăţător de ce să ne-ncontrăm?

— Cu-adevărat, Vasile! se amestecă în vorbă Iordache Băbuşcă, mîna dreaptă a primarului cît au durat alegerile. Pe popă, înţeleg să-l miruim oleacă. Lasă-l pe mîna mea. Îi vine lui rîndul la răfuială. Dar cu învăţă-torul ce-avem? N-a zis nici da, nici ba! O stat la o parte. O mers la vot singur, s-o întors singur: nici nu poţi şti pe ce-o pus pecetea.

— A stat la o parte? se îndîrji Ţăpu Vasile. Apoi tocmai de asta! A sta la o parte tu, slujbaş plătit cu banul statului, înseamnă că nu pui mîna şi că nu sai în ajutorul celui care te hrăneşte. A sta la o parte înseamnă a băga îndoiala în oameni. Nu-i destul să nu spui nici da, nici ba! Trebuia să spună: „Da! Da, oameni buni. Votaţi guvernul, fiindcă de la el are să vină pacea şi ordinea în ţară! Nu vă luaţi după popă. Nu vă luaţi nici după vînduţii lui Emil Sava. Mergeţi şi votaţi guvernul majestăţii-sale.!” Aşa trebuia să vorbească un învăţător şi un fost militar... A stat la o parte? Aşa a mai făcut el şi pe alţii să stea la o parte. Dacă nu strîngeam şu-rubul, o sfecleam rău de tot. Noroc că ne-a miluit stăpînirea de la Bucureşti cu un prefect care nu se-ncurcă la treabă!

Telefonistul gîlgîi de rîs cu mîna la gură:

— Asta-i adevărat, bădiţă Vasile. Mi-a plăcut şi mie cum a pus să-l umfle pe domnu Spirică, de l-au legat cobză cît îi de gras. Dădea din picioare şi se zvîrcolea între jandarmi ca un porc cînd îl duci la tăietoare. Şi ce subţire mai guiţa! Tot ca un godac pălit peste rît guiţa, bată-l cucu lui să-l bată!

Tustrei s-au înveselit cu lacrimi la această amintire.

A fost unul din episoadele cele mai măreţe ale alegerilor. Domnul Spirică Necşulescu guiţînd între jandarmi. Partizanii săi şi părintele Gherasim luptînd să-l slo-boadă; ceilalţi ţărani, cu primarul în frunte, dîndu-i cu huideo!

Aghiotantul primarului, Iordache Băbuşcă, vlăjgan meşter la tăvăleală, care-şi descoperise de curînd vocaţia de elector, se înveselea

cu atît mai cumplit cu cît el îl îmbrîncise pe domnul Spirică Necşulescu în braţele jandarmilor.

— Amarnic mai guiţa! întări ştergîndu-şi mustăţile ghimpoase cu dosul mîinii. Eu mă dădeam cu gîndul să-i luăm şi oleacă de sînge.

— Mai bine... Acuma îi ajunge. La altă alegere avem să-i luăm şi sînge şi are să mai guiţe. Pînă atunci aş vrea să-l văd guiţînd şi pe popă. Stă el închis în casă de trei zile, dar tot trebuie să scoată barba din coteţ... Să ne cadă colea, în palmă. Auzi, haramul! Dă telegramă la Bucureşti! Banditism şi teroare! Am să-i arăt eu ce se cheamă banditism şi teroare, de are să-i culeagă potcapul din şanţ!

Domnul primar Vasile Ţăpu s-a oprit în mijlocul drumului, scoţînd din tabacheră o ţigară boierească cu capătul poleit.

Telefonistul i-a întins chibritul cu flacără apărată în găvanul palmelor.

O dată cu fumul, domnul primar savurează cu nesaţ beţia puterii.

Este cine să-l asculte. Este cine să-i întindă foc. Îi ştie de frică jumătate din comună.

Are un singur stăpîn şi stăpîneşte peste atîţia!

Cînd cu istoria guiţatului, domnul Spirică Necşulescu i-a strigat din mijlocul jandarmilor: „Bagă de seamă, Ţăpule! Ne mai întîlnim noi!” „Ne-om întîlni cînd te-oi căuta eu!” i-a răspuns şi a dat haidamacilor semn să-i acopere guiţatul cu huiduieli. A trecut vremea cînd îşi scotea căciula pînă la pămînt şi se gudura pe lîngă dînsul ca acest trepăduş de telefonist.

Tot aşa, cu o zi mai înainte, încercase să-l moaie domnul Emil Sava, O luase mai pe departe, cu duhul blînaeţii, ca un mare mehenghi ce este. Că moşu-su, Ioniţă Ţăpu, a fost omul de încredere al lui Lascăr Sofian, că Lascăr Sofian a purtat grijă bisericii şi satului, cum a lăsat cuvînt şi cu limbă de moarte, că de pe urma lui s-au înţolit toţi din neamul logofătului Ioniţă, că el tocmai se pregătea să-l bage la bancă, şi alte cîte şi mai cîte!... Îşi şi găsise omul! Ioniţă Ţăpu a mers cu vremea lui, iar Vasile Ţăpu merge cu vremea lui.

Aşa i-a răspuns, în auzul oamenilor, şi domnul Emil Sava a şters-o binişor, fără să mai ţină adunare.

Iar prefectul numit din Bucureşti a chemat primarul din Ponoare în faţa altor primari becisnici şi fără hotărîre, ca să-l dea pildă vrednică de urmat. L-a bătut pe umăr şi i-a strîns mîna. I-a făgăduit să înceapă cu el împroprietărirea.

Peste o săptămînă, cînd vor veni toţi cu alai să bage plugul în moşia Sofienilor, acuma nu se mai îndoieşte că alegerea loturilor are să se facă după listele sale, nu după comitete şi alte prostii. Păcat că din Ponoarele Catincăi Ştirbuleasca nu s-a putut rupe decît prea puţin. Ar fi guiţat şi ea, să se-audă pînă-n şapte văi şi-o valeadîncă.

Dar zgripţuroaica a ştiut să treacă din vreme jumătate pe numele

fetei, ca zestre veche, şi un sfert pe numele odorului de Ticuţă. Tot aşa, din Stulpicanii lui Spirică Necşulescu n-au căzut în măsurătoare decît nişte imaşuri mîncate de apă.

Fără Sofienii cît sînt de întinşi, cu pămînt gras şi cruţat de plugăria răposatului Lascăr Sofian, greu s-ar fi îndestulat atîtea guri şi urît ar fi rămas făgăduielile guvernului de minciună!...

Acuma treaba s-a pus pe roate. Au să postească şi au să capete loturi la sfîntu-aşteaptă doar oamenii lui Spirică Necşulescu şi ai lui Emil Sava...

Să le dea dintr-al lor dacă au de dat!

Domnul primar Vasile Ţăpu sloboade norii de fum pe nări cu o mare plăcere. Aşa are să le răspundă celor care-au votat cu snopul, cu secera, clopotul şi crucea... Şi are să-i vadă cu ochii în pămînt, înghiţindu-şi nodul din gît. Domnul primar scuipă ţîşnit printre dinţi, din-colo de şanţ, şi înaintează flancat în stînga de telefonist, în dreapta de aghiotantul său principal în alegeri, Iordache Băbuşcă.

Ziua e blîndă, cu soarele învăluit în nori subţiri, albi şi înalţi.

Satul s-a golit după frămîntarea de săptămînile trecute.

Au rămas numai afişele rupte, proclamaţii şi chemări lipite pe garduri şi pe stîlpii de telegraf. Oamenii s-au împrăştiat la cîmp, la popuşoaiele scăpate-n buruiană, să cîştige timpul pierdut, cît au ascultat vorbirile măsluitorilor de voturi, cît a a silabisit şi au dezbătut tipăriturile manifestelor, cît s-au luat la harţă, s-au suduit şi s-au păruit în ajunul şi în ziua alegerilor.

Acum s-a întins liniştea ca după retragerea puhoaielor.

În jurul caselor numai babele şi copiii mărunţi cotcodăcesc cu găinile.

Ar fi o zi frumoasă şi blîndă, anul s-anunţă bun pentru cîmp, multe necazuri s-ar alina dacă acolo, la ogoa-rele lor, unii n-ar încleşta mîna pe sapă încruntîndu-se la amintirea întîmplărilor proaspete, dacă alţii n-ar cloci gînd crud să-şi răzbune.

Domnul primar Vasile Ţăpu, păşind înaintea fiecărei case, îşi petrece prin minte purtarea gospodarului şi îi cîntăreşte drepturile sale la pămînt de frunte, la prunduri spălate de apă sau la împroprietărirea de la sfîntuaşteaptă, după cum s-a arătat alegător de credinţă la vot ori a mers cu tîlharii părintelui Gherasim Saftu şi cu alţi tîlhari cîţi au ridicat semnul snopului, crucii şi clopotului.

În dreptul şcolii s-a oprit şi a scuipat.

S-a mai oprit şi a scuipat cu obidă cînd a ajuns la casa învăţătorului. Şi-a ridicat pălăria pe ceafă cu un bobîrnac, oţărîndu-se la o amintire neplăcută.

— Mă întrebai dumneata, Iordache, ce am eu cu învăţătorul? Ai uitat, pare-mi-se, că el şi nu altul s-a pus între noi şi nu ne-a lăsat să-l înşfăcăm pe Pavăl Colţun cînd suduia steaua, ca să-i arătăm noi ce

poate steaua, 'tu-i steaua mamei lui de ciung! Spui că a stat deoparte învăţătorul? Atunci de ce n-a stat deoparte şi cînd l-am înşfăcat pe Pavăl, să-i arăt oleacă de muştru?

— Asta-i drept! încuviinţă Iordache. Putea să-şi vadă de drum.

— Te cred. Numai că nu şi-a văzut de drum. Vine să-mi spuie că şi Pavăl a luptat pe front, că şi-a lăsat o mînă la Oituz şi că are măcar tot atîtea drepturi ca mine... L-a întrebat cineva? Ce mă ia adică la repede? Fiindcă mi-a fost profesor? Mi-a fost, şi acuma nu-mi mai este. Cît mi-a fost, l-am ascultat. Acuma mi-a venit vremea să mă duc şi după capul meu... Pe cît s-arată, nu mă duce rău... Mai degrabă ne-ar spune dumnealui cu ce bani şi-a cumpărat casa? De unde bani?

— Din leafă... Au două lefi. Din leafă şi din econo-mie, fiindcă amîndoi sînt oameni strînşi la pungă... încercă o slabă apărare aghiotantul Iordache Băbuşcă.

Domnul primar Vasile Ţăpu rîse cu dispreţ:

— Din leafă? Apoi lefurile lor împreună nu fac cît leafa şoferului de la prefectură. Am vorbit eu cu Samoilă, şoferul, cînd m-a adus aci săptămîna trecută.

Domnul primar era foarte fălos de acest eveniment, care dovedea satului cum se bucura el de o deosebită consideraţie din partea prefectului trimis de guvern de la Bucureşti.

Se plimbase cu automobilul: îl chemase la prefectură cu automobilul, îl expediase îndărăt cu automobilul.

— Am vorbit cu şoferul şi am aflat ce leafă primeşte. N-am aflat însă că din leafa lui, care face cît două, are bani puşi deoparte să cumpere casă. Aşa că de unde? Cine-l plăteşte pe învăţător, peste leafă, ca să stea aci în mijlocul satului şi să ne spioneze? Că se mănîncă cu popa, nu-i de mirare. Se mănîncă de la împărţeală pe socoteala noastră, a ta şi a mea, şi a pîrlitului istuia. Se mănîncă unul pe altul care să ne vîndă pe preţ mai bun. Aicea văd eu o chestie de descurcat... A primit bani pentru şcoală, dar comuna tot fără şcoală-i acuma. În schimb, domnul învăţător are casă, de unde pînă anul trecut plătea chirie. Dumnezeu ştie cum o plătea şi pe aceea...

Aşa s-a pornit zvonul în sat.

Învăţătorul, în loc să dea banilor lăsaţi de răposatul Lascăr Sofian întrebuinţarea scrisă în testament de mîna binefăcătorului, şi-a cumpărat casă pentru el, pe dea-supra mai prostind şi un băietan slab de duh ca Alexandru Blănariu.

Zvonul n-a prins la mulţi, e adevărat.

Se aflau îndestui gospodari care-ar fi pus mîna în foc că-i numai o născocire ticăloasă la mijloc. Se aflau foşti elevi de ai săi, tineri însurăţei, flăcăiandri şi fete, îndîrjindu-se să-i ia apărarea.

Cîteva case din sat s-au înălţat din temelie după povaţa şi cu ajutorul lui.

El le făcea plan pe hîrtie, după chipurile din cărţi; el venea să ridice cu dînşii măsurătoarea locului, să bată ţăruşi şi să stea la chibzuială unde-i de schimbat o fereastră şi unde-i de lărgit o streaşină.

El aducea răsaduri de pomi şi se prindea să-i altoiască la vreme.

Niciodată nu i-a sfănţuit, nu s-a gîndit să le ceară ceva în schimb. Nici măcar voturi...

Cum se aude de vreun copil bolnav ori de vreo femeie lehuză, învăţătoarea e gata cu leacuri de-ale ei, mai mult băbeşti decît cele de la spiţerie. Şi mai mult decît cu leacurile, tămăduieşte cu mîna ei, bună de la Dumnezeu. Deci zvonul nu-i altceva decît o născocire fără temei.

Dar sînt şi alţii, care judecă altfel.

Oameni dintre cei mai apropiaţi ai părintelui Gherasim Saftu, cît sînt ei de înduşmăniţi cu oamenii dom-nului primar Vasile Ţăpu, cad la împăcare cînd e vorba de învăţător, de chipul cum a folosit el banii primiţi pentru şcoală şi cum a întors mintea unui motoflete ca Alexandru Blănariu. Lucru curat nu-i la mijloc! Părin-tele Saftu ştie de la Spirică Necşulescu o poveste mai veche. Atunci, înainte de război, umbla o listă de bani pentru şcoală. El cu mîna lui a semnat şi a plătit o mie de lei. Dacă el a dat atîta, cît vor fi dat oare alţii care nu mai sînt s-o spună, ca răposatul conu Lascăr?

Unde-i lista?

Unde-s banii?

Ia bancă nu i-a pus, cum nu i-a pus nici pe ceilalţi zece mii din testament. Părintele Saftu a lucrat altfel, cu socoteală, pe faţă. A căpătat douăzeci de mii pentru biserică; îndată ce a ridicat banii, a chemat meşteri şi a luat chitanţă pentru material şi pentru muncă. Pe urmă a adunat cîţiva oameni, le-a ţinut o vorbire şi le-a înfăţişat socoteala, măcar că nu i-o ceruse nimeni. La aceasta nici primarul Vasile Ţăpu, cît e el de colţos şi cît se războieşte el cu părintele, n-are ce spune. Lucru cinstit, văzut cu ochii, scris negru pe alb, măcar că toc-mai această grijă de a chema martori de faţă ar cam da de bănuit.

— Eu socot că toate aieste n-au de ce să te supere, domnule învăţător! a încheiat Tudose Bot, ridicîndu-şi cîrja de pe marginea cerdacului şi pregătindu-se de plecare. Aşa le-am cumpărat, aşa le vînd. M-am gîndit că poate dumneata nu ştii cîte-i în stare să scornească gura lumii...

— Ba ştiu, Tudose... Mai stai, nu pleca. Nu te alungă nimeni... Ştiam povestea. Mi-a ajuns şi mie pe la ureche. Am rîs şi am strîns din umeri. Banii sînt la bancă. Cum i-am primit, aşa i-am depus. Dar chitanţă cui aveam să arăt şi de ce să arăt?... Deocamdată n-are nimeni a-mi cere socoteală... Se crede cineva în drept, să poftească!

— Bine ai făcut că ai pus banii la bancă. Mai cuminte aşa.

În glasul lui Tudose Bot stăruie o îndoială.

Poate crede şi el că banii au fost depuşi la bancă abia acum, în ultima vreme, de cînd a pornit zvonul. Nicolae Apostol îşi aminteşte că e de prisos să-i arate scrisul de la bancă, unde se poate vedea data veche: Tudose Bot nu ştie să citească.

Iar învăţătorul se gîndeşte în acelaşi timp că odată, demult, pe acest Tudose Bot l-a întîlnit cu obrazul vărgat de vînătăi şi plin de sînge, şi nu s-a oprit în drum să-i spună cuvînt de îmbărbătare; după cum n-o oprise pe coana Catinca să-l lovească şi să-i sîngereze ochii, smulgîndu-i harapnicul din mînă.

Acum omul dinaintea lui e încă mai nevoiaş şi încă mai bîntuit de soartă. Cu un singur picior, mai greu îşi cîştigă mămăliga copiilor. Vasile Ţăpu are să-i zvîrle un lot de împroprietărire undeva prin prunduri, fiindcă n-a mers în alaiul cel mare la alegeri.

Şi în ciuda tuturor acestora, Tudose Bot a uitat, a ier-tat, mai găseşte loc în inima lui pentru necazuri care nu sînt ale lui. Vine să-l vestească despre vorbele urîte din sat, ca învăţătorul să-şi ia din vreme măsuri de apărare.

— În orice caz, îţi mulţumesc, Tudose.

— Nu-i vorba de mulţămit. Mi-era oarecum să nu te supere că mă fac eu ştafeta lumii...

— N-are ce mă supăra, Tudose. Oamenii s-au înrăit. Nu mai cred în nimeni şi în nimic. În loc să-şi adune sărăcia şi puterile, se lasă căzuţi în dezbin. Poate nu din vina lor s-au înrăit.

— Asta-i adevărat. Înainte ne belea unul pe toţi. Acuma s-au înmulţit cei care ne belesc şi ne mai belim şi între noi unul pe altul. Cum să nu se înrăiască lumea dacă toţi fură? N-ai auzit dumneata ce spuneau toţi cîţi ne-au căutat să le dăm vot?... Fiecare spunea că celălalt e tîlhar mai mare. Pe urmă venea a doua zi celălalt, să spună că nu! Tîlharul cel mare şi adevărat cică a fost cel de ieri... După aceea, iaca scobora din auto mobil al treilea, să ne spună el că amîndoi ceilalţi sînt nişte hoţomani care nu se mai află. Eu nu ştiu de unde mai găsesc ei să prade atîta!...

Nicolae Apostol surise cu tristeţe la această simplistă înfăţişare a lucrurilor.

— Poate că nu pradă ei chiar aşa cum spun. Ura şi duşmănia îi fac să mai strige şi ceea ce nici dînşii nu cred. Au sisteme de furat mai subţiri. Societăţi, con-tracte, bănci, tovărăşii...

— Atuncea-s mai mult proşti decit tîlhari şi vicleni.

— Cum asta, Tudose? Nu prea înţeleg tîlcul.

— Mă rog, dacă nu-i chiar aista adevărul cel curat, dacă nici dînşii nu cred cele ce strigă în gura mare, cine-i pune să vină la noi cu pîra unul împotriva celui-lalt? Răfuiască-se între dînşii, cum făceau înainte, între dînşii să rămîie... Au început a se scîrbi şi oamenii din sat. Oamenii ascultă de la unul, ascultă de la altul, şi noi îi credem pe

cuvînt... Noi să ne vedem cu ogoarele făgăduite, iară votul să şi-l ţină dumnealor înapoi şi să facă borş cu dînsul. Noi nu pentru vot ne-am bătut. Nu cerem, că nu pricepem cui să-l dăm. Pămînt am cerut, şi cu pămînt ne mulţumim. Votu-i pe deasupra, ca s-aducă dihonie şi crîşcare... Numai că pămîntul întîrzie, dară vot avem de nu ştim ce să mai facem cu dînsul...

— Are să treacă şi aceasta, Tudose. Ca un strai nou, nu s-a dat încă pe trup. Pe încetul, cu vremea, se învaţă şi trupul cu straiul, se dă şi straiul pe trup. Aceasta le-am spus-o şi le tot spun oamenilor. Încet şi cu luareaminte! Şi din această pricină mi-am ridicat şi eu duşmănii din senin... Mai bine să vorbim despre altceva. Mai spune-mi ce-i cu Mariţa?

Tudose Bot se întunecă la faţă.

— Rău! spuse scurt. Cu dînsa-i rău!

— N-o duce bine cu stăpînii?

— N-o duce cu dînşii; n-o duce cu bărbatul. Stăpînul o pocneşte; huiduma de bărbat o pocneşte. Am fost acum două săptămîni la tîrg s-o văd. O podidit-o plînsu, de-mi venea să iau cîrja şi s-o rup de spinarea haidăului... El, de colo, rînjea la mine şi duhnea a rachiu. Spuneai dumneata, cînd era de-o şchioapă şi ai scos-o de la jupîn Aizic, că-i păcat să se piardă şi că are să se aleagă mare lucru de dînsa dacă i s-o lumina mintea cu învăţătură... Iaca la ce-a luminat-o mintea!

Nicolae Apostol închise ochii de durere.

Dar în ochi îi stăruia chipul fetiţei cu port de gospo-dină în miniatură, cu privirea sclipind de deşteptăciune, cu mişcările ei repezi şi mărunte de furnică. Şi glastrele din fereastră udate cu mîna ei. Şi cărţile din rafturi orînduite cu mîna ei.

— Tudose, n-ar fi oare bine să încercăm ceva? S-o chemăm aici. Noi tot avem nevoie de un ajutor. La noi n-are să fie slugă. Are să se întoarcă în sat. Cu încetul, şi-o înfiripa o casă, gospodărie...

— Şi bărbatul? Haidăul? Acela nu vine în sat. Acela-i om de tîrg. Nu lasă el crîşmele de acolo pentru poşîrca lui jupîn Aizic

— O căsnicie se poate desface.

— Dac-ar da Domnul! Să încercăm... Măcar că eu nu cred. O ţine haidamacul strîns, ca să-i beie simbria.

— Am să vorbesc eu cu dînsa, Tudose! Fă-o să se învoiască o zi şi să vină pe la noi. Eu pe de o parte, nevastă-mea pe de alta, om face tot ce ne stă în putinţă.

— Doar aşa! Din cuvîntul dumitale nu ieşea s-o tai, şi dacă nu erai dumneata şi nu eram eu în pustiul cel de război, poate altfel se alegea de dînsa.

— Cu mulţi se alegea altfel, Tudose.

Tudose Bot a plecat, şontîc-şontîc, în cîrja care-i strîmbă umărul

stîng în sus.

Piciorul de lemn bocăneşte întîi în scîndura cerdacului, apoi pe scări, pe urmă surd pe poteca bătătorită.

Nina îi ajută să deschidă portiţa.

Alungă ea cîinele, să nu latre. Închide ea portiţa la loc. Vine apoi tropăind şi îl apucă pe Nicolae Apostol de pulpana hainei:

— Haide acum să udăm flolile! Văd că te-ai cam lăsat pe tînjală şi le-ai uitat...

Învăţătorul ia stropitoarea şi începe să care apă. Dar gîndurile lui nu sînt la florile de aci şi nu sînt nici la o floare din lume. O hotărîre îl roade de cîteva zile. E împotriva oricărei bune judecăţi. Roade însă în el ca o patimă deşteaptă, nu-i dă răgaz de prea multă chibzuială.

— Tăticule, da' ce-i cu tine? Nu vezi că tolni apa tot pe bujoli?

— Adevărat, Nina... Nu prea am astăzi poftă de grădinărie.

— Ial ţi s-au înecat colăbiile?

Capitolul XXVIII

„A trecut ceasul aşteptărilor şi a venit acel al unei singure hotărîri...”

Nicolae Apostol a făcut chemare la şcoală, într-o dimineaţă de duminică, după sfîrşitul slujbei de la biserică.

Primarele, ca din întîmplare, şi-a adus deodată aminte că domnul prefect dorea neapărat să-l vadă.

Aşadar, a plecat de îndată la tîrg.

Tot ca din întîmplare părintele nu putea lipsi în acea zi de la domnul Spirică Necşulescu, la Stulpicani, unde se afla mare sfat pentru a pregăti campania de răsturnare a guvernului. Căci astfel mergeau treburile. De-abia se înscăuna un partid la ocîrmuire, şi toţi se năpusteau a doua zi să-l dea peste cap. Care pe care...

Au răspuns deci la chemarea învăţătorului numai cîţiva din foştii elevi, flăcăiandri cu pană de păun la pălărie; parte din părinţii şcolarilor mărunţi cîţi cîntaseră dis-de-dimineaţă răspunsurile la liturghie, măcar că părintele nu-şi mai dădea ziua bună cu Nicolae Apostol; s-au adunat o mînă de gospodari cîştigaţi de mult de partea omului care nu-i mînase la vot, nici nu-i minciunise vreodată. S-au strecurat însă şi unele iscoade de-ale primarului, de-ale părintelui Gherasim, precum şi de-ale domnului Emil Sava.

Nicolae Apostol i-a întîmpinat strîngînd mîini şi făcîndu-le loc cu tineresc neastîmpăr.

Cînd i-a văzut în număr, a ridicat semn de tăcere şi de ascultare şi le-a vorbit cu înverşunarea inimoasă a dăscălaşului coborît odinioară din căruţa lui moş Lecachi Colţun. Zvonurile netrebnice deşteptaseră în el o îndîrjire aţipită.

Îl mistuia din nou arşiţa arzătoare în ochi.

Numai că nu le mai cuvînta un băietan în strai pirpiriu de tîrgovăţ, rătăcit printre dînşii, cum arăta el atunci. Acum li se asemăna la chip şi la port; faţa se înăsprise de vînturi şi de soare; trăsăturile erau săpate adinc de aceleaşi necazuri; cînd ridica mîna, se vedea palma bătătorită de aceleaşi munci.

Era unul de-ai lor. Şi în graiul lor li se spovăduia.

Oprindu-se din cînd în cînd şi aşteptînd aprobarea spuselor, Nicolae Apostol urmărea pe feţele de mult cunoscute o încordare care-i împînzea ochii. O ciudată ameţeală îi înteţea zvîcnirile inimii.

Parcă din nou îşi punea viaţa în joc. Parcă se apropia de-o comoară tainică şi pînă acum legată cu un blestem; în a lui dibăcie stătea puterea s-o ridice la lumină, ori s-o afunde mai adînc în tainiţele pămîntului şi să rămînă pierdută. Îi fulgera în amintire altă adunare,

de altădată, cînd erau încă proaspete întîmplările anului 1907, iar absolventul de şcoală normală venea să săvîrşească misiuni scrise ca din carte.

Mulţi din ascultătorii de atunci lipseau. Ca o apă îi înghiţise întunericul cel mare înainte de a-şi fi dat seamă că au trăit şi de ce le-a fost dăruită osînda vieţii.

Copilandrii din băncile de-atunci luaseră locul părinţilor. Acum aveau ei mustaţă groasă şi se pregăteau ei să aştepte ploduri pe care să-i trimită la şcoală.

Le cunoştea slăbiciunile şi păcatele, dar le cunoştea şi ce-a cruţat încă bun vremea în unii şi în alţii. Oricum, o schimbare se vădise. Ştia că acum vorbele lui n-au să mai cadă toate în vînt, aşa cum s-au risipit atuncea, după o uşoară tulburare a sufletelor, îndată împotmolită în resemnare de moarte.

Sub stăpînirea acestor amestecate amintiri ale tinereţii, mîhnite şi duioase, Nicolae Apostol le-a pomenit cum a venit el cu o hotărîre măreaţă şi cum prea puţin s-a învrednicit s-o îndeplinească. Le-a înşirat protivnicia oamenilor şi vremilor; pătimiri numai de dînsul ştiute. Le-a spus că-l înfricoşează anii cîţi trec pe nesimţite şi-l îndepărtează de înfăptuirea gîndului vechi.

Poate chiar i-a tremurat glasul mai mult decît ar fi vrut, căci a simţit un neastîmpăr în rîndurile din faţă.

Aşa încă nu le-a vorbit niciodată nimeni. Părintele Saftu se bătea cu pumnul în piept şi mugea împotriva ticăloşilor de la guvern. Domnului Spirică Necşulescu i se piţigăia glasul. Domnul Emil Sava se stropşea împotriva altor ticăloşi. Învăţătorul lor nu zvîrlea vina pe nici un ticălos închipuit ori într-adevăr ticălos. Vina cea mai grea şi-o chema asupră-şi, mărturisind că nu întotdeauna a fost la înălţimea datoriei şi că puterile nu l-au ajutat cum s-ar fi cuvenit.

Era ceva nou.

Acum Nicolae Apostol socotea ca a venit şi rîndul ponorenilor să nu-l mai lase singur cu slabele lui puteri, să-i vină într-ajutor, să pună mînă de la mînă şi să-şi ridice ei şcoala pe care nu se-nvredmceau să le-o ridice stăpînirile trecătoare. „Ajută-te, şi te voi ajuta!” aşa sună şi cuvîntul ***Evangheliei***.

El scrisese la revizorat, la prefectură, la inspectorate; bătuse drumuri fără folos.

Pretutindeni a găsit uşi închise, oameni cu alte griji, mai grăbite. Ca să arate ponorenilor rostul şcoalei, aşa cum o făcuse atunci cînd îl măsurau cu ochii ca pe-un venetic trecător, îi pare acum de prisos. Cîţiva feciori din comună au păşit la învăţătură mai înaltă; se vor întoarce învăţători, profesori, silvicultori, ceea ce nu s-a pomenit în anii mai vechi. Alţii, cei mai mulţi, cîţi au rămas la brazdă, altfel ştiu acuma să-şi împărţească timpul şi munca, să-şi întocmească o

gospodărie, să cunoască preţul zilei cînd îşi vînd o vită de soi ori prisosul bucatelor în anii buni şi cu spor. Satul a prins să capete altă faţă. Nu-i încă aşa cum trebuie să fie. Aşa cum trebuie nu va fi încă multă vreme, pînă ce nu se vor schimba rînduielile din ţara întreagă şi nu vor pieri uzurpatorii ei stăpîni. Dar nu-i nici adunătura de bordeie pe care-a găsit-o el. Aceasta l-a îndemnat să-i adune şi să le ceară sprijin la faptă. Faţă de şcoală ei sînt datori, fiindcă mai ales prin învăţătura de carte vor căpăta învăţătura îndreptărilor. Din puţinul lor şi cu palmele lor au datoria să ajute la ridicarea unui locaş cum se cuvine. Nu-i spre cinstea unui sat de gospodari o şcoală care se dărîmă pe dînşii. Din a altora filotimie s-au strîns cîteva mii de lei; au fost treisprezece mii.; cu dobînzi, s-au făcut douăzeci. Sînt depuşi la bancă. Le-arată chitanţele de depunere...

Chitanţele au trecut din mînă în mînă.

Mulţi nici n-aveau de ce să le cerceteze. Ajungea cuvîntul învăţătorului.

Le-au întors însă pe-o faţă şi pe alta, mai stăruitor, oamenii veniţi mai mult ca să iscodească decît să ajutore la ridicarea şcolii.

— Păi sînt bani pe numele dumitale! rosti Iordache Băbuşcă. Aşa poţi să ne arăţi orice chitanţă... Cine garantează?

Nicolae Apostol îşi stăpîni glasul. Răspunse cu blîndeţe:

— Bade Iordache, să-ţi păstrezi întrebările de felul acesta pentru adunările de alegeri. Acolo toţi garantează. Eu v-am chemat ca pe nişte oameni de credinţă, să facem o ispravă de credinţă.

— Aşa-i! întăriră gospodarii, întorcîndu-se spre Iordache Băbuşcă să-l pună la locul său cu privirile.

— Are să se vadă dacă e aşa ori nu! ameninţă zborşit iscoada primarului.

Un tovarăş al părintelui Gherasim Saftu găsi potrivit să pună altă întrebare, dinainte, şi nu după mintea sa, pregătită:

— Bine-bine! Să spunem că se face şcoală. Am aflat însă că dumneata vrei să botezi şcoala cu numele unui ministru politic. Asta nu se poate...

— Şi cam de ce nu s-ar putea, bade Ioane?

— Fiindcă acel ministru al dumitale a fost liberal, şi noi nu-nţelegem să dăm banii noştri, munciţi cu su-doarea noastră, ca să cinstim un nume de liberal. Cînd or face ei şcoală, s-o boteze sănătoşi cu crucea lor...

— Mai întîi, nici n-am ajuns la botezul şcoalei, fiindcă nici n-o avem, bade Ioane. Să nu vindem pielea ursului din pădure! Mai pe urmă, cînd vom ajunge şi la asta, are să hotărască satul întreg, nu dumneata. Nu-i vorba de ce-a fost acel ministru. E vorba de mult-puţinul pe care l-a făcut pentru şcolile din sate şi pentru sate atunci cînd nu ne purta nimeni de grijă şi nu făcea pentru sate nici barem atîta.

Omul nu se lăsă bătut.

Rînji, luîndu-i spusele-n răspăr:

— Dacă o făcut el atîta de-l pomeneşti cu evlavie dumneata, de ce n-o făcut şi şcoală în Ponoare? Te cruţa pe dumneata de bătaia asta de cap.

— A făcut aiurea, bade. Şi poate că ajungea rîndul să facă şi aici dacă îl lăsa vremea şi nu-l împiedicau oa-menii politici din partidul său.

Colţos, badea Ion se agăţă de cuvînt:

— Aha! Va să zică tot la vorba mea ajungi? Spunea ministrul dumitale da, şi spunea Hîncu, tot al dumitale, ba! Hîncu, adicătilea răposatul conu Lascarache.

— Bade, nu pîngări amintirea morţilor... Lasă-i să se odihnească în paza Domnului, după faptele lor. Să ţinem socoteală că pînă acum dania cea mai mare pentru şcoală tot a răposatului Lascăr Sofian rămîne.

— Mare pomană! Zece mii de lei! Nici pe-un sfert din preţul de azi al unui vagon de grîu, cînd îi putrezeau lui în hambare cu zecile de vagoane...

Nicolae Apostol începu să-şi piardă răbdarea faţă de atîta rea-credinţă:

— De ce nu eşti drept, creştin al lui Dumnezeu? Atunci cînd i-a înscris el în testament, zece mii de lei făceau cît cinci vagoane de grîu, pe puţin... Nu putea să ştie cum are să cadă banul

— Aşa-i, ţine-i înainte parte! se îndîrji omul părintelui Gherasim. Şi, întorcîndu-se către ceilalţi: Asta am făcut-o anume, oameni buni, ca să vedeţi voi singuri unde vrea să v-aducă pe după piersic. Acuma aţi văzut şi aţi înţeles. Şcoala să se cheme cu numele unui mi-nistru dintr-un partid care ne sugruma ieri! Noi să mergem şi să îngenunchem pe mormîntul lui Lascarache Sofian, care punea vechilii să ne scoată la munci ca pe vite, cu harapnicul!... Poate n-aţi ştiut că aţi fost chemaţi la o adunare liberală. Acuma ştiţi. Mai lipseşte numai domnul Emilache Sava, să vă ţină o cuvîntare şi să vă dea binecuvîntarea...

Un credincios al domnului Ennl Sava, înţepat de viespe, sări să-şi apere stăpînul politic:

— Ia mai tacă-ţi gura, Ioane, dacă vrei să nu ieşi altoit de-aicea! Ce ai tu, măi, cu conu Emil?

— Ba bine a grăit, răsună vocea groasă a lui Iordache Băbuşcă. Vezi tu, de colo, să nu te altoiesc eu...

Făcîndu-şi loc cu coatele, omul primarului se întoarse la rîndul său către adunare şi întări:

— Cît te ştiu eu de păcătos şi de robit popii şi lui Necşulescu, dară de data asta bine-ai grăit... Adevărat, Ioane! Iaca pentru ce-aţi fost ţinuţi de rău, oameni buni, că mergeaţi cu noi ori cu popa. Ca să vă aducă

pe toţi la traista cu grăunţele lui jupîn Sava...

— Ce jupîn, măi? Ce jupîn? Ţi-a vîndut ceva la tej-ghea conu Emil de-i spui lui jupîn? Te trezeşti că ai de-a face tot cu alde jupîn Aizic, unde-ţi faci veacul!

Nicolae Apostol îşi muşca mustaţa.

Nu simţea mîme, nici revoltă. Se tociseră acestea. Simţea durere şi milă pentru asemenea înveninare a sufletelor. Minciuniţi de manifeste şi proclamaţii, nărăviţi de apucăturile alegerilor, înrăiţi de sminteala cea nouă, a demagogiei fără obraz, lipsiţi de-o cîrmă grijulie şi cinstită, de-un partid cu adevărat al muncitorilor, nu al veşnicilor uzurpatori, oamenii nu mai puteau înţelege o faptă sub care să nu se ascundă măsluielile politicii. Adoptaseră şi ei judecata domnului Emil Sava şi a călătorului prin partide Spirică Necşulescu. Acum erau toţi o apă şi-un pămînt.

Îşi muşcă mustaţa şi vorbi apăsat:

— N-aţi sfîrşit? Vă poftesc să sfîrşiţi. Care aveţi a vă altoi, uşa-i deschisă, mergeţi să vă altoiţi afară... Deocamdată eu sînt cel care v-am chemat aici. Iar aici sînteţi în casa mea. Cui nu-i place, nu-l ţiu cu sila... Poftească la Aizic ori aiurea, să mă foarfece şi să mă judece cum îl rabdă inima... Ceştilalţi dorim să rămînem numai noi în de noi.

Murmurul glasurilor a dat dreptate învăţătorului.

Iscoadele au pus nasul în pămînt şi au căzut pentru moment la tăcere.

Nicolae Apostol şi-a dus pînă la capăt adunarea cu gospodarii puţini la număr, dar cîştigaţi faptei.

Astfel s-a prins legămînt să ajutore fiecare după puteri: unii cu bani, alţii cu palmele, alţii cărăuşind.

Ca să meargă treaba mai repede, învăţătorul trecea peste formele migăloase ale legii. Moştenitorii babei Paraschiva Stoleriu, strînsă de Dumnezeu în timpul războiului, fiind gospodari cu alte aşezări, se arătau gata să vîndă locul vechi de şcoală pe-un preţ de omenie; jumătate decît l-ar fi plătit comuna ori statul. Iar locul îl cumpăra învăţătorul pe numele său, împreună cu doi aleşi ai adunării.

Semnau înscris să înalţe mai întîi şcoala, după puterile şi priceperea lor, pe urmă s-o facă danie comunei.

Aşa nu mai aveau drept la amestec autorităţile, cu formele şi oamenii gata pe întîrzieri, rapoarte, devize şi recepţii.

Pînă la vacanţă mai era o lună. Îi grăbea timpul din urmă. Pregăteau material. Adunau bani. Făceau săpă-turile la temelie. În vară purcedeau la lucru cu temei. Clădirea cea veche o cruţau. Rămînea, după plan, în fundul ogrăzii. Primenită şi feţuită, mai putea sluji pentru o casă de citire şi pentru atelier de lucru. Toate cu o grijulie cumpătare, ca să nu se întindă mai mult decît le-ar îngădui puterile.

Spre a sa minunare şi neaşteptată mulţumire, Nicolae Apostol a

văzut crescîndu-i sub ochi lista cea veche, în frunte cu semnătura domnului Spirică Necşulescu. Unii s-au înscris cu două mii, alţii cu o mie, alţii numai cu o sută ruptă din calicia lor.

Se apropia în sfîrşit împlinirea visului vechi.

Învăţătorul uitase că orice lăcaş, ca să dureze, cere o viaţă de om zidită în mormîntul de cărămidă şi var.

Gospodarii s-au risipit agale, zăbovind pe drum să mai dezbată legămîntul. Iscoadele au mers să zăbovească în crîşma lui jupîn Aizic.

Aici s-au împărţit la mese după partidele respective, şi, deşertînd rachiul servit de Leizărică, au pus la cale oarecare măsuri de poprelişte. Învăţătorul se „întindea", ademenea oamenii de partea sa, care nu era partea nici a părintelui Gherasim, nici a primarului Vasile Ţăpu.

Strica prea multe socoteli.

Jupîn Aizic, măcar că moţăia cu degetele în bărbiţa colilie, din ungherul de sub şiragurile de covrigi, prinse prea bine cu urechea că învăţătorului i se pregătesc alte noi şi amare necazuri.

Nicolae Apostol nici nu le presimţea.

Pe portiţă trecuse din ograda şcolii acasă, cu o lumină avîntată de mulţumire în ochi.

O mare putere şuvoia în el, ca zăporul primăverii.

Străbătu sprinten livada, plecîndu-şi capul sub crengile cu fructe crude. Se gîndi că la toamnă, cînd merele acestea domneşti vor fi coapte, coaptă va fi şi fapta sa. Din pămînt se va fi înălţat atunci, în sfîrşit, şcoala plăsmuită de amintirea băietănaşului coborît din căruţa lui moş Lecachi Colţun într-o ploioasă şi urîtă zi de octombrie.

Strigă de departe, să anunţe vestea cea bună:

— Ana... Ana!

Îi răspunse Nina în loc, tropăind mărunt pe potecă şi ieşindu-i în cale:

— Las-o pe mama. A chemat-o o femeie bolnavă. Zice că moale. Vino mai bine să-ţi alăt eu ceva...

Apucîndu-l de mînă, îl trăgea după dînsa.

Nicolae Apostol se miră cu o exagerată curiozitate:

— Ce poţi să-mi arăţi tu aşa de grozav?!

— Ai lăbdale... Mămica mi-a spus să nu spun, dal eu tot îţi spun.

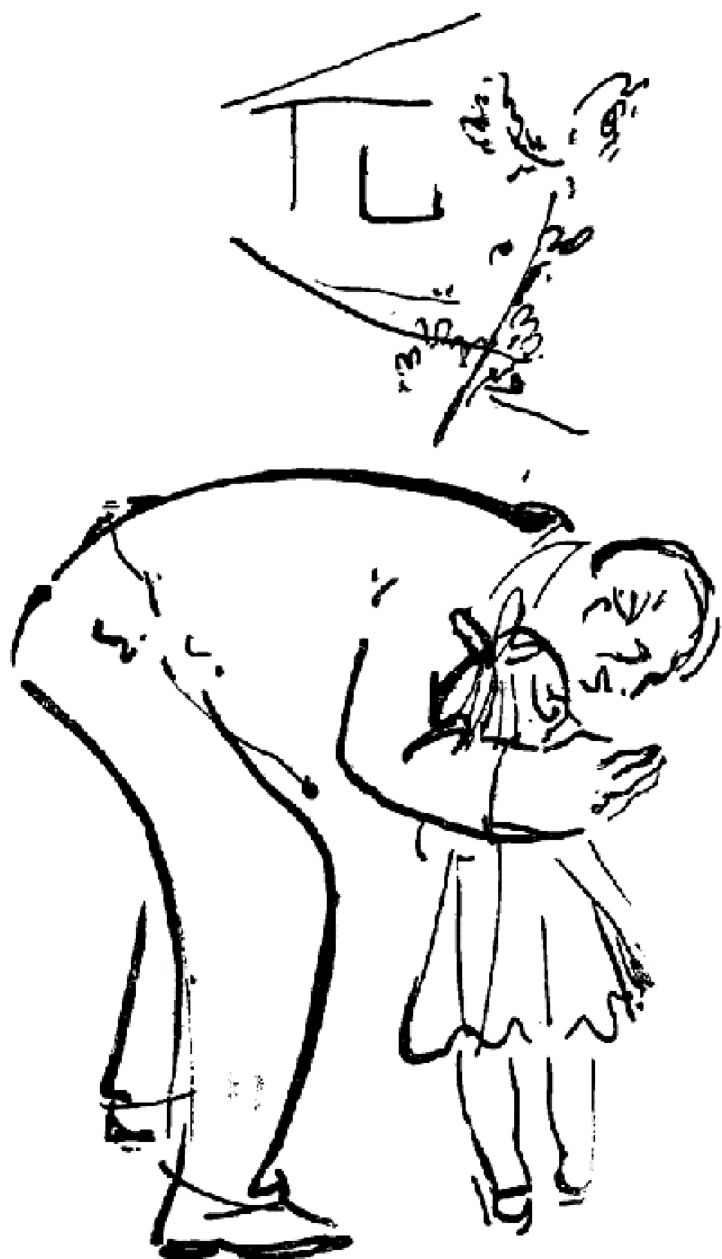
— Măi-măi-măi! Tare mă tem că iar ai făcut vreo ispravă...

— Ale să-ţi placă isplava. Ascultă-mă pe mine! îl asigură Nina, tîrîndu-l de mînă pe scări.

— Aşadar, în casă e pozna?

— Dai nu-i nici o poznă. Mata numai pozne clezi că pot eu să fac... Ian te uită! Asta-i poznă?

Foarte triumfătoare, Nina arătă uşorul, aşteptînd.

Acolo se aflau crestate, de vreo patru ani încoace, semnele de măsurătoare, după care se cunoştea cît a crescut Nina la fiecare şase luni. O crestătură proaspătă şi albă trecea cu două degete peste semnele vechi.

— Ei, mai zi mata ceva!...

— Dacă s-ar afla pe lume şi un semn pentru măsurat cît ţi-a crescut

mintea, pe acela aş vrea eu să-l văd şi să mă bucur! o necăji surîzînd Nicolae Apostol.

Nina încrucişă braţele:

— Aşa volbeşti? Bine-ţi spune mămica domnu Ghimpoşilă! Nu se măsoală aicea şi mintea?

— Ei cum? Asta încă n-am ştiut-o. Aşadar, se mă-soară şi mintea cu metrul?

— Ba se măsoală! Nu spunea Maliţa că numai dacă am să fiu cuminte am să clesc? Dacă nu elam cuminte, lămîneam chilcită... Aşa am clescut şi am să mai clesc!... Ca să vezi mata cît de cuminte sînt eu cînd vleau...

Nicolae Apostol o ridică în braţe. O strînse la piept. Nina se zvîrcoli din picioare

— Lasă-mă, te log, că-mi boţeşti lochiţa! Nu vezi că-i nouă?

Nicolae Apostol o depuse la pămînt, cerîndu-şi iertare cu o comică părere de rău:

— Scuzaţi, domnişoară! N-am observat că vă şifonez toaleta şi cordeluţele.

Nina îşi tipări cu mîinile cutele rochiţei, răsucindu-şi capul să poată constata şi dezastrul de la spate.

— Poftim! Uite cum mi-ai boţit-o! Nu ştii că asta-i lochiţa cu care am să mă duc la şcoală?

— Stai mai încet, Nino dragă! Pînă la toamnă mai este... Dacă ai să creşti cum ai pornit-o, are să-ţi rămînă mică...

Nina bătu din palme bucuroasă, trăgînd imediat o concluzie în vederile ei:

— Foalte bine! îmi face mămica alta, nu-i aşa? Atuncea am să mă pun eu pe clescut, ca să-mi facă mămica alta albastlă... Şi gata!

Nicolae Apostol gîndi că poate în semnele ascunse ale vieţii stă şi această potrivire.

I-a fost dat să nu ridice el şcoala în Ponoare pînă în anul cînd cea dintîi elevă în şcoală nouă va fi şi copila lui, ca destinele lor să se împletească.

— Numai să nu mă faci de ocară, Nino, la şcoală, cu tot cu rochiţa ta albastră...

— Va să zică am să am şi lochiţă albastlă? prinse Nina din zbor confirmarea speranţelor. Atuncea să n-ai mata nici o glijă! Am să fiu plemianta întîi, cum a fost Maliţa în fiecale an... Numai că eu nu vleau să mă fac selvitoale, ca dînsa... Vleau să mă fac plofesoală, ca mama...

Nicolae Apostol ridică ochii.

Lipită de perete, asculta Mariţa Bot. Intrase fără să se audă, cu picioarele desculţe.

Pe chipul ei nu se citea nici o mîhnire, nici un amar că toate premiile întîi cu cunună nu i-au slujit să ajungă mai mult decît o servitoare cu

picioarele goale. Ea era fericită. Tudose Bot şi domnul învăţător o scoseseră din viaţa înveninată în care trăise. Îi aflaseră avocat să facă formele pentru despărţenie.

Din nou uda acum glastrele din fereastră, ştergea pra-ful de pe cărţile din dulap şi din rafturi.

Numai obrajii se ofiliseră. Numai lumina cea vie din ochi se împîclise. Plutea acum pe chipul ei o fericire apatică, aşa cum fericiţi par şi unii morţi după ce din toată zbaterea lor deşartă şi-au aflat odihnă.

Vorbi cu glasul sleit, uniform:

— Duduia a spus să nu aşteptaţi cu masa... Poate întîrzie... S-o dus la nevasta lui Toma Cîrlibaba, cică-i pe moarte...

Vorbea de moartea altora, şi moartea era în ea; vorbea despre moarte, iar moartea, ca o albină din stupii lui Toma Cîrlibaba, le dădea pe aci, pe-aproape, tîrcoale, fără ca nimeni s-o simtă şi s-o bănuiască.

Albinele-şi aleg florile cele mai proaspete, cu parfumul mai viu.

Capitolul XXIX

*„Încearcă o faptă bună şi vei
înverşuna o sută de duşmănii...”*

Vara a fost uscată şi fierbinte, vitregă pentru cîmpuri.

Se stîrnea din senin un vînt buiac, răsucind vîrtejuri de colb, foşnind în porumburi sfîrlogite, zvîntînd bălţile, dar neizbutind să ridice un nouraş de ploaie la marginea zării. Pe urmă, se ogoia dinspre seară, şi a doua zi arşiţa dogorea mai cumplit.

Oamenii căutau cu ochii la cer.

Vitele căutau umbrele înguste. Izvoarele au prins a se trage la fund.

Numai Nicolae Apostol nu le vedea şi nu le simţea toate acestea.

Dacă înălţa şi el ochii cîteodată spre cer, n-o făcea aşteptînd ropotul izbăvitor al apei.

Dimpotrivă, se temea să nu sfîrşească seceta şi să nu înceapă cumva săptămînile de ploi îndelungi care împiedică mersul lucrărilor de zidărie. Pînă acum îl ocrotiseră puterile de sus.

Cîţiva gospodari, chiar dintre cei mai inimoşi tovarăşi la isprava învăţătorului din Ponoare, s-au pomenit clătinînd din cap şi tînguindu-se cu zăduf:

— Văd că eşti mai tare la Dumnezeu decît noi şi decît părintele Gherasim! Prea din cale afară ţine numai cu ale dumitale... Mai lasă să ne mai vină şi nouă rîndul! Au început gitele a mugi de foame şi de două zile scot cu ciutura din fîntînă numai un fel de glod, bun de lipit hardughia asta de şcoală cu dînsul...

Nicolae Apostol le răspundea la alean cu vorbe care nu-i porneau de la inimă. Şi lui i se sfîrlogea păpuşoiul în ogor. Şi el cosise ovăzul mai mult pai uscat din crud decît spic. Şi fîntîna din ograda lui se sleise.

Dar ce însemnătate aveau toate aceste pagube şi necazuri trecătoare fată de fapta trainică, din zid şi din bîrne, care creştea văzînd cu ochii? Toate erau răscumpărate cu prisosinţă.

El nu simţea nici arşiţa din gît, nici şiroaiele de năduşeală de pe obraz, nici nu se trăgea la loc umbros să se căineze. Dis-de-dimineaţă se înfăţişa la datorie, cu cei dintîi salahori, ca să plece în urma tuturor, tot aşa ca altădată baba Paraschiva Stoleriu. Cu deosebire că acum el avea tot cuvîntul; el împărţea poruncile şi el era stăpîn pe schimbări.

Planul cel vechi, din sertar, îngălbenit de vreme şi cu cernelurile decolorate, făcuse loc altuia, primenit, cu adaosuri potrivite timpului. Se afla mai cu seamă încîntat învăţătorul că la toate îl ajutorase un arhitect tînăr din oraş, luînd asupră-şi fără nici o plată alcătuirea definitivă şi dînd şcoalei o înfăţişare prietenoasă.

Nu înălţa o cazarmă ori un spital, urîtă clădire, care respinge ochiul de la început şi stinge bucuria din su-fletul unui copil, intimidîndu-l.

Era într-adevăr ceva rar, fără sumeţire, luminos şi cald.

Domnul Emil Sava nu pierduse prilejul să se abată, în treacăt, să se înscrie cu o contribuţie pe care nu i-o ceruse nimeni şi să-i mulţumească învăţătorului că nu l-a uitat pe răposatul ministru de pe vremuri, marele binefăcător al şcolii şi mîndria partidului său.

Răsucind lanţul cu veriga pe care mai adăugase o cheiţă, două la cele vechi, se plimbă de jur împrejurul clădirii, încuviinţă şi admiră, se scutură cu mănuşile pe pantaloni de praful roşu al cărămizilor şi, înainte de a se urca în automobil, la plecare, îi şopti în mare taină şi cu mai mare satisfacţie:

— Ştiam eu că tot aici ai s-ajungi! Tot spre noi era dat să te aducă ale lumii valuri!... Mai bine mai tîrziu decît niciodată...

— Dar nu m-au adus ale lumii valuri către nimeni, stimate domnule Sava! protestă învăţătorul. Dacă îţi aminteşti, încă de-acum mai bine de doisprezece ani am vorbit noi despre această şcoală. Şi atunci am rămas cu vorba. Eu n-am deznădăjduit; am izbutit să trec şi dincolo de vorbe, la ceea ce se vede.

— Atunci era cel de colo! arătă domnul Emil Sava spre Sofienii unde se afla înmormîntat Lascăr Sofian. El avea cuvîntul... Ştii că nu se putea trece uşor peste dînsul.

Fostul şi viitorul prefect minţea cu seninătate, zvîrlind toată răspunderea pe-un mort. Nicolae Apostol socoti de prisos să mai scotocească aceste uitate şi amare socoteli.

Dădu să plece.

Domnul Emil Sava se rezemă pe marginea automobilului, fluierîndu-i printre buze, voios şi complice:

— Ssst! Puţină răbdare... în scurt timp ne vine şi rîndul nostru. Bandiţii ăştia de la guvern sînt pe ducă. Atunci fii sigur că n-am să te uit...

Automobilul se urni şi dispăru îndată într-un uragan de praf. Nicolae Apostol se întoarse gînditor la schelele sale.

Erau bune şi miile din dania domnului Emil Sava, dar mai puţin bune erau prepusurile marelui elector. Ar fi dorit poate ca în zidul de cărămidă şi de tencuială să nu intre nici un ban de la asemenea oameni, cu asemenea scîrbavnice ispitiri. Nu se arăta însă cu putinţă. Oamenii de ispravă se numărau pe degete: puţini, şi încă nevoiaşi. Iar şcoala lui nu putea să aştepte.

Mai ales că nici părintele Gherasim Saftu, nici domnul Spirică Necşulescu, nici primarul cu al său prefect nu stăteau cu braţele încrucişate.

Umblau vorbe şi umblau denunţuri.

Nicolae Apostol fusese chemat la revizorat şi la prefectură, să dea seama cu a cui învoire îşi permite să clădească şcoli de capul lui şi mai ales cu ce bani. S-a dezvinovăţit şi s-a învîrtoşat la cuvînt, scoţînd act

doveditor că el nu clădeşte deocamdată şcoală, şi nici nu clădeşte pe socoteala comunei ori a statului, pe locul comunei ori al statului. Zideşte pe locul său, cumpărat cu doi tovarăşi, o clădire căreia îi vor da întrebuinţarea ce-o vor crede — el şi tovarăşii — de cuviinţă.

Prefectul trimis de la Bucureşti a ridicat mînios din sprîncene, zvîrlindu-i hîrtiile peste birou, pe covor:

— Ce-mi arăţi acte? Şi ce mă priveşti aşa de neobrăzat?

— Ca să mă ţii minte mai bine, domnule prefect! Îmi pare că undeva ne-am mai văzut o dată... Poate mă-nşel. Vreau să nu mă-nşel a doua oară...

Într-adevăr, locotenentul de rezervă Nicolae Apostol cîndva îl mai văzuse.

Dar nu într-o împrejurare care să-i facă mare cinste celuilalt. Îl mai văzuse în ziua cînd el a căzut întîi rănit şi a fost ridicat în nesimţire de brancardieri. Atunci domnul prefect de astăzi se prefăcuse nebun şi fusese evacuat înainte de semnalul atacului.

Povestea se întinsese în tot regimentul. Nicolae Apos-tol a aflat-o cînd s-a întors vindecat să-şi reia locul ca să cadă a doua oară, de astă dată străpuns şi cules de brancardele inamicului.

Se vorbea de-o judecată, de-un raport al comandantului, de-o intervenţie de sus şi de-o muşamalizare.

Poveştile de atunci se vede însă că au fost repede şi pentru toţi uitate. Căci în cuvîntările sale de astăzi, domnul prefect se înfăţişa în numele luptătorilor de la Oituz şi de la Mărăşeşti: el reprezenta regenerarea ţării prin eroii frontului.

— Strînge-ţi hîrtiile! poruncise domnul prefect. Aş putea să dau ordin jandarmilor să oprească porcăria dumitale cu forţa. N-o fac! Voi sezisa mai întîi parchetul să lămurească această chestie suspectă... Pe urmă mai vorbim, onorabile!

Nicolae Apostol şi-a cules hîrtiile de pe covor.

A plecat să dea seamă şi revizorului despre porcăria sa.

Om mai prudent şi întrucîtva intimidat de notările excepţionale ale învăţătorului, revizorul nu l-a ameninţat cu parchetul. I-a atras numai binevoitor atenţia asupra aşternutului prea puţin moale pe care şi-l pregăteşte punîndu-se în serviciul lui Emil Sava pentru a ridica o şcoală menită să slăvească memoria unui liberal încarnat şi a unui demagog didactic ca fostul ministru al învăţămîntului.

Noroc că vacanţa şi căldurile i-au risipit pe toţi pe la băi şi la locuri răcoroase. Toamna, cînd se vor întoarce, vor găsi şcoala gata de inaugurare.

Pe urmă n-au decît să înceapă cercetări şi anchete. Se vor lămuri ce faptă criminală a săvîrşit.

Îi uşurează sufletul şi îi îndîrjesc cerbicia ajutoarele cîte s-au strîns în jurul său. Foştii elevi veniţi de la şco-lile lor orăşeneşti n-au aşteptat să

fie chemaţi. Pătrunşi de vechea lui învăţătură, cu tinere şi inimoase puteri, se plătesc acum, stîndu-i la dreapta cu rîndul. Într-o zi unul face drum la tîrg să grăbească o comandă de geamuri ori de ciment. În altă zi altul pune mîna alături cu dulgherii la fasonatul lemnului. Au pregătit şi au dat serbări în comunele vecine, pentru a mai rotunji sumele de trebuinţă. Au cîştigat, printre părinţi şi neamuri, alţi gospodari cu inima pînă mai ieri îndoielnică.

De-un trecător dar preţios şi neaşteptat sprijin s-a dovedit Tică Ştirbulescu, feciorul coanei Catinca, studentul zurbagiu de la Bucureşti. Cînd s-a prezentat, Nicolae Apostol mai-mai să nu-l recunoască. Nu era frumos Tică; nu semăna cu actorii de cinema foarte la modă. Acelaşi păr zbîrlit, cu acelaşi ciuf în creştet. Aceeaşi faţă pătrată şi acelaşi nas zvîrlit în sus ca o provocare cerului. Dar în ochi fulgera inteligenţa, încă mai vie şi mai plină de neastîmpăr.

Nicolae Apostol îl primise cu „domnule Ştirbulescu”.

Tică sărise fript:

— Ştii că ai haz? „Domnule”? Adu-ţi aminte cum îmi spunea coana Catinca! „Păduchiosul mamei...” Pentru dînsa tot aşa am rămas. Aş dori să rămîn şi pentru dumneata la fel. Mai ales că multe din cele bune dumi-tale ţi le datoresc. Cele rele sînt de la coana Catinca...

Fostul preceptor al lui Tică a aflat astfel că „păduchiosul mamei” a trecut strălucit, cu notări maxime, penultimul doctorat la Medicină. A mai aflat că se va consacra chirurgiei şi că spintecă în oameni cu o voluptate de asasin. Pe urmă s-a oferit să-i scoată lemne, piatră şi alte materiale de la coana Catinca, măcar aşa, ca să facă puţin venin domnului Spirică Necşulescu şi părintelui Gherasim Saftu.

— Fiindcă trebuie să ştii că ai aci nişte inamici care te operează în rate, fără stovaină...

— Ştiu, Tică! Ştiu, şi deseori o simt. Dar nu toţi au mîna ta sigură de chirurg, cum ţi-o lauzi şi ţi-o doresc. Se prea poate să se taie într-o bună zi tocmai ei singuri în cuţit...

— Să sperăm! Să sperăm... Dă-mi repede listă de ce ai nevoie, şi în douăzeci şi patru de ore mă execut... Acum am o chestie mai urgentă... Un cal, un debutant, în burta căruia astăzi am să-i pun eu pintenii întîi... Ca să-i arăt iubitului meu cumnat, Dinu, domnului cavalerist, ce e aia călărie şi călăreţ...

Sceptic, Nicolae Apostol i-a dat lista.

Şi spre a sa surpriză, Tică Ştirbulescu s-a executat o dată şi a doua oară.

A treia oară, cu neastîmpărul care făcea parte din fiinţa lui, a dispărut fără să mai dea de ştire, mînat de capriciu la nişte băi de peste frontieră, de unde-i scrisese un prieten. Surîzînd, Nicolae Apostol a deplîns anticipat soarta viitorilor pacienţi ai chirurgului Constantin Ştirbulescu. Se arăta în stare să lase bolnavul în mijlocul

operaţiei pe masă, cu abdomenul deschis ca un geamantan, şi să o ia la goană pe stradă, cu masca pe obraz şi cu mănuşile de gumă pe mîini, fiindcă şi-a amintit că în ziua aceea sînt curse la Băneasa ori are o întîlnire cu un prieten la berărie.

Dar meteorica apariţie a ex-elevului său i-a fost întăritoare. Aici pusese el ceva bun, deşi pămîntul nu se anunţa din cel mai grozav, şi aici mai supravieţuia ceva bun din ce semănase. În celălalt elev, Ţăpu Vasile, nu-şi adunase toată răspunderea să smulgă buruiana cea rea. Acum spinii pe care nu i-a plivit atunci pe el îl înghimpă mai întîi.

E o binemeritată ispăşire.

Clădirea se înălţa. O ploaie de trei zile i-a dat răgaz de odihnă, şi plugarilor le-a adus suflarea pe buze.

Pe urmă, iarăşi s-a înverşunat să zorească meşterii cu ochii la ceas şi la calendar.

Şi deodată, în miezul lui august, primarul, însoţit de jandarm, s-a prezentat, rînjind, cu ordin de suspendarea lucrărilor. Nicolae Apostol era chemat la parchet să răspundă unor denunţuri şi să dea socoteală pentru mai multe călcări de lege. Lansase liste de subscripţie fără autorizaţie. Momise un minor să-i vîndă casa, frustrîndu-l şi speculînd raporturile dintre un fost dascăl şi un fost elev. Nicolae Apostol a plecat să bată drumul la tîrg de trei ori pe săptămînă.

S-a urcat în tren să ajungă la regimentul din Transilvania unde Alexandru Blănariu îşi făcea oastea, şi s-a întors cu declaraţia lui autentificată, care s-a dovedit pînă una-alta nefolositoare.

Şcoala îşi aştepta acoperişul.

Învăţătorul nu-şi găsea somn, încleşta fălcile şi simţea din nou gustul coclit, de venin, în gură. O parte din sat s-a ridicat să meargă cu întîmpinare la oamenii stăpînirii împotriva acestei prigoane. Domnul Emil Sava s-a oferit de îndată să facă oficiul de avocat; din proprie iniţiativă a trimis telegrame indignate la diferiţi miniştri din capitală; a pus să se tipărească articole în gazetele partidului, stigmatizînd infama înscenare; iar atunci cînd Nicolae Apostol a refuzat asistenţa sa de avocat şi s-a lepădat de asemenea ajutoare, ca să-şi poarte singur răspunderile, fostul şi viitorul prefect şi-a adus aminte că în definitiv învăţătorul din Ponoare a fost întotdeauna un individ cu apucături suspecte.

Nicolae Apostol a rămas singur, cu puţinii şi preatinerii săi învăţăcei, cu o mînă de gospodari credincioşi faptei.

Erau cu toţii dîrzi, hotărîţi să facă zid în jurul dascălului.

Dar zilele treceau, se apropia începutul de an şcolar; în ziua de Tăierea capului sfîntului Ioan s-au potopit ploile mărunte şi mucede, pregătindu-se pentru durată lungă.

În casă, Ana păşea în vîrful picioarelor. Cu ochii adînciţi în orbite, munciţi de nesomn, semăna şi ea acum cu Mariţa Bot, cea veştedă la

obraz şi mocnită-n privire.

Cu un semn încruntat din sprîncene şi cu degetul la buze o oprea pe Nina cînd se pregătea să întrebe:

— Da' ce-i, tăticule, ial ţi s-au mai înecat şi azi colăbiile?

Capitolul XXX

„Un glas din mormînt a cerut izbăvire...”

Patru făpturi se strecurau pe rînd din casa învăţăto-rului, furişîndu-se una după alta, ca să treacă măcar de două ori pe zi în ograda şcolii şi să cerceteze cît a mai părăduit ploaia din clădirea neisprăvită şi lăsată de izbelişte.

Ana îşi făcea drum ocolit, chip că merge la grajd ori la curtea depărtată a păsărilor.

Cu şalul pe cap, privea de la portiţa din grădină într-o parte şi în cealaltă, zvîcnea dincolo, tupilîndu-se. După un sfert de ceas se întorcea udă leoarcă şi se închidea în odaie să plîngă pe ascuns. Mariţa Bot venea afurisind şi blestemînd răutatea oamenilor. Se răcorea pe căţei şi pe mîţe. Apuca un gătej şi stropşea fără pricină nevinovatele dobitoace cu atîta necaz, încît acum toate o împungeau la goană cînd dădeau ochii cu dînsa şi se piteau prin cotloane scheunînd, stupind şi mieunînd.

Nina, fiindcă observase aceste expediţii, făcea şi ea la fel. Aştepta să scape de sub supraveghere, trăgea o fugă pînă la cealaltă curte, mai luneca în noroi, mai cădea într-o băltoacă; apărea murată pînă la piele şi blestema şi ea, ca Mariţa, „lăutatea oamenilol”, care a adus atîta jale şi tulburare în casă.

Iar Nicolae Apostol, cu capul gol şi cu obrazul spălat de ploaie, urca schela şi intra în încăperi cu molozul chiftind sub paşi, muşcîndu-şi buzele pînă la sînge cînd vedea că prin acoperămîntul provizoriu de leaţuri a prins a şuroi altă dîră, şi umezeala roade din cărămida roşie ca din rana vie.

O bufniţă alungată de cine ştie unde îşi găsise acolo adapost.

Îl privea de pe-o bîrnă cu ochii enormi de sticlă gălbuie.

Noaptea dădea drumul la un vaier lugubru.

Şcoala din Ponoare începea să capete înfăţişare de ruină înainte de a fi ajuns la sfeştanie.

Nicolae Apostol se zăvora în camera lui, cu fruntea încleştată în palme. Şi ploaia potopea, potopea mărunt, monoton, pornită pe veşnicie.

Două zile şi-a răscolit încă mai sălbatic amarul scriind foştilor camarazi risipiţi în mai ospitaliere unghere de ţară.

Apucase din vară să-i cheme pentru această mare şi tîrzie sărbătoare a vieţii sale, hotărînd inaugurarea cu două zile înainte de începutul anului şcolar. Primise răspunsuri din vreme. De la unii, oarecum mirate că atît de tîrziu gloria unei promoţii mai dădea semn de viaţă; de la alţii, voioase şi prieteneşti; de la cîţiva, scuze şi reci urări.

Căci fiecare îşi urmase de atunci drumul său.

Hortopan îi trimisese o dată cu scrisoarea o mono-grafie groasă de-un lat de palmă, înfăşurată într-o bandă roşie, care anunţa recompensa unui însemnat premiu al Academiei. Iliescu se oferea să sosească înainte cu o săptămînă şi să organizeze el un cor măiestru pentru festivitatea inaugurării. Amza nu se putea mişca, fiindcă aştepta al şaselea copil pe drum şi îl ţineau pe loc treburi de întinsă plugărie. Tincu era deputat şi-i făgăduia un discurs, poate ca să nu-şi dezmintă porecla de moară hodorogită a clasei. Volintiru ajunsese inspector, nu credea să poată veni, încurcat toamna pînă peste cap în importante chestiuni de numiri, detaşări şi transferări.

Cîtiva nu dăduseră nici o ştire; poate morţi, poate îndepărtaţi de breaslă spre alte îndeletniciri mai mănoase.

O mare bucurie îi adusese scrisoarea lui Sache Dodon, cîrlanul, care se anunţa cu trei lădoaie cu cărţi, daruri pentru bibliotecă.

Acum o lună, cînd arşiţa sfîrlogea vîrful ierbii şi răsunau din zori ciocanele zidarilor în cărămidă, toate aceste răvaşe i-au tresăltat în piept ameţeala dulce a biruinţei.

Seara le recitea Anei înainte de a le orîndui în cutie. Fiecare nume deştepta amintiri aţipite pînă în ajun într-un zăcămînt ascuns, dar cald păstrate acolo. Se pomenea furat de peripeţii vesele, de întîmplări duioase, de episoade memorabile în istoria promoţiei; se aprindea însufleţindu-le, şi toate îi păreau simple şi bune, şi toţi îi păreau simpli şi buni, chiar flecarul ajuns deputat, chiar linguşitorul ajuns inspector după ce-i milogise vreme de şapte ani tezele ca să poată copia greşit cîteva pasaje nărod înţelese.

Ana chibzuia locuri de găzduire pentru atîţia oaspeţi. Voia să-i identifice numaidecît pe fotografia cea mare a absolvenţilor din seria în care directorul îşi sprijinea bătrîneţele şi nădejdea pe umărul lui Nicolae Apostol. Nina se căţăra pe genunchi, să-şi dea şi ea părerea despre mutra unuia ori altuia.

Sfîrşeau seara într-o încîntare.

Adormeau noaptea cu un surîs stăruind pe buze.

Acum toate au devenit deodată zadarnice şi moarte.

Nicolae Apostol trimitea ştiri risipiţilor camarazi că i-a înşelat. Făcuse chemări de botez. Le contramanda cu anunţuri de înmormîntare.

Sărbătoarea cea mare a vieţii lui era amînată pentru un ceas pe care nici el, nici nimeni nu-l mai putea cunoaşte.

Cînd a isprăvit răvaşele şi le-a dat drumul la toate, a tras din sertar caietul aşezat de Mariţa pe marginea mesei într-o dimineaţă din săptămîna trecută.

Era un caiet vechi, prăfuit, cu foile galbene şi cu colţurile ciuciulite, cu cerneala decolorată, ca un fantomatic scris al unei fantome. Pe

scoarţa caietului, un nume şi un an: ***Andrei Colibăşeanu, 1883.*** Îl descoperise Mariţa Bot în pod, sub o grindă, într-o cutie de tablă plină cu butoni şi peniţe ruginite, capete de creion, petice de hîrtie, cîteva tăieturi din gazetele celuilalt veac. E poate tot ce rămăsese pe urma răposatului dascăl din Ponoare; fusese cruţat de logofătul Pintilie cînd a reparat casa şi a înălţat tavanul; cruţat de lucrătorii lui Nicolae Apostol mai tîrziu, cînd a pornit la a doua primenire a locaşului — înadins ca să-i vină sub ochi într-un asemenea ceas.

Scoarţele caietului au fost odată albastre; acum erau pale şi pătate de rugină.

Înăuntru, o primă foaie albă, iar pe a doua, începînd de sus de tot, însemnări de mîna lui Andrei Colibăşeanu. După scrisul mărunt şi înghesuit, s-ar fi spus că întîiul dascăl din Ponoare pornise cu hotărîrea să păstreze un migălos jurnal al faptelor şi vieţii sale; că-şi economisea spaţiul ca să încapă cît mai întinsă cronică într-un singur caiet.

Dar scrisul îndată se lăţea moale, rîndurile se răreau, cuvintele cădeau fără vlagă, amintind exemplele tratatelor de grafologie cînd vor să ilustreze un temperament deprimat şi învins. Ici-colo apărea o zvîcnire de voinţă şi de hotărîre. O zi din săptămînă, din lună şi din an, mai apăsat subliniată pe frontispiciul unei pagini, cîteva rînduri din vechea caligrafie.

Şi iarăşi scrisul istovit, măsurînd curbele de cădere dintr-o viaţă de om, tot aşa de fidel cum un tablou sinoptic înfăţişează în diagramă ruinarea treptată şi falimentul final al unei întreprinderi.

La început, în alte vremuri, Nicolae Apostol ar fi zvîrlit caietul cu scîrbă şi cu duşmănoasă pornire, ca tot ce-i amintea faptele şi viaţa unui mişel trădător al breslei.

Acum spovedania îi era scumpă.

Abia acum pe om îl înţelegea.

Abia acum în el regăsea un frate dureros; unul de-ai lor, căzut singur, obscur, neştiut de nimeni, asemeni santinelelor uitate în retragerea expediţiilor la margine de pustiu, ca să le putrezească stîrvul ciugulit de corbi şi să le înălbească oasele fără un nume.

*

Însemnările din caiet erau acestea:

10 aprilie 1883. Duminica Floriilor. În sfîrşit, iată-mă cu numirea în buzunar! Mîine plec. Cum vor fi fiind oare aceste Ponoare, despre a căror existentă acum am aflat întîia oară?... Am căutat punctul negru pe hartă. L-am găsit departe, departe de toate căile mari ale lumii. Cu atît mai bine! E ceea ce eu singur am cerut şi-am vrut. Dar ce ciudate idei în capul celor de la minister! Un post înfiinţat de astă-toamnă; o şcoală care n-a funcţionat încă; un titular care a refuzat să se prezinte şi a dezertat înainte de a-şi vedea satul şi şcoala. Zadarnice orice obiecţii. „Mergi şi-ţi fă datoria! Şcoala figurează în buget. Trebuie s-o avem la număr. Scoate o serie de absolvenţi de clasa întîi, ca să putem înfiinţa la anul şi a doua... Interesul ne impune să facem dovadă că au funcţionat toate şcolile care figurează pe tabloul nostru!...” ş.a.m.d. Să scot absolvenţi de-o clasă în două luni? „O bătălie mare se cîştigă şi într-o singură zi. Lui Napoleon i-a fost destul o singură dimineaţă!” Aceasta e ideea domnilor din minister! Orice-ar fi, plec! După o iarnă întreagă de spital, după atîta timp pierdut, acum mă simt tare şi însetat de muncă. E o primăvară fără seamăn afară!... O simt clocotind şi în mine. Astăzi am trecut pe la Şosea. E ultima zi cînd mai văd Bucureştii. Poate cine ştie cînd, peste cîţi ani, voi mai călca pe aci, unde nu mă mai leagă nimic. La Şosea, mare petrecere boierească. Vînătoare de ***papernant***. Echipaje, călăreţi, trîmbiţaşi, jachete roşii, şepci negre, cizme de lac. D. Alexandru Marghiloman conducînd vînătoarea cu prinţi şi cu prinţese; pe urmă dans, muzică şi petrecere. Ce vor fi ştiind despre toate acestea viitorii mei consă-teni din Ponoare? Ce vor fi ştiind despre viitorii mei consăteni din satul Ponoare domnii aceştia cu jachetele lor roşii şi cizmele de lac? I-am privit de departe, amestecat în mulţimea de gură-cască. Două lumi. Două lumi despărţite de-o prăpastie, de-un ocean. Datoria mea mi-a apărut mai înfricoşător încărcată de răspundere. Mîine plec. Oare presimte cineva din satul acela îndepărtat cu ce inimă şi cu ce hotărîre vine spre dînşii tînărul dascăl care trebuie să fabrice în două luni absolvenţi de-o clasă, din ordin?

Marţi, 12 april. Trist sat, sărac sat! Se arată lucru din greu. Gospodarul Lecachi Colţun, tot drumul cît m-a adus de la oras ca căruţa lui, n-a contenit să-mi istorisească necazuri pe care nici nu le pot pricepe complet. Dar primăvara, ce minunată, cu cireşi înfloriţi pe marginea drumului şi cu pajişti ca în tablourile bucolice! Fac literatură. În lături cu ea! Am venit cu o mentalitate de orăşean. Mai intîi pe aceasta trebuie s-o stîrpesc. Nimic mai primejdios ca

romantismul tîrgoveţilor cînd se apropie de viaţa rurală. Sînt ca doamnele de la curtea Mariei-Antoaneta, făcînd pe păstoriţele şi jucîndu-se cu mieluţe înzorzonate cu panglici. Mieii de aci au scai în blană. Dar sînt mai adevăraţi!

Miercuri, 13 april. Şcoala figurează în buget. Dar nu există pe teren. Nici local, nici bănci, nici elevi.

Joi, 14 april. Drum la oraş. D. revizor lipseşte. Vacanţă. Nu aflu pe nimeni să înţeleagă că tocmai această vacanţă ar trebui folosită pentru a înjgheba o cameră de clasă cu trei-patru bănci, ca îndată după Paşti să poată funcţiona aşa-zisa şcoală.

Duminică, 17 april. Prima sărbătoare a Învierii într-un sat străin, unde toţi privesc la surtucarul de mine cu bănuială şi luare în rîs. Încerc să mă amestec, să intru în vorbă... Rezultatul destul de îndoielnic.

Miercuri, 20 april. Primul conflict cu d. primar Ţăpu. Să sper că şi ultimul. La întrebarea cum putem înjgheba şcoala, m-a trimis la curte, la un oarecare d. Sofian, la „boierul". „Mi se pare că şcoala nu-i a boierului, e a comunei!" mi-am dat părerea. „Ba e a boierului! Şcoala e a boierului, şi comuna e a boierului, şi noi toţi sîntem ai boierului!" Ciudat! Parcă am sosit aci ca un duşman al tuturor.

Joi, 21 april. Încerc altceva. Rostuiesc eu o casă. Deschid şcoala, care „figurează în buget", pe socoteala mea, din puţinele mele economii. Pe urmă, cînd va trece vacanţa şi va sosi d. revizor, voi obţine restituirea cheltuielilor.

25 april. Şapte elevi, prinşi cu arcanul. Mi se pare că mai uşor îi era lui Napoleon să cîştige o mare bătălie în-tr-o singură dimineaţă decît să-i învăţ pe aceşti şapte pui de sălbatici alfabetul pînă în luna iunie. Şi, totuşi, ce lumină în ochii lor cînd izbuteşti să-i domesticeşti puţin!

7 mai. Neplăcută întrevedere cu d. Sofian. Contrast între bibliotecă şi idei. Maniere de mare senior, privind cu dispreţ la servii fără drept de cuvînt. Om tînăr, Paris, studii — la ce-i vor fi folosit acestea?

8 mai. La revizorat cuvîntul de ordine: „Ia contact cu d. Sofian!"

9 mai. D. primar Ioniţă Ţăpu, despre care acum am aflat că e vechil boieresc în timp de opoziţie, vine să-mi restituie cheltuielile. Plăteşte el casa rostuită de mine. Cel puţin am scăpat de această grijă pentru moment. Mîine, în toată ţara, paradă, fanfare, defilări, discursuri. Ce naiv eram acum douăzeci de zile, cînd îmi făceam şi eu planuri de-o serbare, să adun oamenii, şi cu acest prilej să le vorbesc de independenţă, de Peneş Curcanul, de şcoală şi iar şcoală!

10 mai. Nimic. Mi-e dor să vorbesc cu un om.

17 mai. D. revizor, în drum spre curtea boierului Sofian. Popas de cinci minute. „Foarte frumos! Vezi că se poate face ceva cu puţină iniţiativă? Îmi place. Pare că nu-ţi lipseşte iniţiativa..." Mulţumesc.

20 mai. Din şapte au mai rămas cinci. Cinci elevi! Ura! Trăiască învăţămîntul primar gratuit şi obligator!

22 mai. Din cinci s-au făcut opt. Explicabil. Plouă de ieri.

28 mai. Un ziar citit aci parcă aduce veşti de pe altă lume, din alt continent. Camere de revizuire. Retragerea opoziţiei. Revizuiesc ce? Se retrag pentru ce?

7 iunie. Se apropie sfîrşit de an şcolar. Pentru cine voi fi jucînd şi eu comedia aceasta? Mă uit în oglindă. N-am nimic din chipul lui Napoleon. Şi totuşi trebuie să cîştig o bătălie, fiindcă mi-a fost comandată.

8 iunie. Pricina e că sînt aici singur, prea singur. N-am cu cine schimba un cuvînt, de la cine aştepta un sfat. Voi îndeplini o formalitate. Voi trece şapte elevi, sau 6 din 7, în clasa a doua, chiar dacă nu ştiu decît să se iscălească. Ordinul trebuie executat! Dar din toamnă mă voi aşterne cu temei la lucru. Voi repeta clasa întîi întreagă cu toţi... Doamne, dar ce spun programele? Ce spun manualele de pedagogie? Nici nu le-am scos din ladă. La ce-ar folosi?

20 iunie. Ah, cine-ar fi crezut vreodată şi cui i-ar fi trecut prin gînd? Din şapte elevi, am promovat în clasa a doua opt! Al optulea a răsărit pe neaşteptate în ajunul examenului. Chestia frecvenţei nu se mai putea pune. Egalitate şi fraternitate, o dată ce legea, regulamentele şi programele, tot, au fost reduse la neant din ordin. Iar spre a mea umilinţă, cel de-al optulea elev a fost şi singurul care cunoştea tot alfabetul, tabla lui Pitagora, ***Tatăl Nostru***, ***Crezul*** şi fabula ***Toporului şi a pădurii***. „Unde-ai învăţat?” „Acasă!” „Cum ai învăţat?” „Cum am putut!” „Cu cine?” „Mai mult singur. Mai întrebam pe părintele, că mămuca-i slugă la părintele...” „Bine, băiete! Premiul întîi cu cunună!”

12 iulie. Ce lungă vacanţă se anunţă! Un om — unde să găsesc un om? În aşteptare, scot cărţile de pedagogie din ladă şi mă pun să recapitulez toată învăţătura, ca să mă afle toamna pregătit pentru o ispravă spornică.

18 iulie. Consătenii mă privesc ca pe-un trîntor. Un trîntor în straie nemţeşti, care umblă pe cîmpi cu terfeloage în buzunări.

15 septembrie. Al doilea conflict cu d. primar Ţăpu. Pe chestia înscrierilor în şcoală şi a frecvenţei obliga-torii. „Vezi-ţi de treabă! Oamenii au nevoie de ploduri la cîmp, la vite!... Lasă şi dumneata pe la toamnă, tîrziu, cînd or da ploile, după culesul păpuşoiului!...” Legea? Mîine mă duc la oraş, la revizorat.

16 septembrie. Mai lungă-mi fuse calea, acum, la-ntors acasă!... D. revizor m-a luat în primire cu aceleaşi cu-vinte ale domnului primar.

29 septembrie. Doamne, ce se întîmplă cu mine? Deodată parcă nimic din toate acestea nu mă mai interesează şi nu mă privesc. Ca un negustor într-o prăvălie fără clienţi — dar într-o prăvălie a altuia —

intru dimineaţa în unica sală goală de clasă. Mă uit pe fe-reastră să văd dacă nu vine ploaia să-mi aducă elevi. E senin, frumos, senin de toamnă lungă. Casc şi citesc. Pe urmă închid prăvălia şi mă duc să casc acasă. Orice încercare să conving un părinte cu vorba e de prisos. N-au cerut ei şcoală! Li se pare că vînez elevi fiindcă altfel îmi voi pierde leafa. Poate ar fi mai bucuroşi să mă vadă plecat de aci. Ce caut eu, un venetic, printre dînşii? Nici măcar n-am venit să deschid cîrciumă, ca d. Aizic Gold, junele ovreiaş care forfoteşte de cîteva zile în faţa hanului proaspăt spoit, lăudîndu-şi marfa şi poftind clienţi la prăvălie nouă.

1 octombrie. Nimic. Cer senin; vreme frumoasă; deci şcoala goală.

9 octombrie. În sfîrşit, ploile şi, în sfîrşit, primii musafiri la şcoală. De ce deznădăjduiam? Ceva se poate face. La început ceva. Pe urmă mult; poate tot. Răbdare.

10 octombrie. Ziua de azi îmi pare prima mea adevărată victorie. Azi-dimineaţă au fost numai nouă. Patru din cei vechi, de astă-primăvară. Cinci proaspeţi, din clasa întîi... După-amiază au venit paisprezece. S-au adus unii pe alţii. Aşadar, cele două ore jumătate de azi-dimineaţă au trecut pentru dînşii atît de repede, încît s-au convins că şcoala nu e neapărat o corvoadă, şi clienţii vechi mi-au adus alţi muşterii. În felul meu procedez ca d. Aizic Gold la cîrciuma sa. Clienţi serviţi prompt, marfă bună. Vom face vad. Vom face vad!

12 octombrie. Recitesc rîndurile de alaltăieri. A mai scăzut optimismul Din nou timp frumos: deci din nou elevi mai puţini. Dar cîţiva tot au rămas. Semn bun.

20 octombrie. Bună şi plăcută zi, cu fostul meu coleg de şcoală. Gheorghe Ceapă. E învăţător la Suseni. A aflat că sînt aci. A venit să mă vadă. Şi, fireşte, să-mi dea sfaturi, ca unul care e mai vechi în breaslă tocmai fiindcă a fost mai codaş elev în şcoală şi s-a lăsat de dînsa pe drum. E mulţumit. N-are planuri mari, dar are deocamdată brişcă şi cal. S-a însurat cu o grădinăreasă, fată de grădinăreasă sau aşa ceva. Îl preocupă mai mult grădina decît şcoala. De altfel, multe lecţii e silit să le înveţe o dată cu elevii. Dar de ce-l bîrfesc? Mă credeam mai bun. După cîtă sănătate sufletească mi-au adus cele cîteva ceasuri petrecute cu el, a gîndi la învăţătura şi la notele lui din şcoală, la porecla Ceapă-buccie de atunci, înseamnă curată ingratitudine. Să trăieşti, prietene Gheorghe Ceapă!... E bine că te ştiu pe undeva pe aproape. Poate îţi voi întoarce vizita cît de curînd şi îţi voi aduce ştiri bune, să sper, veşti cît mai bune.

6 decembrie. Sf. Neculai. Zăpadă pînă la genunchi. Al treilea conflict cu d. primar, pe chestia lemnelor. Nu-mi rămîne decît să alerg cu talerul la d. Sofian, la d. Ştirbulescu. Capitolul cerşelilor a fost neglijat în pregătirea bunului normalist. Lipseşte. Aviz domnilor reformatori.

Ianuarie 1884. An nou. De ce nu pot să mă conving că va fi şi an

bun?

30 martie. Am presimţit just. Nu-mi aduce nimic bun acest an nou. Dar dezgustul mă opreşte să le recapitulez toate. Primăvară. Se împlineşte peste cîteva zile un an de cînd am sosit aci. Ce-am făcut de atunci? Cu mine, cu planurile şi cu hotărîrile mele ce-am făcut? Gheorghe Ceapă a venit să mă cheme la el pentru sărbătorile Paştilor, să-mi arate casa, gospodăria, nevasta şi odraslele. Nu-mi trebuie. Nu vreau să ştiu de nimeni, să văd pe nimeni. Sînt obosit de stat degeaba. Invidiez oamenii care-au ieşit cu plugurile la cîmp îndată ce s-au topit nămeţii şi s-a zvîntat puţin pămîntul. Toţi fac ceva. Au conştiinţa că fac ceva, chiar dacă rodul muncii e mai mult pentru d. Sofian şi d. Ştirbulescu decît pentru dînşii! Încredinţează pămîntului o sămînţă din care va răsări colţ tînăr, vor secera spic plin. Eu aştept să-mi apară şi să-mi dispară elevii aduşi de vînturi. Am adus aci o sămînţă care nu-i trebuieşte nimănui... Putrezeşte în traistă şi putrezeşte în mine... Vîntul mi-a suflat iarăşi aproape toţi elevii la cîmp. L-am văzut dimineaţa pe d. Sofian. De sus, de pe cal, strunind zăbalele şi făcînd armăsarul să joace, mi-a rostit o aspră morală, ca unui argat necuviincios, fiindcă am cutezat să mă plîng că primarele şi jandarmii nu-şi împlinesc datoria scrisă în lege. „Care lege?”... şi a dat pinteni calului. „Care lege?” N-avea nevoie să mai adauge: „Legea sînt eu!”

18 septembrie. Şi totuşi acelaşi d. Sofian de acum şase luni trimite azi după mine să poftesc neapărat la curte. Ca să-mi dea ordine? Să mă cravaşeze cu privirea din şea?... Să mă duc? Nu? Trebuie! Altfel, mă pomenesc poate mîine umflat cu jandarmi şi dus fedeleş la scară.

19 septembrie. Nu d. Sofian mă chemase. Doamna Sofian. E vorba să mă angajeze preceptor la băiatul cel mai mare, crescut cu guvernantă din Şviţera. Îl cheamă Lăscăruş pe copil; ştie nemţeşte, franţuzeşte, dar nu ştie să scrie un cuvînt romînesc. Pare inteligent. Are ochii doamnei Olga Sofian. Prea femenini pentru un băiat. Prea dulci.

20 septembrie. M-am angajat. În fiecare zi, docarul de la curte mă va duce şi mă va aduce, să predau noului meu elev noţiuni de gramatică, geografie şi istorie romînească. A rămas surprinsă guvernanta elveţiană cînd m-a auzit vorbind nemţeşte. Surprinsă a fost şi doamna Olga Sofian. I-am povestit întîmplarea. Cum am aflat acum doi ani despre concursul de bursă pregătit pentru altul şi pentru cu totul alte studii. Cum m-am prezentat la concurs şi cum comisiunea, jenată, n-a avut ce face. Mi-a acordat bursa şi dreptul de a sta în Germania un an. Cum însă în al doilea an bursa a fost desfiinţată, ca să fie din nou înfiinţată şi acordată celui pentru care luase fiinţă, de astă dată fără riscurile unui concurs. „A fost o şansă pentru dumneata să poţi studia fie şi cît de puţin şi în străinătate...” mi-a spus d-na Olga Sofian. „Nu, doamnă. Poate o nefericire... Mi-a dat iluzia că aş putea

face mai mult decît fac acum!...” M-a privit lung, gînditoare. „Am să mă interesez de şcoala dumitale. Am să discut aceasta şi cu Lascăr... Dar ce le trebuie în definitiv ţăranilor şcoală?”

21 septembrie. Poate de-abia acum mă apropii de împlinirea hotărîrii cu care am venit aci. N-am închis ochii toată noaptea. „Am să mă interesez de şcoala dumitale”... Nu-mi mai pare atît de nebunesc gîndul să văd înălţîndu-se aci, în satul acesta de oameni istoviţi, o şcoală care să-i deştepte din toropeală. „Am să mă interesez de şcoala dumitale”... Doamnă Olga Sofian, şcoala nu e a mea. E a tuturor de aci. Ce bine-ar fi dacă s-ar putea spune a noastră, a tuturor îndelaolaltă: ţărani, proprietari, dascăl, toţi cîţi au acelaşi drept la viaţă sub soare şi la lumină.

8 octombrie. D-na Olga Sofian e înaltă şi subţire ca o smicea de salcie. Îmi pare cîteodată prea plăpîndă cînd o întîlnesc coborînd scările să se plimbe în parc. „Cum te împaci cu elevul dumitale, domnule Colibăşeanu?” „Face progrese, doamnă. Pot spune uimitoare...” „Te rog să nu-l surmenezi. E debil. Mai mult ai să ai de furcă, peste cîţiva ani, cu băiatul meu cel mai mic, cu Mitif. Acesta e zdravăn şi promite să fie rebel.” Despre şcoala din sat, nimic. Voi proceda încet, cu tact, în tot decursul iernii, ca în primăvară să punem piatra de temelie. De ce nu? De ce nu? Pentru d. Sofian, o şcoală n-o să-i facă spărtură în buget mai mare decît calul care a murit alaltăieri, fiindcă l-a gonit un vizitiu beat. Ce scenă! Cravaşa sîngerînd obrazul vizitiului; doamna Olga Sofian, cu palmele astupîndu-şi ochii: „Lascăr, te rog, ce faci, Lascăr? Încetează, te rog. Văd copiii... Ce educaţie e aceasta pentru dînşii?...” Lăscăruş a plîns la lecţie. Pentru calul care era favoritul tuturor? Pentru argatul bătut? E o lume atît de departe de mine, de tot ce simt şi înţeleg eu!

9 octombrie. Departe, dar nu străină. Doamna Olga Sofian a vrut să asiste la o lecţie. M-a invitat apoi la cafea în salon. E încîntată de progresele lui Lăscăruş. Mult mai îngrijorată de apucăturile lui Mitif. Pare surprinsă de cunoştinţele mele în chestii de educaţie. Mi-a cerut cîteva nume de autori care au scris despre educaţia preşcolară a copilului, ca să comande cărţile... Ce gene lungi! Despre şcoală n-am îndrăznit să aduc vorba. M-am temut să nu par interesat, brutal, avid, ca un ins care profită de atenţia pe care i-o acorzi ca să stoarcă o promisiune, un angajament.

27 octombrie. Din nou vizita lui Gheorghe Ceapă. Bietul, ce va fi crezut oare despre mine? Eram preocu-pat, distrat, aşteptam docarul ca să mă ducă la Sofieni. I-am vorbit în cîteva cuvinte despre şcoala care acum sînt aproape sigur că se vă ridica aci, în Ponoare, prin graţia doamnei şi domnului Sofian; mai mult prin a doamnei Olga Sofian.

20 noiembrie. Au plecat. Toţi. Pentru trei luni. D. Lascăr Sofian ca să

participe la adunările Camerei, doamna Olga Sofian să-şi vadă prietenele, să meargă mai apoi o lună pe Riviera — Nisa, Monte Carlo... Din nou rămîn singur pînă la primăvară, cind voi relua lecţiile cu Lăscăruş. Iar cu şcoala nu s-a fixat încă nimic. Am sentimentul că mi-am trădat puţin cauza. N-am fost destul de stăruitor. Am amînat o discuţie precisă. Uitam că ţara lor e mai mare... A mea e numai aci. Satul Ponoare, comuna Ponoare.

21 noiembrie. Ce noapte oribilă şi ce ruşine! Cum de-am ajuns la cîrciuma lui Aizic Gold şi de ce n-am rezistat ispitei să gust din vinul său proaspăt desfundat? Am trecut să cumpăr tutun; primarul Ioniţă Ţăpu cinstea cu oameni din alt sat, cărăuşi în drum. M-a luat repede cu vorba. Mă simţeam cu un fel de gol... Un pahar, două, zece... Toţi au plecat, şi eu am rămas cel din urmă, pînă cînd d. Aizic Gold a început să tragă obloanele. Mă doare capul.

8 decembrie. Într-un ziar din Bucureşti, printre persoanele care au alcătuit asistenţa unei recepţii de Sf. Neculai: „Doamna Olga Sofian, într-o splendidă toaletă mauve...”

18 decembrie. În acelaşi ziar: „Iarna geroasă adună în fiecare după-amiază la Cişmigiu tot ce capitala po-sedă mai distins. Patinajul a ajuns o furie şi uneori face ravagii cînd o graţioasă patinoară, lunecînd, lasă să se vadă din zbor un colţ din albele şi dantelatele desuuri. Doamna Olga Sofian...”

19 decembrie. E adevărat. Uitam. Toţi fac parte din acea lume pe care, în ajunul plecării din Bucureşti, am văzut-o cu şepci negre, jachete roşii şi cizmuliţe de lac, jucîndu-se de-a vînătoarea la Şosea şi la Băneasa... Aici ori acolo, sînt aceiaşi. Cum şi-ar mai aminti oare despre şcoala din Ponoare şi despre învăţătorul din Ponoare? D. primar Ioniţă Ţăpu îmi face cu ochiul cînd mă întîlneşte: „Hai, domnule învăţător! Văd că te-ai dat pe brazdă... Cînd mai cinstim un păhărel la jidov?” Fac semn ca să scap: „Altădată!” Dar vinul lui Aizic are şi el meritele sale. Te doare capul a doua zi. Seara însă uiţi tot şi toate se par uşor de realizat!

1 ianuarie 1885. Alt an nou. Ce amestec am descope-rit în mine, în celălalt an, încheiat astă-noapte! Mă tem de mine. De ce nu pot striga: „Ajutor!”?

13 martie. S-au întors. Au început pregătiri pentru muncile cîmpului. D. Sofian porunceşte din capul scărilor, argaţii foiesc, mă priveşte curios: „Dumneata?”

14 martie. Nu mai am ce căuta la curte. Au renunţat la concursul meu de educator. Pentru Lăscăruş au adus un preceptor din Bucureşti, un student în convalescenţă. Doamna Olga Sofian şi-a cerut scuze pentru acest aranjament neprevăzut cu o graţie care mi-a făcut mai du-reros gîndul că nu o să mai am pentru ce bate drumul pînă la curte. Lăscăruş a venit să-şi ia adio de la mine. Noul preceptor,

studentul în convalescenţă, m-a măsurat de jos în sus cu un aer superior şi zeflemist. În definitiv sînt numai un învăţător dintr-un sat de calici. Se va fi mirat că nu port opinci şi că nu stau cu pălăria în mînă... Sînt trist. S-a îndepărtat visul cu şcoala înălţată din mila domnului şi doamnei Sofian. Sînt trist pentru şcoală? Numai pentru şcoală?

15 martie. Aizic a desfundat un butoi nou de vin. Butoiul nou, dar vinul vechi... Găseşti uneori şi ce să vorbeşti cu oamenii simpli de aci, cînd prind chef de taifas şi au deşertat cîteva pahare de vin. De-o pildă, cum îmi spunea Năstase Colţun: „Asta-i, domnule învăţător. Omul nu poate să sară peste umbra lui.” Într-adevăr, nu poţi sări peste umbra ta.

29 iunie. Sf. Apostoli Petru şi Pavel. Împărţirea premiilor. Haha! Premii cu cunună pentru copiii troglodi-ţilor din Ponoare! Oare în Congo se împart premii puilor sîrguitori de negri?... Doamna Olga Sofian a trecut cu trăsura spre oraş. Probabil vizite, patroane... Am salutat pînă la pămînt. Nu m-a văzut. Eram în uşă, la cîrciuma lui Aizic Gold.

3 mai 1886. Ziare din alt continent aduc veşti stranii. D. Nicolae Fleva demisionează cu scandal din primăria capitalei. Bătăi, urgie, opoziţie, focuri de revolver la întruniri. Opinia publică indignată! Unde-o fi publicul acela, cu a sa opinie indignată?... Publicul de la Aizic Gold n-are despre toate acestea nici o opinie. Nu e indignat. Nu ştie că există un d. Fleva, nici că „Vizirul trebuie să plece”. Singura noastră opinie priveşte calitatea vinului din butoiul lui Aizic. Vinul e destul de bun; în orice caz, împacă totul şi toate, pe toţi.

1 septembrie. Doamna Olga Sofian nu mai este din această lume. Înmormîntarea a fost ieri. A trecut prin viaţă ca o făptură care nu fusese urzită pentru această viaţă. M-au adus doi oameni pe braţe astă-noapte de la Aizic. Cine-or fi? Nu-mi aduc aminte. Oare acolo, beat, n-am plîns? Nu-mi aduc aminte.

10 aprilie 1896. Răscoale ţărăneşti la Bacău şi aiurea. Ce vor? Şi ce pot, chiar dacă ar şti să voiască şi ce să voiască? Măsor tot timpul cît am fost aici un dezertor, nu o santinelă. Mă uit în oglindă, şi nimic nu mai recunosc din chipul meu de acum treisprezece ani. Obraz buhăvit, ochi îndobitociţi de vită. De cînd nu m-am tuns oare?... Sînt tot eu acela? Cireşii de afară totuşi au înflorit ca şi atunci, în primăvara cînd m-a adus Lecachi Colţun cu căruţa lui. La Aizic datoria a crescut. D. Las-căr Sofian abia mai ridică un deget la pălărie cînd îl salut. Răscoale ţărăneşti? Pentru ce? Ce mai vor? Ce ştiu ei? Ce pot voi şi ce pot şti?

2 decembrie 1898. Revizorul a strigat la mine şi m-a numit un beţiv care dezonorează tagma învăţătorească. Dar şcoală nici acum nu vor să zidească. Nici legea s-o aplice. Sînt un beţiv! Nimeni nu

întreabă însă cum am ajuns un beţiv şi de ce am ajuns un beţiv.

3 decembrie. Laşitate! De ce ieri dădeam vina pe împrejurări din afară de mine? Sînt un beţiv fiindcă eram predestinat să ajung un beţiv. Răul era în mine. Victima e şcoala din Ponoare; vinovatul, învăţătorul din Ponoare.

1 ianuarie 1900. An nou, veac nou. Pentru morţi anii nu se mai numără. Nu mai citesc gazete. Undeva se află o capitală unde se hotărăsc schimbări de guverne, se anunţă programe şi reforme. Ce pot să intereseze toate acestea pe un învăţător beţiv dintr-o comună ca Ponoare? Am visat-o astă-noapte pe Olga Sofian. Cobora scările de la curte, în parc, să se plimbe. S-a oprit, mi-rată: „Ce cauţi aci? Acum ai şcoala, aşa cum ai dorit-o... Am avut destule neplăceri cu Lascăr pînă ce l-am con-vins să admită toate devizele dumitale... Nu lipseşte nimic din ce-ai vrut! Şi, spre surpriza mea, aflu că stai mai mult la cîrciuma lui Aizic decît la şcoală...” „Dar n-am şcoală, doamnă. Nu există nici o şcoală! Aţi fost înşelată, doamnă. Nu există nici o şcoală, v-o jur!...” N-a ascultat. Mi-a întors spatele şi s-a dus în parc să se plimbe. Am căzut pe trepte, cu obrajii în palme... Pe urmă m-am ridicat să viu în grabă pînă la Ponoare. Poate s-a zidit şcoală şi eu nu ştiu. Fugeam pe cîmp şi gîfîiam apăsîndu-mi pieptul. Nu era iarnă, cum izbeşte acum viscolul în fereastră. Era primăvară dalbă, cu flori de cireş, ca în ziua cînd am sosit în Ponoare. Fugeam să văd mai repede şcoala care s-a ridicat în lipsa mea, fără ştirea mea, dar după planul şi devizul meu... Nu-mi părea imposibilă această minune absurdă. În vis nimic nu-mi pare imposibil. Haha! În locul şcoalei mă aştepta hanul lui jupîn Aizic. Iar jupîn Aizic, din uşă, îmi flutura un cont... Mi-a spus dimineaţa Safta că am plîns, am gemut şi m-am zvîrcolit în somn.

2 ianuarie 1900. Ce-aş mai avea de însemnat aci? Totul este sfîrşit. Blestemat ceasul cînd am început acest caiet... De două ori mi l-a smuls Safta cînd am vrut să-l zvîrl în foc. Ce ştie ea? Ce-şi închipuie că se află scris aci? Cîteodată mă ameninţă că nu-mi dă hainele să plec la Aizic. Îmi ascunde încălţările. Mă reped şi o bat. Da, mă reped cu pumnii şi o bat!... Pe urmă cad şi eu pe marginea laiţei, cu tîmplele în pumni. Ea m-a cules de pe drumuri. Ea mă spală, mă cîrpeşte, îmi dă de mîncare chiar cînd leafa mea s-a dus întreagă la Aizic. Iar eu, în schimb, o bat. Ca să fie totul complet, i-am făcut şi un copil. Scînceşte în leagăn, şi cînd vin beat, îl scuip... El îmi zîmbeşte, şi eu îl scuip. Un nenorocit mai mult. Dar ce importă un nenorocit mai mult în satul Ponoare? Poate să fie unul mai mare ca mine? Unde mi-o fi ascuns Safta cizmele?

Nicolae Apostol ridică privirea rătăcită de pe caietul cu înfricoşatele spovedanii.

Aşadar, aceasta a fost?

N-avu însă cînd să cugete mai mult asupra însemnă-rilor în care regăsea atîtea zile trăite de altul şi totuşi nu străine de el. N-avu cînd să măsoare toate asemănă-rile — chiar acele simetrice episoade: Olga, Matilda.

Paşi repezi sunau afară. Urcau scările. Ascunse caietul în sertar, ca şi cum s-ar fi temut să nu-l surprindă cineva despoind un cadavru.

Intră fără să bată, trîntind uşa, Tică Ştirbulescu.

Era îmbrăcat în manta de cauciuc, mirosea a ploaie. Îi scăpărau ochii de-o mînie loială şi bărbătească.

Îi scutură mîna:

— Ce-i, tată Apostole? Ce-am auzit? Acum un ceas am sosit... Deabia m-am spălat şi am început să desfac bagajele, cînd aflu toată ticăloşia... Adevărat?

— Adevărat... Cum vezi, am vrut să făptuiese o crimă oribilă! Oamenii de bine au prins de veste şi m-au împiedicat la vreme...

Tică Ştirbulescu îi urmări cu ochii micşoraţi mişcările lîncede, surîsul amar. Îl zgudui de umeri:

— Şi stai?

— Dacă ai aflat totul, atunci ştii că n-am stat. Tot ce omeneşte s-a putut face am încercat. Acum aştept...

— Dar se macină cărămida... Plouă înăuntru. Am trecut înainte de a veni aci şi-am văzut toată mizeria... Cum poţi tolera aceasta?

— Mă mir şi eu! Se vede că puterea de îndurare a fiecăruia ne depăşeşte întotdeauna imaginaţia.

Tică Ştirbulescu se plimbă agitat prin cameră. Apa şiroia de pe el pe scoarţa de zestre a Anei. Se opri după un timp, cu mîinile în buzunarele pardesiului de ploaie, cu picioarele răşchirate, privindu-l cu o sinceră compătimire.

Spuse:

— Îmi dai voie să fiu sincer?

— Fii, Tică! Aceasta nu ţi-a lipsit niciodată...

— Sînt, şi te rog să mă asculţi pînă la sfîrşit. Să nu spui nimic pînă ce nu termin. Promiţi?

— Promit.

— Cum văd, eşti într-o perioadă de deprimare. Te-ai zbătut, urmează deprimarea. Lasă-mă să văd eu şi să acţionez eu. Mama spune că ştie mai multe găina decît oul. De data asta, dă-mi voie să ştiu şi să pot eu mai multe decît dumneata, care m-ai clocit pe vremuri... Toată porcăria ştiu de la cine porneşte. O coaliţie de imbecili şi de canalii. Şi-au dat mîna tusea cu junghiul. Eu pot să ţi-i fac knock-out pe toţi. Cu armele şi cu metodele lor. Primul e Vasile Ţăpu. Aş putea să-l iau în palme. Nu-l iau. Pot să fac ceva mai bun. Să fac să-i dea ordin prefectul. Cum vezi, ajung direct la prefect. Iar pe el ştii cum ţi-l pun la punct? În doi timpi şi trei mişcări! Îl am la mînă. O dată, chestia cu

stîlpii de telefon!... N-ai de unde şti că aceştia au fost furnizaţi de către Fişel Einhorn. Iar Fişei Einhorn de douăzeci de ani e clientul coanei Catinca. De la noi cumpără lemne de foc pentru depozitul lui, de la noi stejar de traverse şi, evident, tot de la noi a furnizat şi stîlpii de telefon. Am aflat astă-seară de la el cît a încasat prefectul, bani în palmă, ca să se caseze alte licitaţii şi să-i treacă oferta lui. Una la mînă! A doua... Cunoşti chestia cu tăbliţele? Ai tăbliţă cu număr la poartă, ai tăbliţă cu număr la car, la brişcă. Au toţi. Au fost obligaţi să se execute şi cei mai pîrliţi ţărani din Ponoare, din Sofieni, din tot judeţul. Ştii cît s-a cîştigat net la o tăbliţă? Şaptesprezece lei cincizeci. Nici mai mult, nici mai puţin. Cunosc cifra exactă, fiindcă pentru judeţul nostru furnizorul a fost o asociaţie, o bandă, tot sub conducerea lui Fişel Einhorn. Şi ştii cît a încasat domnul prefect de la fiecare tăbliţă? Şapte lei cincizeci. Fă socoteala, O sumă destul de rotunjoară. Acestea se ştiu vag. Eu pot să trec de la vag la precis şi să-i smulg lui Fişel Einhorn declaraţie, hîrtie, ce vrei. Am metodele mele. I le extirpez ca o tumoare... Lasă-mă să continuu. Cu aceste acte în mînă, mă prezint în douăzeci şi patru de ore la prefectură. Joc cu cărţile pe faţă. Vrei scandal, onorabile? Ai scandal! Nu? Poftim hîrtiile şi lasă omul în pace să-şi facă şcoală... Subscrie, fie din bugetul dumitale, fie din ce-ai furat, vreo cincizeci, o sută de mii de lei. Aceasta, pe deasupra, să afle lumea cît de generos eşti... Te asigur că ei n-au să spună nici pis... Rămîn onorabilul părinte Gherasim şi nenea Spirică Necşulescu; celălalt front. Am ac şi de cojocul lor. E mai simplu. Aci nici nu e nevoie să dau eu din mîini. Coana Catinca îşi iubeşte destul „păduchiosul mamei” ca să se dea în vînt pentru el şi să ţi-i pună dînsa la rezon. Încît nici nu te mişti. În trei zile cel mult, dacă stau ploile, ai să poţi reîncepe lucrul... Admis?

Nicolae Apostol vorbi încet:

— Cu acest preţ, nu pot! Îţi mulţumesc, însă nu pot...

— Dar eşti absurd, tată Apostole! sări Tică Ştirbu-lescu de la fereastra de unde vorbise, ca să-l scuture din nou de umeri. Eşti absurd şi romantic!

— Sînt absurd şi romantic, Tică! E nostim şi drăcesc ce-mi propui tu. Dar e un şantaj. Nu pot. Mă ştii că atunci cînd spun o dată nu, nu rămîne!...

Tică Ştirbulescu lăsă mîinile în jos cu un gest de dezarmare:

— Altfel nu se poate... Cu oamenii aceştia altfel nu se poate... Are să mai treacă multă vreme, pînă ce vei osteni, pînă ce te vor vedea capitulînd. Doar dacă se schimbă guvernul, atunci numai poate că Emil Sava are să dea şi el zor ca să inaugureze o şcoală care va purta numele unui fost ministru din partidul său...

Nicolae Apostol rectifică:

— Şcoala, în orice caz, nu va purta numele unui fost ministru, din

orice partid fie el. Se va chema şcoala „Andrei Colibăşeanu”, pe numele celui dintîi învăţător din Ponoare.

Tică Ştirbulescu se uită atent la Nicolae Apostol, să-i citească în ochi semnul de sminteală.

Capitolul XXXI

„Nu stă un zid în picioare pînă ce
nu i-ai dat un suflet de om...”

De două zile viscolul opinteşte-n ferestre, să despice sticla şi să năpustească înăuntru.

N-a izbutit nici ieri, nici astă-noapte, nici toată dimineaţa.

Chiuie afară bezmetic, învolbură zăpada în caiere dezrăsucite, dă ocol casei să zguduie uşile, smulge o şindrilă din streaşină şi o împlîntă în coasta unui troian ca un cuţit, zbîrnîie-n lamă, o răsuceşte şi o astupă adînc, pare o clipă că s-a ogoit şi atunci firele aspre de ninsoare sună-n geam ca nisipul. Pe urmă, din nou se dezlănţuie-n şuier, dănţuind de pe o creastă a nămeţilor în alta.

Satul s-a pitulat zgribulit după pereţi de cetate.

Nu străbate suflare de om ori de vită.

Oamenii s-au ghemuit lîngă vetre, să clănţănească din dinţi şi să-şi perpelească palmele la jar; vitele s-au încolăcit în aşternuturi de paie, cu boturile albe de promoroacă; cîinii dîrdîie în şopruri; toată noaptea au urlat, răspunzind lupilor.

Din şcoala cea nouă şi neisprăvită au zburat leaţurile acoperişului zvîrlite-n drum — dar nu acolo caută viscolul. Acolo şi-a încheiat pohodul. A smuls, a răsturnat căpriori, a potopit, a clădit omătul tot una în încăperile cu intrări desfundate. E la el acasă, stăpîn în casă pustie.

Acum vrea să străbată dincoace, la căldură, şi dincoace nu biruie. De cîte ori îşi încoardă toate puterile să izbească în ferestre, sticla cît e ea de gingaşă, vibrează, dar ţine opust; abia o aţă subţire dacă se prelinge prin cercevele, să clatine perdelele albe din odaie.

E cald înăuntru; prea cald.

Cald cum se cuvine să fie într-o odaie de bolnav.

Şi Nina aiurează.

În pat, cu capul scufundat în pernă şi cu părul răvăşit în inele umede, îngînă prin somnul care nu e somn, ci numai torpoare de febră.

Îngînă:

— Gleielul... De ce nu s-aude gleielul?...

Ana îi ţine mîna fierbinte şi oftează.

Nicolae Apostol îi ţine cealaltă mînă şi încleaştă dinţii.

Mariţa Bot îşi ascunde ochii, privind într-o parte, spre ferestrele cu flori late de gheaţă şi cu perdelele înfiorate de şuviţa vîntului.

— ...m-mico, de ce nu mai cîntă gleielul?

Ana se pleacă să-i şoptească, deşi ştie zădărnicia răspunsului într-o ureche de copil aiurînd:

— Are să cînte, Ninişor... Deseară... Întotdeauna cîntă el seara..

Întrebarea se repetă monoton şi încăpăţînat:
— De ce nu cîntă gleielul meu?...
— Deseară, Ninişor, deseară...
Povestea greierului e legată de boala Ninei.
Din prima seară cînd a fost culcată în pat, cu o uşoară arşiţă care n-avea de ce pricinui mare îngrijorare, de atunci a prins ea de veste că-i ţine tovărăşie un greier.
Ana îi dăduse să bea o ceaşcă de ceai fierbinte, un praf de răceală în linguriţă, o învelise pînă la bărbie şi o rugase:
— Nu e aşa că stai cuminte, Nina? Mă duc să caut ceva în cămară şi mă-ntorc...
— Dal mi-e ulît singulă, mămico...
Se alinta.
Boala o făcea dintr-o dată persoana cea mai impor-tantă din casă. Tăticu îi pusese termometrul. Mămica o dezbrăcase s-o culce. Mariţa venise cu apa fierbinte pentru ceai. Avea acum şi ea drept să comande şi toţi s-o asculte. Nu în fiecare zi îl loveşte pe-un copil noro-cul să se îmbolnăvească! Mîine n-are să se mai ducă la şcoală. Toţi aveau să întrebe ce e cu Nina, să se întris-teze că e bolnavă, să se repeadă în recreaţie pînă aici, ca să afle de la Mariţa cum îi mai este. Şi cînd vecinul de bancă, Ghiţă Colţun, va gîngăvi ca întotdeauna la despărţirea în silabe, ori cînd Amăriuţei Ileana va arăta nişte mîzgălituri pe placă în loc de scrisul frumos şi citeţ, atunci toţi la locul ei gol vor privi şi la dînsa se vor gîndi îndată: „Ce păcat că nu e Nina aici! Să vă alate ea ce-nsemnează despălţilea în silabe! Să vă alate ea ce-nsemnează sclis!”
Deci Nina se alinta:
— Mi-e ulît singulă, mămico... Atunci de ce mai sînt bolnavă dacă mă lăsaţi singulă?...
— Numai cinci minute, Nina, şi m-am întors... Hai, cuminte, Ninişor! Mă duc să scotocesc eu nişte leacuri băbeşti din cămară.
A rămas singură cinci minute.
Atunci, în tăcere, a auzit ea deodată, după sobă:
„Ţiric-ţiric... Ţiric-ţiric...”
Un greier alungat de-nceputul iernii de-afară îşi găsise culcuş cald în vreo ascunzătoare a olanelor şi dădea glas de recunoştinţă sau poate ştire vreunui tovarăş pierdut:
„Ţiric-ţiric... Ţiric-ţiric...”
Ana a găsit-o dezvelită, în capul oaselor, surîzînd, cu degetul pe buze şi făcîndu-i semn de tăcere.
O mustrare supărată:
— Ce înseamnă asta, Nina? Aşa ne-a fost vorba?... De ce mi te-ai dezvelit?...
— Ssst! Ascultă, mămico... Îl auzi?

Greierul continua chemarea lui mecanică:
„Ţiric-ţiric...”
Ana zîmbise şi ea, poate unor amintiri depărtate de copilă, cînd cîntul unui greiere era o fericire şi un miracol!
Dar vorbi îndată, cu sufletul ei înăsprit de acum:
— Bine-bine! E un greier... Acesta nu-i un motiv să te dezveleşti şi să nu stai liniştită după ce-ai luat doctorie şi ceai.
A învelit-o din nou pînă la bărbie. Greierul ţîrîia înainte. Pentru Nina dispăruse rolul ei important de bol-navă. Renunţase la el
O preocupa greierul.
— Îmi pale bine, mămico, că a păcălit-o pe fulnică...
— Cum adică, Nino?
— Nu s-a mai dus la dînsa să-i cealā de mîncale şi să-i facă molală... Toată vala ai cîntat, acum zoacă dacă poţi! El o fost mai deştept... O venit la noi... Tlebuie să-i punem de mîncale...
— Ceva friptură şi-o cafea după masă? întrebase Ana surîzînd.
— Ba nu vleau să lîzi mata de mine!... Să-i punem filmituli...
— Bine, Nina. O să-i punem şi firimituri. Deocam-dată stai cuminte, ca să te faci bine...
Greierul, dezmorţit de căldura sobei, cînta în răstimpuri:
„Ţiric-ţiric...”
Aşa a început boala Ninei. Fără să anunţe nimic ameninţător.
O răceală de copilă care-a alergat dezbrăcată afară şi a pişcat-o primul frig al iernii. Era şi un greier să-i ţină de urît. Nici Ana, nici Nicolae Apostol nu s-au alarmat mai mult cît se cuvine. Dar linia termometrului s-a urcat în fiecare zi. Au chemat doctorul. E a cincea oară de cînd vine şi s-au împlinit două săptămîni de cînd Nina zace cu capul între perne.
De trei zile e încă mai rău.
Numai seara, după ce se aprinde lampa, pare că se întoarce dintr-o lume depărtată, să roage pe toţi din jurul ei cu privirea: „Vă rog, linişte, să ascultăm acum greierul...”
Şi greierul, fidel la datorie, răspunde chemării:
„Ţiric-ţiric... Ţiric-ţiric...”
Aseară a lipsit. A tăcut. A fugit? A murit? L-a omorît căldura prea mare a sobei sau gerul prea mare de-afară? L-a amorţit undeva în culcuşul lui tăinuit?
Nu l-a aşteptat numai Nina. Toţi: Ana, şi Mariţa, şi Nicolae Apostol făceau linişte, vorbeau în şoaptă, călcau în vîrful degetelor, ca să nu-l sperie, parcă rugîndu-l să înceapă. Greierul n-a mai cîntat, şi Ninei i-a fost mai rău.
— De ce nu cîntă gleielul meu? Unde-i gleielul meu?... L-a omolît lăutăcioasa de fulnică...
A adormit tîrziu, cu aceste cuvinte. Prin somn şi în torpoare a scîncit

aceste întrebări. S-a deşteptat cu ele...
— Vleau gleielul meu! Mă log, chemaţi-l pe gleielul meu...
— Are să cînte iarăşi, deseară, Ninişor dragă... Deseară!
Ţinînd mîna copilei, Ana ridică ochii spre Nicolae Apostol ca şi cum în puterea lui ar sta să învie ori să aducă greierul care de-aseară a amuţit. Are supersti-ţioasa credinţă că dacă în astă seară greierul va cînta din nou, toate se vor sfîrşi cu bine, şi Nina va birui boala.
Nicolae Apostol în chipul împietrit nu lăsa să se vadă nimic din lupta lui lăuntrică. Fiindcă în el o înfricoşată luptă lăuntrică se dă.
Îşi pipăie cu mîna cealaltă scrisoarea din buzunar. E acolo. Iar chinuirea lui de la această scrisoare porneşte.
Ana nu ştie.
Obrazul ei e golit de sînge, privirea istovită, trăsăturile crispate de suferinţă şi nesomn; dar tot lui îi poartă de grijă. Îi spune în şoaptă, cum vorbesc acum toţi în casă:
— N-ai dormit toată noaptea. Du-te puţin şi te odihneşte. Lasă-ne pe noi... Pe urmă faci tu cu rîndul...
Nicolae Apostol consimte, clătinînd din cap. Îşi desprinde mîna de mîna Ninei.
Dar nu se duce în cealaltă cameră să se odihnească, Îndată ce a închis uşa, desface scrisoarea şi o reciteşte a zecea oară. De ce tocmai acum îi vine, într-un asemenea ceas?
Scrisoarea e scurtă
În altă clipă i-ar fi adus pe buze cel mai sălbatic chiot de biruinţă. Căci, uite, o dreptate tot există undeva pe lume, şi atunci cînd ai ostenit alergînd după dînsa, vine ea la tine să te caute. E scurtă scrisoarea şi e de la un vechi, bun şi uitat tovarăş. Pe Virgil Săulescu, profesorul de liceu şi căpitanul rezervist, l-a cunoscut în lagărul de prizonieri din Germania. Cu el a pus la cale evadarea. Cu el a fugit. Şi cu el a fost prins la jumătatea drumului, ca să fie amîndoi judecaţi, puşi trei luni la temniţă grea, pe urmă trimişi în alt lagăr de represiune.
Uitase.
S-au pierdut din vedere. Îi citise uneori numele prin ziare. Parcă se îndoia că poate fi vorba de acelaşi om. Deputat, discursuri, campanii de opoziţie, pe urmă lider al majorităţii... Nu putea fi tot el. Sau dacă era tot el, cu atîta mai trist! Încă un om înghiţit de politică. Şi deodată scrisoarea aceasta!
Întîmplarea făcuse ca fostul său tovarăş de evadare şi de pătimiri din lagărul de prizonieri să se întîlnească acum cinci zile cu Tică Ştirbulescu, şi acesta să vorbească despre comuna Ponoare, despre învăţătorul din Ponoare, despre cruntele lui ispăşiri fiindcă încercase crima neizbutită de a ridica o şcoală împotriva tuturor conjuraţiilor vrăjmaşe. Iar fostul său camarad din tim-puri grele deodată îşi

amintise de toate şi socotise că a venit ceasul să-i dovedească prietenia. Fusese la minis-ter, aflase că există oarecare denunţuri, plîngeri şi rapoarte absurde, un ordin de anchetă aşteptînd pînă cînd îi va veni poftă de plimbare vreunui inspector. Vorbise cu ministrul de-a dreptul

Îi scria să se urce în primul tren şi să vină neapărat la Bucureşti cu actele doveditoare. Îl asigură nu numai că toate zădărnicirile vor fi pentru totdeauna spulberate; dar temutul vorbitor al majorităţii mai căpătase cuvîntul ministrului că va acoperi toate cheltuielile de lipsă pentru ca şcoala să poată fi isprăvită în primăvară. Adăuga prietenul că nu e loc să socotească aceasta, drept o mărinimie politică, obligîndu-l la vreun legămînt. Aflase de la Tică Ştirbulescu îndîrjirea lui impotriva unor asemenea tocmeli şi o cunoştea de altfel mai demult, din îndelungatele lor nopţi de captivitate. El nu-i va cere nimic. Ministrul nu-i va cere nimic.

Punea o singură condiţie: să nu întîrzie nici douăzeci şi patru de ore de la primirea scrisorii.

El pleacă peste cîteva zile la un congres interparlamentar din America. Iar guvernul e pe ducă. Şi se poate să cadă din zi în zi. Bugetul e pe drojdie şi, ca orice guvern care se respectă, grăbea şi acesta să lase succesorului vistieria goală. Încît soarta şcolii din Ponoare e astăzi, mai mult decît a fost întotdeauna, în mîna lui Nicolae Apostol.

Scrisoarea a întîrziat pe drum dm pricina viscolelor şi înzăpezirilor de trenuri.

Poate Virgil Săulescu se va fi mirînd de ce n-a sosit încă.

Poate începe şi el să creadă că denunţurile, plîngerile şi rapoartele aflate la minister n-or fi fiind atît de ab-surde, de vreme ce învăţătorul din Ponoare se sfieşte a da ochii cu ministrul şi a lămuri tulburile întîmplări.

Răvaşul e scurt, a fost ticluit chiar acolo, hîrtia poartă frontispiciul cabinetului ministerial; în cuvinte, în caligrafia nervoasă, în tonul care nu admite vreo obiecţie recunoaşte firea hotărîtă a omului cu care a pornit de-a curmezişul unei ţări duşmane să înfrunte toate primejdiile. Un asemenea prilej nu va mai întîlni niciodată. De trei ceasuri scrisoarea îi arde buzunarul, şi Nicolae Apostol e cu tălpile încleştate de pămînt ca într-un vis rău.

Afară viscolul năpusteşte-n ferestre, a smuls leaturile din acoperişul şcolii neisprăvite, a năpădit troienind încăperile cu intrări desfundate, iar dincolo, în cealaltă cameră, Nina, cu tîmplele scăldate în năduşeală, îşi cere aiurind greierul ei...

Cum să-şi găsească odihnă?

În sertar răscoleşte hîrtiile, actele, chitanţele doveditoare.

Sînt toate în cămaşa lor de dosar, numerotate, clasate, să lumineze

într-o jumătate de oră chiar îndărătnicul de cea mai vădită rea-credinţă.

Dar între el şi singurul judecător din clipa aceasta se întinde jumătate de ţară măturată de crivăţ, cu trenuri întîrziate în gări şi cu firele telegrafice rupte. Şi dincolo, Nina...

Lumina se învineţeşte în fereastră. Acuşi e noapte — încă o zi pierdută, poate pentru totdeauna. Din nou rînduieşte actele în scoarţa dosarului. Se ridică iarăşi de pe scaun, păşeşte iarăşi pînă la sobă, de aci iarăşi la fereastră, din nou îndărăt; captiv în cuşcă, aşa cum a petrecut cele trei luni încarcerat după încercarea lor de evadare. Măcar de s-ar putea trimite o telegramă! Ar scrie una lungă cît o scrisoare, o sută de cuvinte, oricîte, deşi nu o telegramă îi cere prietenul şi ministrul, ci o înfăţişare cu actele în mînă.

Nicolae Apostol a ridicat ochii, a încordat auzul.

Crivăţul deodată a stătut. Brusc, ca o şuvoire retezată cu stăvilarul.

Nu se mai clinteşte nimic, nimic nu se mai bate în streaşină.

O mare tăcere încremenită. Omul cu inima sfîşiată abureşte gheaţa din geam cu suflarea; prin rotocolul translucid priveşte în înnoptarea albăstrie. După atîta urgie şi vaier, neclintirea pare anormală. Poate e un semn bun; în sfîrşit, un semn bun.

Stihiile au fost poate închise în peştera lor şi din nou are să sclipească mîine un soare luminos în nămeţi.

Mai citeşte scrisoarea o dată. O împătureşte şi o aşază să-i ardă iarăşi buzunarul.

În vîrful picioarelor intră să vadă ce face Nina.

Dincolo-au aprins lampa. Şi Nina nu mai e cu ochii închişi. Surîde; cu degetul la buze, îi face semn să tacă:

— Ssst! Nu-l spelia! A venit ial gleielul meu...

Într-adevăr, greierul s-a întors, s-a dezmorţit, a înviat.

Fidel şi voios, îşi ţîrîie chemarea lui:

„Ţiric-ţiric! Ţiric-ţiric...”

Obrajii Ninei au altă viaţă. Doamne, poate totul n-a fost decît un vis rău: încă o încercare crudă, dar ultima!

„Ţiric-ţiric... Ţiric-ţiric...”

— Parcă i-a dat viaţa acest greier... lămureşte Ana. Cum a început adineauri, Nina a şi mişcat capul şi a prins a zîmbi...

„Ţiric-ţiric... Ţiric-ţiric...”

— Tăticule, mămică... Aţi văzut că tot n-a putut să-l omoale lăutăcioasa ceea de fulnică? Lasă, c-am să-i alăt eu ei!...

„Ţiric-ţiric... Ţiric-ţiric...”

Nicolae Apostol gîndeşte, cu mîna mică a Ninei în mîna lui: „Este un tren care pleacă dimineaţa din oraş... Are legătură şi cu cel de la haltă... Dacă aş porni dimineaţa la patru... Mai bine ar fi poate cu cel direct din oraş... M-ar aştepta sania acolo...”

— Cînd am să mă fac bine, numai eu am să-i dau lui de mîncale, nu e aşa, mămică?... Să-mi stlîngi filmituli...

— Da, Nina, da! Acum stai liniştită, ca să te poţi face bine...

„Ţiric-ţiric... Ţiric-ţiric...”

— Poate dă Dumnezeu... şopteşte Ana, ridicînd ochii spre Nicolae Apostol.

Nicolae Apostol pipăie scrisoarea în buzunar. Plicul îi arde degetele.

Dar gîndul roade stăruitor: „Dacă pornesc dimineaţa la patru...”

Cu o mişcare somnambulică întinde scrisoarea Anei.

Ana o citeşte, ţinînd-o într-o singură mînă, fără s-o desprindă pe cealaltă de pe mîna Ninei.

„Ţiric-ţiric... Ţiric-ţiric...”

— Şi acum ce vrei tu să faci? întreabă mama dureros. Vrei să pleci? Ai putea tu să pleci în asemenea momente?

Nicolae Apostol răspunde tot somnambulic, cum a întins plicul adineauri:

— Dacă aş porni dimineaţa la patru...

Ana oftează. Ea îl înţelege. Ea singură ştie cum au fost zilele şi nopţile lor de patru luni încoace.

Cedează, cu o sfîşiere de inimă, dar cedează:

— Să vedem cum are să-i mai fie pină la patru dimineaţa... I-a mai scăzut febra... N-ar trebui să pierdem aceasta; nu, n-ar trebui... Ţie nu ţi se pare că arată mai bine?...

Nina zîmbeşte dintre pernele albe, cu o uşoară încruntare de nerăbdare la îmbinarea sprîncenelor subţiri:

— De ce nu tăceţi? îmi speliaţi gleielul!...

„Ţiric-ţiric..,”

Greierul nu se sperie. S-a învăţat cu toate sunetele casei. Ştie că aci n-are nici un vrăjmaş. A scăpat şi de morala furnicii, amorţită undeva, în pămîntul îngheţat, sub troian.

„Ţiric-ţiric... Ţiric-ţiric...”

— Am să mă duc. Trebuie să mă duc!... hotărăşte Nicolae Apostol. Pînă atunci te culci tu, Ana. Rămîn eu cu Nina...

— Pentlu numele lui Dumnezeu, tăceţi odată!...

„Ţiric-ţiric...”

Nicolae Apostol a plecat la patru din noapte, prin întuneric, cu sania despicînd pîrtie în troiene cît statul de om.

A prins trenul la gară, şi trenul a purces la rîndu-i să despice alte troiene, gîfîind şi întîrziind în staţii, cerînd alte locomotive de ajutor, aşteptînd pluguri să deschidă calea. A ajuns tîrziu, noaptea, dar tot a ajuns. Înainte de a trece la hotel, cu nerăbdare, s-a oprit la adresa fostului camarad de armă, dascălul de liceu Virgil Săulescu. Teama lui cea mare nu era întemeiată.

Prietenul nu pornise la îndepărtatele lui congrese.

Cu geamantanele gata, îşi amînase înadins plecarea, ca să-l aştepte. S-au îmbrăţişat şi nu l-a lăsat să se culce la hotel. A trimis servitorul să urce sărăcăcioasa lui va-liză de învăţătoraş, s-a mîhnit cînd a aflat ce lăsase acasă Nicolae Apostol şi a încercat să-l îmbărbăteze; i-a făgăduit că a doua zi dis-de-dimineaţă are să-l urmărească pe ministru cu telefonul, ca să-i poată da drumul acasă cu primul tren, şi pînă tîrziu s-a trudit să-l zguduie din îngîndurare cu amintirile lor vechi şi amare, care acum se învăluiau în duioşie.

Iar, într-adevăr, a doua z: toate au fost gata pînă la amiază. Nicolae Apostol se întorcea spălat de netrebnicele prepusuri, cu o adresă de mulţumire şi de felicitare din partea ministrului, cu ordonanţă de plată pentru o sumă care acoperea toate rămăşiţele cheltuielilor, pînă la ultimul mîner de uşă şi dulap de bibliotecă.

Le avea toate, şi totuşi nimic nu i se luminase pe figură.

— Vezi că şi din oamenii cei mai răi, şi din politica cea mai ticăloasă tot se poate stoarce ceva bun, încrun-tate Apostole?! îl dojeni prietenul, încîntat că încheiase atît de repede o faptă bună. Îmi pare însă că nici cu aceasta nu eşti destul de mulţumit...

— Sînt! Dar de ce toate cu acest preţ?... Dreptate aveam şi acum trei zile, şi acum patru luni... Fără tine nu mi-ar fi recunoscut-o nimeni... Sau mi-ar fi recunoscut-o cine ştie cînd... Tîrziu... Prea tîrziu...

— Ce vrei? Ţara, prietene! Aşa e ţara! Aşa sînt oamenii! Aşa sînt vremurile! M-am resemnat şi să tund părul de pe broască, dacă se poate. Tot e ceva! strînse sceptic din umeri Virgil Săulescu. Se uită la ceas şi continuă: Şi fiindcă aşa e ţara, Apostole, şi n-am izbutit s-o schimbăm nici eu, nici tu, hai să mergem pînă la capăt, pe vadul vechi... E şleau bătut şi sigur. Hai să te descurc tot eu şi tot cu metodele mele, pînă la sfîrşit. Pînă la tren mai ai o oră jumătate. Mergi cu mine la Finanţe şi aranjez cu secretarul general să încasezi imediat ordonanţa. Altfel, ai să mai stîrceşti cu dînsa pe la uşi pînă la sfîntul-aşteaptă...

Virgil Săulescu l-a tîrît şi la Finanţe.

Nicolae Apostol se lăsă dus, străin de larma capitalei, de încrucişarea vijelioasă a automobilelor, de strigătul vînzătorilor de ziare vestind prematur criza guvernului, de femeile în blănuri scumpe şi de bărbaţii întorcînd priviri lihnite după ele, buimăcit de atîta forfoteală şi de atîta mulţime pentru care nu exista nici satul Ponoare, nici şcoala viscolită de acolo, nici tot ce-i stătea lui căscat în minte: o odaie în care o fetiţă, cu arşiţă de patruzeci de grade, aşteaptă să-i cînte un greier venit din fabulă şi din basm: „Ţiric-ţiric! Ţiric-ţiric...”

Înc-o dată măsură cît de uşor şi de repede se deschid pentru alţii uşile cîte i-au fost lui întotdeauna închise.

Temutul prieten, salutat în dreapta şi-n stînga, a mers ţintă la o intrare. Uşierul a deschis ploconindu-se, secretarul general a lepădat

ţigara şi s-a ridicat de la birou să primească un lider al majorităţii şi un raportor al bugetului cu toate onorurile cuvenite. L-a poftit să ia loc, a citit ordonanţa, a sunat la telefon, a dat un ordin, a trimis ordonanţa prin uşier, şi intr-un sfert de oră Nicolae Apostol îşi apăsă cu latul palmei în buzunarul de la piept teancul hîrtiilor nou-nouţe, încă neatinse de mînă de om.

— Cum vezi, toate se pot face! glăsui Virgil Săulescu, scoborînd scările şi răspunzînd distrat la saluturi. Tu nu ştii ce-a însemnat aceasta... Casa închisă; s-a deschis. Avizul încă neprimit; a mers şi fără aviz. Toate se pot face...

— Toate, prietene! Ai dreptate. Toate se pot face, dar nu pentru toată lumea...

— Ei, asta-i! Atunci la ce mi-ar folosi politica?... Să lăsăm povestea, Apostole! Nu vreau să ne despărţim împungîndu-ne. Pentru mine e chestie închisă. Am încercat şi eu să îndrept politica. N-am izbutit. Singuri şi răzleţi nu vom izbuti niciodată M-a stricat ea pe mine. E mai tare. Ce să-i fac? Dreptul celui mai tare... Acum merg să te predau şi la gară, pachet. Drum bun şi să aud numai de bine...

Camaradul providenţial l-a dus cu automobilul la gară.

S-au îmbrăţişat în amintirea unei vieţi care-i conto-pise, deşi de atunci aceeaşi viaţă îi despărţea.

— Drum bun, Apostole!

— Şi ţie drum bun...

Drumul îndărăt a fost pentru Nicolae Apostol mai lung, cu toate că trenul îl străbătea acum mai repede prin troienele o dată deschise. În oraş, la han, îl aştepta sania, cum a rămas înţelegerea.

Hangiul a încercat să-i oprească, fiindcă se aflau încă în puterea nopţii. Nicolae Apostol a arătat revolverul încărcat, blănile groase de oaie.

Nimic nu-l putea ţine locului.

Cerul sticlos, cu stele jucăuşe de ger şi cu luna plină, le va lumina calea.

— Cît mai repede, Ioane!

Ion îşi făcu semnul crucii, dădu bici. Nicolae Apostol îşi potrivi revolverul la îndemînă.

— Zice c-o mîncat lupchii două femei din Prigoreni! îl puse în curent Ion. Vorbeau nişte creştini din partea locului... Le-ar hi găsit cică numai încălţările şi brîiele.

— Tot ce se poate, Ioane. Dar de lupi n-avem a ne teme. Dacă am scăpat eu de oameni, n-am a mă teme de lupi.

— Adivarat! întări Ioa. Aşadară, înţeleg că vii cu veşti bune de la Bucureşti?

— Mai teamă mi-i acuma de cele de acasă.

Ion tăcu. Tăcu şi Nicolae Apostol.

Au mers aşa un ceas, şi alt ceas, cu luna în faţă, de-a curmezişul cîmpurilor albe şi pustii.

Cînd a prins a se apropia satul, a început şi Nicolae Apostol să se frămînte cu neastîmpăr. Dorm oare?... Va intra încet, ca să nu-i deştepte. Pe dindos, la bucătărie, pe la Mariţa... Are să intre încet-încet; şi mîine dimi-neaţă, cînd va deschide ochii Ana... Acum nu se mai temea de cele de-acasă.

Pe măsură ce se apropia, se temea mai puţin, într-o siguranţă absurd crescută în el. La a treia casă vru să oprească şi să scoată zurgălăii calului. Dar n-a mai fost nevoie.

A văzut un om ieşind pe poartă, trecînd prin faţa şcolii cu zidurile înfundate de nămeţi, apărînd în bătaia lunii şi venind către dînşii. Era părintele Gherasim Saftu, şi deodată, într-o spaimă mai cruntă ca aceea care a simţit-o cînd schijele i-au sfărîmat pieptul, a înţeles.

Părintele Gherasim Saftu l-a cuprins de umeri, de mijloc, l-a purtat ca pe-un copil cînd învaţă să meargă.

Atît spunea:

— Ai să mă ierţi! Trebuie să mă ierţi pentru cîte am spus şi am făcut. Ai să mă ierţi. Trebuie să mă ierţi...

A urcat scările, a deschis uşa; părintele Gherasim Saftu a rămas afară cu capul gol, cu fruntea rezemată de stîlpul cerdacului.

El a intrat.

Înăuntru se aflau şi preoteasa, şi alte femei din sat, şi una bătrînă pe care n-a văzut-o niciodată, cum ies unele făpturi ale morţii din vizuini numai cînd au simţit a mort

S-au dat toate la o parte şi l-au lăsat să pătrundă în cealaltă cameră, unde pîlpîie luminări de ceară aprinse.

A căzut cu fruntea pe patul mic, peste trupul mic, şi mîinile lui cu ale Anei s-au amestecat, şi lacrimile lor s-au amestecat, şi suspinele lor s-au topit într-un singur geamăt.

Tîrziu de tot, cînd a ridicat ochii goliţi, Mariţa Bot, cu spatele lipit de uşă, astupa semnele crestate acolo:

„Tăticule, numai să vezi mata cît am clescut de data tlecută...”

Iar greierul, fidel la datorie, nu contenea chemarea lui caldă, fără să ştie că nu mai are de-acuma pe cine chema:

„Ţiric-ţiric... Ţinc-ţinc.. “

Epilog

„Îndărăt sînt morţii, înainte — viaţa;
drumul nu se opreşte niciodată.”

— S-arată să fie o toamnă foarte frumoasă! Spuse noul-venit, Mircea Dodon, un tînăr roşcovan la faţă şi cu o pornire pretimpurie spre îngrăşat.

Cu ochii mici, verzui şi veseli, care n-aveau nimic contemplativ în privire, măsură satisfăcut şcoala cu livada încărcată de fructe, rondul de flori din faţă, satul, coli-nele mai de departe, cerul de septembrie molatic şi pal.

— O toamnă foarte frumoasă! repetă. Mai rar o asemenea privelişte!

— Da! întări Ion Amza. Toamnele de aci sînt foarte frumoase. Chiar cînd încep ploile cele mocnite şi lungi, nu ţi se urăşte. Îţi închipuieşti că într-un sat ca acesta, cu livezi, cu gospodării înstărite şi cu drumuri pietruite de nădejde, trec mai uşor chiar săptămînile de ploaie. E un loc binecuvîntat.

— Ai avut noroc! exclamă cu pizmă Mircea Dodon. Mare noroc să capeţi catedră aci! La Sofienii mei cred că nu m-aşteaptă aceeaşi procopseală...

— Ba de fel. Ai să mergi şi ai să vezi. Nu-i chiar ca aici. Un sat mai mic, dar tot gospodăresc şi destul de vrednic. Mai toate satele dimprejur s-au ridicat în cîţiva ani din vechea lor ticăloşie şt resemnare. A fost destul ca reşedinţa comunei s-o ia înainte, ca toate să se ţină după aceste Ponoare, în ciuda pustiului şi sărăciei de odinioară. Fireşte, nu-s sate model, ca în pozele cărţilor. Dar nici ruinile care cutremurau pe părinţii noştri.

Amindoi au tăcut un timp, uitîndu-se la casele albe ascunse-n livezi, la şoseaua şerpuind spre culmea dealului din faţă, cu pomi tineri plantaţi de o parte şi de cealaltă.

Ion Amza îşi aminti datoria de gazdă mai veche şi pofti noul-venit să ia loc pe banca dintre brăduţi:

— Să stăm jos! Mai avem de aşteptat măcar jumătate de ceas pînă se întoarce moş Nicolae de la cimitir.

— Ţi-e rudă de-i spui moş Nicolae? întrebă Mircea Dodon, aşezîndu-se cu mîna rezemată de spata băncii.

Ion Amza începu să rîdă:

— Nici nu mi-e rudă şi nici nu e atît de bătrîn domnul Nicolae Apostol ca să-i spun moş... Dar aşa mi-a venit pe buze de la început, acum trei ani, cînd am sosit să-mi iau postul în primire şi l-am cunoscut. Mi-a venit să-i spun moş Nicolae ori moş Apostol, fiindcă e sfătos, răbdător şi blajin ca un unchiaş... E mult mai înţelept şi mai trăit decît îl arată vîrsta...

— Cum nu se potrivesc părerile despre oameni! exclamă Mircea Dodon. Tata spunea despre dînsul că în şcoală era toarte focos. Scăpăra! Mi l-a zugrăvit aşa ca pe-un armăsar care mereu se frămîntă să rupă zăbăluţa.

— Şi de la tata ştiam acelaşi lucru... mărturisi Ion Amza. Numai că şi eu, şi dumneata, şi părinţii noştri am uitat cu toţii că dînşii l-au cunoscut acum douăzeci şi şase, douăzeci şi opt, treizeci de ani. Atunci, în şcoală, va fi fost într-adevăr altfel. Viaţa a trecut, a lăsat urme şi răni, a potolit multe avîntări şi a alinat multe ama-ruri...

— Văd că vorbeşti şi dumneata ca un unchiaş! zîmbi Mircea Dodon cu un sclipet de veselie în ochii mici şi verzui. Mi se pare că te-ai molipsit de înţelepciune.

Ion Amza se apără, zîmbind la rîndu-i:

— Ba deocamdată încă nu! Trebuie să mărturisesc că încă n-am prins înţelepciune. Mie încă îmi vine să zburd. La fiecare două-trei luni îmi dă prin cap altă năzbîtie de reformă şi vin cu dînsa în proţap la moş Nicolae! Moş Nicolae mă ascultă surîzînd cu un fel de mîhnire. „Mai încet, tinereţe! îmi spune. Viaţa omului e lungă, şi din nefericire nimic nu se poate face bătînd din palme... Din nefericire multe nu se pot schimba nici cu cel mai fierbinte avînt singuratic. Vor fi cu putinţă numai într-o schimbare generală, din temelii...” Pe urmă văd că are dreptate. Graba e duşmanul cel mai mare al binelui. Eu o învăţ acum, şi învăţătura mi-e uşoară, fiindcă stă el lîngă mine să mă ţină în frîu cînd vreau să iau cîmpii. A lui a fost mai grea, fiindcă era singur, făcea pe socoteala lui experienţele şi fiindcă nu avea încă nimeni încredere în experienţele lui... Numai la un an după ce-am ajuns aici mi-am dat pe deplin şi treptat seama ce-a pătimit dînsul aici şi cu ce-preţ le-a săvîrşit toate. Le-am aflat de la unii şi de la alţii. Le-am reconstituit în orice caz, prea puţine din toate acestea le-am cunoscut de la el. Nu-i place să vorbească despre ce a făcut şi cum a făcut... Tata n-a greşit cînd m-a trimis aici.

— Cum?... se miră Mircea Dodon. Şi pe dumneata tot tătînele dumitale te-a trimis aci?... Ce curios! Pe mine, la fel. Cînd mi-am luat diploma, tata mi-a spus acelaşi lucru: „Ca să iasă un dascăl ca lumea din tine, trebuie să faci măcar doi ani ucenicie la Nicolae Apostol!” După asemenea vorbe, nu e nevoie să-ţi mai arăt ce cult are el pentru acest moş Nicolae... E şi uşor de închipuit! În şcoală, domnul Apostol culegea jucîndu-se toate premiile şi concursurile. Tata era în gloata cea mare... Sache Dodon, Cîrlanul, aşa-i spunea... Singura lui celebritate i-o făceau colacii şi colivele trimise de bunicu-meu, părintele Mihalache Dodon, Dumnezeu să-l ierte, din care se înfrupta toată şcoala... Şi aşa am ajuns eu astăzi aici. I-a scris Domnul Nicolae Apostol i-a răspuns că tocmai se înfiinţează o şcoală, deocamdată numai cu două clase, la Sofieni... I-a făgăduit că mă ia sub aripa sa. Se

pare că are trecere aici în judeţ, la revizorat, printre oamenii politici, la minister... Peste tot. A fost destul să scrie el ca să capăt numirea aşa cum a vrut-o tata, pe vremea asta, cînd e atîta bătaie pe locuri. Face politică de se bucură de atîta ascultare?

Ion Amza prinse a rîde din toată inima:

— Să-ţi dau un sfat! Să nu-i vorbeşti cumva de po-litică şi de partide. E singura discuţie în care se supără şi îşi pierde cumpătul. Nu numai că nu face politică, dar are ură pe politica de procopseală şi a dezbărat toate satele dimprejur de patima politicii după năravul partidelor...

— Asta-i ceva nou! se minună proaspătul venit.

— Nou, şi pot spune extraordinar! Ai să asişti poate la vreo alegere, fiindcă nu trece un an, doi să n-avem alte alegeri în ţară. Ai să vezi atunci cum toate bandele de agenţi electorali ocolesc satele acestea. E ştiut acum că oamenii de pe aici, doar cu rare, foarte rare excepţii, dau ascultare numai lui moş Nicolae. Vin, îl întreabă: „Ei, ce ne facem, domnule învăţător? Votăm alţi răi?” Dînsul îi lămureşte şi îi luminează: „Nu vă lăsaţi amă-giţi, fiindcă nimeni nu vă doreşte binele pînă ce nu s-o înjgheba un partid cu adevărat al muncitorilor”. Iar ei nu-i ies din cuvînt. De aceea toţi cloncanii politici de prin partea locului, domnul Emil Sava, domnul Spirică Necşulescu şi alţii, nu-şi mai trimit dălcăuşii la noi... Acum se întrec, cum vin la putere, care să facă un pod, care o şosea. Ştiu că vorbele şi palavrele nu mai prind la oamenii noştri... S-au legat în hora asta şi comunele de primprejur. Aşa se întîmplă drăcia-dracului că moş Nicolae, care nu face politică şi are dezgust de politica partidelor de procopseală, hotărăşte el soarta multor liste în alegeri. Împinge de o parte ori de alta patru-cinci mii de voturi ca nimica, iar voturile acestea cîntăresc greu în balanţă, după cum cîrmuitorii partidelor în luptă fac legămînt ori nu pentru unele îmbunătăţiri măcar prin partea locului. Aşa, satele tot se aleg cu ceva.

Mircea Dodon se răsuci pe speteaza băncii, să privească mai bine şcoala chipeşă, încăpătoare şi veselă în spoiul ei alb, cum nu mai văzuse încă alta. Spuse:

— Atunci nu mă mir că a izbutit să capete aşa şcoală!

Învăţăcelul mai vechi al lui Nicolae Apostol protestă cu indignare:

— Aici te înşeli! Şcoala n-a căpătat-o de la maimarii zilei. A făcut-o el singur, cu sînge şi cu multe suferinţe... E o istorie pe care nimeni n-are s-o ştie niciodată deplin, fiindcă n-o spune la nimeni. Unele amănunte le-am aflat de la alţii. Altele, nu! Se pare că odată, atunci cînd a fost în joc soarta scolii acesteia şi viaţa fetiţei lui, şi-a lăsat fetiţa pe patul de moarte şi a plecat să-şi salveze şcoala.

— Dar asta-i cruzime! Nu-i ceva prea lăudabil pentru un părinte...

Ion Amza zîmbi cu tristeţe:

— Se poate să fie şi ceva crud. Dar e ceva în afară de egoismul

omenesc. Meşterul Manole nu şi-a zidit şi el nevasta la mînăstirea Curtea-de-Argeş? Iar nimeni nu-l osîndeşte acum pentru aceasta! A devenit erou de legendă... Eu înţeleg mai bine, ca unul care sînt feciorul unui învăţător ce nu s-a învrednicit să înfăptuiască nimic în felul meşterului Manole. Sîntem şase copii. Tata s-a îngrijit de noi, s-a îngrijit de pămînt. E om cu stare. Cu mai multă stare decît are nevoie un învăţător. A adunat zestre fetelor. Am fraţi mai mici la Universitate, la şcoala militară, la liceu... Dar şcoala din satul lui e cum a găsit-o acum douăzeci şi şase de ani... Dacă toţi ar face numai aşa, în slujba noastră ne-am reduce să încasăm lefurile şi să aşteptăm minuni de acolo de unde nu pot veni.

Flăcăul lui Sache Dodon, Cîrlanul, nu-şi stăpîni sclipirea ironică din ochii verzui:

— Pînă una-alta, mă conving de un lucru: moş Apos-tol al dumitale şi-a găsit un ucenic înfocat... Încă n-am auzit pe cineva vorbind cu atîta evlavie despre un om.

Ion Amza îşi privi noul camarad cu atenţie. Voia să afle dacă nu străbate o batjocură răutăcioasă pe chipul noului-venit.

Dar nu era aceasta.

Era numai o nepotrivire de fire.

Mircea Dodon, nepot de preot bine hrănit, fecior de dascăl bine hrănit, el însuşi bine hrănit, socotea toate cu o fără-de-grijă uşuratică şi judeca viaţa cu o voioşie prea tînără. Pe cînd el, smead la faţă, cu ochii arzători de o patimă care-l muncea de trei am, patimă aici deş-teptată, părea mult mai copt, fiindcă se folosise de experienţa părintelui său sufletesc.

Neîncrederea de o clipă se risipi.

Urmă avîntat:

— Am evlavie fiindcă omul acesta m-a deşteptat dintr-un somn. Cînd am venit aici, eram un vierme. Ţi-am spus în cîteva minute care a fost atmosfera de acasă... Tata se achita şi se achită de slujba lui ca un funcţionar bucuros că nu-l apasă prea mare control de sus. A că-pătat dragoste de ban. Dragostea s-a făcut nesaţiu. El e arendaş, morar, orice, în afară de dascăl cu tragere de inimă pentru dăscălia lui. Aşa am crescut... Tot ce-am învăţat la şcoală n-a deşteptat altceva în mine. Îmi părea rău numai că am fost sacrificat oarecum. Sînt copilul cel mai mare. Tata m-a dat la normală numai fiindcă pe atunci nu era destul de cuprins şi fiindcă eu căpă-tasem o bursă. Pe ceilalţi fraţi mai mici i-a înlesnit să urmeze cariere, ca să spun aşa, mai nobile. Unul se face ofiţer. Altul — magistrat. O soră a urmat literele... Mă consideram o victimă. Îmi pusesem în gînd să fac şi eu ca tata, doar ceva încă mai mult. Să mă instalez la o şcoală, să-mi caut întîi de sufleţelul meu, să mă însor, să învîrt şi eu o afacere ca dînsul, de arendăşie sau de pădure sau de moară... Cu obştiile ştiam că se pot face destule

învîrteli! Pe urmă, cînd voi simţi că am prins destul cheag, să mă arunc şi în politică şi să mă pricopsesc de-a binelea... După război, atîţia dascăli de tară au ajuns deputaţi şi prefecţi! Eu de ce nu? Cu aceste gînduri am venit aici...

Ion Amza se opri să privească departe, poate nu peste dealul din fată, ci în el însuşi, cel de atunci.

— Te plictisesc toate acestea? întrebă deodată.

— Nu! pronunţă Mircea Dodon. Cînd te aud, parcă aud cele ce povestea tata despre începuturile lui. Şi el şi-a descoperit chemarea după ce-a ieşit din şcoală, abia cînd s-a frecat de viaţă. Numai că el n-a luat-o în tragic. S-a înhămat la ham şi a tras înainte cum l-au ajutat puterile...

— Eu am avut alt noroc... Pornisem aşa, iar aci am dat peste acest mucenic al nostru, neştiut de nimeni. El, şi mai cu seamă faptele sale mi-au deschis ochii... Cînd venisem, de-abia era inaugurată şcoala de un an. Atunci se înfiinţaseră încă două catedre. Ca şi dumneata, m-am minunat de această şcoală măreaţă. L-am invidiat pe moş Nicolae că atît de bine ştiuse să se învîrtească. Numai pe urmă am aflat cu ce preţ le-a plătit toate... Au dînşii o femeie de credinţă a casei, una Mariţa Bot. De la dînsa am prins eu cîte un cuvînt despre peripeţii de necrezut... Duşmăniile de aci, politică, prigoane, preotul şi un politician hotărîţi să-l îngenunche ori să-l extermine, primarul, un fost elev de-al lui, dîndu-şi mîna cu dînşii în această nobilă operă... Şi deodată toate s-au şters, s-au năruit, au căzut la pămînt. A biruit el! Dumneata spui că a fost crud cînd între copilă şi şcoală a ales şcoala?... Nici nu-ţi închipuieşti însă cum s-au petrecut lucrurile... Se întorcea în sfîrşit cu hîrtia care punea capăt tuturor piedicilor, cu banii pentru termina-rea clădirii. Acasă îl aştepta fetiţa cu mîinile pe piept... Tot timpul cît fusese bolnavă ascultase uu greier... Era bucuria ei... Un greier al casei, ascuns undeva în sobă. Cîntînd: „Ţiric-ţiric”. Toată iarna a mai cîntat şi după ce au dus-o la groapă. Imaginează-ţi nopţile lor! Un tată şi o mamă care şi-au îngropat copilul, iar greierul continuînd cîntarea lui o noapte, zece, o sută, pînă în primăvară... Şi un semn la uşă, unde măsurau cît a crescut copila la fiecare şase luni... Semnul există şi acum, crestat cu briceagul... Aceasta nu e cruzime. Eu o numesc mucenicie, martiraj, eroism, sacrificiu — aşa i-aş spune dacă el n-ar avea oroare de cuvinte sforăitoare. El spune cu simplitate că şi-a făcut datoria... Vezi, aşadar, că pentru un asemenea om nu se poate să nu am evlavie... De altfel, sămînţa lui a prins mai adînc în mine. Aici mă simt un parazit. Am venit la lucru de-a gata. Mai stau anul acesta şcolar care începe. Dar la toamna viitoare plec aiurea, cer o mutare într-un loc unde este totul de făcut din nou...

Ion Amza tăcu.

Noul-venit privi cu alţi ochi impunătoarea clădire în jurul căreia

fîlfîia nevăzută umbra unei copile moarte, pentru care o iarnă întreagă cîntase un greier chemînd-o zadarnic: „Ţiric-ţiric, ţiric-ţiric...”

Prin ferestrele deschise se vedeau pereţii proaspăt spoiţi pentru începutul de an nou şcolar, tablourile murale, hărţile mari.

Nici unul dintre dînşii n-aveau de unde să ştie cum a fost vreodată şcoala cea veche şi sprijinită în proptele, unde Nicolae Apostol, coborît singur într-un sat apatic şi împresurat de vrăjmăşii, desena el, cu creioane colorate, hărţile pe coli de hîrtie lipite, şi tot el croise copiilor din Ponoare cea dintîi privată.

Mircea Dodon ceru nedumerit o lămurire:

— Şi cine e acest Andrei Colibăşeanu? De ce se cheamă şcoala „Andrei Colibăşeanu”? Vreun donator, ceva?

Ion Amza răspunse cu un fel de înverşunare:

— Nu e un donator! E numele celui dintîi-învăţător din Ponoare. Aici nu-l înţeleg eu pe moş Nicolae. Acest Andrei Colibăşeanu a fost vreo douăzeci şi cinci de ani învăţător în sat. N-a făcut nimic. A sfîrşit rău, în beţie şi ticăloşie. Iar moş Nicolae, în loc să-i lase netrebnicia uitată, a găsit de cuviinţă să-l slăvească, dînd numele lui celei mai frumoase şcoli din judeţ. L-am întrebat... Mi-a răspuns că sînt prea tînăr ca să înţeleg. Mi-a spus că breasla noastră numără şi astfel de oameni căzuţi la datorie, neştiuţi de nimeni, omorîţi din viaţă... De aceea a vrut el să boteze şcoala cu numele unui anonim ca acesta. Are şi el curiozităţile sale... Un om nu poate să fie perfect.

— În sfîrşit! rîse înveselit Mircea Dodon. Bine că te-am prins şi cîrtindu-l puţin. Mă luasem de gînd cu atîta evlavie şi apostolat...

Celălalt se apără:

— Nu-l cîrtesc. Însă nu-l înţeleg!... Aceasta e tot. Sînt unele lucruri la el care îmi scapă. Bunăoară acuma. S-a dus cu soţia la cimitir. Aceasta o fac în fiecare duminică. Înţeleg. Se duc să pună flori şi să aprindă can-dela la mormîntul fetiţei. Pentru dînşii nu există măcar consolarea altui copil. N-au mai avut altul. Era prea tîrziu. Se duc şi se întorc, foarte împăcaţi acum cu viaţa. Cu un fel de tristeţe care îi înnobilează, şi atît!... Le-a rămas şcoala, care prin ei există, satul, care prin ei este

aşa cum îl vezi... Dar de ce mai poartă grijă şi de mormîntul acestui Andrei Colibăşeanu? I-au făcut cruce de piatră. Şi aprind candelă... Nu-i înţeleg. Un beţiv şi un ticălos care ne-a făcut breasla de ocară nu merită asemenea cinste... Ion Amza se ridică de pe bancă: Uite-i că vin!

— Pare un ţăran. Un fel de răzeş... spuse Mircea Dodon cu deziluzie

Ana şi Nicolae Apostol se apropiau de marginea drumului pietros cu paşi lînceziţi de moleşeala dimineţii de septembrie, ori poate de anii cîţi îi purtau cu dînşii, ori poate de amintirile mîhnite din cimitir.

El era îmbrăcat în straie de şiac, purta pălăria în mînă, să-şi lase fruntea lată în bătaia soarelui molcom. Ea era îmbrăcată în rochie

neagră în pliuri, de stofă călugărească, şi cu bluză albă de ţară, cusută la mîneci, pe umeri şi piepţi cu fluturi negri de arnici.

Amîndoi aveau tîmple surite.

Dar amîndoi pliveau senin înainte.

Nicolae Apostol l-a recunoscut îndată pe noul-venit. I-a întins mîna cu bucurie:

— Nu-i nevoie să te numeşti! Semeni leit cu Sache Dodon al nostru, de acum douăzeci şi şase de ani. Ia poftim; poftim, că astăzi eşti oaspetele nostru la masă. Haide să-mi dai veşti de la Cîrlanul nostru.

După masă au pornit tustrei: Nicolae Apostol, Mircea Dodon şi Ion Amza; au pornit spre Sofieni, să dea în primire noului dascăl şcoala cea nouă.

Au făcut drumul agale pe jos, în lumina lină a începutului de toamnă, cu funigei plutind legănaţi în văzduh.

De la şcoală, Nicolae Apostol s-a abătut la vechea şi părăsita curte a boierului Lascăr Sofian.

După expropriere, Dimitrie Sofian vînduse şi restul moşiei la ţărani. Conacul rămăsese pustiu, aşteptînd o folosinţă care prea mult întîrzia. Feciorul fostului stăpîn cheltuia ultimii bani în străinătăţile lui. Aici totul se prefăcuse, şi încă se mai primenea. Bordeiele pălmaşilor de atunci îşi dezghiocaseră învelişul de lut. Din scoica veche, lepădată, au răsărit pe ici-colo case tinere în livezi tinere.

Numai clădirea cea mîndră şi parcul sălbăticit se părăgineau, trase la o parte din calea veacului.

Nicolae Apostol o luă înainte

Cei doi învăţăcei rămăseseră în urmă să cerceteze arbuştii rari, crescuţi în neorînduială şi năpădiţi de liane.

Nicolae Apostol a urcat treptele, acuma pustii, pe care de atîţia ani le cunoştea.

Deodată a zvîcnit schelălăind un cîine jigărit, un cîine al nimănui, fugind cu coada între picioare şi ascunzîndu-se sub un hambar strîmb în piloţi. Şi o amintire de mult aţipită într-un ascunziş al tuturor amintirilor s-a deşteptat împîclind privirea învăţătorului din Ponoare.

A rotit ochii. Toate acestea le mai văzuse. Le mai ştia. Le recunoaşte.

Aşa i-au mai apărut lui o dată, atunci cînd cobora treptele însoţit de cîinele cel mare şi negru, cu zgarda nichelată şi cu mersul decorativ. Erau ferestrele lumi-nate, se auzeau înlăuntru zumzet de muzică şi zîngăt de pahare, afară mulţimea ospăta în jurul focurilor şi al buţilor desfundate. Într-o stranie nălucire de o clipă, totul se stinsese, amuţise, ca să apară aşa cum arată acum. Le recunoştea toate Nicolae Apostol.

Clădirea părăginită cu ferestrele oarbe, parcul sălbăticit, brazii ciungi, grajdurile ruinate, toată curtea golită de alaiul de-atunci şi de

glasul stăpînului; totul mort, negru, pustiu, sfîrşit, chiar şi cîinele acesta de adineauri, al nimănui, dormind pe granitul peronului acoperit de muşchi şi de lăstarii crescuţi printre lespezi.

O lume se pregătea s-o înlocuiască pe cealaltă.

Povestea celei dintîi se apropia de încheiere. A cesteilalte abia va să înceapă.

Învăţătorul din Ponoare coborî treptele cu mersul lui pretimpuriu bătrîn.

Jos îl aşteptau învăţăceii cei tineri. Trecură fiecare de o parte şi de alta. Mircea Dodon rosti:

— După cîte-mi spune colegul Amza, acest Lascăr Sofian a fost un teribil satrap al ţinutului. Asemenea oa-meni au ţinut ţara în loc...

Nicolae Apostol îl potoli cu blîndeţe:

— Da şi nu. Nu trebuie să-i osîndim atît de repede. Îşi apăra o lume a lui, care murea. Era cel puţin un duşman pe fată. Mai primejdioşi mi-au părut întotdeauna ceilalţi, demagogii, care, sub cuvînt că grăbesc lumea cea nouă, o împing cu viclenie pe drumuri rătăcite numai ca să-şi îndestuleze nesaţiul lor...

Mircea Dodon lăsă să treacă un timp, nedumerit de asemenea păreri.

Tîrziu, nu-şi putu stăpîni gîndul:

— Mă miră asemenea vorbe de la un om care-a făcut tot ce-ai săvîrşit dumneata.

— Mirările au să-ţi treacă! îl asigură domol Nicolae Apostol. Cu timpul au să-ţi treacă, atunci cînd ai să înţelegi că drumul nostru prin viaţă nu-i scris cu o linie dreaptă şi neîntreruptă într-o carte. E plin de ocoluri, de şovăieli, de opriri. Da căderi chiar. Unii au putere să se ridice... Alţii rămîn acolo, căzuţi. N-avem de ce-i osîndi. Dreptul acesta nu-l avem. Cel mult îi putem plînge...

Nicolae Apostol privi cu ochii lui uzaţi drumul pe care altădată păşea un flăcăiandru cu hainele pirpirii suflate de vînt.

— Da! repetă. Îi putem plînge, dar să nu întîrziem prea mult jelindu-i. Viaţa e aspră. Nu-ţi îngăduie să priveşti înapoi nici ca să regreţi, nici ca să osîndeşti. Priveşti ca să aduni de acolo puteri vechi şi să porneşti mai hotărît înainte. Datoriile noastre înainte sînt, şi sînt multe...

Pe urmă paşii lui au tresărit mai vii. S-ar fi zis că în praful potecii caută urmele altor paşi, lăsate acolo de tînărul de odinioară, cînd învăţătorul cel nou din Po-noare urca dealul în singurătatea neprimitoare a unui sfîrşit vîntos de toamnă şi cînd îl privea din spate, cu o brazdă încruntată între sprîncene, stăpînul de atunci al acelor locuri.

Redactor responsabil: ANDREI RUSU
Tehnoredactor: IONEL GHEORGHIU

Dat la cules 04.12.1962. Bun de tipar 06.03.1963. Apărut 1963. Tiraj 60.145 ex broşate. Hîrtie tipar înalt tip B satinat de 65 g/m². Format 540X840/16. Coli ed. 22,75. Coli tipar 27. A. nr. 457/1962. C. Z. Pentru bibliotecile mari 8 R C Z pentru bibliotecile mici 8 R-31

Tiparul executat sub comanda nr. 21.244 la Combinatul Poligrafic ..Casa Scînteii"
Piaţa Scînteii Nr. 1, Bucureşti — R.P.R.